

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BO JONSSON

I

TILL 1375

AKADEMISK AVHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AV VIDTBERÖMDA FILOSOFISKA
FAKULTETENS I UPPSALA HUMANISTISKA SEKTION
FÖR FILOSOFIE DOKTORSGRADS VINNANDE TILL
OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES Å UNIVERSI-
TETETS LÄROSAL IV LÖRDAGEN DEN 14 DEC. 1935
KL. 10 F. M.

AV

STEN ENGSTRÖM

FIL. LIC. AV KALMAR NATION

TILL MIN FAR

OCH TILL MINNET AV MIN MOR

INNEHÅLL.

Förord	s.	X
Källor och litteratur	s.	XVI
Förkortningar	s.	XXX
Tillägg och rättelser	s.	XXXII

Kap. 1. I Magnus Erikssons tjänst (till 1361).. s. 1—38

Bo Jonssons härstamning, s. 1. Tomas Jonsson d. ä., s. 2. Jon Tomasson och hans gifte; Ingeborg Bosdotters släkt, s. 4. Tomas Jonsson d. y., s. 10. Övriga fränder, s. 11. Bo Jonssons ätt och Algotssönerna. Ättens vapen, s. 12. — Arv, barn-
domsmiljö och uppväxtår, s. 14. Erik Magnussons fejd mot Bengt Algotsson; Bo Jonsson på konung Magnus' sida, s. 17. Birgittas ställning till konflikten, s. 22. Eriks död och Söderköpingsmötet, s. 26. Bo Jonsson Magnus' marsk och befälhavare i Kalmar under kriget. Han får Bengt Algotssons gods, s. 28. Medlem av rådet, s. 31. — Hans första gifte, s. 32. Hustruns död, s. 33. Egendomsaffärer. Åter befälhavare i Kalmar? s. 37.

Kap. 2. Skånekrisen (1361—1363) s. 39—77

Oviljan mot konung Magnus. Misstankar för förräderi, s. 39. Underhandlingarna i Tyskland, s. 42. Brytning mellan Magnus och Håkan, s. 47. Birgitta och Håkans kungaval. Hennes inflytande på krigspolitiken, s. 48. Det birgittinska partiets sammansättning, s. 52. Bo Jonsson bland dess främsta män. Bengt Algotssons gods reduceras, s. 55. Bo Jonssons motiv, s. 59. — 1362 års fälttåg. Magnus och Håkan överge krigspolitiken, s. 61. Stormännens landsförvisning, s. 63. Underhandlingar med de tyska furstarna, s. 66. Överenskommelse med mecklenburgarne, s. 69. Bo Jonssons roll, s. 72. Krigsförberedelser, s. 73. De landsförvisades insats, s. 76. Expeditionens avgång, s. 77.

Kap. 3. Tronstridens år (1363—1371) s. 78—180

Tidsskedets allmänna karaktär, s. 78. Östra Sveriges erövring, s. 80. Överenskommelsen i Jönköping, s. 82. Gata-

slaget, s. 86. Den nya regimen och stormännen. Riksäm-
betena och rådet, s. 87. Länen. Kronans behållna områden,
s. 89. Förpantningarna; hertig Albrekts panter, s. 93. Hen-
riks av Holstein panter, s. 96. Nils Turessons panter, s. 98.
Sammanfattning, s. 102. Bo Jonssons ställning. Fogde i
Stockholm, s. 104. Enskilda förhållanden, s. 105. Östgöta
lagman och häradshövding i Dalarne, s. 109. — Krig med
Danmark, s. 110. Stormännen och Aalholmstraktaten, s. 112.
Traktaten förkastas, s. 114. Frälseståndens krigsgårder, s.
116. Bo Jonsson åter fogde i Stockholm, s. 118. Koalitions-
kriget mot Valdemar, s. 119. Bo Jonsson högste ombuds-
man, s. 123. Utnämningens innebörd, s. 124. Skuldupp-
görelser med Albrekt, s. 129. Bo Jonssons förmögenhetsförhål-
landen; godsdonationer, s. 130. Fogdebefattningens utnytt-
jande, s. 133. Köpenskap, s. 134. Medlem i Helga Lekamens
gille, s. 136. Egendomsaffärer, s. 137. Bjärkaholm bygges,
s. 140. Häradshövding i Hanekind, s. 141. — Förhållandet
till Norge, s. 142. 1369 års stillestånd, s. 144. Återknutna
förbindelser med emigranterna. Bo Jonsson stiftar kantorian
i Linköping, s. 148. Underhandlingar 1370, s. 150. Bo Jon-
sson förvärvar de finska pantlänerna och Öland; tillståndet i
de förra, s. 151. Bo Jonsson interimsregent, s. 157. — 1371
års resning, s. 158. Edsviksfördraget, s. 171. Fredsslutet
och Albrekts försäkran, s. 174.

Kap. 4. Finlandsåren och drotsutnämningen

(1371—1375) s. 181—227

Bakslag för stormännens politik, s. 181. Konungen och Bo
Jonsson, s. 185. Bo Jonsson i Finland, s. 186. Han förvärvar
Åbo län och avstår Öland, s. 189. Hans verksamhet i Fin-
land, s. 191. — Hans andra gifte, s. 195. Hans barn, s. 199.
— Konflikt mellan konungen och Bo Jonsson, s. 200. Det
tyska inflytandet i Sverige, s. 201. Stormännen och tys-
karna, s. 204. Tyskarnas del i ansvaret för rättsosäkerheten,
s. 206. Albrekts skattekrav på frälset, s. 207. Striden om
Linköpings biskopsstol, s. 211. Katarina Ulvsdotters insats
i denna, s. 215. Förhandlingar hösten 1374, s. 217. Upp-
görelser sommaren 1375. Landsfredsstadgan, s. 219. Bo
Jonsson utnämnes till drots, s. 221. Frälsets privilegier be-
kräftas, s. 222. Bo Jonsson övertager hertig Albrekts pant-
län, s. 223. Slutet på striden om biskopsstolen, s. 225. Slut-
ord, s. 226.

Exkurser.

1. Underhandlingarna med Holstein och hansestäderna 1361 s. 231
2. Till Vårfrupeningens äldsta historia s. 264
3. Rådet under förra delen av Albrekts regering (1364—1375) s. 270

Bilagor.

1. Intyg rörande förloppet vid Margareta Porses död, 1360 ²⁰/₀, och Konung Magnus Erikssons dom rörande Bo Jonssons rätt till arv efter Margareta Porse, 1361 ¹⁵/₃ s. 305
2. Konung Albrekts exekutorial för Lars Sonesson av Ellan, 1364 ⁸/₀ s. 307
3. Konung Albrekts förskrivning till Bo Jonsson på 2,000 mark silver, 1372 (?) s. 308
4. Brev till Bo Jonsson från okänd avsändare u. å. (1372 eller 1373) s. 309
5. Brev från Bo Jonsson till onämnd adressat (Petrus av Skänninge) u. å. (1377 eller möjligen 1376) ⁵/₁₂ s. 311
6. Konung Albrekts itinerarium från ankomsten till Sverige t. o. m. år 1375 s. 312

-
- o
- Personregister s. 321

Förord.

Tanken att åstadkomma en biografi över det svenska 1300-talets märkligaste statsman och svartast utmålad personlighet, riksdrotsen Bo Jonsson, väcktes hos mig för dryga sexton år sedan vid valet av ämne för en licentiatavhandling i historia. Givetvis hade jag då ingen vetskap om att samma uppgift redan sysselsatte två äldre forskare: lektorn K. G. GRANDINSON, som sedan decennier gjort anteckningar för ett arbete över detta ämne, och fil. dr. HOLGER ROSMAN, som hade under händer den stora historik över Bjärka-Säby gods, vari en teckning av Bo Jonssons liv och verksamhet hade sin givna plats. Om GRANDINSONS arbete fick jag kännedom först för ett par år sedan, om ROSMANS åter, när jag redan samlat det mesta av materialet till min tilltänkta avhandling. Jag fann mig då likväl kunna och böra utarbета denna för det ändamål, vartill den var avsedd, ehuru framförd endast till året 1375. ROSMANS på omfattande forskningar stödda och på intressanta synpunkter rika verk, Bjärka-Säby och dess ägare, del 1, som utkom i slutet av år 1923, gjorde likväl i mina ögon ett fullföljande av mitt eget arbete icke alldeles överflödigt; då jag vid samma tid fick tillfälle att utarbета en kortare studie över Bo Jonsson i ämnets hela omfattning i form av den åt honom ägnade artikeln i Svenskt biografiskt lexikon, blev det mig också angeläget att framlägga den vetenskapliga dokumenteringen för min där uttryckta uppfattning — vilken jag visserligen sedan dess fått på enskilda punkter revidera. Min förmåga har emellertid icke räckt till för att, vid sidan av en sysselsättning i statstjänst, inom rimlig tid både underkasta det först skrivna partiet en nödvändig

omarbetning — av dess avfattning återfinnes i detta arbete föga mer än kapitelindelningen — och föra skildringen fram till Bo Jonssons död. Då det alltså blivit nödvändigt att avbryta framställningen tidigare, är året 1375 den givna vilopunkten, det år då Bo Jonsson genom drotsutnämningen och avtalet om övertagande av hertig Albrekts pantlän får sin ställning som den främste av landets stormän befast och erkänd.

För tiden efter 1375 får själva forskningsmaterialet en annan karaktär än förut: kvantitativt mångfaldigt rikare, blir det till sitt innehåll långt fattigare och mindre givande för en biografisk framställning, som vill vara något mera än blott ett itinerarium eller en godskatalog. Det är under sådana omständigheter icke utan tvekan, jag tilltror mig att beteckna denna avhandling som första delen av ett större arbete; jag hyser ingen förvissning om att jag skall kunna utarbeta en andra del, men det är min avsikt att försöka. Utan en sådan fortsättning kan icke heller skildringen av det tidigare skedet anses fullständig; det är alltför många spörsmål, som kunna upptagas till fruktbar behandling först vid en samlad överblick över Bo Jonssons bana i dess helhet.

Det arbete, vars första del således nu framlägges, gör icke anspråk på att rubriceras som en levnadsteckning över Bo Jonsson, om man på en sådan ställer en fordran, att den skall ingående redogöra för hans liv och ge en åskådlig och levande bild av hans personlighet. Forskningsmaterialet är icke av den beskaffenhet, att något sådant är möjligt. Målet har fått sättas blygsammare: att samla de spridda upplysningarna om hans levnadshändelser och personliga förhållanden och i möjligaste måtto klarlägga hans insats i vårt lands öden. Uppgiften måste i första rummet bliva att utreda, hur han handlat och vad han uträttat, för att därpå kunna bygga några slutsatser om vad han velat och vilka inflytelser som i olika situationer kunna ha påverkat hans handlande. Vad forskningen över ett sådant ämne

kan åstadkomma, är mindre en biografi av en politisk förgrundsgestalt än en framställning av ett stycke rikshistoria, låt vara med blicken riktad främst på *hans* verksamhet.

*

Vid åberopande av tryckta källor, som föreligga i olika editioner, har jag mestadels nöjt mig med att angiva den modernaste, dock med företräde för svenska (och finländska) publikationer framför utländska; i de fall, där jag med hänsyn till textens beskaffenhet måst frångå sistnämnda princip, har jag gjort till regel att jämte den citerade utländska publikationen även ange den ifrågakommande svenska.

Hänvisningar till tryckta arbeten, som utkommit i mer än en upplaga, gälla den i litteraturförteckningen angivna.

Vid återgivande av otryckta textställen har bruket av stora bokstäver moderniserats (med undantag för de i exkursernas text intagna sigillantlistorna), likaså interpunktionen. I de som bilagor 1—5 avtryckta urkunderna äro upplösta förkortningar markerade med kursivering, vilket däremot endast undantagsvis skett i citaten i noterna.

För de talrika personnamnen har en viss normalisering av formerna ansetts nödvändig. Denna har sträckt sig även till tyska namn, i det att dopnamnens skrivning närmats till motsvarande svenska former (Fredrik i st. f. Friedrich o. dyl.), familjenamnen åter till nutida tyska former, huvudsakligen med ledning av registren i Meklenburgisches Urkundenbuch. Fullt konsekvent har jag dock icke förfarit i någotdera hänseendet. — I avhandlingen och personregistret ha svenska ätter, som icke under medeltiden eller nyare tid burit verkliga familjenamn (såsom Bonde, Bielke, Gren, Glysing), utmärkts med de inom forskningen vedertagna, av gårdsnamn eller stamfaders namn härledda beteckningarna (såsom Algotssönerna, Aspenäsätten) eller med uppgift om sköldemärket, endast i nödfall däremot med rent artificiella namn (såsom »Leopard»). Jag har varit

angelägen om att använda medeltida namn på de familjer, inom vilka de verkligen burits, icke dem, till vilka de oriktigt hänförs av genealogerna, t. ex. namnet Läma på marsken Håkan Jonssons avkomlingar, icke på den släkt, som jag föredragit att kalla för den oäkta Folkungaätten.

*

Det är mig kärt att här få uttala mitt tack till mina akademiska lärare och andra, som i olika avseenden främjat mitt arbete. Professor emeritus LUDVIG STAVENOW, som handledt mina studier i historia för såväl ämbets- som licentiatexamen, är jag skyldig ett varmt tack för rikt givande undervisning och mycken personlig välvilja. Professor GOTTFRID CARLSSON har jag att tacka icke blott för själva uppslaget till denna avhandling och för många goda råd och anvisningar utan också för sällsynt väckande och sporrande undervisning under den tid, då han i Uppsala ledde det historiska seminariets övningar över medeltids-historiska problem, och för det värmande intresse han i en allt sedan dess bestående vänskap ägnat mitt arbete. Professorerna SVEN TUNBERG, NILS HERLITZ och GEORG WITTRÖCK betygar jag likaledes min erkänsla för den undervisning jag av dem fått åtnjuta. Till professor ERLAND HJÄRNE riktar jag mitt varma tack för all den eggelse och uppmuntran han skänkt mig under ett mångårigt vänskapligt umgänge, för de lärdomar jag i den kamratliga diskussionens form fått mottaga och för de råd och det stöd han givit mig under slutstadiet av mitt arbete med avhandlingen.

Till herrar chefer och tjänstemän vid Uppsala universitetsbibliotek, i vars forskarsal jag så lång tid haft min arbetsplats, vid Riksarkivet och övriga arkiv och bibliotek, som jag i forskningssyfte besökt eller från vilka jag brevlades inhämtat upplysningar, står jag i stor tacksamhetskuld för all visad välvilja och hjälpsamhet. I alldeles särskild grad har jag härvid i tankarna två vänner och

yrkeskamrater, landsarkivarien i Vadstena ERNST NYGREN, som från början av mina forskningar skänkt mig stödet av sin utomordentliga kännedom om det medeltida källmaterialet, och min studiekamrat, förste amanuensen i Riksarkivet LARS SJÖDIN, vilkens beredvilliga och insiktsfulla hjälp jag i obegränsad utsträckning kunnat anlita. Jag kan icke heller underlåta att omnämna den väntjänst, bibliotekarien SVEN ÅGREN gjort mig genom att granska avhandlingens litteraturförteckning.

Till docenten SVEN BLOMGREN riktar jag mitt tack för det vänskapsprov han visat, då han under en resa i Italien sommaren 1934 offrade åtskillig tid på ett besök i statsarkivet i Florens för att efter de anvisningar, som jag kunnat lämna, uppsöka den av fil. kand. SARA EKWALL påträffade handskrift av Nils Hermanssons kanonisationsprocess, vars tillvaro blivit bekant genom en uppsats av henne i Historisk tidskrift samma år. Genom hans förmedling har jag fått en fotostatisk kopia av detta dokument, vars rika innehåll kommit mig till godo särskilt för avhandlingens sista kapitel.

Till kabinettsskamarherren greve GUSTAF TROLLE-BONDE, Trolleholm, framför jag ett värdsamt tack för hans tillmötesgående att för min räkning till Uppsala universitetsbibliotek utlåna en av sitt biblioteks klenoder, Margareta Grips bok, och för hans välvilligt givna tillstånd att avtrycka ett par i denna handskrift bevarade urkunder av stor betydelse för mitt ämne.

F. d. lektorn K. G. GRANDINSON, Stockholm, tackar jag varmt för den generositet, varmed han vid erhållen kännedom om mitt arbete ställt sina ovan omtalade anteckningar till mitt förfogande. Jag har i detta material haft ett medel till kontroll av mina egna forskningars fullständighet, tack vare vilket jag även kommit att observera betydelsen av åtminstone en av mig dittills förbisedd urkund, det som bilaga n:r 5 avtryckta brevet.

Min chef, landsarkivarien JOSEF SANDSTRÖM, är jag skyldig stor tack i synnerhet för hans välvilliga medgivande

av den mycket omfattande tjänstledighet, jag varit nödsakad att begära för att fullborda mitt arbete.

Fil. lic. OLOF SVENONIUS och fil. kand. SVEN DAHLMAN tackar jag hjärtligt för det bistånd de lämnat mig, den förre vid uppgörandet av det arbetskrävande personregistret, den senare med tolkning av finskspråkig litteratur, som jag behövt anlita.

Sist men icke minst tackar jag min far, f. d. läroverksadjunkten BROR ENGSTRÖM, och mina systrar, fröknarna INGRID och EVA ENGSTRÖM, för deras biträde med korrekturet och personregistret, all annan ovärderlig hjälp att förtiga.

Uppsala i december 1935.

Sten Engström.

Källor och litteratur.

(Endast i avhandlingen citerade skrifter och samlingar
äro här upptagna.)

A. Otryckta källor.

Stockholm.

Riksarkivet.

Huvuddepån. (R. A.)

Svenska pergamentsbrevsamlingen.

Svenska pappersbrevsamlingen.

Kopieböcker från medeltiden (A-serien).

A 3, Magnus Nilsson Stjernkors' kopiebok (f. d. J 13).

A 9, Registrum ecclesiae Lincopensis (f. d. A 18).

A 10, Registrum ecclesiae Aboensis (f. d. A 25).

A 13, Helgakorsprebendans i Västerås kopiebok.

A 16, Registrum ecclesiae Scarensis (f. d. A 47).

A 20, Vadstena klostres brevbok (f. d. A 26).

Kopieböcker och avskriftssamlingar från senare tid (B-serien).

B 7, Erik Sparres kopiebok (f. d. ≡).

B 9, Gamla handlingar, avskrifter (f. d. \varnothing och J 3).

B 14—16, Lars Eriksson Sparres kopieböcker n:r 1—3 (f. d.
J 5—7).

B 20, Nyare avskrifter av medeltidshandlingar.

B 21, Bidrag till Sveriges historia under medeltiden, avskrifter
samlade av C. G. Styffe.

K. H. Karlssons avskrifter från danska och tyska arkiv.

P. A. Munchs avskrifter från Vatikanarkivet.

Fotostatkopior, allmänna samlingen.

Häri bl. a. kopior av Raven von Barnekows räkenskaper för
förvaltningen av Dalarne 1366—1367.

Fotostatkopior från Vatikanarkivet.

Genealogica.

41, Urters Collectanea genealogica (f. d. H 15).

75, Peringskiölds Biographica illustrium virorum (f. d. F. h. 29).

- Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens deposition.
 Hadorphs stora kopiebok, E 80 (med E 80 b).
 B. E. Hildebrands Samlingar till Svenskt diplomatarium, vol. III. (Cit. Hildebrands Dipl.)
 Peringskiölds Diplomata tom. VIII—XII, E 11—15. (Cit. Peringskiölds Dipl. [E 11 etc].)
 Peringskiölds Excerpta diplomatica E 60, 68, 83—91.
 Av den i avhandlingen citerade tom E 68 fattas titelblad m. m., som felaktigt inbundits i en annan volym, Peringskiölds Åtskilliga samlingar E 64—67, 99.
 Örnhiälms Diplomatarium, vol. IV, XI. (Cit. Örnhiälms Dipl.)
 Skoklostersamlingen, Ser. I, Manuskriptsamlingen. (Cit. utan seriebeteckning: Skoklostersaml.)
 214 in folio, N. Rabenii Collectanea.
 138 in 4:o, N. Rabenii Diplomatarium.
 144 in 4:o, Nils Erengislessons lagbok.
 D:o, Ser. II, Brevsamlingen.
 Pergamentsbrev.
 Sävstaholmssamlingen.
 Pergamentsbrev.

Kammararkivet. (K. A.)

Landskapshandlingar.

- Östergötlands handlingar 1543: 11; Register över prelaturer etc. under Linköpings biskopsstol.
 D:o 1544: 9; Register över prebenden vid Linköpings domkyrka.
 Ordnade handlingar, röda nummerserien.
 246; Register å Knut Posses till Såtenäs jordabrev.

Kungliga Biblioteket. (K. B.)

- M 10: 3, Historisk-topografiska samlingar av N. R. Brocman, vol. 3. Engeströmska samlingen.
 C XVII, 1, 19, Samlingar till Sveriges medeltidshistoria.

Uppsala.

Universitetsbiblioteket. (U. U. B.)

- C-samlingen.
 C 4, C 46, C 54, C 204.
 E-samlingen.
 E 132, Hogenskild Bielkes kopiebok, vol. II.

E 175, Avskrifter och utdrag av svenska handlingar från medeltiden.

E 203, Apparatus ad historiam Sveo-Gothicam ... sectio secunda ..., auctore Magno a Celse.

E 211, Kalmar stads medeltida tänkebok.

Nordinska samlingen.

1356 (in 4:o).

Palmskiöldska samlingen.

115. Gamla stadgar och recesser etc.

U-samlingen.

U 269 a, Ake Bengtssons register på jordebrevet på Eka 1572.

X-samlingen.

X 58 a—h, C. Annerstedt, Svenska medeltidens fräresläkter.

Pergamentsbrevsamlingen.

Landsarkivet. (U. L. A.)

Uppsala domkapitels arkiv.

I IV:1, H. Spegels manuskriptsamling, vol. I.

Strängnäs.

Stifts- och Läroverksbiblioteket.

Pergamentsbrev 1369 3/8.

Linköping.

Stifts- och Landsbiblioteket. (L. S. B.)

Kh 54, Linköpings domkyrkas papperskodex.

Pergamentsbrevsamlingen.

Hithörande pergamentsbrev hava endast undantagsvis begagnats i original, då de föreligga i pålitliga avskrifter, som varit för förf. lättare tillgängliga, i B. E. Hildebrands Samlingar (se ovan) och i L. F. Rääfs Diplomatarium (tillhör Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, förvaras f. n. i R. A. såsom lån). Dessa samlingar komplettera delvis varandra: Rääfs omfattar bl. a. de brev, som på hans tid förvarades på Brokind men 1919 donerats till biblioteket, Hildebrands åter en del brev från Kasimirsborg, Nygård och Vinäs, som kommit till biblioteket efter Rääfs tid.

Vaxjö.

Stifts- och Gymnaslibiblioteket.

8 in 4:o, H. Spegel, Rudera Gothlandica.

Trolleholm.

Margareta Grips bok.

Av denna handskrift finnes numera en fotografisk (Sellman-) kopia i R. A.

Köpenhamn.

Riksarkivet. (D. R. A.)

I avhandlingen citerade urkunder finnas även i avskrift i K. H. Karlssons samling, R. A.; denna har endast citerats i sådana fall, där icke jämväl originalen anlåtats.

Kongehusets og Rigets Arkiv.

Adkomstbreve paa svensk Gods.

Aage Akselsøn Thotts Privatarkiv.

Arkivalier af usikker eller af fremmed Proveniens.

Svenske Pergamentsbreve 1334—1654.

Norske Pergamentsbreve 1224—1680.

Langebeks Diplomatarium.

Universitetsbiblioteket.

Rostgaards Samling.

160.

Florens.

Archivio Real di Stato. (Fl. St. A.)

Archivio del R. Arcispedale di S. Maria Nuova — Carte del Monastero del Paradiso.

6; Fol. 106—140, Nils Hermanssons kanonisationsprocess.

Använd i fotostatisk kopia (jfr förordet!).

B. Urkundspublikationer, tryckta arkivförteckningar, editioner av äldre författare.

Acta et processus canonizacionis beate Birgitte, utg. av I. COLLIJN (SFS ser. 2, I). Uppsala 1924—31.

Annaler, Islandske, indtil 1578, udg. ved G. STORM. Chra 1888.

Annales Danici medii ævi ed. Ellen JØRGENSEN. Khvn 1920.

Archivet, Dela Gardiska, eller Handlingar ur grefl. Dela Gardiska bibliotheket på Löberöd, utg. af P. WIESELGREN, II, XVII. Lund 1832—42.

Auctarium chartularii universitatis Parisiensis edd. H. DENIFLE et Æ. CHATELAIN. Tom. 1 (Liber procuratorum nationis anglicanae). Parisii 1894.

- Bergverksförordningar, se Kongl. stadgar etc.
- Bibel-arbeten, Svenska medeltidens, 1, utg. af G. E. KLEMMING (SFS IX: 1). Sthlm 1848.
- BIRGITTA. Heliga Birgittas uppenbarelser, 1—5, utg. af G. E. KLEMMING (SFS XIV: 1—5). Sthlm 1857—84.
- , Revelationes S. Brigittae ... a Consalvo DURANTO ... notis illustratae. Romæ 1606.
- , Den heliga Birgittas uppenbarelser i urval och öfversättning. Med inledning, anmärkningar och förklaringar af R. STEFFEN. Sthlm 1909.
- B[URENSTAM, C. J. R.], Handskrifter i nederländska och belgiska med flere archiver. Haag 1885.
- CASSEL, J. Ph., Sammlung ungedruckter Urkunden, welche die Geschichte der freien Reichsstadt Bremen in vorigen Zeiten aufklären. Bremen 1768.
- Chroniken, Die, der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert, XXVI (Die Chroniken der niedersächsischen Städte, Lübeck II). Leipzig 1899. (Cit. Städtechroniken.)
- Codex diplomaticus Lubecensis, Lübeckisches Urkundenbuch. I. Abth. Urkunden der Stadt Lübeck, III—IV. Lübeck 1871—73. (Cit. LU.)
- Codex iuris canonici ..., Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus. Friburgi Brisgoviae 1918.
- Diarium Vazstenense ed. E. BENZELIUS. Upsaliæ 1721.
- Diplomatarium Dalecarlicum. Urkunder rörande landskapet Dalarna, saml. och utg. af C. G. KRÖNINGSSVÄRD och J. LIDÉN, I—III; Suppl. Sthlm och Falun 1842—53. (Cit. DD.)
- Diplomatarium Norvegicum, I—VIII, udg. af C. C. A. LANGE, C. R. UNGER og H. J. HUITFELDT. Chra 1847—74. (Cit. DN.)
- Diplomatarium Suecanum, I—VI: 1—4, ed. J. G. LILJEGREN, B. E. HILDEBRAND, E. HILDEBRAND, S. TUNBERG. Holmiæ 1829—1921. (Cit. DS.)
- Diplomatarium, Svenskt, från och med år 1401, I—IV: 1—2, utg. af riksarkivet genom C. SILFVERSTOLPE och K. H. KARLSSON. Sthlm 1875—1904.
- DURAND, G. (d. ä.), Rationale divinarum officiorum. Lugduni 1592. Forns handlingar, se von MÖLLER.
- Förteckning på ... A. L. Stiernelds permbrefssamling (HSH XVII, s. [139] ff.). Sthlm 1832.
- Förteckning å pergamentshandlingar i Säfstaholms arkiv, accession 1855—1862 (HH IV, s. 337 ff.). Sthlm 1864.
- Förteckning öfver de äldre handlingarne i Jönköpings rådhusarkiv (HSH XXXII, s. 369 ff.). Sthlm 1851.

- Förteckning öfver handskrift-samlingen på Wiks sätesgård i Up-land (HH IV, s. 353 ff.). Sthlm 1864.
- GADOLIN, se under avd, C!
- GRÖNBLAD, E., Nya källor till Finlands medeltidshistoria, I (a. s. u.). Kphn 1857.
- Geleitsbuch-Bruchstücke, Revaler, 1365—1458, herausg. von P. JOHANSEN (PRSA 4). Reval 1929.
- HADORPH, J., Alexandri Magni historia på svenska rijm aff latinen in på vårt språåk vänd... Vijsingzborg 1672.
- , Biärköa rätten. (Bihang:) Några gamla stadgar ifrån konung Magni Ladulåses tijdh år 1280 til kon. Gustaffs den förstes. Sthlm 1687. (Cit. Biärköa rätten, bihang.)
- , Två gamla svenske rijm-krönikor, II. Sthlm 1676. (Cit. Rimkr. II.)
- Handlingar angående konung Magnus Erikssons landslag (HH II). Sthlm 1862.
- Handlingar rörande Helga Lekamens gille i Stockholm, utg. av I. COLLIJN. 1. Gillesboken 1393—1487 (Kungl. Bibliotekets handlingar, bilagor, ny följd, 2: 1). Sthlm 1921.
- Handlingar rörande Skandinaviens historia, III, XIII, XVI. Sthlm 1817—31.
- Hanse-Recesse, se Recesse.
- Handlingar, Linköpings biblioteks, I—II. Ny serie, I—IV. Linköping 1793—95, 1920—24.
- HILDEBRAND, E., BÖRTZELL, A., WIESELGREN, H., Svenska skriftprof från Erik den heliges tid till Gustaf III:s. Sthlm 1894—1900.
- Jordebok, Vadstena klostres, 1500 jemte tillägg ur klostrets äldre jordeböcker, utg. genom C. SILFVERSTOLPE (HH XVI: 1). Sthlm 1897—98.
- JUUSTEN, P., Chronicon episcoporum Finlandensium... disputationibus academicis proposuit H. G. PORTHAN (H. G. PORTHANS skrifter i urval, utg. af Finska litteratur-sällskapet, 1—2). Hfors 1859—62.
- Katalog des Revaler Stadtarchivs von G. HANSEN, 2. Aufl. herausg. von O. GREIFFENHAGEN, I—III. [Del III, urkundsregister, utarbetad av P. JOHANSEN.] Reval 1924—26.
- KORNER, H., Die Chronica novella, herausg. von J. SCHWALM. Göttingen 1895.
- Kämmereirechnungen der Stadt Hamburg. 1. 1350—1400 (herausg. v.) K. KOPPMANN. Hamburg 1869.
- Libri de diversis articulis 1333—1374 (PRSA 8). Tallinn 1935.
- Love, Norges gamle, indtil 1387, udg. ved R. KEYSER og P. A. MUNCH. Chra 1849.

- MANSI, J. D., *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, XXIII—XXV. Venetiis 1779—82.
- Medeltidssigill, Finlands, i afbild utg. af Finlands statsarkiv genom R. HAUSEN. Hfors 1900.
- Medeltidsurkunder, Finlands, utg. af Finlands statsarkiv genom R. HAUSEN, I—III. Hfors 1910—21.
- VON MÖLLER, P., *Fornhandlingar rörande Halland (Hallands fornminnesförenings årsskrift, I [Bilaga])*. Halmstad 1868—72.
- NORDBERG, J., se under avd. C!
- NORDÉN, A., *Norrköpings medeltid. Ett diplomatarium Norcopensis*. Sthlm 1918.
- OLAVUS PETRI, *En svensk cröneka (Samlade skrifter, IV)*. Uppsala 1917.
- Ortnamnen i Älvsborgs län, på offentligt uppdrag utgivna av Kungl. Ortnamnskommissionen. XII. Väne härad. Sthlm 1906.
- Pappershandlingar, Svenska riksarchivets, 1351—1400. Förtecknade med angifvande af innehållet. (Även i: *Meddelanden från svenska riks-archivet XI*.) Sthlm 1887. (Cit. RPH.)
- Pergamentsbref, Svenska riks-archivets, från och med år 1351. Förtecknade med angifvande af innehållet. I—III. Sthlm 1866—72. (Cit. RPB.)
- PERINGSKIÖLD, J., *Monumenta Sveo-Gothica. I. Uplandia. P. 1. Thiundia*. Stockholmæ 1710. (Cit. *Monumenta Uplandica I*.)
- Permebref, afskrifne af C. J. LJUNGSTRÖM (*Vestergötlands fornminnesförenings tidskrift, I: 1, s. 57 ff.*)
- Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer, I, utg. av N. HERLITZ. Sthlm 1927. (Cit. *Priv. för Sveriges städer*.)
- Recesse, Die, und andere Akten der Hansetage von 1256—1430, I—III, Leipzig 1870—75. (Cit. HR.)
- Regesten, Schleswig-Holsteinische, und Urkunden, im Auftrage der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte herausgegeben. IV: 1—2, herausg. von V. PAULS. Kiel 1921—24. (Cit. SHRU.)
- Registrum ecclesiæ Aboensis eller Abo domkyrkas svartbok, utg. af Finlands statsarkiv genom R. HAUSEN. Hfors 1890. (Cit. *Abo domkyrkas svartbok*.)
- Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis, Fortegnelse over Danmarks breve fra Middelalderen [1 Række], udg. ved K. ERSLEV. II. Khvn 1896—98. (Cit. RD [ser. 1].)
- REUTERDAHL, H., *Statuta synodalia veteris ecclesiæ Sveogothicæ*. Lundæ 1841.
- Rimkrönikor, Svenska medeltidens, 1: *Gamla eller Eriks-krönikan*, utg. af G. E. KLEMMING (SFS XVII: 1). Sthlm 1865—67.

- RÄÄF, L. F., se under avd. C!
- SCHLYTER, C. J., Samling af Sveriges gamla lagar, X, Konung Magnus Erikssons landslag. Lund 1862.
- SCHÜCK, H., Två svenska biografier från medeltiden (Antiquarisk tidskrift för Sverige V, s. 295 ff.) Sthlm 1895.
- Scriptores rerum Suecicarum medii ævi, I—III, ed. E. M. FANT, E. G. GEIJER, J. H. SCHRÖDER, C. ANNERSTEDT. Upsaliae 1818—76.
- Sigiller, Svenska, från medeltiden, I, utg. af B. E. HILDEBRAND. Sthlm 1862—67. (Cit. Svenska sigiller.)
- SIMSON, P., Geschichte der Stadt Danzig, 4 (Urkunden bis 1626). Danzig 1918.
- Småstycken på forn svenska, 2:a serien, samlad af R. GEETE (SFS, utom nummerföljden). Sthlm 1900—16.
- SPEGEL, H., Rudera Gothlandica . . . , utg. af O. WENNERSTEN. Visby 1901.
- [— —,] Skriftelige bevis hörande til svenska kyrckio-historien eller biskops chrönikan. Upsala 1716.
- Stadgar, Kongl, förordningar, privilegier och resolutioner angående justitien och hushållningen vid bergverken och bruken. Sthlm 1736. (Cit. Bergverksförordningar.)
- Statuta synodalia, se RÆUTERDAHL.
- STEFFEN, R., se BIRGITTA.
- STYFFE, C. G., Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver, I—II. Sthlm 1859—64. (Cit. STYFFE, Bidrag.)
- Städtechroniken, se Chroniken.
- Skattelängd för östra Westmanland af år 1371, utg. af K. H. KARLSSON (Westmanlands fornminnesförenings årsskrift 3, 1884, s. 47 ff.).
- Svartbok, Åbo domkyrkas, se Registrum ecclesie Aboensis.
- THOMAS ab Aquino, Opera omnia iussu impensaue Leonis XIII P. M. edita, XII. Romae 1906.
- Traktater, Sverges, med främmande magter, I—II, utg. af O. S. RYDBERG. Sthlm 1877—83. (Cit. ST.)
- [VON TROIL, U.,] Skrifter och handlingar til uplysning i svenska kyrko och reformations historien, II. Upsala 1790.
- Urkundenbuch, Hansisches, herausg. vom Verein für hansische Geschichte, IV. Halle 1896. (Cit. HU.)
- Urkundenbuch, Liv-, Esth- und Curländisches, II—III, herausg. von F. G. VON BUNGE. Reval 1855—57. (Cit. LECU.)
- Urkundenbuch, Lübeckisches, se Codex Diplomaticus Lubecensis.
- Urkundenbuch, Meklenburgisches, herausg. von dem Verein für meklenburgische Geschichte und Alterthumskunde, XIII—XXII. Schwerin 1884—1907. (Cit. MU.)

Urkundensammling der Schleswig-Holstein-Lauenburgischen Gesellschaft für vaterländische Geschichte, II. Kiel 1842—58. (Cit. USHLG.)

C. Bearbetningar, handböcker, ordböcker.

(Artiklar i uppslagsverk ej upptagna.)

- AHNLUND, N., Folktraditionen som historisk källa (HT 1926, s. 342 ff.).
 —, Nils Rabenius (1648—1717). Studier i svensk historiografi. Sthlm 1927.
 —, Rannsakningen om stiftsgränsen i Norrabotten 1374 (HT 1920, s. 211 ff.).
 —, Svenskt och tyskt i Stockholms äldre historia (HT 1929, s. 1 ff.).
- ALIN, O., Bidrag till svenska rådets historia under medeltiden, 1: Upsala 1872. (Även i: Upsala universitets årsskrift 1872.) (Cit. ALIN 1872.)
 —, Om svenska rådets sammansättning under medeltiden (Upsala universitets årsskrift 1877, Festskrifter 1877).
- ANDERSSON, I., »Folkresningen» i Sverige 1371 (Scandia 1929, s. 31 ff.). (Cit. ANDERSSON 1929.)
 —, Källstudier till Sveriges historia 1230—1436. Lund 1928. (Cit. ANDERSSON 1928.)
- ANNERSTEDT, C., Upsala universitets historia, 1. Upsala 1877.
- BECKMAN, N., (Anmälan av) S. KRAFT, Textstudier till Birgittas revelationer (Scandia 1930, s. 300 ff.).
- BERG, H., Den rostockska sändebudsberättelsen om Valdemar Atterdags förhandlingar med Magnus Eriksson (Scandia 1930, s. 106 ff.).
- BJÖRK, D. K., The peace of Stralsund (Speculum vol. 7 [1932], s. 447 ff.).
- BONNELL, E., Russisch-liwländische Chronographie von der Mitte des neunten Jahrhunderts bis zum Jahre 1410. St Petersburg 1862.
- BRANDEL, S., Bo Jonssons borg vid Bjärka-Säby. Uppsala 1929.
- BRANTING, Agnes, och LINDBLOM, A., Medeltida vävnader och broderier i Sverige, 1. Uppsala 1928.
- BRESSLAU, H., Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien, 2. Auflage, 1—2. Leipzig und Berlin 1912—31.
- BRILIOTH, Y., Den påfliga beskattningen af Sverige intill den stora schismen. Uppsala 1915. (Cit. BRILIOTH 1915.)
 —, Konung Albrekt av Mecklenburg och nuntien Guido de Cruce (Historiska studier tillägnade Ludvig Stavenow på sextioårs-

- dagen den 12 oktober 1924, s. 31 ff.). Stockholm 1924. (Cit. BRILIOTH 1924.)
- —, Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt 1363—1414 (Uppsala universitets årsskrift 1925, Teologi, 1). Uppsala 1925. (Cit. BRILIOTH 1925.)
- BROOCMAN, C. F., Beskrifning öfver the i Öster-Götland befintelige städer, slott, sokne-kyrkor, soknar, säterier, öfverofficersboställén, jernbruk och prestegårdar, med mera, 1—2. Norrköping 1760.
- BÄÄTH, L. M., Hälsingborgs historia, efter uppdrag av stadsfullmäktige i Hälsingborg utgiven, 2: 1. Uppsala 1933.
- CARLSSON, G., Den svensk-norska unionen under Magnus Eriksson (Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundets i Lund årsberättelse 1927—1928). Lund 1928.
- —, Till de medeltida Stureätternas genealogi (PHT 1920, s. 89 ff.).
- DJURKLOU, G., Svenska släkter med sparren öfver ett blad till sköldemärke (HT 1891, s. 137 ff.).
- ELGENSTIERNA, G., Den introducerade svenska adelns ättartavlor, I—VIII. Sthlm 1925—34.
- ENGSTRÖM, S., Landsförvisningen av de svenska oppositionsledarna 1362—63 (HT 1929, s. 310 ff.).
- —, Ormungen och hans moder (PHT 1930, s. 1 ff.).
- ERSLEV, K., Dronning Margrethe og Kalmarunionens Grundlæggelse. Khvn 1882.
- —, Slægtskabsforbindelser mellem dansk og svensk Adel i Tiden før Kalmarunionen (Personalhistorisk Tidsskrift 1882, s. 18 ff.).
- EUBEL, C., Hierarchia catholica medii aevi, 1 (1198—1431). Monasterii 1898.
- FISCHER, E., Die Landfriedensverfassung unter Karl IV. Göttingen 1883.
- GADOLIN, A. W., Pantsättning af jord enligt medeltida svensk landsrätt. Hfors 1909.
- GIRGENSOHN, P., Die skandinavische Politik der Hansa 1375—95. Upsala 1898.
- GRANDINSON, K. G. A., Studier i hanseatisk-svensk historia, 2. Sthlm 1885.
- GROTEFEND, H., Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit. 6. Aufl. Hannover 1928.
- —, Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit, I—II: 1—2. Hannover 1891—98.
- HAMMARSTRÖM, M., Glossarium till Finlands och Sveriges latinska medeltidsurkunder (Finska historiska samfundets handböcker, 1). Hfors 1925.

- HAMMERICH, F., Den hellige Birgitta og Kirken i Norden. Khvn 1863.
- VON HEFELE, C. J., Conciliengeschichte, 6. Freiburg i/B 1867.
- HILDEBRAND, B., Esbjörn Blåpanna och hans arvingar (PHT 1934, s. 1 ff.).
- HILDEBRAND, E., Svenska statsförfattningens historiska utveckling från äldsta tid till våra dagar. Sthlm 1896.
- HILDEBRAND, H., Konung Magnus Eriksson och Skåne (HT 1882, s. 183 ff., 321 ff.).
- , Medeltiden (Sveriges historia intill tjugonde seklet, utg. af E. HILDEBRAND, 2). Sthlm 1905. (Cit. H. HILDEBRAND, Medeltiden.)
- , Sveriges medeltid, kulturhistorisk skildring, 2. Sthlm 1884—98.
- HÖJER, N., Nordiska folken (Världshistoria, utg. af H. HILDEBRAND, H. HJÄRNE och J. VON PFLUGK-HARTTUNG, 2, Medeltiden, s. 543—624). Sthlm 1913.
- HÖJER, T., Studier i Vadstena klostets och birgittinordens historia intill midten af 1400-talet. Upsala 1905.
- JAHN, F. H., Almindelig Udsigt over Nordens, især Danmarks Krigsvæsen i Middelalderen, indtil Krudtets Anvendelse i de Nordiske Krige. Khvn 1825.
- JUNGHANS, W., Graf Heinrich der eiserne von Holstein. Soest 1864.
- JØRGENSEN, Ellen, Meddelelse om et Psalterium, som forudm var i norsk Eje (DHT VIII:3 [1910—12], s. 219 ff.).
- KARLSSON, K. H., Bese-ätten (PHT 1904, s. 1 ff.).
- , Den svenske konungens domsrätt och formerna för dess utöfning under medeltiden, 1. — 1470 (a. s. u.). Sthlm 1890.
- , Drotsen Bo Jonssons (grip) fäderneslägt (SAT 1 [1879—88], s. 173 ff.).
- , Drotsen Bo Jonssons härstamning (SAT 2 [1889—97], s. 33 ff.).
- , Folkunga-ätten (SAT 1 [1879—88], s. 216 ff.).
- , Genealogiska anteckningar, 2, 4, 6 (PHT 1906, s. 27 ff., 1909, s. 16 ff., 86 ff.).
- , Hertig Bengt Algotssons fäderne-slägt (PHT 1898—99, s. 160 f.).
- , Hertig Bengt Algotssons gifte (SAT 1 [1879—88], s. 246).
- , Några handlingar i Lübecks stadsarkiv närmare granskade (HT 1902, s. 241 ff.).
- , Strödda genealogiska anteckningar, 3, 8, 10 (HT 1885, s. 170 f., 1886, s. 83 ff.).
- KOPPE, W., Lübeck-Stockholmer Handelsgeschichte im 14. Jahrhundert. Neumünster i. H. 1933.

- KRAFT, S., En pamflett mot Magnus Eriksson i dess idépolitiska och litterära miljö (HT 1927, s. 1 ff.). (Cit. KRAFT 1927.)
 — —, Textstudier till Birgittas uppenbarelser. Uppsala 1929. (Även i KA 1929.) (Cit. KRAFT 1929.)
- KROOK, R. A., Österbottens ställning under Finlands förening med Sverige (FHT 1923, s. 1 ff.).
- LAGERBRING, S., Svea rikets historia ifrån de äldsta tider til de närvarande, 3. Sthlm 1776.
- LAGERBRING, S.—FORSENIUS, A. C., De dapifero principe quondam senatus Svio-Gothici, vulgo Drotset. Lund 1781.
- LAGERROTH, F., Frihetstidens författning. Sthlm 1915.
- Lexikon, Svenskt biografiskt, I—X. Sthlm 1917—1931. (Cit. SBL.)
- LINDER, Hj., De svenske lagmännens ställning till konung och folk till och med år 1347, 1. Upsala 1875.
- LUNDQVIST, K. V., Bidrag till kännedomen om de svenska domkapiteln under medeltiden jämförda med motsvarande institutioner i utlandet. Sthlm 1897.
- LÄFFLER, L. F., Bidrag till vår medeltida personhistoria (PHT 1904, s. 63 ff., 1905, s. 45 ff.).
- LÖFQVIST, K. E., Om riddarväsen och frälse i nordisk medeltid. Lund 1935.
- MESSENIUS, J., Scandia illustrata. Sthlm 1700—03.
 — —, Theatrum nobilitatis Svecanæ. Holmiæ 1616.
- MUNCH, P. A., Det norske Folks Historie, anden Hovedafdeling, Unionsperioden 1—2. Chra 1862—63. (Cit. MUNCH, II: 1—2.)
- VON MÖLLER, P., Bidrag till Hallands historia, 1 (a. s. u.). Lund 1874.
- NEVIUS, A., Akter och undersökningar rörande Finlands historia intill år 1401 (HA XXIII, 1: 3, 1912).
- NORDBERG, J., S. Claræ minne eller berättelse om det gamla S. Claræ kloster. Sthlm 1727.
- NYGREN, E., (Anmälan av) Y. BRILIOTH, Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt 1363—1414 (HT 1929, s. 94 ff.).
- PORTHAN, H. G., se JUUSTEN under avd. B!
- RABENIUS, O.—FRÖLICH, C. G., De antiquis Westro-Gothiaë legiferis. Ups. 1769.
- REINHARDT, C. E. F., Valdemar Atterdag og hans Kongegjerning. Khvn 1880.
- [RHYZELIUS, A. O.,] Sviogothia munita. Sthlm 1744.
- ROSMAN, H., Bjärka-Säby och dess ägare, 1. Uppsala 1923.
 — —, Genealogiska studier, 1—2 (SAT 2 [1889—97], s. 309 ff.).
- RUUTH, J. W., Abo stads historia under medeltiden och 1500-talet, h. 2 (Bidrag till Abo stads historia ser. II, h. 11). Hfors 1912.

- RÄÄF, L. F., Samlingar och anteckningar till en beskrifning öfver Ydre härad i Östergöthland, 1. Linköping 1856. (Cit. RÄÄF, Ydre härad.)
- SCHILLER, K., und LÜBBEN, A., Mittelniederdeutsches Wörterbuch I—V. Bremen 1875—80.
- SCHLEGEL, B., Wijk. (Svenska slott.) Sthlm 1876.
- SCHÄFER, D., Die Hansestädte und König Waldemar von Dänemark. Jena 1879.
- SEIP, D. A., Fredsavtale mellom kongene Albrekt og Håkon 1369? (NHT V: 7 [1927—29], s. 463 ff.).
- SILFVERSTOLPE, C., Klosterfolket i Vadstena (Skrifter och handlingar utg. genom Svenska autografsällskapet, 4). Sthlm 1898—99.
- Slott, Svenska, och herresäten vid 1900-talets början, (4.) Uppland. Sthlm 1909[—14].
- SPANGENBERG, H., Vom Lehnstaat zum Ständestaat. München und Berlin 1912.
- STEFFEN, R., se BIRGITTA under avd. B!
- STENBOCK, Louise, Herrborum. Sthlm 1912.
- , Thorönsborg. Sthlm 1913.
- VON STIERNMAN, A. A., Svea och Götha höfdinga-minne, 1. 2:a uppl. Sthlm 1836.
- STRECKER, W., Die äussere Politik Albrechts II. von Mecklenburg (Jahrbücher des Vereins für mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde 78). Schwerin 1913.
- STYFFE, C. G., Bidrag till Skandinaviens historia, se under avd. B!
- , Om aristokrat-fördömandet i svenska historien: Under Folkunga-ätten och unionstiden (Tidskrift för litteratur 1851, s. 129 ff.).
- , Skandinavien under unionstiden, ett bidrag till den historiska geografien. 3:e uppl. Sthlm 1911. (Cit. STYFFE, Skandinavien.)
- SUHM, P. F., Historie af Danmark, 13. Khvn 1826.
- SÖDERBERG, T., Stora Kopparberget under medeltiden och Gustav Vasa. Sthlm 1932.
- SÖDERWALL, K. F., Ordbok öfver svenska medeltids-språket. Lund 1884—1918.
- TARANGER, A., Tidsrummet 1319—1442 (Norges historie fremstillet for det norske folk, III: 1). Kra 1915.
- THISET, A., Stamtavler over danske Adelslægter (Særtryk af Danmarks Adels Aarbog), III, V, Khvn 1893—1901.
- AF TIBELL, G. W., Seraphimer ordens historia. Första tidehvarvet, ifrån år 1285 till år 1748. Sthlm 1826.

- TUNBERG, S., Äldre medeltiden (Sveriges historia till våra dagar, 2). Sthlm 1926.
- VON TÖRNE, P. O., Medeltidsstudier, 4, Benämningarna Österland och Finland under medeltiden (FHT 1921, s. 10 ff.).
- VALLERIUS, J.—SWEBILIUS, A. D., De Calmaria. Ups. 1717.
- VOIGT, J., Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange des deutschen Ordens, 5. Königsberg 1832.
- —, Namens-Codex der deutschen Ordens-Beamten, Hochmeister etc. Königsberg 1843.
- WESTMAN, K. B., Birgitta-studier, 1 (Uppsala universitets årsskrift 1911, Teologi, 1). Uppsala 1911.
- WESTMAN, K. G., Svenska rådets historia till år 1306. Uppsala 1904.
- WRANGEL, F., En vapenbok från medeltiden (SAT 2 [1889—97], s. 121 ff.).
- ÖDBERG, F., Om den svenske konungens domsrätt före Svea hof-rätts inrättande år 1614, 2. Sthlm 1875.

Förkortningar.

- D. R. A. = Danska riksarkivet.
Fl. St. A. = Florens' statsarkiv.
H. A. = Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens arkiv.
K. A. = Kammararkivet.
K. B. = Kungliga biblioteket.
L. S. B. = Linköpings stifts- och landsbibliotek.
R. A. = Svenska riksarkivet (huvuddepån).
R. v. B. = Raven von Barnekows räkenskaper (i *Bil. 6*).
U. L. A. = Uppsala landsarkiv.
U. U. B. = Uppsala universitetsbibliotek.
-

- DD = Diplomatarium Dalecarlicum.
DHT = (Dansk) Historisk Tidsskrift.
DN = Diplomatarium Norvegicum.
DS = Diplomatarium Suecanum.
FHT = Historisk tidskrift för Finland.
FMU = Finlands medeltidsurkunder.
HA = Historiallinen arkisto.
HH = Historiska handlingar.
HR = Hanse-Recesse.
HSH = Handlingar rörande Skandinaviens historia.
HT = Historisk tidskrift.
HU = Hansisches Urkundenbuch.
KÅ = Kyrkohistorisk årsskrift.
LBH = Linköpings biblioteks handlingar.
LECU = Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch.
LU = Urkundenbuch der Stadt Lübeck (= Lübeckisches Urkundenbuch, 1. Abth.).
MELL = Magnus Erikssons landslag.
MU = Mecklenburgisches Urkundenbuch.
NHT = (Norsk) Historisk Tidsskrift.
PHT = Personhistorisk tidskrift.
PRSA = Publikationen aus dem Revaler Stadtarchiv (aus dem Stadtarchiv Tallinn) — Tallinna linnaarhiivi väljaanded.

- RD = Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis.
RPB = Svenska riks-archivets pergamentsbrev fr. o. m. år 1351.
RPH = Svenska riksarchivets pappershandlingar 1351—1400.
SAT = Svenska autografsällskapets tidskrift.
SBL = Svenskt biografiskt lexikon.
SD = Svenskt diplomatarium fr. o. m. år 1401.
SFS = Samlingar utg. av Svenska fornskrift-sällskapet.
SHRU = Schleswig-holsteinische Regesten und Urkunden.
SRS = Scriptorum rerum Suecicarum.
ST = Sverges traktater med främmande magter.
USHLG = Urkundensammlung der schlesw.-holst.-lauenb. Gesellschaft für vaterländische Geschichte.

Tillägg och rättelser.

- S. 17, r. 14 genom den förödmjukande skiljedomen i Jönköping *utgår*.
- › › r. 15 Därmed, *läs*: Med den följande skiljedomen i Jönköping.
 - › 132, r. 18 ff. *Anmärkning*: Förvärvet av Dyvik är oriktigt anfört som en kunglig donation; enligt Bo Jonssons brev 1373 $\frac{4}{1}$ (se anm. 144) hade han fått gården som betalning för skuld (›i minom giældom›).
 - › 156, r. 4 nedifr. 1373 $\frac{11}{9}$, *läs*: 1373 $\frac{11}{9}$ (i vidim. av 1374 $\frac{4}{1}$).
 - › 224, anm. 125. *Tillägg*: Att Västmanland, Dalarne och Hälsingland övergått till Bo Jonsson samtidigt med den under Nyköping lydande delen av Södermanland, är i och för sig antagligt på grund av dessa områdets tidigare gemenskap i förvaltningshänseende (jfr ovan s. 95, anm. 43, och s. 101 f., anm. 65); huruvida denna bestått vid överlåtelse tillfället, är dock ej säkert, jfr SÖDERBERG, Stora Kopparberget, s. 91. SÖDERBERGS mening, att Bo Jonsson i Dalarne med Kopparberget endast skulle innehaft hälften (ib. s. 92 ff.), vilar på en grov misstolkning av testamentsexekutorernas uppgörelse med drottning Margareta 1388 (ST II: 411 a, 412): innebörden av denna är, att exekutorerna till drottningen avstå vissa län, varibland ena hälften av Dalarne, och som pant av henne behålla vissa andra, varibland den *andra* hälften av Dalarne. Jfr STYFFE, Bidrag I, s. LXXX, ERSLEV, Dronning Margrethe, s. 158, och — klarast — ROSMAN, s. 286.
 - › 286, r. 10 nedifr. *Anmärkning*: Årtalet 1375 för urkunden MU XVIII: 10705 torde vara felskrivning för 1355, se Berichtigungen und Nachträge i samma band! I sådant fall är RPB 781 den sista kända urkund, där Didrik Vieregge omtalas som levande.

KAPITEL 1.

I Magnus Erikssons tjänst.

(Till 1361.)

Ingen bevarad urkund ger något klart och otvetydigt besked om Bo Jonssons härstamning på fädernet, och de högst varierande stamtavlor över hans ätt, som förekomma i 1500- och 1600-talens släktböcker och från dessa övergått till historiska och biografiska framställningar in i senaste tid, äro uppbyggda på kombinationer, som genomgående visat sig oriktiga. Med förkärlek har man sökt hans stamfader inom Algotssönernas ryktbara ätt, vilken liksom han själv förde ett griphuvud i sin sköld, och särskilt har den gissningen, att han skulle varit sonson till den heliga Birgittas bekante fiende Knut Folkesson — med en eljest okänd Jon Knutsson som mellanled —, upprepats ännu sedan dess omöjlighet klart uppvisats.¹ Likväl har den rätta ättledningen funnits redan av PERINGSKIÖLD, som i sitt stora handskrivna heraldiska album *Biographica illustrium virorum* med stöd av en där refererad men senare försvunnen urkund uttalat åsikten, att Bo varit son av en Jon Tomasson.² Utan kännedom om detta ställe hava åtminstone tvenne senare genealoger kommit till samma uppfattning: den ligger utan tvivel till grund för TIBELLS yttrande 1826, att

¹ Se K. H. KARLSSONS nedan citerade uppsats i SAT 1. Ännu 1905 säger H. HILDEBRAND i *Nordisk Familjebok*, uppl. 2, att Knut Folkesson »synes hafva varit» Bos farfar. Mera som ett kuriosum får det betraktas, att en författare kunnat kalla Knut Folkesson för Bos *fader* (NORDÉN, *Norrköpings medeltid*, s. 64 o. flerst.).

² *Geneal.* 75 (förut F. h. 29), fol. 151, R. A.

›den Ätt, som förde ett Griphufvud — — — bestämdt härstammade från Tomas Jonsson, som lefde 1278, 1296, 1299›, och den uttalas som hypotes av K. H. KARLSSON 1887.³ Först efter framdragande av PERINGSKIÖLDS notis kunde emellertid den sistnämnde forskaren i en uppsats av 1890 med bindande bevisning rekonstruera Bo Jonssons stamtavla och klarlägga hans förbindelser med flertalet av de personer, som i olika sammanhang betecknas som hans fränder.⁴

Bo Jonssons äldste kände stamfader var den av TIBELL omtalade *Tomas Jonsson*, vilken förekommer i några urkunder från 1290-talet och då var gift med Katarina, dotter till lagmannen Israel Ands änka fru Ramfrid Gustavsdotter i ett hennes tidigare gifte.⁵ Man vet annars icke mera om honom än att han längre fram blivit riddare och att han måste dött före 1318, när hans hustru som änka sålt ett par egendomar till hertig Erik.⁶ Fru Katarina var av för-

³ G. W. AF TIBELL, Seraphimer Ordens historia, s. 143; K. H. KARLSSON, Drotsen Bo Jonssons (grip) fäderneslägt, SAT 1 (1887), s. 173 ff..

⁴ K. H. KARLSSON, Drotsen Bo Jonssons (grip) härstamning, SAT 2 (1890), s. 33 ff., där stället i Geneal. 75 avtryckts med en oväsentlig uteslutning och ett par smärre fel; observeras bör, att ›Thome› s. 33 nederst är fel för handskriftens ›Haraldi›. Den följande redogörelsen för släkten bygger i allt väsentligt på KARLSSONS båda uppsatser, ehuru direkta källhänvisningar utsatts för uppgifter, som där meddelas utan sådana. För utredningen av Udd Mattssons, Sigmund Jönssons och Iliana Ragvaldsdotters släktförhållanden har jag i särskild grad haft vägledning av C. ANNERSTEDTS otryckta anteckningar om svenska medeltidens frälsesläkter, X 58, U. U. B., i vilka jag även eljes haft ett ovärderligt, om också icke ofelbart, biografiskt och genealogiskt repertorium.

⁵ DS II: 1165, 1166, 1272. Att TIBELL trott sig finna honom omnämnd redan under 1278, beror på en förfelad identifikation med den i DS I: 645 uppträdande Tomas av ›Hahaby›; denne var säkerligen fader till en Birger Tomasson av Hagby, som i sitt vapen förde en sparre mellan tre rosor (DS II: 1013, 1583, Svenska sigiller från medeltiden, ser. 3: 74).

⁶ DS IV: 3066.

näm börd: vem hennes fader varit, kan visserligen icke fastställas, men hennes mor fru Ramfrid har med stor sannolikhet hänförs till den västgötaätt med ett lejon i skölden, från vilken bl. a. hertig Bengt Algotsson antages härstamma, och synes också varit befryndad med marsken Tyrgils Knutsson, som förde samma vapen.⁷ Före äktenskapet med Israel And hade hon, som nämnt, varit gift minst en gång och hade i detta eller dessa sina tidigare äktenskap utom Katarina sonen Ragvald, som bär det egendomliga fadersnamnet Ulvaseson, och dottern Kristina, gift med lagmannen i Södermanland herr Björn Näv; med herr Israel hade hon endast ett barn, som överlevde henne, den bekanta fru Ramborg till Vik, gift med Karl Gregersson av Folkungaättens oäkta gren (tre gånger styckad sköld) och efter hans död med Arvid Gustavsson d. ä. (sparre).⁸ Bland hennes ättlingar i senare led böra särskilt den sistnämnda dotterns avkomlingar i det andra äktenskapet uppmärksammas: sonen Gustav Arvidsson, sonsonen Arvid Gustavsson d. y. och herr Gustavs mågar Finvid Finvidsson (delad och upptill kluven sköld) och Folke Nilsson (fyrstyckad sköld), samtliga medlemmar av Albrekts riksråd, äro att räkna till aristokratiens spetsar bland Bo Jonssons samtida.⁹

⁷ K. H. KARLSSON, Hertig Bengt Algotssons fäderne-slägt, PHT 1898/99, s. 160 f., och Genealogiska anteckningar 2, PHT 1906, s. 27 ff. Uttrycket »dilectum consanguineum meum» i fru Ramfrids testamente 1302 (DS II: 1373) uppfattas av KARLSSON (SAT 2, s. 34) som bestämning till det närmast föregående namnet, biskop Brynolf av Skara, men torde lika väl kunna hänföras till det efterföljande, Tyrgils Knutsson. Vad som positivt tyder på släktskap mellan marsken och fru Ramfrid, är att han nämnes som vittne till hennes förfoganden i de förut citerade urkunderna DS II: 1165—1166. — Tomas Jonsson kallar i en urkund (DS II: 1272) sin svärmor »consobrina nostra», vilket ju ej kan tolkas efter bokstaven, då ett äktenskap med en så närbesläktad persons dotter varit otänkbart.

⁸ DS II: 1293, 1757, III: 2055 m. fl.

⁹ RPB 1009, 2180, 2201. Jfr B. SCHLEGEL, Wijk, och KARLSSONS släkttavla, SAT 2, s. 35. (Finvid Finvidssons på denna upptagna barn, Finvid Finvidsson d. y. och Kristina, g. m. Kettil Jonsson av Malsta-

Ramborg Israelsdotter kallas i en av de i PERINGSKIÖLDS album refererade urkunderna moster till bröderna *Jon* och *Harald Tomassöner*, vilka således äro Tomas Jonssons söner i hans äktenskap med Katarina. Ur annan källa vet man, att makarna även hade en dotter *Margareta*. Harald, som endast omtalas i PERINGSKIÖLDS brevutdrag, efterlämnade ingen känd avkomma. Margareta åter, som 1334 är gift med Sigge Djäkn och 1342 nämnes som död, blev genom sin dotter Kristina mormor till en av Bo Jonssons mest betrodda män, Magnus Kase.¹⁰ Från henne härstammade sannolikt också barnen till Udd Mattsson av Vinstorpaätten, vilka i Bo Jonssons testamente nämnas bland de med legat ihågkomna släktingarna.¹¹

Jon Tomasson förekommer kanske redan i ett par urkun-

ätten, torde varit födda i hans senare gifte och således besläktade med Bo Jonsson på hans moderne i st. f. på fädernet, se nedan s. 6.)

¹⁰ DS IV: 3066, V: 3646, VI: 4297, 4641, RPB 791, SD I: 31.

¹¹ Jfr KARLSSON, SAT 1, s. 175. 1366 återställde Bo Jonsson och Tomas Jonsson d. y. till Udd Mattsson och hans hustru Ingrid Karlsdotter gods, som tillhört dessa, brev $\frac{6}{7}$ d. å., U. U. B. Ingrid Karlsdotter var dotter av en Karl Ingemundsson, se brev 1393 $\frac{28}{5}$, Skara läroverksbibliotek, tr. Västergötlands fornminnesförenings tidskrift I: 1, s. 60. Vinstorpaättens stamgods, där Udd Mattsson uppehåller sig 1366 (brev $\frac{29}{6}$ d. å., U. U. B.) och som 1399 tillhör hans änka (RPB 3054), måste kommit i deras ägo genom arv från Sigge Djäkn, som köpt en jordlott däri 1323 (DS III: 2416). ROSMAN framställer (Bjärka-Säby och dess ägare, 1, s. 245, anm. 1) gissningen, att Udd Mattsson tidigare varit gift med Kristina, sedan hon blivit änka efter sin förste man Olof Kase. Troligare är, att Ingrid Karlsdotters moder varit en annan dotter till Sigge Djäkn, ty Karl Ingemundsson beseglar 1348 Siggiges bytesbrev med Olof Kase och Kristina, DS VI: 4297. — Testamentet är tryckt dels av J. HADORPH som bilaga till Alexandri Magni historia, dels av E. NYGREN bland urkundsbilagorna till ROSMANS anf. arb. (s. 356 ff.), på det förra stället efter en 1399 verkställd vidimation, på det senare efter en 1600-talsavskrift med proveniens från Tureholmssamlingen, den enda kända, som återgår på originalurkunden. Bo Jonsson nämner här de släktingar, till vilka han anslår penningssummor med villkor, att de ej skola sätta sig emot hans förordnanden,

der av 1316 och 1317.¹² Den 7 juni 1328 utfärdar han kvitto till herr Bo Nilssons änka fru Cecilia och hennes barn för vad han utfått som sin hustrus andel i lösören — tydligen i arvet efter Bo Nilsson. Fast hustruns namn icke nämnes, kan intet tvivel råda om att det är Bo Nilssons dotter Ingeborg som åsyftas, då hon med visshet är känd som Bo Jonssons moder och Jon Tomasson för griphuvudet.¹³ Bröllopet har sannolikt stått icke långt förut, då Ingeborg ännu måste varit helt ung; i varje fall har arvslottens utbetalning icke stått i omedelbart sammanhang med arvskiftet efter Ingeborgs fader, som dött flera år tidigare. Genom detta gifte blev Jon Tomasson besvägrad med flera av rikets främsta ätter. Bo Nilsson, som tillhörde ätten Natt och Dag, var en bland hertigarna Eriks och Valdemars trognaste anhängare, tjänade efter Nyköpingskatastrofen deras änkor med sina råd och nämnes bland den flock stormän, som satte Magnus Eriksson på tronen;¹⁴ från 1318 var han lagman i Östergötland.¹⁵ Troligen dog han 1322, då han gjorde sitt testamente.¹⁶ Hans hustru Cecilia Knutsdotter, med vilken han gifte sig tidigast 1306, då hon omtalas som hans trolovade, och som levde ännu 1350, var dotter till drotsen Knut Jonsson av Aspenäsätten och Katarina Bengtsdotter av Folkungarnas »lagmansgren».¹⁷ Genom sin fader, som var

i ordning efter skyldskapsgraden: först hustrun och svågrarna, därefter morbrodern Bo Bosson, därefter fasterns avkomlingar, Magnus Kase och Udd Mattssons barn, sist mormoderns syskons avkomlingar.

¹² DS III: 2055, 2056, 2085.

¹³ Se t. ex. RPB 939; rörande Jon Tomassons vapen jfr nedan s. 13.

¹⁴ Jfr ELGENSTIERNA, Den introducerade svenska adelns ättartavlor, art. Natt och Dag (tab. 7), där vederbörande urkunder i DS äro citerade under sina data.

¹⁵ DS III: 2143. Av I. ANDERSSON (Källstudier till Sveriges historia 1230—1436, s. 102, anm. 1) identifieras han, troligen med rätta, med riddaren Bo, som nämnes i Erikskrönikan v. 4138 ff.

¹⁶ DS III: 2348.

¹⁷ DS II: 1504, VI: 4544; K. H. KARLSSON, Folkunga-ätten, SAT 1 (1888), s. 222. Om Aspenäsätten jfr BRILIOTHS artikel i SBL.

dotterson av den bekante Svantepolk Knutsson, räknade hon bl. a. släktskap med den förut omtalade Knut Folkesson, liksom med hertig Bengt Algotsson, som var hennes syssling.¹⁸ På mödernet åter var hon på det närmaste befryndad med Finstaätten: den heliga Birgitta var hennes kusin.¹⁹ Av Bo Nilssons syskon synes endast system Kristina, gift med marsken Håkan Jonsson Läma, ha efterlämnat avkomlingar;²⁰ dessa, som förde den s. k. Vålungaättens vapen, framtråda relativt litet bland Bo Jonssons samtida.²¹ Det motsatta är fallet med fru Cecilias syskon och deras talrika ättlingar. Hennes syster Ingeborg blev i sitt gifte med konung Valdemars son Erik moder till riddaren Valdemar Eriksson och farmor till Erik Valdemarsson d. y., som nämnes i Bo Jonssons testamente.²² Av bröderna blev Magnus Knutsson Östgöta lagman efter fadern, vilken efter Bo Nilssons död för andra gången bekläddts med denna värdighet. Han hade tre döttrar, en (Katarina) gift med Finvid Finvidsson d. ä. i hans andra gifte, en (Märta?) med Magnus Karlsson (örnfot), och en (Birgitta) med riddaren Matts Gustavsson (sparre), beryktad som biskop Gotskalks av Linköping dråpare.²³ En annan broder, Jon Knutsson, hade sönerna Bengt, Ulv och Knut, av vilka särskilt Ulv kom att spela en betydande politisk roll, och döttrarna Benedikta och

¹⁸ Om Svantepolk Knutssons döttrar och deras giften se G. CARLSSON, Till de medeltida Stureätternas genealogi, PHT 1920, s. 95 f.

¹⁹ SRS III: 2, s. 189, anm. g, och s. 190, anm. r.

²⁰ DS III: 2228, IV: 3479 m. fl.

²¹ Hit höra bröderna Ulv Håkansson (DS IV: 3056, VI: 4891, RPB 695, 895) och Nils Håkansson (RPB 1283) samt den förres söner Lars och Nils Ulvssöner, som göra ett par jordbyten med Bo Jonsson (RPB 1610, brev 1383 ¹⁰/₈, L. S. B., jfr RPB 2266).

²² DS IV: 2964; jfr K. H. KARLSSONS släkttavla, SAT 1, s. 228.

²³ RPB 1062, 2446 (tr. RÄÄF, Ydre härad, 1, n:r 58), 2916; se vidare beträffande Magnus Karlssons hustru brev 1378 ¹⁵/₇, L. S. B. (LBH I, s. 224, n:r 35), och NORDBERG, S. Claræ Minne, n:r 58, och beträffande Birgitta DS VI: 4642, SD I: 58 och Vadstena klosters minnesbok under 1398 ⁷/₈ (SRS I: 1, s. 110). Om Finvid Finvidssons förra gifte se ovan s. 3.

Katarina, den förra gift först med en Sigmund Elofsson (vingad pil) och sedermera med Lars Filipsson av ätten »Leopard» (kluven sköld med lejon och halv lilja), den andra med Klemens Petersson (sparre).²⁴ I Bo Jonssons testamente ihågkommas alla Jon Knutssons kvarlevande avkomlingar, Ulv Jonsson, Bengt Jonssons barn, Klemens Peterssons dotter och en »Sigmund, Jöns Sigmundssons son», som på grund av det sammanhang, vari han förekommer, kan förmodas ha varit sonson till Sigmund Elofsson och Benedikta.²⁵

I sitt äktenskap hade Bo Nilsson och Cecilia åtminstone sex barn, bland vilka utom Ingeborg endast sonen Bo Bosson här må nämnas, den ende som fortplantade ätten; kanske icke ens tio år äldre än sin systerson Bo Jonsson, synes han ha blivit dennes nära förtrogne, då han i urkunderna synnerligen ofta förekommer i hans sällskap.²⁶ Detsamma gäller hans kusiner, de nyssnämnda Bengt och Ulv Jonssöner.

²⁴ RPB 278, 1117, 1366; brev 1359 ²⁷/₁₀, RÄÄF, Ydre härad, 1, n:r 28. I sistnämnda brev, Knut Jonsson d. y:s testamente (bevarat i avskrift), talar denne om »sigilla dilectorum fratrum meorum Benedicti Jonsson Ulphonis Jonsson et Sigmundi Oleson germani mei». Det sista är tydligen fel för »generi mei» och Sigmund »Oleson» identisk med Sigmund Elofsson, som beseglar RPB 278 tillsammans med Jon Knutssons samtliga barn utan att vara nämnd i brevet. Att hans hustru varit Benedikta och icke Katarina, antydes av en notis i U 269 a, U. U. B. (s. 33), att »Larentz Phillpuson» år 1381 bortbytte bl. a. allt det gods »Simon Eleffson» ägde i Varend — rimligtvis i egenskap av förmyndare för hans arvingar, vilket går väl ihop med att Lars Filipsson varit gift med Sigmund Elofssons änka.

²⁵ Det sätt på vilket han omnämnes tyder i så fall på att han varit faderlös och minderårig; det senare är även av kronologiska skäl att antaga. Tureholmsavskriftens »Sigmund» och »Sigmundsson» har NYGREN i sitt avtryck velat ändra till »Sigvid» och »Sigvidsson» i överensstämmelse med vidimationens text, förmodligen på grund av en förhastad identifikation med någon av de i RPB förekommande personerna med namnet Johan el. Jöns Sigvidsson.

²⁶ Då han bär faderns dopnamn, ligger det nära att antaga, att han varit född efter dennes död, dock icke som en tvingande slutsats, då den gamla obenägenheten att ge ett barn en levande frändes namn

Jon Tomasson hade före sitt giftermål i likhet med fadern, att döma av spåren efter dem i det torftiga källmaterialet, varit bosatt i det övre Sverige. Just 1328 och 1329 säljer och bortbyter han en del från modern ärvda egendomar i Uppland och Västmanland;²⁷ då han därefter endast uppträder i Småland och Östergötland och sedermera Bo Jonsson enligt uppgift i testamentet icke efterlämnat några arvegods i Svealandskapen, torde Jon Tomasson ha avyttrat allt vad han ägde i de sistnämnda, tydligen för att flytta till de egendomar, som hustrun ärvt i Aspenäs- och Natt- och Dag-ätternas stamländer.²⁸ Att närmare utpeka, var makarna varit bosatta, är ogörligt.

Jon Tomasson nämnes icke i någon bevarad urkund efter 1330; enligt en anteckning i *UTTERS Collectanea geneologica*, som i många fall stöder sig på förlorade dokument, skall han dock varit i livet 1331.²⁹ Senast 1334 måste han varit död, såvidt man kan sluta av en konungsdöm detta år om två gårdar i Västergötland, vilka hans mor, som nyss nämnts, sålt till hertig Erik men som nu dömas att återgå till hennes dotter Margareta, eftersom döden hindrat hertigen att erlægga betalningen.³⁰ Om bröderna Jon och Harald varit i livet, skulle de rimligtvis vid sidan av Margareta nämnts som berättigade att återfå gårdarna; någon istada-

vid denna tid synes börjat mildras. I varje fall var han yngst av bröderna, att döma av den ordning, vari syskonen uppräknas i DS IV: 3207.

²⁷ Se PERINGSKIÖLDS förutnämnda notiser, SAT 2, s. 33. Att de avyttrade godsens voro arv på mödernesisidan, är tydligt åtminstone i det ena fallet, där Jon uppträder såväl å egna och broderns vägnar som å en kusins på moderns sida, Bengt Ragvaldsson.

²⁸ DS IV: 2794 (utställt i Linköping), brev 1330 u. d., U. U. B. (förbigånget i DS; saknar ortsbeteckning men avhandlar en gårdsaffär i Småland).

²⁹ *Geneal.* 41. fol. 27, R. A.: »Johannes Tomeson vixit 1331 förde Grijpehufuudh».

³⁰ DS IV: 3066. De båda gårdarna »Vikhingsæng» och »Randheem», äro nuv. Viksängen och Rånnum i V. Tunhems socken, jfr Ortnamnen i Älvsborgs län, XII, s. 62, 70.

rätt för deras barn fanns ju däremot icke enligt då ännu gällande lag i Västergötland. Man observerar vidare, att då Jon Tomassons svärmor fru Cecilia 1336 insätter en av sina döttrar i Skänninge kloster och därvid donerar en gård till detta, nämnes icke mågen i brevet vare sig som samtyckande eller medbeseglade, varemot Ingeborg och fru Cecilias övriga barn sägas ha lämnat sitt bifall.³¹ Hans änka gifte senare om sig med en småländsk frälseman Jon Dansson, troligen tillhörande ätten Bååt.³² Ännu 1377 var hon i livet — det finns nämligen intet skäl att betvivla, att hon är identisk med den »Ingeburgis, filia Boecii militis», som det året avgav vittnesmål vid den av biskop Valdemar av Odense förrättade undersökningen i Vadstena om Birgitta Birgersdotters helgonförtjänster.³³ Det var ju hos hennes mormor, som Birgitta tillbragt de närmaste åren efter sin mors död.

³¹ DS IV: 3207.

³² KARLSSON, SAT 1, s. 174; den där anförda notisen hos UTTER (Geneal. 41, fol. 212 v.) lyder: »Fru Ingeborgh Boosdotter Boo Jonssons Moder vploth sin Son Boo alle the godz hon ärfvde efter sin hosbonde her Joan Danson ridder, både i hws och Jordh sub sigillo eius et Tomos Jonsons och Dann Niclissons, hon förer Marie Belâte, Tommes Jonson Grypehufuudh, Daan Nilssons är bortha, datum 1358». — Jon Dansson har, som påpekas av KARLSSON (l. c.), 1340 beseglat ett brev (DS IV: 3476) tillsammans med Peter Jonsson, Erengisle Sunesson och andra personer, vilka samtliga föra båt-vapnet (jfr DS IV: 3381, 3459); detta talar för att han varit son av den 1314 uppträdande *Daniel Jonsson* (Bååt), Peter Jonssons broder (jfr ELGENSTIERNA, art. Bååt). En *Bengt Dansson*, som 1396 och sedermera för samma vapen (RPB 2827, SD II: 1316 o. flerst.), är arvtagare efter en år 1360 omnämnd *Dan* (*Daniel*) *Jonsson* (SD III: 2237 och RPB 449) och kan därför antagas vara sonson till vår Jon Dansson, i så fall ur ett tidigare gifte. Jon Dansson är att skilja från en annan riddare med samma namn, som synes bott i Östergötland och följde Folkungarna till Norge; hans vapen var en två gånger kluven sköld, varför han kan antagas vara son till Dan Nilsson av Röde-ätten. Se brev 1366 ¹⁴/₄, L. S. B., och 1392 ¹⁹/₈, U. U. B., RPB 1149, 1894 och H. ROSMAN, Genealogiska studier, 1, SAT 2, s. 309 ff., särskilt s. 315 f.

³³ SFS ser. 2, I, s. 63, jfr SRS III: 2, s. 221, anm. c. Åldersbestämningen »sexagenaria», som här tillägges henne, betyder icke »jämnt

Vid detta tillfälle säges Ingeborg varit änka i 27 år, vilket ger oss tidpunkten för Jon Danssons död.³⁴

Två söner till Jon Tomasson äro kända, *Tomas Jonsson d. y.* och *Bo*, av vilka den förre såsom uppkallad efter farfadern sannolikt varit den äldste. Om hans levnadsöden är icke mycket att säga. Han omnämnes i urkunder sporadiskt från 1352 till 1369, ibland i sin mera betydande broders sällskap, såsom då han en enstaka gång kallas att besegla ett brev av kung Albrekt.³⁵ Vid sin död, som inträffade mellan den 26 mars och den 4 oktober 1369, var han så skuldsatt, att brodern, som åtog sig att förnöja fordringsägarna, därigenom fick en fordran i boet på 414 mark penningar efter avdrag för de lösören (ett skepp och ett sto m. m.), som lämnats honom till skuldens gäldande.³⁶ Tomas var gift med en Märta Mattsdotter och måhända fader till *Jon Tomasson*, som 1369—1378 nämnes som häradshövding i Bankekinds härad, en befattning som Tomas möjligen själv innehaft.³⁷ Före 1384 har denna gren av ätten utslöcknat,

60 år», vilket icke kan gälla Bo Jonssons moder (hon skulle i så fall ju varit högst 11 år vid sitt gifte!), utan »som fyllt 60 men icke 70 år». Hennes vittnesmål rör nämligen även Birgittas liv som ogift, alltså före 1316, om vilket hon ju icke kunnat ha några minnen, om hon själv varit född 1317. 9 av de 10 åldersuppgifterna i förhörprotokollet äro uttryckta med samma slags årstiotalsadjektiv, vilket i och för sig visar att dessa måste användts i en mera ungefärlig betydelse, troligen genomgående den att ange det uppnådda antalet fulla decennier. Mer än 70 år kan Bo Jonssons moder å andra sidan icke ha varit 1377, då hennes föräldrar gift sig tidigast 1306.

³⁴ Han nämnes i en urkund sista gången 1348 (DS VI: 4299).

³⁵ Ovan citerade brev 1366 ⁹/₇, U. U. B., och Geneal. 41, fol. 212 v., samt DS VI: 4862, RPB 624 (jfr nedan Exkurs 3), 791, 818, 865, 1839, och brev 1369 ²⁰/₃, cod. A 9, fol. 80, R. A. — KARLSSON betecknar honom på släkttavlan SAT 2, s. 35, som född i ett tidigare äktenskap än Bo, vilket icke stödes av några anförda grunder.

³⁶ Brev 1369 ⁴/₁₀ i Sävstaholmssaml., R. A. (HH IV, s. 340).

³⁷ Två fastebrev av 1369 ⁷/₁₁ (RPB 1843, ett i L. S. B.), då vår Tomas Jonsson ju redan var död, äro utfärdade av underhäradshövdingen i Bankekinds härad å Tomas Jonssons vägnar, ett tredje av samma dag

då Bo Jonsson i sitt testamente icke nämner andra fädernefränder än fasterns ättlingar.

I denna redogörelse för Bo Jonssons släktförbindelser saknas två personer, som vid något tillfälle betecknat sig själva eller av honom betecknats som hans fränder. Den ene är ingen mindre än den ryktbare drotsen Nils Turesson (Bielke), som Bo Jonsson ger detta namn i sitt testamente, där han doterar ett till hans minne stiftat prebende i Åbo. Någon blodsförvantskap dem emellan kan emellertid icke konstateras. Nils Turessons fader, Ture Kettilsson, skall enligt UTTER varit gift med en Sigrid, som fört sparrevapnet;³⁸ om detta är riktigt, kan man icke konstruera någon för henne och Bo Jonsson gemensam härstamning, då hon av kronologiska skäl icke kan ha varit den förut omtalade Arvid Gustavsson d. ä:s dotter utan på sin höjd hans syster. Annorlunda förhölle det sig, om man finge sätta tro till de äldre genealogernas obestyrkta uppgifter, att hon hört till Natt- och Dag-ätten, exempelvis om hon varit syster till Bo Jonssons morfar Bo Nilsson — hon kan icke, som det förmenats, ha varit dennes dotter.³⁹ — Den andra är en Iliana Ragvaldsdotter, gift med Gustav Mattsson (stjärna); i sitt testamente 1378 kallar hon Bo Jonsson för sin frände.⁴⁰ Man vet icke mera om hennes härstamning än att hennes mor, som i ett annat äktenskap varit gift med Karl Haralds-

(L. S. B.) å Jon Tomassons. I de båda förstnämnda är väl namnet felskrivet, vilket ju särskilt lätt kunnat inträffa, om Tomas Jonsson verkligen varit häradshövding där nyss förut. Att en son till honom 1369 knappast kunnat vara fullvuxen hindrar icke, att denne kunnat få häradshövdingedömet, som han ju icke behövt förvalta själv; jfr häradsbornas i Kind anhållan 1407 att få den med säkerhet ännu icke tioårige Bo Knutsson till häradshövding, SD I: 817. Jon Tomasson omtalas sedan som häradshövding 1376 (RPH 1862) och 1378 (ib. 1883); det sista årtalet är högst besynnerligt, då Sten Stensson (Bielke) nämnes med samma titel fr. o. m. 1377 (ib. 1868, 1873 m. fl.).

³⁸ Geneal. 41, fol. (13), R. A.

³⁹ Jfr härom ROSMAN, s. 263, anm. 1.

⁴⁰ RPH 35.

son (Stubbe), hette Cecilia Algotsdotter, och det har gissats, att denna Cecilia hörde till Algotssönernas släkt, vars siste manlige medlem, Håkan Algotsson, 1370 beseglar en arvsuppgörelse mellan hennes dotter Iliana och Karl Haraldssons barn.⁴¹ I så fall vore det åtminstone en tänkbar möjlighet, att Ilianas återopande av släktskap med Bo Jonsson grundat sig på att dennes släkt verkligen varit en gren av den berömda västgötska lagmansätten, som man av gammalt på grund av likheten i vapen gjort gällande. Det ligger i öppen dag, hur svagt stödet för denna hypotes är, då ingenting utom namnet talar för men åtskilligt emot att det varit i egenskap av släkting till Cecilia som Håkan Algotsson beseglat det nämnda dokumentet.⁴²

De båda släkternas vapenbilder förtjäna under sådana omständigheter uppmärksamhet icke blott från det specifikt

⁴¹ RPB 952. Här talar Karl Haraldssons son Nils om sin moder Cecilia Algotsdotter och sin syster Eliana, och i sitt testamente kallar Iliana Ragvaldsdotter samme Nils för broder. I U 269 a, U. U. B., refereras (s. 27 ff.) en hel rad handlingar rörande Karl Haraldssons familj, varibland »Nils Carlssons fulmacht, hann gaff Haralld Carlsson, om all orätt, ssom Göstaff Matzsson honom gjort hade, både han togh hans Systher, wthann hans minne, och klanndrade hanns Godz, schriptum Ålhullt 1380» (s. 29). Då Nils Karlsson och Iliana äro samägare i gården Orreda, som de upplåta till Harald Karlsson, måste de varit halvsyskon, barn av Cecilia Algotsdotter i hennes båda olika giften, och Nils i sin tur halvbror till Harald Karlsson, som var Karl Haraldssons son i hans gifte med en dotter till Filip Ulvsson (ulv). Jfr K. H. KARLSSON, Strödda genealogiska anteckningar, 3, HT 1885, s. 170 f. (delvis oriktigt; se beträffande hans argument om gården Orreda SD III: 2577).

⁴² Han var däremot släkt, om också icke så nära, med Harald Karlsson, om det är riktigt, att modern till Karl Haraldssons första hustru tillhörde ätten von Kyren (KARLSSON, l. c.), ty hans egen mor var Mektild Lydersdotter von Kyren (G. CARLSSON, PHT 1920, s. 93, anm. 6). Brevet är beseglat av flera andra stormän, av vilka två, Bengt Filipsson och Staffan Ulvsson, voro nära släkt med Harald Karlsson, medan de övrigas närvaro endast synes varit betingad av ett råds- och herremöte, jfr nedan Exkurs 3, s. 294. Däremot beseglar icke Ilianas upp-givne frände Bo Jonsson.

heraldiska intressets synpunkt. Tomas Jonsson den äldres vapen är okänt, men samtliga hans descendenter på manslinjen förde ett griphuvud, antagligen svart på guldfält i likhet med den från dem på spinsidan härstammande yngre Gripsläkten.⁴³ Inom Algotssönernas släkt förde lagman Algot Brynjulfsson en ros i en fyrstyckad sköld men hans ättlingar åtminstone från 1320-talet griphuvudet, ovisst

⁴³ Harald Tomassons sigill är känt endast genom en avritning i PERINGSKIÖLDS citerade album, där griphuvudet är vändt åt vänster, Tomas Jonsson den yngres genom en avritning i kopieboken B 16, R. A. (se DS VI: 4862). Av Jon Tomassons sigill finns ett exemplar vid brev 1330 $\frac{1}{8}$ i R. A. (DS IV: 2794), avbildat Svenska sigiller, ser. 3: 378, och ROSMAN, s. 143, ett annat vid brev 1330 u. d., U. U. B., det senare med omskriften bättre bevarad än det förra: + S' [IOH]ANNIS T[HOM]ASSVN +. Bo Jonsson nyttjade två olika sigill, äldst ett ganska tarvligt utfört, cirka 21 mm. i diameter, visande griphuvudet i sköld utan hjälm med omskriften: S · BOECII · IONS · (med bakvända S!). Det är avtecknat i Hadorphs stora kopiebok, E 80 b, s. 30, R. A., efter ett defekt exemplar, som funnits vid det där avskrivna brevet 1358 $\frac{10}{12}$ (ST II: 338), men finnes i original, såvidt bekant, endast vid de båda urkunderna av 1361 $\frac{8}{9}$ och $\frac{9}{9}$ i Lübecks statsarkiv (ST II: 353 a och 354); jag har haft förmånen att få studera det i en från detta arkiv meddelad gipsavgjutning. Det yngre sigillet, där skölden — likaledes utan hjälm — är insatt i ett rikt utsirat trepass med omskriften: S · BOECII · IONSON (se avbildning hos ROSMAN, s. 149), förekommer redan vid brev 1365 $\frac{4}{6}$ i R. A. (RPB 651). — Rörande vapenfärgerna kan någon tvekan råda, då bilden av Bos vapen i den samtida Gelres vapenbok (reproducerad i B[URENSTAM], Handskrifter i nederländska och belgiska med flere archiver, där färgerna äro angivna med skraffering) och dess yngre avläggare, vapenboken från Bergshammar i R. A. (se F. U. WRANGEL, En vapenbok från medeltiden, SAT 2, s. 121 ff., med reproduktion i färger), visar griphuvudet svart på vitt (d. v. s. silver-) fält. Avgörande vitsord kan dock icke tillerkännas de svenska vapenbilderna i dessa flandriska vapenböcker; jfr Bielkevapnet därstädes, vars färger äro omkastade. På ett Linköpings domkyrka tillhörigt altarbrun från omkring 1400 finnes ett Gripvapen, förmodligen Knut Bossons, där griphuvudet är silver(!) på guldfält, se AGNES BRANTING och A. LINDBLOM, Medeltida vävnader och broderier i Sverige, 1, s. 90 f. och pl. 46. Rörande den yngre Gripsläktens vapen se MESSENIUS, Theatrum nobilitatis, s. 54.

dock i vilka färger.⁴⁴ Överensstämmelsen sträcker sig märkligt nog ända därhän, att den praktfulla hjälmprydnad, som förekommer i ett av Knut Folkessons sigill, ett griphuvud besatt med påfågelsfjädrar, även synes ha varit Bo Jonssons (liksom den upptogs av den yngre Gripsläkten).⁴⁵ Så länge det icke kan påvisas, att de båda vapnen haft samma färger, kunna de dock icke betecknas som identiska, och även om så vore, utgöra de icke tillräckligt bevis för att de båda släkterna varit grenar av samma stam. Att olika ätter utan känt genealogiskt samband fört samma vapen, är som bekant ingen ovanlighet, och särskilt under senare delen av 1200-talet och förra delen av 1300-talet händer det icke sällan, att en släkt anlägger ett nytt sköldemärke, ibland med upptagande av en förnämre familjs vapen, med vilken den besvägrat sig, i andra fall utan påvisbar orsak.⁴⁶

*

Vad vi veta om Bo Jonssons släktförhållanden, frestar knappast till påståendet, att han var född till rikedom och en lysande samhällsställning. Obestridligt är, att hans fädernesläkt, vilket dess ursprung än må ha varit, genom farfaderns och ännu mera faderns giften knutit nära förbindelser med några av rikets äldsta och mäktigaste ätter, men det är icke lika säkert, att den genom dessa giften också vunnit den rikedom på jordagods, som utgjorde den oum-

⁴⁴ Svenska sigiller, ser. 3: 26, 306, 312.

⁴⁵ Ib. ser. 3: 312, jfr 276. Bo Jonssons sigill visa som nämnt skölden utan hjälm, men i Gelres vapenbok har hans vapen hjälm, prydd med ett griphuvud med en från näbben uppväxande fjädervippa (något mera naturalistiskt tecknad i Bergshammarsboken). Hans sonson Bo Knutsson för däremot i sitt sigill på hjälmen två ståndare med ett antal vidfästa kulor eller ringar, förmodlingen återgivande de Bülowiska »besanterna» i hans mödernevapen, se bilden hos ROSMAN, s. 297.

⁴⁶ Rörande sköldemärkenas genealogiska bevisvärde se särskilt G. DJURKLOUS anmärkningar i uppsatsen Svenska släkter med sparran över ett blad till sköldemärke, HT 1891 (s. 142—147).

bärliga förutsättningen för verklig stormannarang. De förmögenheter, som en gång funnits samlade hos exempelvis en Svantepolk Knutsson, hade ju hunnit splittras genom arv i flera led av stora syskonkullar. Man har i detta hänseende endast att hålla sig till Bo Jonssons försäkran i testamentet, att vad han själv ärvt (och därunder måste efter orden inbegripas icke blott arvet efter föräldrarna utan också efter hans första hustru) var mindre än den del av hans egendomar, som han anslog åt sina lagliga arvingar: godsens i Vedbo, Tvetå och Vist, Njudung och Finnveden, Västergötland och Halland. Hans *kända* gods i dessa landsändar äro emellertid blott få, och även om det är möjligt och t. o. m. troligt, att han därutöver ägt många, som icke kommit till synes i det bevarade urkundsmaterialet, kan det av flera skäl allt som allt icke ha varit mer än en obetydlig del av hans väldiga besittningar. Hans ärvda förmögenhet har, kort sagt, knappast överstigit vad många av hans samtida ägde och i varje fall icke varit tillräcklig för att ensam för sig bereda honom en plats i främsta ledet bland rikets stormän. Hur mycket mera det personliga momentet betydtt härför än de yttre resurserna, framträder kanske klarast i kontrasten mellan hans levnadslopp och brodern Tomas', som aldrig lämnade provinsmagnatens tämligen obemärkta tillvaro.

Det framgår av de levnadsdata, som äro kända rörande Bo Jonssons föräldrar, att han sannolikt varit född omkring 1330, knappast före detta år, men troligen icke heller mycket senare. Då han tidigt blev faderlös och hans närmaste släktingar på fädernet, fastern Margareta och hennes familj, voro bosatta i Västergötland, måste han under uppväxtåren i främsta rummet kommit i beröring med moderns anhöriga och från dem fått mottaga de för hans utveckling betydelsefullaste intrycken. Att modern trädde i nytt äktenskap, torde icke ha medfört någon ändring häri, då även styvfadern hört hemma inom det område — Östergötland och norra Småland — där man säkrast har att söka Bo Jonssons

föräldrahem. Det är således mycket troligt, att Bo som ung kommit i beröring även med den ryktbaraste av sina modernefränder, Birgitta Birgersdotter, vilkens politiska förkunnelse skulle komma att utöva ett avgörande inflytande på hans framtida verksamhet; liksom sierskan själv tillbragt några av sina ungdomsår i hans mormors föräldrahem och stått hans mor tillräckligt nära för att dennas vittnesmål om hennes liv och seder skulle få betydelse i kanonisationsprocessen, återfinnas under senare år hennes barn, enkanerligen Birger Ulvsson, bland Bos närmaste umgänge. Men då han naturligtvis liksom andra sin tids frälsemän i främsta rummet fostrats till krigare, har han antagligen icke stannat i modernehemmet, sedan han väl vuxit upp till yngling, utan satts i tjänst hos någon av sina högättade fränder eller skickats till konung Magnus' hov. Ett visst stöd för den senare gissningen har man däri, att det första dokument, där hans namn påträffas, ett kvitto av den 2 febr. 1354, utfärdat av en viss Jon Håkansson och beseglat av Knut Algotsson (hertig Bengts broder), Birger Karlsson och Bo Jonsson, är utställt på Svartsjö kungsgård, där Magnus gärna uppehöll sig.⁴⁷

Om Bo Jonssons förehavanden under de närmast följande åren finnas intill slutet av år 1358 inga andra upplysningar än ett par vittnesbörd om egendomsaffärer. I april 1356 köper han en gård i Styrestads socken, och under år 1358 skall han ha gjort ett annat förvärv av obekant omfattning, då hans mor till honom upplåtit de gods, hon ärvt efter sin andre man.⁴⁸ Naturligtvis kunna dessa enstaka notiser icke

⁴⁷ DS VI: 4997, jfr ROSMAN, s. 146. Jon Håkansson och Birger Karlsson kunna ej säkert identifieras, då sigillen saknas. — Rörande uppgiften, att Bo Jonsson skulle nämnas redan i ett brev av 1352, jfr nedan s. 137, anm. 162.

⁴⁸ Brev 1356 9/4, dat. »in villa Hanøghe» (Haninge i S:t Lars' socken?), U. U. B.; UTTERS ovan s. 9, anm. 32 citerade urkundsreferat, som kanske icke är alldeles riktigt: med Ingeborgs »arv» efter mannen kan väl (såvida det icke är frågan om arv efter något barn i deras äktenskap) endast förstås hennes giftorätt i avlingegods.

leda till antagandet, att han under dessa år enbart eller främst fått ägna sig åt så fredliga uppgifter som att förkovra sina jordagods: rikets frälsemän kallades till andra göromål, när den unge konung Erik Magnusson grep till vapen mot sin fader och därmed inledde en serie av inre och yttre fejder, som med få och korta avbrott skulle fortgå i femton år.

Den 17 oktober 1356 utfärdade konung Erik i Kalmar sin bekanta proklamation mot hertig Bengt Algotsson, iklädande sig rollen av försvarare för den »söndrade och åtskilda» kronans rätt gent emot sin faders förtroendeman.⁴⁹ Framgången blev snabb och fullständig: Magnus, som skyndat till gunstlingens hjälp, måste redan i januari totalt kapitulera genom den förödmjukande skiljedomen i Jönköping och hertig Bengt rymma landet.⁵⁰ Därmed skapades väl en tids fred inom landet, då Magnus, sannolikt mest av bristande makt till motvärn, lät Eriks kränkningar av den överenskomna maktfördelningen passera och i november 1357 t. o. m. måste samtycka till de nya krav, som sonen i sin förtvivlade ekonomiska situation ställde på honom. Men sedan det allmänna politiska läget under år 1358 väsentligt förändrats till Eriks nackdel genom de framgångar, som hans fiende Valdemar av Danmark inhöstade, kunde Magnus våga ett försök att återställa sitt välde. Tid-

⁴⁹ ST II, s. 228. Urkunden finnes avskriven även i Geneal. 41, fol. 172, R. A. Det förtjänar anmärkas, att orden »natt ok dagh» i näst sista meningen, vilka utgivaren fattat som släktnamnet Natt och Dag, hörande till det omedelbart föregående »Niclisse Magnusson», och som fördenskull betecknats som en sent tillfogad glossa (så ANNERSTEDT i hans recension i HT 1881, s. LII, och efter honom RYDBERG i »Rättelser och Tillägg» till ST II), höra till den ursprungliga texten såsom tidsbestämning till verbet i satsen (tillsammans med det följande »nær han idher tillsiger»).

⁵⁰ ST II: 325. Rörande inbördeskrigets förlopp jfr här och i det följande särskilt MUNCH, Det norske folks Historie, II: 1, s. 638 ff., H. HILDEBRAND, Konung Magnus Eriksson och Skåne (HT 1882), GRANDINSON, Studier i hanseatisk-svensk historia, 2, s. 57 ff., och TUNBERG, Äldre medeltiden, s. 241 ff.

punkten, då han beslöt sig för att gripa till vapen, kan icke fastställas, men mot slutet av året stod han som segerherre: Hälsingborgs slott var då i hans händer, och Erik måste genom fördraget i Lund 10 december ställa alla svävande tvistefrågor mellan honom och hans män å ena sidan, fadern och dennes förbundne å den andra, under skiljedom av Magnus själv.⁵¹ Någon fullständig underkastelse från Eriks sida var det emellertid på intet sätt tal om, då Magnus å sin sida utfäste sig att till honom återställa Hälsingborg, sedan han väl fullgjort skiljedomens bestämmelser: det var således en avtalad sak, att riket fortfarande skulle vara delat mellan konungarna, och i huvudsak väl också *hur* det skulle delas.⁵²

Bland de män — nio riddare och tre väpnare — som beseglat Lundafördraget som garanter för konung Magnus' löfte, är även Bo Jonsson. Denna urkund, enligt vilken han alltså redan intager en framträdande plats i konungens omgivning, är den första, som överhuvud ger besked om hans ställningstagande. Då det var inom Eriks riksdel, som han hade sitt hemvist, ger hans anslutning till Magnus ett visst stöd för antagandet, att han — liksom andra bland löftesmännen, om vilka det samma gäller — sedan längre tid tillbaka stått i dennes tjänst; 1357 års överenskommelser om riksdelningen hade lämnat de på personliga förpliktelser vilande förbindelserna mellan konungarna och deras »män» i gällande kraft, oavsett de senares boningsort.⁵³ Det räcker

⁵¹ ST II: 338. — Ett vittnesbörd om påbörjade rustningar föreligger möjligen i konung Magnus' pantebrev på Arnäs till Peter Duve, RD (ser. 1) II: 2559.

⁵² Bestämmelser härom torde således funnits i Eriks förlorade motbrev (»hans breff . . . , ther han a thenno sonona gifwit hafwer»).

⁵³ Så måste följande bestämmelse i Jönköpingsfördraget tolkas: »... vniuersi quoque homines et familiares siue in terris et dominiis primogeniti nostri Erici, siue in terris et dominiis nostris . . . residentes seruieni secundum antiquum ius regni Suecie, ubi de iure seruire tenentur» (ST II, s. 241). Efter ordalagen gäller detta således icke blott konungarnas utan även enskilda stormäns »män». Tydligare

dock knappast med en hänvisning till en så omätbar faktor som Bo Jonssons lojalitet mot sin rätte herre för att förklara, att han höll fast vid konung Magnus' sak i en tid, då enligt en samtida krönikas uppgift ridderskapet allmänt avföll från denne för att hylla den personligen vinnande och rikt utrustade Erik.⁵⁴ Så litet som vi veta om det inre sammanhanget i 1350-talets konflikter, kan det visserligen synas lönlöst att söka efter de motiv, som eljes kunna ha bestämt honom; några synpunkter må dock antydast.

Eriks uppror hade icke blott till skenet i främsta rummet riktat sig mot Bengt Algotsson. Det finns icke minsta spår i källorna av att den egentliga drivfjädern skulle varit ett inom aristokratien rådande missnöje med konung Magnus' styrelse i allmänhet, för vilket Erik skulle ha gjort sig till verktyg; Magnus' ansatser till upphävande eller inskränk-

är Stockholmsfördraget av 22 november, som dock endast gäller de till Erik temporärt upplåtta områdena i övre Sverige: »Item scal var son Eriker vara mæn i nokarar vtreyssor egh vt næmpnæ, vtan at almænt vtbuþ warþer fori menæ rikesens wærn sculd» (ib., s. 246). — Av sigillanterna hörde Anders Nilsson (Due, av Skabersjö) och Peter Stigsson (Krogno) hemma i Skåne; den förre var i alla väder Magnus trogen. Lars Karlsson (sparre) och Lidinward Haraldsson (Vinstorpaättens vapen) ägde åtminstone gods i Linköpings stift, alltså likaledes inom Eriks riksdel (jfr för den förre DS IV: 3532, V: 4040, för den senare DS V: 3723, RPB 884, 893). Magnus Gisleson (sparre) och Magnus Gregersson (av den oäkta Folkungaätten) torde förnämligast varit besuttna i Uppsverige. Som hemmahörande inom Magnus' riksdel kunna möjligen betecknas Trotte Petersson (Ekaättens stamfar) och Peter Lindormsson (sparre över blad), som bägge varit konungens fogdar i Halland, samt Magnus Sture; jfr om dessa P. VON MÖLLER, Bidrag till Hallands historia, 1, s. 69—73, G. DJURKLOU, anf. arb., s. 152, och G. CARLSSON, art. Sture i Nordisk Familjebok, uppl. 2. Herman von Vitzen var nyinflyttad från Tyskland, och Nils Eriksson kan ej säkert identifieras.

⁵⁴ *Själlandskrönikan*, Annales Danici, s. 185 f. (SRS III: 1, s. 117): »Et quod Magnus filium Ericum in regem Suecie et super Schanium sublimasset, milites et militares, nullum honorem Magno deinceps deferentes, filio, qui bene ornatus et quasi omnibus graciosus uidebatur, adherere satagebant».

ning av frälseprivilegierna, som i detta sammanhang förts på tal, kunna så mycket mindre haft dylika verkningar, som de långt mindre riktade sig mot ridderskapet än mot kyrkan. Eriks förbittring över Bengt Algotssons upphøjelse till en ställning, som tävlade med eller på sätt och vis överträffade hans egen, ger en alltför näraliggande förklaring till hans framträdande för att man skulle behöva återföra detta på ingivelser från annat håll. Den fann genklang i liknande känslor hos Bengt Algotssons tillbakasatta ståndsbroder: de tidigare i rang och ämbetsställning mest framskjutna stormännen, Erengisle Sunesson (Bååt), jarl av Orkneyöarna, Nils Turesson, fordom Magnus' drots, och Jon Kristineson (sparre), på sin tid hans »officialis generalis», stå i främsta ledet av Eriks anhängare. Personliga orsaker kunna också ha bidragit att under Eriks fanor samla åtskilliga skånska stormän, som på nära håll sett hertigens våldsamma regemente som ståthållare i Skåne, och Toftasläkten och dess fränder, som av honom lidit en dödlig skymf, då han försköt sin maka Ingeborg Ulvsdotter.⁵⁵ Men i sin agitation vädjade Erik framförallt till stormannaklassens ledande politiska idé, dess hävdande av riksenheten mot dynastiens patrimoniala tendenser: i sin proklamation vid upprorets utbrott motiverar han, som redan antydts, sitt uppträdande med att Bengt Algotsson till kronans förfång hade inne dess hus och länder, och kallar undersåtarna till sin hjälp »ej

⁵⁵ Jfr P. VON MÖLLER, anf. arb., s. 76 f., och K. H. KARLSSON, Hertig Bengt Algotssons gifte, SAT 1, s. 246. Den förre överdriver dock stridens karaktär av släktfejd, då han hävdar, att nästan alla Eriks kända anhängare (rättare påräknade anhängare, då flera av dem uteblevo, jfr texten i fortsättningen!) voro »af Sparresläkten» eller eljes Ingeborg Ulvsdotters anhöriga. Något samband mellan Toftasläkten och andra släkter, som förde en sparre i vapnet, kan som bekant icke påvisas, utom möjligen i fråga om Viksläkten, då den skall ha fört identiskt samma vapen (röd sparre i guldfält enligt avbildningen av Karl Ulvssons vapen i Gelrevapenboken — jfr ovan anm. 43 — och den fordom i Västeråkers kyrka befintliga målningen av Viksläkten, se K. H. KARLSSON i PHT 1906, s. 27 ff.).

allenast för vår skull utan för kronans heder och odelbarhet». I början av århundradet hade riket räddats från splittring endast genom kungahusets nära nog totala utrotande; skulle man nu tåla, att stora delar av dess område avsåndrades som län till en man ur aristokratiens egna led, som kungagunsten smyckat med en feodal titel? Men när Eriks gärningar visade sig så litet svara mot orden, att det närmaste resultatet av hans företag blev en ny riksdelning, som måste komma att bestå åtminstone för Magnus' livstid, och Södra Halland, Porsarnas gamla hertigdöme, lämnades som ärftligt län åt sönerna till hans bundsförvant Albrekt av Mecklenburg, måste just den åskådning, han kallat till sin hjälp, i stället fjärma stormännen från hans sak. Av de prelater och riddare, med vilkas sigill han lovat att bekräfta sitt brev på den nyssnämnda förläningen, höllo sig flera undan, och några av dem togo Magnus' parti, däribland t. o. m. Nils Abjörnsson, Ingeborg Ulvsdotters farbroder.⁵⁶ Det är också betecknande, att stormannaklassen fann nödigt att taga skyddet av rikets integritet i egen hand genom de bestämmelser i skiljedomen i Jönköping, som konstituerade det gamla rådet till hela rikets högsta domstol, tillförsäkrade det rätt att höras vid eventuell pantsättning av slott och fästen och gjorde ett dess utskott till vårdare av breven på förvärvet av Skåne — en bestämmelse, som vittnar om misstro snarare mot Erik än mot Magnus, då det var den förre, som blivit Skånes landsherre och därför också kunde göra anspråk på åtkomsthändlingarna.⁵⁷

Bo Jonssons släktförbindelser kunna synas närmast hava anvisat honom en plats i Eriks läger; hans närmaste frände

⁵⁶ ST II: 324, 325, 338; de övriga voro Lars Karlsson och Peter Stigsson, jfr ovan anm. 53. De i Eriks brev 1358 4/9 (HH II, s. 3 f., där feldaterat) uppräknade rådsherrarna, bland vilka såväl Nils Abjörnsson som Magnus' trogne anhängare Trotte Petersson återfinnes, utgöra otvetydigt det egentliga riksrådet, icke Eriks i Jönköpingsfördraget omnämnda särskilda råd.

⁵⁷ Annorlunda TUNBERG, anf. arb., s. 243.

bland de ledande å ömse sidor, som vi känna, var hans fars halvkusin Gustav Arvidsson, som var Eriks anhängare. Med Bengt Algotsson räknade han väl frändskap, dock mera avlägset.⁵⁸ Mera kan det då ha betydtt, att en av hans närmare modernefränder, den heliga Birgittas dotter Märta, var gift med hertigens bror Knut Algotsson; om det är riktigt, att makarnas dotter, den blivande abbedissan i Vadstena kloster Ingegärd Knutsdotter, uppnått 18 år vid sitt inträde i klostret, som skedde senast i början av 1375, måste äktenskapet ha ingåtts senast 1356.⁵⁹

Birgittas ställning till konflikten, som är av vikt redan med hänsyn till hennes allmänna betydelse som politiskt språkrör för vissa svenska stormannakretsar, får under sådana omständigheter ett speciellt intresse. Hennes uppenbarelser ge emellertid intet entydigt besked härom.⁶⁰ Det låter sig visserligen icke bestridas, att hon kraftigt ogillat Bengt Algotssons upphøjelse. Redan den från 1400-talets första årtionden härrörande kommentaren till några av hennes politiska revelationer identifierar Bengt med den

⁵⁸ Bengt Algotsson var, som nämnts, hans mormors syssling och på samma gång sannolikt hans egen brylling på fädernet.

⁵⁹ Den anförda uppgiften (»vix tunc adhuc erat decem et octo annorum») finnes i Vadstena klostrets minnesbok i notisen om Ingegärds död 1412 (SRS I: 1, s. 131), där det heter, att hon kommit till klostret samma år som Birgittas relikier fördes dit, d. v. s. 1374, men därjämte, att hon vid sin död varit där i 39 år. Terminus ante quem för inträdet är 1375 ²⁹/s, då hon med anledning därav donerar gods till klostret, RPB 1137 (jfr nedan s. 57). — Det är Knut Algotssons äktenskap, som givit anledning till det i den senare Vadstenatraditionen förekommande påståendet, att hertig Bengt »war aff sancta Birgitto slækt», HH XVI: 1, s. 240.

⁶⁰ Uppenbarelserna citeras i det följande i regel endast med sina nummer (utmärkta med tilläggen »lat.» och »sv.», där numreringen är olika i den latinska och den fornsvenska texten eller där ett åsyftat parti endast finnes i endera) och i förekommande fall hänvisning till STEFFENS nysvenska översättning, längre revelationer dock även med sidhänvisning till DURANTES edition av den latinska versionen (Rom 1606) och till KLEMMINGS av den fornsvenska, SFS XIV.

»djävulens tjänare», som hon talar om i Rev. VIII: 19, där hon protesterar mot konungens avsikt att upphöja honom över hans stånd.⁶¹ Även i den stora visionen om domen

⁶¹ SRS III: 1, s. 17; STEFFEN, s. 170 f. STEFFEN betvivlar på nog svaga grunder, att den här åsyftade mannen skulle vara Bengt Algots-son, men anser däremot, i likhet med flera andra författare, att denne är på tal i en annan revelation, nämligen VIII: 31 (om den stora draken), där det talas om en man av ormsläkt (»de radice viperea», »aff ödhlo släkt»), som konungen och drottningen hava hedrat och upphöjt för att nedslå Kristi vänner (anf. arb., s., 178, 289 ff.). Då ett av skälen för STEFFENS skepsis i fråga om Rev. VIII: 19 är, att denna och Rev. VIII: 31 synas vara skrivna på olika tider, bör det framhållas, att den sistnämnda säkerligen riktar sig mot helt annat håll. Epitetet orm (vipera, serpens) brukas av Birgitta, som jag på annat ställe sökt visa (Ormungen och hans moder, PHT 1930, s. 1 ff.), ursprungligen om hertiginnan Ingeborg av Halland (endast derivativt möjligen *därjämte* om hennes dotter Eufemia av Mecklenburg), och »mannen av ormsläkt» är därför att identifiera med en av hennes söner med Knut Porse, hertigarna Håkan och Knut, troligen den förre. Mot denne riktar sig Birgitta i tilläggen till Rev. VI: 32 lat., där hon anspelar på en av konungen hyst avsikt att ge honom något slags förtroendepost. Tillägget nr 2 till Rev. VI: 32 kan dateras till 1346 eller 1347, vilket bekräftar den uppfattning om tillkomsten av Rev. VIII: 31, som HAMMERICH (Den hellige Birgitta, s. 69, jfr s. 114, anm. 1) efter äldre författare uttalat, nämligen att den däri skildrade visionen av den stora draken, som Birgitta haft 11 år före själva uppenbarelsen, skulle inträffat vid tiden för kungaparets kröning 1336. Om arten av Håkan Porses upphöjelse kunna endast gissningar anställas; möjligen menar Birgitta därmed helt enkelt den beläning med hans hertigdöme å svenska kronans vägnar, som bör ha skett, sedan Halland formligen avträdts av Danmark. Det är påfallande, att hertigen i en traktat mellan de mecklenburgska hertigarna och Valdemar Atterdag 1350 nämnes vid konung Magnus' och en del tyska furstars sida, som hade han suverän rang (ST II: 294).

I detta sammanhang må anmärkas, att den birgittinska kretsens animositet mot Knut Porses familj framskymtar på ännu ett, ganska oväntat ställe, som jag icke observerat vid utarbetandet av min ovan citerade uppsats: den fornsvenska pentateukparafrazen, som ju tillskrivits Birgittas biktfader, magister Mattias (utg. av KLEMMING, Svenska medeltidens bibel-arbeten 1, SFS IX: 1; för diskussionen om författarskapet se KRAFT, Textstudier till Birgittas revelationer, s. 142 ff., och N. BECKMANS anmälan av detta arbete, Scandia 1930, s. 303

över konung Magnus, VIII: 56, är säkert hertigen på tal, då hon som en av konungens förbrytelser anför, att han försmått rikets goda män och upphöjt en man över alla, älskat honom mer än sig själv och hatat sin egen son.⁶² Men därmed är det icke givet, att Birgitta sett Eriks företag med gillande. Hon har, ovisst vid vilken tidpunkt, fällt en skarp förkastelsesdom över 1343 års successionsbeslut, varigenom Erik blev tronarvinge i Sverige och hans yngre broder Håkan konung i Norge, och yrkat på att det skulle gå tillbaka; detta uttalande, som tolkats enbart som ett inlägg för den äldre sonens rätt till arvriket Norge, möjligen förenat med bitanken, att han även skulle kunna väljas till konung i Sverige vid faderns död, kan på minst lika goda grunder uppfattas som dikterat av att Birgitta *icke* ville ha Erik till konung i Sverige.⁶³ Och hon har ogillat hans äktenskap

ff.). I den kommenterande delen omtalas här vid redogörelsen för lövhyddohögtiden, som översättning av Vulgatatextens »rami ligni densarum frondium» (Levit. 23: 40), »thiokwistath oc mangqwistadh træ, ther ær pors, som myklo høghe wæxer i iorsala lande, æn i hallande» (s. 499, rad 3 ff.). Varifrån kommentatorn hämtat sin botaniska identifikation, har jag ej kunnat utreda, men den tillagda anmärkningen har ingenting med Hallands flora att göra. Den är en ordlek, en elak anspelning på den halländska hertigätten, riktad till en läsekrets, som icke hyste något tvivel på att Porsestammen vuxit alldeles för högt.

⁶² DURANTE, s. 746: 2 nederst; SFS XIV: 3, s. 467; STEFFEN, s. 214 f.

⁶³ Rev. IV: 3 lat., VIII: 41 sv., STEFFEN, s. 181. Här motiverar Birgitta sin mening endast med politiska nyttyosynpunkter: hon finner tronföljdsarrangemanget skadligt, därför att det kan leda till split mellan bröderna. I tillägget till Rev. VIII: 16 lat., som handlar om Håkans förlovning med Margareta Valdemarsdotter, betonar hon däremot, att Håkan ej haft *rätt* till arvriket, i det han som den yngre brodern undanträngde den äldre (STEFFEN, s. 169). Hypotesen, att Birgitta skulle velat se Erik på båda rikenas troner, som endast med tvekan framställt av STEFFEN (s. 181, anm. 1), har accepterats av G. CARLSSON, Den svensk-norska unionen under Magnus Eriksson, s. 3 f. — Att arvriket ansågs »förnämligare» än valriket — jfr TUNBERG, s. 240 — är naturligtvis ingen förklaring till Birgittas yrkande. Om hon delat denna uppfattning, som predikades av en politisk skola, för vilken hon stod främmande, skulle den ha ledt henne till att propagera

med Beatrix av Brandenburg; så tolkar, säkerligen med rätta, den nyssnämnda kommentarens författare, som själv är en varm beundrare av Erik, hennes fördömande i Rev. VIII: 9 av ett kungligt äktenskap, som hon kallar en lek med dockor, därför att kontrahenterna (eller endera) icke nått laglig ålder, och av vilket hon icke väntar sig någon frukt och välfärd för folket, därför att den kvinnliga parten var av en av kyrkan förbannad stam.⁶⁴ Det bör kanske observeras, att Beatrix icke blott var sondotter till den bannlyste kejsar Ludvig utan också systerdotter till Valdemar Atterdag, något som knappt kunnat göra henne kärare för Birgitta. Vidare kan väl Birgitta, vilken åsikt hon än må ha hyst om sin dotters äktenskap med Knut Algotsson, icke med fullständig likgiltighet ha erfarit, att Märta måste gå i landsflykt med sin man, när denne drogs med i broderns fall. Slutligen är ju just Birgitta tolken för det krav på riksrådets oförytterlighet och odelbarhet, för vilket Eriks upphöjelse, enligt vad vi nyss framhållit, kunde te sig lika farlig som förut Bengt Algotssons, och med särskild energi hade hon varnat för att ge mecklenburgarne det minsta insteg i landet.⁶⁵ Man får då icke anse uteslutet, att synpunkter

för arvríkets införande i Sverige, men icke till att betrakta den norska kronan som mera lysande än den svenska. Nationella mindervärdes-känslor äro fullständigt otänkbara hos en personlighet som Birgitta.

⁶⁴ Uppenbarelsen kan icke gälla Hákan och Margareta, då talet om bannlysningen icke passar in på Valdemar Atterdag. Vad beträffar Eriks och Beatrix' ålder vid giftermålet (den kanoniska minimiåldern för äktenskap var 14 år för man och 12 för kvinna) bör anmärkas, att *Själlandskrönikans* uppgift, att det ägde rum 1346 (*Annales Danici*, s. 174, SRS III: 1, s. 114), naturligtvis har vitsord framför MESSENIUS', att det var 1356 (*Scondia illustrata*, III, s. 17, XII, s. 191). Är den förra riktig, så har naturligtvis senare själva brudhämningen firats med en särskild högtidlighet, vilken i så fall kan vara den som åsyftas i konung Magnus' brev 1356 ²⁵/₁₀ (LAGERBRING, *Svea rikets historia*, 3, s. 424); det heter dock även här, att bröllopet stått för länge sedan (jam dudum).

⁶⁵ Jfr LAGERROTHS resumé av Birgittas statsrättsliga åskådning, *Frihetstidens* författning, s. 41 ff.; STEFFEN, s. 170.

som dessa haft sin verkan även på hennes fränder och vänner; i alla händelser har, såvidt vi veta, ingen av hennes närmaste anhöriga tagit del i fejden på Eriks sida.⁶⁶

Allt tyder på att Eriks eftergivenhet i december 1358 snarare dikterats av ett tillfälligt trångmål än av en grundlig omkastning i förhållandet mellan hans och faderns makt-resurser. När han ungefär vid årsskiftet begav sig till övre Sverige, måste Magnus däri sett det allvarligaste hot, eftersom han i början av 1359 kunde taga ett så förtvivlat steg som att lova Valdemar Atterdag Hälsingborg som pris för hans hjälp. Det övriga Skåne återstod att erövra, och medan Valdemar var sysselsatt med denna uppgift, stampade den handlingskraftige Erik fram en i de samtidas ögon ofantlig här. Efter Valdemars återtåg till Själland inför Eriks anryckning och brytningen mellan Magnus och Valdemar slutade fejden med Magnus' och Eriks försoning omkring den 1 juni 1359.⁶⁷ Eriks plötsliga död snart därefter medförde emellertid nya förvecklingar.⁶⁸ Gentemot Magnus'

⁶⁶ I registret till ST II identifieras Karl Ulvsson, som beseglat för-läningsbrevet på Södra Halland, med Karl Ulvsson av Ulvåsa, Birgittas son, men av sigillbeskrivningen vid avtrycket av samma urkund MU XIII: 8164 (sig. 18) framgår, att det är Karl Ulvsson av Tofta (jämför beskrivningen av hans sigill MU XV: 9306).

⁶⁷ Se framför allt RYDBERGS utredningar, ST II: 339, 343.

⁶⁸ Den äldsta anteckningen om Eriks död finnes i kalendariet i Nils Erengislessons lagbok, cod. 144 in 4:o, Skoklostersamlingen, R. A. Vid datum XII kal. jul. (= 20 juni) har här (fol. 5 v.) en samtida eller obetydligt yngre hand skrivit: »Anno domini m^o ccc^o lix^o obiit illustrissimus rex Ericus ipso die corporis christi»; denna fest inträffar 1359 mycket riktigt den 20 juni. Senare ha de två sista orden ut-raderats (dock ej grundligare, än att »... poris ... i» delvis ännu kan läsas) och en annan hand i stället skrivit »ascensionis domini»; korrektorn har tydligen fått för sig, att notisen gällde Erik den helige, och därför insatt hans legendariska dödsdatum. I detta förvanskade skick har notisen vandrat över till ett par yngre kalendarier och efter ett av dem tryckts i SRS I: 1, s. 234 (jfr i fråga om handskrifternas förhållande till varandra B. H[ILDEBRAN]D i PHT 1931, s. 98 anm.). Då emellertid Kristi himmelfärdsdag 1359 var den 30 maj och Eriks sista bevarade urkund, RPB 412, är av 9 juni,

försök att utan vidare proklamera sig som herre över de landsdelar, som lydt under sonens spira, ställde sig Eriks anhang inom rådet och aristokratien på den ståndpunkten, att riket blivit herrelöst och tarvade nytt kungaval. Enligt den förut anförda Birgittakommentarens fullt trovärdiga berättelse hoppades dessa herrar, eftersom drottning Beatrix' nedkomst förestod, på att få hylla en postum son till Erik som konung, varför de uppsköto kungavalet och utsågo Karl Ulvsson av Tofta till riksföreståndare. Men Beatrix sjuknade och dog före förlossningsstunden, och sonen, som skars ur hennes liv, överlevde henne icke ens en dag.⁶⁹ Först härefter torde Eriks parti ha bekvämat sig till att öppna underhandlingar med Magnus, och sedan denne kommit överens med en beskickning från »rikets råd och män» om ett riksmöte, som skulle slita alla tvistigheter, vållades nytt dröjsmål med uppgörelsen, förmodligen av oenighet om mötesplatsen: Magnus, som icke ville lämna Skånes försvar ur sikte, hade bestämt Kalmar till mötesort, men stormännen önskade en mera centralt belägen ort och drevo sin vilja igenom.⁷⁰ Det blev först på mötet i Söderköping i mitten

ha de författare, som användt notisen för bestämning av konungens dödsdag, rättat sig efter dess placering vid XII kal. jul. men därvid merendels upprepat den felaktiga uträkningen i SRS av detta datum till 21 juni.

⁶⁹ SRS III: 1, s. 18. Ett par isländska annaler, *Lagmansannalerna* (Einar Havlidesons annaler), och de på dem återgående *Flatöannalerna*, berättar, att Beatrix dött i barnsäng (Islandske Annaler, s. 277, 407). Den framställning, konung Magnus ger av förloppet i riksdagskallelsen (ST II, s. 269 f.), bekräftar på flera punkter kommentarens, då den upplyser, att rådsherrarna tredskats mot hans krav på underkastelse, att de på egen hand samlats till överläggningar (i Tälje omkring 25 juli) och att de krävt en fullständig nyordning av riksstyrelsen.

⁷⁰ Magnus' bekanta yttrande: »Hafdhom vi ok giærna then stadhen vp i landit bæter lakt, æn wi hafdhen sikri af thessom landzندانum warith» etc. har av MUNCH (II: 1, s. 659) och flera författare efter honom tolkats så, att Magnus skulle utsatt en nordligare ort, om han där kunnat anse sig säker! Först TUNBERG har brutit med denna egendomliga översättningstradition (anf. arb., s. 249).

av november samma år, som förhållandet mellan konung och undersåtar reglerades.⁷¹

Från detta möte härrör en i flera hänseenden märklig urkund, som kastar en glimt av ljus såväl över Bo Jonssons ställning vid denna tid som över hans deltagande i de närmast föregående striderna.⁷² Det är ett donationsbrev, varigenom konungen till Bo Jonsson, som han ger titeln »vår trogne rådgivare», upplåter en del gods i Östgötaskären, vilka hertig Bengt förbrutit till kronan och rådet nu tilldelat konungen; de sägas utgöra ersättning för den gäld å 600 mark lödigt silver, vari Bo råkat å Magnus' vägnar, då han innehade Kalmar slott och då han var »konungens riksmarsk».⁷³ Godsen voro Herrborum, Bottna, Torö, Kejsarnäs, Yxnö och Djursö (i S:t Anne socken), Eknön (Skällviks socken), Baggetorp (Rönö socken), Svärtinge (Ö. Eneby socken), Mem och Stensvad (Tåby socken), ytterligare några lägenheter, vilkas benämningar icke kunna säkert igenkännas bland de nutida ortnamnen, och åtskilliga kvarnar.

Bo Jonsson hade således i den första konflikt, där hans deltagande överhuvud spåras, hunnit bekläda ett par av de viktigaste poster, som kunnat komma i fråga: befälet på den fästning, som konung Magnus en gång kallat för sin »mäktigaste», och kommandot närmast konungen i fält! Visserligen synes det mest troligt, att detta inträffat först under loppet av år 1359. Kalmar och dess fögderi hörde ju till de områden, som Magnus 1357 avstått till Erik, och det är alltså tidigast i 1358 års fälttåg, som den förre kan ha återvunnit det; men under detta hade Bo förmodligen åtföljt

⁷¹ ST II: 346.

⁷² Pergamentsbrev 1359 ^{18/11}, Torönsborg, tryckt i LOUISE STENBOCK, Herrborum, s. 32 f., även återgivet i en trots stark förminskning läslig fotografisk reproduktion ib. s. 13. För Bo Jonssons biografi har det först använts av ROSMAN, anf. arb., s. 148.

⁷³ »War rikesins marsk.» Jfr uttrycket »wart rikæsins radh» i samma urkund.

konungen, att döma av hans besegling av traktaten i Lund. Vad beträffar marskämberet, hade det varit att vänta, att han fått sig titeln tillagd i nämnda urkund, om han vid den tiden burit den, så mycket mer som en annan av konungens löftesmän, Magnus Gregersson, lagman i Uppland, nämnes med denna sin titel. Det skulle alltså varit i de sista striderna mot Erik och det följande kriget mot Valdemar Atterdag, som Bo haft de båda befattningarna. Även i så fall ligger den reflexionen nära, att han bör ha hunnit inlägga ovanlig förtjänst om sin herres sak under fejden för att kunna betros med så ansvarsfulla uppdrag, såvida han icke tidigare förvärvat krigserfarenhet; den närmaste möjligheten i det senare avseendet är ju, att han varit med om Magnus' ryska krig, då han redan varit gammal nog för att bära vapen, men på denna punkt kommer man icke längre än till gissningar.

Vad beträffar själva donationen, som kan förefalla lysande, var den i verkligheten icke obetingat ägnad att tillfredsställa Bo Jonsson som belöning för gjorda tjänster eller ersättning för kostnader och utlägg. Konung Erik, som indragit Bengt Algotssons egendomar till kronan, hade också hunnit avyttra åtminstone några av dem till sina anhängare. Det var med visshet fallet med tre av de ovan omtalade gårdarna: Mem och Djursö, som lämnats till biskop Nils (Markusson) av Linköping under formen av betalning för gäld, och Torö, som tilldelats fru Ingeborg Ulvsdotters arvingar.⁷⁴ Att allt detta icke varit konung

⁷⁴ För Mem och Djursö se biskopens brev 1362 ¹⁷/₆, R. A. (RPB 546): »que bona ab ... Erico ... condam rege Swecie in solucionem debitorum nostrorum obtinuimus, et super eisdem bonis sentencias et litteras domini nostri regis Haquini recepimus in confirmacionem solucionis predictæ» etc. Att med »debita nostra» icke menas biskopens skulder utan Eriks till honom, synes framgå av den följande satsen (så även utg. av RPB); jfr HAMMARSTRÖMS exempel »debita sua emonere». — I fråga om Torö se det i det följande utförligare behandlade dombrevet 1362 ⁵/₂, R. A. (RPB 525, tr. i RABENIUS-FRÖLICH, De antiquis Westro-Gothiæ legiferis, s. XIII f.): »Ther fore dømom wi them

Magnus obekant, är självklart — biskopen nämnes som medbeseglare av det donationsbrev, som bortskänker hans egen andel av rovet till Bo Jonsson, och har alltså icke saknat tillfälle att påminna om sina anspråk — och frasen, att rådet »tilldelat» konungen godsens, har alltså uppsåtligt användts för att täcka det sakförhållandet, att Eriks förfoganden upphävts. Förmodligen är det ett slags konvenanshänsyn, som gjort, att man ej velat uttrycka detta rakt på sak.⁷⁵ Reduktionen gällde otvivelaktigt alla de förut hertigen tillhöriga gods, som Erik avhant kronan, således icke blott dem, som nu tillföll Bo Jonsson: ett bevisligt exempel utom dessa är Strömmestad (i Harstads, numera Väderstads socken), som Eriks marsk, riddaren Magnus Nilsson (Röde), haft i sin ägo.⁷⁶ Det är onekligen svårt att förstå, att Magnus i ett läge som det dåvarande kunnat få stormännens medgivande till en sådan åtgärd; man kan åtminstone icke gärna föreställa sig, att de förra donatorierna själva med glad hjärta lämnat sitt samtycke. För Magnus var kanske den bitanken icke alldeles främmande, att detta skulle motverka ett eventuellt närmande mellan dem och Bo Jonsson och den senare knyts ännu fastare vid den kungliga saken av omsorgen att bevara sin nya besittning. Men han riskerade härvid att leda Bo Jonssons tankar i alldeles motsatt rikt-

fornempda frw Ingeborgha arfuom til the samw ø ..., mædhan hon rætlika them gullen war j enne peninga summo af konung Eric weghna j hans liiffdaghæ».

⁷⁵ Samma obenägenhet att klart formulera ett upphävande av en förutvarande konungs åtgärder framträder i de brev av konung Håkan (jfr föregående och nästföljande anmärkning!), varmed han i sin tur bekräftar, d. v. s. i verkligheten förnyar, Eriks tidigare dispositioner utan att omnämna, att de satts ur kraft av Magnus.

⁷⁶ Brev, daterat »Suthertorp» 1362 ¹⁷/₈ (Örnhiälms Dipl. XI, s. 11, H. A., dep. i R. A.), varigenom konung Håkan till Magnus Nilsson återställer »qvædam bona dicta Strømstætha alias ipsi, per ... Regem Ericum bonæ memoriæ dimissa, qvæ qvidem bona Dominus Benedictus Algotzson pro tempore possedit». Att godset efter Eriks död återkallats under kronan, säges icke uttryckligen men måste förutsättas, då donationen förnyas av Håkan.

ning, då ett förvärv med så pass tvistig hemul väl kunde synas denne alltför prekärt för att äga något synnerligt värde — låt vara att donationsurkunden innehöll en särskild försäkran, att alla däremot stridande brev skulle vara kraftlösa!⁷⁷

Ännu en upplysning om Bo Jonssons ställning vid denna tidpunkt lämnar donationsbrevet därmed, att han, som vi sett, för första gången nämnes som medlem av riksrådet. Med denna värdighet kan han sägas ha fått det yttre erkännandet av att han nu var att räkna bland de främsta av rikets stormän. Under det sist förflutna året synes de världsliga rådsherrarnas antal ha nedgått under det i lagen som maximum stadgade tolvtalet, och Magnus har om icke förr så nu vid Söderköpingsmötet kunnat göra bruk av sin rätt att fylla vakanserna.⁷⁸ Att han också varit oförhindrad

⁷⁷ »Oc æru nokor bref førmer nokorum fangen a thessen godz them dæmom wi dædh oc ænga makt at hawa, oc til alsækkæes».

⁷⁸ I konung Eriks brev 1358 $\frac{4}{9}$ (jfr ovan anm. 56) uppräknas tio världsliga rådsmedlemmar (Erengisle Sunesson, Nils Turesson, Nils Abjörnsson, Gustav Arvidsson, Bengt Filipsson, Kettil Glysing, Trotte Petersson, Karl Ulvsson av Tofta, Karl Ulvsson av Ulvåsa och Jon Kristineson), av vilka två sedermera torde ha avgått med döden, nämligen Nils Abjörnsson, som nämnes sista gången i just detta brev, och Jon Kristineson, som sist nämnes 1359 $\frac{30}{7}$ (RPB 417, 418); en länge till 1360 hänförd odaterad handling, som omtalar både Jon Kristineson och en Nils Abrahamsson, i vilken man velat igenkänna Nils Abjörnsson, hör, som H. BERG påvisat, säkerligen till 1355 (Den rostockska sändebudsberättelsen om Valdemar Atterdags förhandlingar med Magnus Eriksson, Scandia 1930, s. 106 ff.). Utom de återstående åtta funnos ännu fyra herrar i livet, som tillhörde eller förut tillhört rådet, Anund Sture, Magnus Nilsson, Magnus Knutsson och skåningen Nils Åkesson (Galen). Såväl Magnus Nilsson som Magnus Knutsson hade emellertid säkerligen tidigare nedlagt rådsvärdigheten. Den förre nämnes med denna titel endast under 1340-talet (DS V: 3833 och 4069), medan hans namn saknas även i en urkund av 1351, där annars både närvarande och frånvarande råds herrar uppräknas (ST II: 303). Magnus Knutsson åter omtalas som medlem av rådet *endast* i sistnämnda urkund, detta i likhet med flera andra stormän, vilkas medlemskap endast kan betraktas som tillfälligt.

att insätta sådana män, som han betraktade som pålitliga anhängare, därpå måste Bos upphøjelse sägas utgöra ett bevis.

* *
* *

Det måste ha varit inom den närmaste tiden efter Söderköpingsmötet, som Bo Jonsson ingick sitt första kända gifte. Tre av konung Eriks främsta anhängare, nämligen Erengisle Sunesson, Gustav Arvidsson och Bengt Filipsson (tillbaka-seende ulv), voro vittnen till äktenskapsavtalet, något som tydligen ej kunnat komma i fråga förrän efter de stridande partiernas försoning.⁷⁹ Bruden hette Margareta Porse och tillhörde den halländska ätt med tre sjöblad i vapnet, vars mest bekante medlem är den äventyrlige hertig Knut, konung Magnus Erikssons styvfar. Med full säkerhet vet man om hennes släktförhållanden för övrigt endast, att hon var syster till Peter Petersson Porse, »unga herr Peter Porse», som nämnes i urkunder 1364—1386.⁸⁰ Deras fader, som varit riddare, brukar identifieras med den Peter Porse, som omtalas vid ett par tillfällen 1336 och 1345 (då likväl ännu blott som väpnare) och som i sin ordning antages ha varit son av den biltoge danske »kungamördaren» Peter Porse.⁸¹ I de båda brev, där han nämnes, förekommer han

⁷⁹ Att dessa herrar »och flera andra» närvarit, omtalas i konung Magnus' dombrev 1361 ^{15/3}, *Bil. 1*.

⁸⁰ RPB 629.

⁸¹ En god redogörelse för ätten återfinnes hos ERSLEV, Slægtskabsforbindelser mellem dansk og svensk Adel i tiden før Kalmarunionen, Personalhistorisk Tidsskrift 1882, s. 18 ff., medan släkttavlan i Danmarks Adels Aarbog 1901 under art. Kyrning (omtryckt i A. THISET, Stamtavler over danske Adelslægter, V, s. 298) innehåller flera grova fel. Jfr även K. H. KARLSSONS anmälan av ERSLEVS uppsats i HT 1884, s. XXIX ff., och hans båda olika släktledningsförslag i HT 1886, s. 85 (Strödda genealogiska anteckningar, 10) och PHT 1909, s. 91 (Genealogiska anteckningar, 6). — Att Peter Porse d. y:s fader varit riddare framgår av ett brev i kopieboken B 15, R. A., (fol. 191), beseglat av en Peter Erengisleson (båt) och en Peter Petersson (tre sjöblad)

i sällskap med Sigvid Ribbing, Märta Ulvsdotters förste man, och har alltså haft en viss beröring med Bo Jonssons frändekrets; denna var dock knappast av intimare art, då Sigvid Ribbing som bekant var mycket illa tåld av sin svärmor Birgitta, som varit emot dotterns äktenskap och i uppenbarelserna förespår timlig och evig ofärd för mågen, »rövaren», som hon kallar honom.⁸² Om Margaretas mor vet man icke mera än att hon ägt betydliga gods i Finnveden och på Öland.⁸³ Förmodligen voro båda föräldrarna nu döda. Margaretas bröder — ty utom Peter hade hon åtminstone en broder i livet vid denna tid — utfäste sig att lämna henne full brorslott i det ännu oskiftade moderarvet,⁸⁴ partiet var alltså särdeles förmånligt för Bo Jonsson, och man ledes lätt till den slutsatsen, att han haft inflytserika förespråkare hos Margaretas giftomän, i så fall snarast konungen, vilkens förord i denna sak rent av kunnat utgöra ett värdefullare ynnestbevis än övriga belöningar.

Äktenskapet blev icke långvarigt, ty Margareta dog i Kalmar i september 1360. Då hon var havande, företogs

men utställt av »Petrus Åringislason dictus Porsä, domini Petri öd militis Filius». Som ERSLEV påpekat (anf. arb., s. 20, anm. 2), måste här ett namn ha utfallit i avskriften. Originallet har tydligen haft »Petrus Åringislason dictus Bonde et Petrus (dictus?) Porsæ, domini Petri *condam* (9d') militis filius».

⁸² DS IV: 3254, V: 3948, Jfr STEFFEN, s. 88 ff.

⁸³ Brev 1377 ¹¹/₇ och ¹⁴/₆, RÅLF, Ydre härad, 1, n:r 38, 40. ANNERSTEDT har i sina förut citerade anteckningar (X 58 d, s. 430) framkastat gissningen, att hon skulle varit dotter till Gustav Nilsson (Bielke), emedan denne år 1339 uppträder på gården Toftnäs i Bolmsö socken, som senare bevisligen ägdes av Peter Porse (DS IV: 3426, ovan anf. brev av 1377 ¹⁴/₆, jfr även RPB 600). Någon annan dotter till Gustav Nilsson är icke känd än en Ingegärd, gift med riddaren Anders Eskilsson, som kallas Gustav Nilssons arvinge (DS V: 3675, VI: 4417, RPB 529); möjligen kan Toftnäs gått i bakarv från Ingegärd till en *faster* till henne, som varit Peter Porse d. y:s moder. Om Gustav Nilsson, som VON MÖLLER gör gällande (s. 67), 1336 varit fogde på Varberg, har han otvivelaktigt kommit i kontakt med Peter Porse d. ä.

⁸⁴ Se *Bil. 1*.

operativ förlossning: barnet, en gosse, framtofs fullgånget och levande och fick »dop och kristendom» — namnet blev Jon efter farfadern — men dog helt visst omedelbart där- efter. Förloppet bevittnades av bl. a. priorn Jöns, fru Botilda, änka efter herr Jon Kettilsson (Puke), en rådman och dennes hustru, vilka uppsatte ett intyg över förloppet.⁸⁵

Som sin sons arvinge var Bo Jonsson berättigad att upp- bära Margaretas arv, men hennes bröder gjorde svårigheter; tvisten drogs inför rätta och avgjordes genom konung Magnus' dom 15 mars 1361, som på grund av det nys- nämnda intyget tillerkände Bo Jonsson arvet.⁸⁶ Vad detta omfattat, kan väl icke fastställas i detalj, men tydligen bör man hit kunna hänföra en del av Bos småländska och öländska egendomar såsom härrörande från Margaretas moderne. Då man vidare genom en uppgift i hans testa- mente — och endast därigenom — vet, att han ägt gårdar i Halland, Porsarnas stamland, är det ett mycket rimligt antagande, att han förvärvat även dessa på samma väg.⁸⁷

I belysning av denna arvsprocess har Bo Jonssons hand-

⁸⁵ Brev 1360 ²⁶/₈, *Bil. 1*. Margareta kallas här »fru», vilken titel hon kunnat bära även i äktenskapet med Bo Jonsson, om hon tidigare varit gift med en riddare; emellertid är det tydligen ren misskrivning, då det icke sker i det följande dombrevet av 1361 ¹⁵/₃. — Ett annat intyg, nu förlorat, omnämnes av UTTER (*Geneal.* 41, fol. 212 v.): »Herr Jöns Erenglasson wittner thett samme som för:ne Frw Botila, medh sitt breff och Insigle, och förer hann (teckning: båt under lilja)». Ut- ställaren är identisk med Jon Hjärne d. ä., jfr Svenska sigiller, ser. 3: 655. — ROSMANS antagande (s. 149), att händelsen inträffat, medan Bo Jonsson innehade sitt i brevet av 1359 ¹⁸/₁₁ omnämnda befäl i Kalmar, faller på att äktenskapet, som ovan påvisats, ej kan ha ingåtts före Söderköpingsmötet. Det är ju också att vänta, att Bo skyndat att anskaffa intyget snarast möjligt efter hustruns död.

Hos alla författare, som omnämnt denna händelse, heter det, att Margareta dött i *barnsäng*, men något sådant står icke i intyget och är icke heller att taga för givet, om också i sak antagligt; jfr nedan anm. 89.

⁸⁶ Se *Bil. 1*.

⁸⁷ ROSMAN, s. 206.

lingssätt vid hustruns dödsbädd för en senare tids historie-skrivning framstått som det kraftigaste tänkbara beviset för hans hänsynslöshet och snikenhet.⁸⁸ Man har, vill det synas, ansett det för något hart när enastående och rent instinktivt bedömt det som ett utslag av känslolöshet, som endast kan förklaras av en allt behärskande tanke på egen fördel. Då det likväl för modern uppfattning torde framstå som självklart, att i en sådan situation vördnaden för den döda kroppen måste träda tillbaka för angelägenheten att rädda ett nytt liv, synas dessa förkastelser domar ur vår egen tids synpunkt föga motiverade, såvida man icke förutsätter, att ett sådant försök med 1300-talets resurser var dömt att misslyckas. Men frågan kan naturligtvis endast bedömas med hänsyn till samtidens egen uppfattning, för vilken en helt annan synpunkt var den avgörande. Kejsarsnittet på en avliden havande kvinna hörde till den katolska kristenhetens rättssedvänjor; föreskriften därom hade sin förebild i urgammal romersk rätt — den berömda »lex regia» — men hade inom kyrkan utformats som en speciell konsekvens av läran om dopets nödvändighet för frälsningen: då ingen kan få dop, som icke skådat dagens ljus (»qui natus non fuerit, renasci non potest»), måste det foster, som icke kan komma till världen på naturligt sätt, förlossas med konst för att icke gå miste om den eviga saligheten. Grundsatsen hade ännu icke fastslagits i någon kanonisk rättsregel, men den hade länge förkunnats av den skolastiska teologien — det är tillräckligt att hänvisa till sådana auktoriteter som Tomas ab Aquino och kanonisten Guillaume Durand d. ä. — och hade inskräfts genom en hel rad synodalbeslut på skilda håll i Västerlandet.⁸⁹ Att den

⁸⁸ Så särskilt MUNCH, II:2, s. 58, ERSLEV, Dronning Margrethe, s. 137, ROSMAN, s. 147; jfr även STYFFE, Bidrag, I, s. LXXV, och H. HILDEBRAND, Medeltiden, s. 297. Ännu TUNBERG talar om »det egen-domliga tilltaget» (s. 295).

⁸⁹ TOMAS ab Aquino, Summa theologiæ, p. III, q. 68, art. 11: »Si tamen mater mortua fuerit vivente puero in utero, aperiri debet, ut

varit gällande även i Sverige, är fullt säkert, fast den här icke satt spår i några bevarade synodalstatuter eller andra skriftligt formulerade lagbud; de kända fallen av dess tillämpning, förutom det här behandlade, äro begripligt nog icke många men belysande nog. Ett sådant möter i den

puer baptizetur» (Opera omnia iussu Leonis XIII edita, t. 12, s. 104); G. DURAND, Rationale divinatorum officiorum, VI: 82 (rubr. De baptismo): »Sed si mater in partu moriatur incidatur: et infans viuus de ventre extrahatur et baptizetur». Det senare uttalandet är på sätt och vis det intressantaste, då DURANDS arbete (»den första fullständiga framställningen av det s. k. jus liturgicum») enligt förf:s uttryckliga tillkännagivande åsyftar att sammanfatta kyrkans *allmänt* vedertagna liturgiska bruk. För tiden 1200—1350 har jag funnit stadgandet i synodalstatut för Canterbury 1236, obekant engelskt stift vid samma tid, Chichester 1246, Köln omkr. 1280 (om dateringen jfr HEFELE, Conciliengeschichte, 6, s. 180 f.), Liège 1287, Rodez 1289 (likalydande för Cahors och Tulle omkring 1320) och Trier 1310 (MANSI, XXIII, spalt 420, 465, 704; XXIV, sp. 348, 888, 978; XXV, sp. 279). Det har sedermera upptagits i Rituale Romanum och slutligen i modifierad form i 1917 års kodifikation av den katolska kyrkorätten, där det lyder (can. 746, § 4): »Si mater praegnans mortua fuerit, fetus ab iis ad quos spectat extractus, si certo vivat, baptizetur absolute; si dubie, sub conditione»; här lägges således själva avgörandet om operationen i andra händer än prästens. — Någon mera ingående undersökning av dess äldre historia har jag ej kunnat anställa. I kyrkorättsliga handböcker behandlas det endast ur synpunkten av dess ställning inom gällande rätt. För medicinska författare är det givetvis välbekant (se art. Kaiserschnitt i EULENBURGS Real-Encyclopädie der gesamten Heilkunde), men i de arbeten jag anlitat omtalas det utan egentlig historisk dokumentering.

Medan DURAND och de ovannämnda synodalstatuten endast yttra sig om dödsfall i barnsäng, sträcker sig ju TOMAS' formulering av doktrinen längre: operationen bör företagas, när en kvinna avlider i så framskridet havandeskap, att fostret kan väntas vara »levande» — en term, som givetvis är utsatt för olika tolkningar. Birgittakommentarens redan anförda uttryckliga uppgift på tal om drottning Beatrix, att hon sjuknade och dog »ante tempus partus», varefter kejsarsnitt gjordes, är fördenskull av intresse för stadgandets tillämpning i praktiken.

För värdefulla påpekanden i samband med dessa frågor har jag att tacka min vän fil. d:r BROR OLSSON.

ovan återgivna berättelsen om drottning Beatrix' död, ett annat i en urkund från 1420-talet rörande en rättstvist av samma art som målet mellan Bo Jonsson och hans svågrar.⁹⁰ Bos handlingssätt var kort sagt en självfallen sak, och intet omdöme därom kan vara mindre berättigat än att det, som man menat, ställde honom »i en mindre tilltalande dager inför samtidens dom».⁹¹

* *

*

Bortsett från de nyss relaterade tilldragelserna äro Bo Jonssons förehavanden under de båda närmaste åren efter Söderköpingsmötet ytterst ofullständigt belysta av källmaterialet. Endast från vintern 1360 föreligga ett par isolerade vittnesbörd i form av två brev om egendomsaffärer. Det ena avhandlar bl. a. Bos första kända förvärv — under pantens form — av gårdar i Vists socken i Hanekinds härad, den trakt, där han senare byggde sin sätesgård Bjärka-holm.⁹² Det andra gäller fem landbogårdar under Horsnäs (nu Katrineholm) i Marbäcks socken i Vedbo, som hans styvfar Jon Dansson på sin tid pantsatt åt en viss Dan Nilsson och denne nu upplåter åt Bo.⁹³ Att — mot vanlig-

⁹⁰ Dombrev 1422 »vid Distingen» (Uppsala), R. A.: Matts Körnings anspråk på arv efter det barn, han låtit utskära ur sin avlidna hustrus kropp, ogillas av domstolen, då det dels genom vittnesmål intygas, att intet liv syntts hos barnet, dels Matts Körning själv tidigare erkänt, att hustrun dött, innan mannen, som skulle uppskära henne, kom i gården. Det senare domskälet är av särskilt intresse, då det visar, att man väl kände till att ett foster ej kan förbliva vid liv någon nämnvärd tid efter moderns död; detta förutsätter ju en viss summa av erfarenhet om dylika fall.

⁹¹ ROSMAN, l. c.

⁹² Brev 1360 ²⁵/₂ (Ö, möjligen = Ö i Björsätters socken), U. U. B., tr. ROSMAN, s. 351, jfr ib. s. 226, 264. Genom räfstetingsdombrev 1413 ²⁵/₁₁ (SD II: 1839) förklaras förvärvet giltigt, i det att jorden betecknas som gammalt frälse, varmed i detta sammanhang ju endast avses jord, som blivit frälse före konung Albrekts tronbestigning.

⁹³ Brev 1360 ³⁰/₁ (Vetlanda), L. S. B. (hopsytt med Jon Danssons pantebrev 1348 ¹⁶/₃, DS VI: 4299, som är försett med en på det yngre

heten i sådana brev — intet utsäges om överlåtelsens form, ej heller något kvitto lämnas på ersättning från Bos sida, tyder snarast på att transaktionen blott utgjort verkställandet av ett tidigare avtalat köp. Härmed bör då sammanställas, att Dan Nilsson med sitt sigill bekräftat den uppgörelse två år tidigare, varigenom Bo Jonsson av sin mor fått övertaga vad hon ärvt efter Jon Dansson; det synes antagligt, att hans medverkan då varit påkallad just av hänsyn till hans pantinnehav i Jon Danssons bo.⁹⁴

Av större betydelse än de symptom på Bo Jonssons förvärvsintressen, som framträda i dessa affärsdokument, är den lilla upplysning, som det förut omtalade vittnesintyget rörande hans hustrus död lämnar genom själva dateringsorten, då man kanske häri får en antydning om arten av hans dåvarande verksamhet. Den sannolikaste förklaringen till att han hösten 1360 vistades i Kalmar är onekligen den, att han under det nya kriget med Danmark för andra gången fått befälet på denna utsatta gränsfästning. Han måste i så fall åter ha frånträdtt det senast då Kalmar pantsattes till grevarna av Holstein, vilket torde hava skett i början av år 1361, om icke ännu tidigare.⁹⁵ Antagandet låter således mycket väl förena sig med Bo Jonssons uttryckligen betygade personliga närvaro vid avgörandet av hans arvstvist med svågern i Stockholm 15 mars 1361. Från denna tid måste framställningen av hans egna öden återknyta till redogörelsen för den politiska utvecklingen.

brevet direkt hänvisande ryggpåskrift men endast talar om *tre »coloniae»*).

⁹⁴ Se ovan s. 9, anm. 32, och 16.

⁹⁵ Dokumentariskt bestyrkt är endast, att grevarna förfogat över inkomsterna från myntet i Kalmar sedan pingsten 1361 och att deras rätt härtill erkändes genom fördraget med konungarna den 29 juni 1361, i vilket de sägas innehava slottet och länet som pant. Det synes troligt, att pantsättningen icke skett senare än förlovningen mellan konung Håkan och grevarnas syster Elisabet, vilken med rätt stor sannolikhet kan sättas till fastlagstiden (7 febr.) 1361. Se rörande dessa frågor Exkurs 1, s. 239, 244.

KAPITEL 2.

Skånekrisen.

(1361—1363.)

Stämningen bland konung Magnus' tidigare motståndare torde icke genom den utvärtes försoningen vid Söderköpingsmötet ha förbytt i förtroende och välvilja mot den härskare, som de så nyligen bekrigat och ännu efter konung Eriks död i det längsta vägrat att underkasta sig. Det är naturligt, om de misstrott konungens försäkringar om glömska av det förflutna; den i *Libellus de Magno Erici rege*, pamfletten från tiden 1365—71, uttalade åsikten, att Magnus gärna skulle tagit hämnd på sonens medhållare, om han haft makt därtill, har förmodligen icke uppkommit först efter det nya utbrottet av inbördes strider.¹ Den uppgörelse, som träffats i Söderköping, var icke heller ägnad att betaga dem alla farhågor för hans avsikter, då en så viktig fråga som den om rätten till de under krigstiden konfiskerade godsens ställts på framtiden — av naturliga skäl måste det i alldeles övervägande grad ha rört sig om egendomar, som fråntagits Magnus' anhängare och hamnat hos Eriks. Räckvidden och

¹ SRS III: 1, s. 14: »licet libenter vindicasset in fauctores filii non potuit, quia potenciores et validiores erant ad resistendum». — Beträffande *Libellus de Magno Erici rege* som historisk källa må här hänvisas till de senaste årens undersökningar av S. KRAFT, En pamflett mot Magnus Eriksson i dess idépolitiska och litterära miljö, HT 1927, s. 1 ff., samt Textstudier till Birgittas revelationer, kap. VII (s. 155 ff.), och I. ANDERSSON, Källstudier till Sveriges historia 1230—1436, kap. III (s. 151 ff.).

den ömtåliga beskaffenheten av detta problem torde få sin bästa belysning just därav, att tvister om sådana gods hänskötos till rättsligt avgörande genom specialdomstolar; det i föregående kapitel omtalade förfarandet med Bengt Algotssons besittningar var ett undantag, som emellertid både visar, att Magnus icke var hågad att lämna sonens anordningar orubbade, och ger ett godt exempel på vilka mäktiga herrars intressen han därmed trädde för nära.² Kom så härtill, vad den påvliga bannlysningen — mot vilken Magnus till på köpet skall ha visat ett förargelseväckande trots³ — och de kringflygande ryktena om hans lastbara liv kunna ha uträttat för att fjärma sinnena från honom. Förutsättningarna för en utveckling till det bättre av förhållandet mellan konungen och de oppositionella stormännen måste kort sagt ha varit de sämsta tänkbara.

Funnos ändock möjligheter för att Magnus skulle kunna återställa sin skakade auktoritet, blevo dessa i grund förstörda genom de olyckor, som drabbade vårt land i den fortsatta kampen med Valdemar Atterdag. 1360 uppgavs Hälsingborg utan svärdsslag, varefter inom kort resten av

² Magnus' proklamation av 1359 ¹⁸/₁₁, ST II: 346. Vilken allmän rättsregel, som skulle läggas till grund, framgår icke av denna urkund men har möjligen särskilt stadgats, jfr orden: »fulla makt hawa ther ræt um sighia, som rætlika eller urætlika takit ær af hwem thet hælzt ær, æpter thy war bref med samthyckt vars radz ludha, hwat thet ær igen skal giwas æller eigh» etc. — Åtminstone ett exempel på procedurens tillämpning är bekant: Kataby (nu Kaby) i Simtuna socken i Uppland, som av konung Magnus 1358 bortbyttis till Trotte Petersson men sedan lagts under sekvester av Erik, återställdes till Magnus (och av denne till herr Trotte) genom lagmannen Karl Ulvssons dom i jan. 1360, brev 1358 ⁹/₃, 1360 ¹⁶/₁ o. ²⁵/₁ samt 1362 ³⁰/₁₁, D. R. A. (vidimation u. d. i saml. Svenske Pergamenter, brevet 1358 ⁹/₃ även i orig. i saml. Adkomstbreve paa svensk Gods); rörande de föga uppgylliga detaljerna i denna transaktion jfr även RPH 71 o. 72 samt H. HILDEBRAND, Medeltiden, s. 251.

³ BRILIOTH, Svensk kyrka, kungadöme och påvemakt 1363—1414, s. 22; beskyllningen framställes redan i Birgittas »upprorsplan», jfr nedan.

Skåne samt Blekinge och Södra Halland gingo förlorade; 1361 skövlades Öland och Gotland. Konungens oförmåga att avvärja dessa motgångar lade icke blott nytt bränsle på det gamla missnöjets pyrande eld utan förde även forna vänner över till motståndarnes led. Hans svaghet och handfallenhet gentemot den tilltagsne fienden tolkades i ljuset av hans tidigare förbindelser med Valdemar, på många håll säkerligen på fullt allvar, som ett uppsåtligt landsförräderi.

Den första antydningen om tillvaron av sådana tänkesätt lämnas i ett dokument, som tillkommit under det omedelbara intrycket av underrättelsen om Skånes förlust, Birgitta Birgersdotters »upprorsplan» från slutet av år 1360 eller början av år 1361, bevarad i hennes egenhändiga koncept.⁴ Intet tvivel kan råda om att den uppfattning av Magnus, som här kommer till uttryck, till god del är en återspeglning av stämningen bland Birgittas fränder och vänner i hemlandet — de kretsar, vilkas meddelanden under mer än ett årtionde måste varit hennes förnämsta nyhetskälla i fråga om förhållandena i Sverige.⁵ Här framställer hon anklagelser mot Magnus, som endast kunna direkt återgiva vad hon själv hört hemifrån — just de ovan berörda beskyllningarna för religionsförakt och onaturliga laster. Här ger hon också Magnus epitetet förrädare på grund av Skånes uppgivande. Dock icke med den innebörden, att han svikligt offrat rikets intressen — han har, säger Birgitta, förrådt *skåningarna*, då han lämnat dem i deras värsta oväns händer, så att de ej äro säkra till liv och gods. Denna tillvitelse må nu i och för sig få gälla endast som hennes högst

⁴ I K. B.; tryckt SFS XIV: 4, s. 182 ff., i ljustrycksreproduktion i HILDEBRAND-BÖRTZELL-WIESELGREN, Svenska skriftprof, h. 1, pl. XXI. Huvudpartiet återfinnes i uppenbarelserna som Extra 80 lat., IV: 141 sv., i nysvensk översättning (delvis efter autografen) hos STEFFEN, s. 76 ff. Rörande dateringen se ANDERSSON 1928, s. 142, anm. 2, och KRAFT 1929, s. 169.

⁵ Jfr ANDERSSON, s. 143.

personliga synpunkt på katastrofen — men den bygger ofrånkomligen på att denna katastrof för henne framställs såsom på ena eller andra sättet vållad av konungen. — Till Birgittas uppräknig av Magnus' försyndelser i »upprorsplanen» an knyter omisskännligt den förutnämnda *Libellus de Magno Erici rege*.⁶ Av denna bedömes emellertid hans kapitulation för Valdemar på ett annat sätt: här säges det för första gången, att han uppsåtligt offrat Skåne för priset av Valdemars hjälp mot de inhemska motståndarne. Vad som i detta sammanhang har intresse är den uttryckliga uppgiften, att misstankar i sådan riktning varit gängse omedelbart efter Skånes avträdande: det heter, att man i oviljan över detta började misstänka, att det var sant vad danske konungens rådsherrar tidigare öppet påstått, nämligen att båda konungarna sammansvurit sig till sina mäns fördärv, »vilket sedermera bevisats».⁷ Det värtaligaste vittnesbördet om stämmingslägets art lämna dock händelserna själva, den nya följd av konflikter, som alltifrån år 1361 utspelas mellan konungen och en dominerande fraktion bland stormännen. Den senare partens åtgöranden låta sig icke förstås annat än som framvuxna i en atmosfär av hätskhet och misstro, som för dessa herrar gjort varje ärlig samverkan med kronans bärare omöjlig. —

I striden mot Danmark såg den svenska politiken sina naturliga bundsförvanter i Valdemars ärkefiender, grevarna av Holstein. Redan i juni 1360 ställde sig greve Adolf av Plön mot sold i konungarna Magnus' och Håkans tjänst, och med grevarna av Rendsburg, bröderna Henrik och Klaus, träffades en liknande överenskommelse genom ett

⁶ Beträffande de båda källornas inbördes samband se KRAFT 1927, s. 11 ff., 1929, s. 158, ANDERSSON 1928, s. 160 f., 168.

⁷ SRS III: 1, s. 15: »de quibus homines male contenti et in nullis securi suspicabantur omnia esse vera, que consiliarii regis Dacie in aperto prius clamabant, ambos scilicet reges contra homines suos conspirasse ad eorum perdicionem, quod postea est probatum.»

nu förlorat fördrag i Lund, som ej kan ha varit av mycket yngre datum.⁸ Den sistnämnda förbindelsen knöts snart fastare genom den unge konung Håkans förlovning med grevarnas syster Elisabet, sannolikt vid fastlagstiden 1361.⁹ Något längre fram på våren detta år avsåndes till Tyskland en beskickning, bestående av riddarne Bengt Filipsson och Karl Ulvsson av Ulvåsa samt två i konung Magnus' tjänst prövade tyskar, herr Herman von Vitzen och väpnaren Didrik Vieregge, med uppdrag såväl att förhandla vidare med Henrik och Klaus som att söka värva andra bundsförvanter.¹⁰ Sändebudens instruktion uppdrog visserligen bestämda gränser för deras utfästelser, men till formen hade de oinskränkt fullmakt, i det deras kreditivbrev innehöll Magnus' och Håkans förhandsgodkännande av de överenskommelser, som kunde träffas. I enlighet härmed utrustades de också med blanketter, beseglade av konungarna och några stormän, att användas för de blivande traktaterna. Syftet var givetvis att undvika den tidsspillan, som det skulle innebära att sända fördragstexterna hem till Sverige för prövning och utfärdande i urkundsform; men tillvälgångssättet förutsatte påtagligen, antingen att sändebuden lojalt handlade i enlighet med uppdragsgivarens anvisningar, eller i motsatt fall att de skulle kunna även mot hans vilja genomdriva uppfyllandet av de förbindelser, de i hans namn iklädde sig. Ingendera av dessa förutsättningar skulle visa sig vara för handen.

Det närmaste resultatet av sändebudens underhandlingar blev traktaten med de rendsburgska grevarna av den 29 juni 1361. I huyudsak utgör väl denna blott en förnyelse i dokumentarisk form av de redan förut träffade avtalen; den innehåller emellertid därutöver en punkt, som icke

⁸ Det förra fördraget ST II: 348; rörande det senare se ST II: 351 och H. HILDEBRAND i HT 1882, s. 345.

⁹ Se nedan Exkurs 1, s. 239, 244.

¹⁰ För dokumentering av framställningen av de svensk-holsteinska och svensk-hanseatiska underhandlingarnas förlopp se Exkurs 1.

gärna kan tänkas hava tillkommit med konungarna Magnus' och Håkans vetskap och instämmande, nämligen ett medgivande för grevarna att hålla sig till konungarnas undersåtar för skadestånd, om äktenskapet ginge om intet. Om så skedde — således vare sig genom löftesbrott av kungarna eller på grund av rent yttre hinder — skulle konungarnas män i Sverige och Norge, som det heter, vända sig till grevarna med slott och land, tills dessa fått sin skada ersatt. Bestämmelsen är ur folkrättslig synpunkt ingen märkvärdighet enligt dåtida sedvänjor, men den står icke i något rimligt förhållande till den angivna förutsättningen: vad den avser att garantera är ju efter bokstaven icke äktenskapsavtalets fullgörande utan blott att grevarna i vidrigt fall skola få ersättning för omkostnader och förluster. Då hela fördraget, som nämnt, med undantag för denna bestämmelse och möjligen en mindre väsentlig klausul om rätten till myntet i Kalmar blott upprepar tidigare avtal, kan den slutsatsen knappast undgås, att det slutits i främsta rummet just för att ge grevarna denna egendomliga garanti, något som obestriddligen tyder på bristande tilltro hos dess redaktörer till konungarnas (och särskilt då Magnus') goda vilja. Förmodligen har garantien begärts av holsteinarne, men de svenska sändebuden kunna icke medgivit den utan att ha gjort sig förtrogna med tanken på att under vissa förutsättningar uppträda mot sin egen härskare.

Nya perspektiv för den diplomatiska verksamheten öppnades genom det danska sjötåget till Gotland i juli. Om man tidigare knappast kunnat förvänta att bland de eftertraktade bundsförvanterna få räkna hansestäderna, som så länge levat i missämja med svenska kronan, så var förhållandet ett annat, sedan Valdemar genom Visbys erövring själv gjort allt för att driva dem över till sina motståndares läger. Härei torde man få söka förklaringen till att de nämnda sändebuden nu fingo sig tillskickade ytterligare blanketter av samma slag som de förra, endast ännu mera representativt beseglade; bland deras sigillanter märkas

främst några de mest betydande av konung Eriks forna anhängare, såsom biskop Nils av Linköping, Erengisle Sunesson och Nils Turesson, men även Bo Jonsson. Tvärt emot vad som mestadels förmenats betyder beseglingen *icke*, att dessa herrar utskickats som sändebud. I och för sig kunde det ju synas antagligt, att den ursprungliga beskickningen nu förstärkts med en eller annan storman — det gällde ju rimligtvis att överbringa icke blott de nya traktatblanketterna utan också nya kreditiv och nya instruktioner — men det visar sig vid närmare undersökning, att just de herrar, som in blanco beseglat traktaterna, nästan genomgående måste på ett eller annat skäl fritagas från delaktighet i deras utfärdande. För Bo Jonssons del är alibibevisningen endast indirekt och ej alldeles bindande; dock talar den övervägande sannolikheten för att icke heller han nu rest över till Tyskland.

Detta löftesrika underhandlingsinitiativ skulle, som känt är, få de olyckligaste följder. Redan på ett tidigt stadium av sina överläggningar med köpstadsmännen läto konung Magnus' ombud driva sig till medgivanden, som snörrätt stredo mot deras instruktioner. Utan motprestation tillerkändes städerna de frikostigaste privilegier för deras handel, förmåner som konungen, om han över huvud varit sinnad att bevilja dem, säkerligen betraktat som ett fullt tillräckligt pris för den önskade hjälpen. Denna måste i stället köpas med ytterligare koncessioner. Ehuru det för städerna lika väl som för Sverige var en livsviktig angelägenhet att stäcka den danska maktens framträngande, tillförsäkrade de sig full ersättning på vår bekostnad för sitt deltagande i kriget: som pant för denna ersättning skulle Bohus och Marstrand omedelbart överlätas till dem för att sedermera, om de så önskade, utbytas mot Varberg, och om koalitionen vunne seger, skulle den största och rikaste delen av Skåne lämnas i deras händer, tills de av inkomsterna därifrån fått alla sina omkostnader gäldade. Det är på dessa punkter man kan konstatera att sändebuden brutit mot sin instruktion,

då denna förbjudit varje bortlovande av slott och land. Att det blev det norska Bohus, som i första hand skulle upplåtas åt städerna, kan väl synas tyda på en önskan att icke genast offra ett *svenskt* fäste, men det är lika tänkbart, att hanseaternas egna önskemål eller andra hänsyn varit bestämmande härvidlag. Beträffande Skåne ha sändebuden möjligen tröstat sig med att de lovade bort vad som icke befann sig i svensk besittning, men de kunna icke gärna ha blundat för att de därmed äventyrade själva syftet med förbundet, så visst som Skånes återförvärv med sådana villkor även i händelse av fullständig seger skötes hän till en synnerligen oviss framtid.¹¹ Om man fördenskull gärna vill tänka sig, att de i denna fråga till en början rest något motstånd, så synas de varit desto snarare till eftergift beträffande pantsättningen av Bohus. Det har med skäl framhållits, att situationen ingalunda gjorde det nödvändigt för den svenska politiken att antaga vilka villkor som helst. Den energi, som omisskännligt präglar städernas rustningar och krigföring intill slaget vid Hälsingborg, visar att det låg uppriktig övertygelse bakom lybska rådets bekanta uttalande om nödvändigheten för köpmän och sjöfarande att samla sig till motvärn mot Danmarks övergrepp.¹² Det är svårt att tro, att de svenska sändebuden kunnat undgå att lägga märke till denna krigsstämning, som bort väcka deras hopp att vinna den begärda hjälpen till billigare pris; med eller utan formlig allians vore ju hansan i strid mot Valdemar vår bundsförvant. Förklaringen till deras medgörlighet tvingas man alltså att söka däri, att de funnit denna allians outhärlig ur helt andra synpunkter. Och ovillkorligen inställer sig då misstanken, att de i den framför allt sett ett medel att fjättra den andra parten, konung Magnus, vid en politik, som troddes ligga hans egen innersta åskådning fjärran. De ha medvetet uppträdt som representanter icke för sina nominella uppdragsgivare, konung-

¹¹ Jfr GRANDINSON, 2, s. 64.

¹² GRANDINSON, 2, s. 65.

arna, utan för en mot dessa avog och misstrogen stormannagrupp. Det är endast detta förhållande, som kan tänkas förklara att de vågat sig på sitt egenmäktiga förfarande: de ha vetat, att de i själva verket icke handlade isolerade utan med ryggestöd av talrika och mäktiga ståndsbröder. Det saknas då icke heller objektiv grund för det omdöme om deras uppträdande, som konungarna åtskilliga år senare uttalat, då de för längesedan brutit med den antidanska politiken: att sändebuden handlat av argt uppsåt mot dem och voro sannskyldiga förrädare.¹³

Om sändebudens tanke varit, att konung Magnus skulle av respekt för den i förväg givna beseglingens helgd foga sig i fördragsbestämmelserna, så måste de helt snart se denna uträkning slå fel. Bohus' portar höllos stängda för de hanseatiska ombud, som i mitten eller slutet av september kommo för att taga slottet i besittning. Håkan däremot förklarade sig genast beredd att stå för sändebudens löften, om vilkas räckvidd han ännu så länge var okunnig, och samma ståndpunkt intog krigspartiet bland stormännen. I slutet av oktober eller början av november, då båda konungarna uppehöll sig i Kalmar, kom det till öppen brytning dem emellan, i det att Håkan i samförstånd med rådsherrarna lät fångsla sin fader i själva stadskyrkan.¹⁴ Om den direkta anledningen till konflikten utbrött torde man få en fingervisning av det förhållandet, att en ny hanseatisk beskickning (i vars sällskap kanske Bengt Filipsson och Karl Ulvsson återvände hem) vid ungefär samma tid synes ha infunnit sig i Kalmar. Håkan övertog nu som »princeps Sueciæ» rikets styrelse, till dess

¹³ Jfr Håkans ord 1370: »Placitaciones huiusmodi magis inierunt in dampnum patris nostri et nostrum, quam ad commodum aliquod vel profectum» (ST II, s. 409, § 2) och Magnus' och Håkans yttrande 1372, »quod consiliarii illi non habebant illa in commissio, et quod erant eorum veri traditores» (HR II: 40, § 5).

¹⁴ SRS I: 1, s. 29, 44, 58; Isl. Annaler, s. 226 (annalerna från Modruvellir), här under 1362. Rörande tidpunkten se nästa anm.!

han den 15 februari 1362 hyllades som Sveriges konung.¹⁵ Därmed var emellertid icke stridsfrågan bragt ur världen. Att döma av de kungabrev från början av 1362, i vilka Magnus och Håkan framträda som samverkande i olika regeringsåtgärder, har väl Magnus i begynnelsen åtminstone till skenet fogat sig i den nya ordningen.¹⁶ Men det finns inga tecken till att han lämnat ifrån sig Bohus — slottet hörde ju till den del av Norge, som ännu låg under hans styrelse — och säkert är, att det snart nog kommit till öppen fejd mellan hans och Håkans partier, om också av kortvarigaste slag: den 17 april 1362 utsände konungarna ett manifest om ingången försoning, återkallande tidigare befallningar till deras män att gripa till vapen.¹⁷ Villkoren för deras förlikning äro ej kända,¹⁸ men hanseaterna måste även i fortsättningen vänta på den utlovade panten, vilket för övrigt ingalunda avskräckte dem från att gå i fält mot Valdemar.

Att Håkans uppträdande mot fadern skedde i den utpräglade krigspolitikens intresse och stöddes, för att icke säga framdrevs, av en stormannagrupp, som med sin iver för Skånes återvinnande förenade en djup misstro till konung Magnus' vilja att verka för samma mål, är en slutsats, som

¹⁵ Jfr LAGERBRING, Svea rikes historia, 3, s. 482; utom Håkans brev 1361 ³⁰/₁₂ (RPB 521, oriktigt dat. ²⁵/₁₂, tryckt hos LAGERBRING, l. c. anm. 2) äro i detta sammanhang att observera hans brev s. å. ⁷/₁₁ (RPB 1820; datum visar att Visbykrönikans uppgift, att konflikten utbrutit den 11 november, icke är exakt) och ⁸/₁₂ (Åbo domkyrkas svartbok, n:r 173, även hos GEETE, Småstycken på forn svenska, ser. 2, s. 129 f.).

¹⁶ Håkans brev 1362 ¹⁶/₁ (jfr nedan; bevarat i avskrifter bl. a. i Peringskiölds Dipl. E 11 och Örnhiälms Dipl. IX, R. A., se vidare T. HÖJER, Studier i Vadstena klostrets och birgittinordens historia, s. 56, anm. 2) samt RPB 525 och 527; på samma sätt i ärenden rörande Magnus' norska riksdel enligt två brev av 1362 ²⁰/₃, tryckta i Norges gamle Love III: 94 och SUHM, Historie af Danmark, 13, s. 844 (jfr MUNCH, II: 1, s. 730 f.).

¹⁷ ST II: 356.

¹⁸ Jfr dock nedan s. 84, anm. 14.

ger sig redan av vad som kunnat utrönas rörande förspelet, de tyska förbundsunderhandlingarna. Det saknas icke källmaterial, som både bekräftar denna uppfattning och från en annan sida belyser den nämnda meningsriktningens särskilda art och ursprung. Hit hör först och främst den i det föregående omtalade »upprorsplanen» av Birgitta. Den riktar sig till fyra onämnda stormän bland sierskans anhängare, vilka få sig anbefallt att ännu en sista gång mana Magnus till bättring och till att »återvinna landet» (Skåne); vill han ej lyda deras råd, skola de begära hans son till konung, men om även denne visar sig »efterfölja sin faders gärningar», skola de förmå ridderskapet att uppsäga bägge tro och lydnad samt välja en riksföreståndare att föra kriget å kronans vägnar. Tydligt väntar Birgitta sig icke mycket mera av Håkan än av Magnus; innerst har hon önskat ett dynastiskifte, och hänvändelsen till kungarna synes hon snarast tänka sig som ett taktiskt drag eller en ofrånkomlig formalitet, men hon råder dock till att göra försöket.¹⁰ Håkans kungaval måste alltså sägas haft hennes gillande under förutsättning, att han låte sig vinnas för hennes politiska uppfattning. Vad som ger detta förhållande intresse är, att ett par av Håkans första regeringsåtgärder äro tjänster åt de specifikt birgittinska idéerna. Den 8 december 1361 utfärdar han, till blidkande av Guds vrede,

¹⁰ Jfr strax förut i samma uppenbarelse: »Jag kungör eder, att Guds rättvisa skall skilja konungen och hans afkomma från detta riket. En annan man, infödd i riket, denna gång onämnd, är af Gud vald till konung.» Vem den okände tronkandidaten varit, måste här lämnas å sido; i likhet med KRAFT (1927, s. 26, anm. 2) och ANDERSSON (1928, s. 142, anm. 3) kan jag icke ansluta mig till STEFFENS alltför löst grundade hypotes (s. 61, 287 ff.), att Birgitta skulle åsyftat sin sonson Karl Karlsson. Frågan lär icke kunna besvaras utan en jämförande granskning av andra revelationer, bland vilka särskilt sista partiet av IV: 3 lat., VIII: 41 sv. kräver beaktande (jfr nedan anm. 62). Överhuvud skulle en verkligt djupgående undersökning av Birgittas politiska revelationer otvivelaktigt på många punkter komplettera och även korrigera de resultat, som hittills vunnits framför allt genom STEFFENS på sin tid banbrytande forskningar.

som slagit landet med bråddöd, strider och oår, det första kända påbudet om Vårfrupenningens utgörande till klosters i Vadstena byggnad, och den 16 januari 1362 förverkligar han den donation av Vadstena kungsgård till klosterstiftelsen, som hans fader en gång utlovat i testamentarisk form men aldrig satt i verket.²⁰ Rent kyrkopolitiskt sett äro dessa förfoganden högst anmärkningsvärda, då ju Birgittas klosterplaner — låt vara att de understöddes av några bland det svenska kleresiets spetsar — ännu icke hade fått påvemaktens godkännande. Att kungamakten nu plötsligt engagerar sig till deras förmån efter att under en lång följd av år ha stått främmande för dem, ter sig därför som en ganska demonstrativ hyllning åt Birgitta, rimligtvis endast att förklara som betingad av att tidsomständigheterna på ett särskilt sätt riktat uppmärksamheten på hennes person och givit hennes förkunnelse aktualitet. Det är då knappast för djärvt att ställa den i omedelbart samband med hennes propaganda i den för stunden allt överskyggande utrikespolitiska frågan och den därmed förknippade regeringsfrågan. Med andra ord, denna propaganda har haft en sådan betydelse, att en åtgärd till främjande av Birgittas klostertanke blivit likvärdig med en statsledningens politiska programförklaring. Det är a priori mindre antagligt, att denna manifestation utgått från den unge konungen själv, som veterligen icke på något sätt stått under Birgittas inflytande eller ens blivit föremål för några hänvändelser från hennes sida; vad vi veta om hennes tänkesätt mot honom, talar ju tvärtom emot att hon skulle försökt påverka honom personligen.²¹ Initiativet måste i

²⁰ T. HÖJER, *anf. arb.*, s. 55 f., 350 f.; KRAFT 1929, s. 169 f. Rörande Vårfrupenningsstadgan se vidare Exkurs 2.

²¹ Beträffande graden av Håkans personliga intresse för klosterstiftelsen som sådan bör anmärkas, att hans brev av 1363 ^{30/11} (RPB 592), som omnämner en pågående byggnadsverksamhet för kronans räkning (*structura nostra*) i Vadstena, ej kan tjäna till stöd för en hypotes, att han igångsatt klosterbygget (jfr LAGERBRING, 3, s. 655, 658, anm. 1, och T. HÖJER, s. 57): med hänsyn till den situation, vari

i stället tillskrivas stormännen i hans omgivning. Det är enligt annaluppgifterna rådsherrarna, som drivit fram Håkan att uppträda mot fadern.²² De här diskuterade urkunderna ge närmare besked: det avgörande inflytandet på riksstyrelsen har kommit i händerna på en grupp, som erkänner Birgittas förkunnelse som sin samlande paroll; dess syfte är krig på kniven för Skånes återvinnande, och den har för att främja en sådan politik gjort Håkan till konung, när Magnus förkastat alliansfördraget.

Det kan synas djärvt att beteckna denna politik som omedelbart inspirerad av Birgittas uttalanden. Man kan invända, att när de krigsivrande stormännen stött på obehagligt motstånd hos konung Magnus, medan Håkan ställt sig på deras sida, måste de i Håkans upphöjelse ha sett en framkomlig väg att fullfölja sina strävanden, alldeles oavsett Birgittas förord för hans kandidatur; man kan stämpla ynnestbevisen mot klosterstiftelsen som blott en taktisk åtgärd av Håkan, beräknad på att vinna de icke få av stormännen, som rent personligt stodo Birgitta nära.²³ Men om man betraktar förloppet i ljuset av den följande utvecklingen, undgår man icke intrycket, att Birgittas betydelse för denna stormannagrupp i politiskt avseende icke är uttömd med att hennes förkunnelse är ett troget uttryck för dess idéer, utan att hon i hög grad bidragit till att utbilda dessa. Kretsen kring Håkan är väsentligen den samma, som dominerar under Albrekts regering, och det är ett välkänt faktum, att det är den, som framför allt främjar Vadstenaklostrets tillblivelse och förkovran och

brevet är utfärdat, kan med denna bygghet — lika väl som med den sammastädes omtalade vid Svaneholms slott — endast förstås befästningsarbeten. — F. ö. står Håkan, som bekant, trots sina välgärningar synnerligen illa till boks i den birgittinskt färgade traditionen, jfr BRILIOTH 1925, s. 28, anm. 4.

²² SRS I: 1, s. 44: »Rex Haquinus Consiliariis regni Swecie adhe-rens...»; s. 58: »proceribus regni Sveciæ hoc agentibus...»

²³ Så synes KRAFT, som tidigast observerat åtgärdens rent politiska betydelse, närmast uppfatta den.

arbetar för Birgittas kanonisation; det är i vördnaden för hennes minne och nitälskan för hennes skapelse, som dess sammanhållning kanske tydligast tar gestalt.²⁴ Sammanflätningen mellan denna grupps nationella politik och den birgittinskt färgade kyrkopolitiken skola vi i det följande ständigt ånyo kunna konstatera. Från tiden för Nils Hermanssons episkopat i Linköping (1374—1391) föreligger en uppgift, att Birgittas uppenbarelsen direkt åberopats som politiskt rättesnöre vid stormännens överläggningar.²⁵ Statskuppen hösten 1361 visar oss genombrottet för den utveckling, som skulle föra därhän: dess upphovsmän ha handlat efter det aktuella politiska lägets krav, sådana de fattade dessa, men de ha i detta sakliga imperativ igenkänt yrkanden, som tidigare nått dem från sierskan i Rom — behövdes det mera för att deras handlingssätt skulle i deras egna ögon framstå som efterföljden av Guds och den heliga Jungfruns genom Birgitta uppenbarade vilja?

Om partiets sammansättning lämna de båda nyss anförda breven inga upplysningar, då de icke uppräknat de av Håkan åberopade rådgivarne vid namn. Sådana upplysningar måste därför sökas i andra något så när samtida urkunder, som namnge stormännen i konungens följe. Hans brev från hyllningen den 15 februari om rätt för Finlands lagman att delta i kungaval beseglas av samtliga biskopar och följande världsliga rådsherrar, uttryckligen nämnda som närvarande: riddarne Erengisle Sunesson, Nils Tures-

²⁴ Jfr T. HÖJER, s. 100, BRILIOTH 1925, s. 24 ff. Den som framför andra betonat Birgittas inflytande på oppositionen mot Magnus, är N. HÖJER i HILDEBRAND- HJÄRNE- PFLUGK-HARTTUNGS Världshistoria, 2, s. 572, 575.

²⁵ I biskop Knut Bossons vittnesmål i Nils Hermanssons kanonisationsprocess (Paradisoarkivets pappershandlingar, vol. 6, Fl. St. A.). Vittnet meddelar (fol. 114 v.), att biskop Nils, då han icke själv kunde infinna sig, brukade insända sina rådslag skriftligen, understundom med vittnet som budbärare. »Sic enim quendam reuelacionem beate Birgitte de viij^o libro copiatam Boecio dapifero et aliis regni potentibus per eundem testem loquentem fideliter destinavit.»

son, Bengt Filipsson, Karl Ulvsson av Tofta, Gustaf Arvidsson, Magnus Gislesson och Narve Ingevaldsson samt väpnarne Arvid Gustavsson, Bo Jonsson och Finvid Finvidsson.²⁶ Ehuru rådet således icke är alldeles fulltaligt — här saknas åtminstone två herrar, som tidigare bevisligen haft säte däri: Karl Ulvsson av Ulvåsa och Trotte Petersson — förefaller samlingen ur olika synpunkter alltför heterogen för att kunna betraktas som en enhetligt inriktad grupp. Måhända bör man härvidlag bortse från att den under striderna mellan Magnus och Erik varit delad på båda de motsatta lägren, då ju sedan dess åtskilligt inträffat, som kunnat bidra till att spränga de gamla partiuppställningarna.²⁷ Däremot är det med hänsyn till den nyss inträffade konflikten omedelbara betydelse för grupperingen vid och efter det senare dynastiskiftet — en fråga som i fortsättningen skall beröras — anmärkningsvärdt att här möta män, som längre fram skulle taga Folkungarnas parti mot Albrekt, sida vid sida med sina blivande motståndare; det gäller Erengisle Sunesson och framför allt Narve Ingevaldsson, den kække försvararen av Åbo. Redan den omständigheten, att samtliga biskopar — liksom även konung Magnus! — besegla urkunden, tyder ju för övrigt på att man snarare sökt göra detta rådsmöte representativt än exklusivt partifärgat. — Fyra av de här uppräknade herrarna, nämligen Nils Turesson, Karl Ulvsson av Tofta, Gustav Arvidsson och Bengt Filipsson, ha enligt konungarna Magnus' och Håkans uppdrag i Stockholm den 5 februari 1362 utfärdat ett dombrev i en tvist mellan Bo Jonsson och

²⁶ RPB 527, tryckt FMU I: 695 o. flerst. Magnus Gislesson, Narve Ingevaldsson (ginstyckad sköld), Arvid Gustavsson och Finvid Finvidsson äro icke säkert kända som rådsmedlemmar från något tidigare tillfälle.

²⁷ Jfr ovan s. 31, anm. 78. På Magnus' sida hade utom Bo Jonsson upprädrat Magnus Gislesson, på Eriks de fem förstnämnda av de uppräknade herrarna, ST II: 324, 338. Av de frånvarande hade Karl Ulvsson av Ulvåsa varit Eriks, Trotte Petersson Magnus' anhängare.

Ingeborg Ulvsdotters arvingar, varom mera i det följande.²⁸ Detta lilla kollegium är förvisso att bedöma som politiskt enhetligt efter de anförda kriterierna, men dess sammansättning synes likväl i enlighet med ärendets art snarast ha bestämts av hänsyn till vederbörandes anseende som rättskunnige män: tre av dem voro lagmän.²⁹ Blott fjorton dagar efter hyllningen utfärdar slutligen Håkan ett brev, som är av särskilt intresse, då man här ser honom omgiven av män, som ur olika synpunkter framstå som de bästa tänkbara exponenter för just sådana tendenser, som ovan skisserats. Det är hans förläningsbrev till marsken Magnus Nilsson på Finnveden, utställt i Örebro den 1 mars och bekräftat av två andliga och tre världsliga rådsherrar.³⁰ De förra äro biskoparna Nils av Linköping och Tomas av Växjö, i jämbredd med biskop Hemming av Åbo att beteckna som de mest avgjorda Birgittaanhängarne inom det dåtida svenska episkopatet. Om biskop Tomas' förbindelser med Birgitta äro säkert påvisbara först i slutet av 1360-talet, då han åtföljde henne på resor i Italien och var en av föreståndarne för byggnadsarbetena i Vadstena, så var däremot biskop Nils just nu den officielle representanten i Sverige för hennes intressen i vad som rörde klosterstiftelsen.³¹ Bägge träffas sedermera bland mecklenburgarnes

²⁸ RPB 525, jfr ovan s. 29, anm. 74, och nedan s. 55 f.

²⁹ Nämligen Nils Turesson i Finland, Karl Ulvsson i Uppland och Gustav Arvidsson i Södermanland.

³⁰ RPB 532.

³¹ Det sista framgår av Håkans ovan anförda donationsbrev av 1362 ¹⁶/₁, som har formen av en till Vadstena gårds underhavande riktad befallning att hädanefter lyda biskopen i st. f. konungens ombudsmän (»ea propter vobis omnibus firmiter precipimus et mandamus quatinus venerabili patri domino Nicolao Dei gracia Episcopo Lincopensi, et ei quem nomine suo substituerit, de cetero respondere curetis et nobis aut nostrorum alicui nullo modo»). Han innehade åtkomsthandlingarna ännu vid byggenskapens början 1369, T. HÖJER, anf. arb., s. 79, efter SRS I: 1, s. 119. Om biskop Tomas se T. HÖJER, l. c., BRILIOTH 1925, s. 26; rörande Italiarejan jfr nedan Exkurs 3, anm. 77.

partigångare. Närmast biskoparna följa riddarne · Bengt Filipsson och Karl Ulvsson av Ulvåsa, alltså själva de svenska ombuden vid underhandlingen med städerna, den senare därjämte såsom Birgittas egen son att betrakta som pålitlig förespråkare för hennes meningar. Återstår ett namn: det är Bo Jonsson.

Den föregående framställningen har avsett att i görligaste mån undersöka karaktären av den under 1361 utbrutna konflikten mellan konung Magnus och aristokratiens främsta män för att om möjligt vinna hållpunkter för bedömandet av Bo Jonssons ställningstagande, när han nu åter träder i förgrunden på den politiska skådebanan. Vi ha spårat hans delaktighet i beslutet att öppna underhandlingar om förbund med hansestäderna, sett honom närvara vid Håkans kungaval och sedermera åter funnit honom vid den unge furstens sida, nu i sällskap med krigspolitikens av allt att döma mest utpräglade förespråkare. Ingen tvekan kan sålunda råda om att han oförbehållsamt slutit sig till det »birgittinska» partiet, knappast ens om att han inom detta varit en av de verksammare krafterna. Märkligt nog står emellertid denna hållning i skarp motsats mot vad hans privata intressen synas ha påkallat. Partiets seger medförde nämligen för honom förlusten av åtskilliga av de gods — om icke rent av alla —, varmed konung Magnus ett par år förut lönat hans tjänster i kriget mot Erik.

Fullständig upplysning om hur härmed tillgick har man endast beträffande ett av godsens i fråga, Torö »i Götskären» (nu Torönsborg); det är genom det nyssnämnda dombrevet av den 5 februari. Som tidigare nämnts, hade konung Erik på sin tid överlåtit Torö till arvingarna efter fru Ingeborg Ulvsdotter av Toftasläkten: hennes moder, fru Märta Sunesdotter till Fågelvik, och systemen Kristina Ulvsdotter. Då de nu framträdde med sina anspråk, dömde den för tvistens slitande tillsatta kommissionen — bland vars medlemmar ju egendomligt nog befann sig Kristina

Ulvsdotters halvbror, Karl Ulvsson av Tofta — till deras förmån på den grund, att Torö med rätt hemfallit till konung Erik, som således ägt full myndighet att förfoga däröver. Motiveringen innebär ju, att den annullering av Eriks åtgärder, som Magnus företagit, nu i sin tur behandlas som ogiltig. Också stannade det icke med Torö. I juni 1362 säljer biskop Nils av Linköping till herr Nils Turesson gården Mem och ön Djursö (»Jusko»), varvid han förklarar, att han fått dem i betalning för gäld av konung Erik och att konung Håkan bekräftat denna transaktion.³² Då gårdarna under mellantiden varit donerade till Bo Jonsson, något som biskopen förbigår med tystnad, kan med Håkans »bekräftelse» endast förstås, att han tillerkänt Eriks disposition laga verkan gent emot Bo Jonssons senare fång. På samma sätt förfors även med ett av hertig Bengts gamla gods, som icke, åtminstone så vidt man vet, varit just i Bo Jonssons hand, nämligen Strömmestad, som i maj 1362 återställdes till herr Magnus Nilsson.³³ Denna den nya regimens strävan att åter sätta Eriks förfoganden i kraft är lika lättförklarlig som påtaglig. Även om den rörelse, som bragt Håkan på tronen, framvuxit ur särskilda förutsättningar och icke får betraktas blott som ett nytt utbrott av den gamla fronden mot Magnus, uppbars den dock, som vi sett, till stor del av samma män, som varit Eriks stöd och av honom mottagit ynnestbevis, vilka Magnus' restauration satt på spel. Det ligger i sakens natur, att dessa herrar icke skulle underlåta att begagna sin återvunna maktställning till att hävda sina anspråk. Men om utgångspunkten härvidlag, som nyss antyddes, varit den att man betraktat Magnus' regeringshandlingar efter Eriks död som

³² RPB 546, se ovan s. 29, anm. 74.

³³ Brev 1362 ¹⁷/₅, se ovan sid. 30, anm. 76. Vem som innehaft Strömmestad under mellantiden, utsåges tyvärr icke i brevet. Det doneras 1375 av Ingegärd Knutsdotter till Vadstena kloster (RPB 1137), vars besittningsrätt först 1442 bekräftas genom uppgörelse med Magnus Nilssons dotters måg Filip Bonde (brev 1442 ¹²/₃, R. A., åberopat HH XVI: 1, s. 31, anm. till n:r 77).

ogiltiga, bör i konsekvensens namn hans donation till Bo Jonsson ha satts ur kraft i sin helhet och icke blott i vad angår de av Erik på sin tid avyttrade godsens. Att så verkligen skett, finns det också vissa skäl att förmoda. Till åminnelse av sitt inträde i Vadstena kloster kunde den blivande abbedissan Ingegärd Knutsdotter, hertig Bengts brorsdotter, 1375 till klostret donera bl. a. de jordlotter i Herrborum, Svärtinge och Yxnö, som en gång ägts av hennes farbroder och sedan tillfallit Bo Jonsson.³⁴ När hade de då återgått till hennes familj? Hennes fader, Knut

³⁴ RPB 1137, tr. NORDÉN, n:r 28, jfr 2571 (NORDÉN, n:r 57) och 2723. Identiteten mellan de av Ingegärd donerade fastigheterna och dem som hertig Bengt ägt är fullt bevislig åtminstone i fråga om Herrborum. 1383 förvärvar nämligen Bo Jonsson ånyo genom byte med Vadstena kloster *sd mycket som hertig Bengt ägde i Herrborum*, som bytesbrevet uttryckligen säger (brev 1383 ³/_s, L. S. B., delvis tryckt hos NORDÉN, n:r 41). — Att Herrborum sedermera för andra gången kom i klostrets ägo, så att det före 1447 kunde bortbytas till Sven Pik (HH XVI: 1, s. 221, och LOUISE STENBOCK, Herrborum, s. 15), har ett särskilt sammanhang: vid bytet med Bo Jonsson 1383 fick klostret i ersättning Motala m. fl. gods, som Bo å sin sida fått i byte av Karl Ulvsson av Tofta 1369 (brev 1369 ¹³/₁ i vidimation av 1413 ²³/₁₁, L. S. B., Bo Jonssons motbrev i orig. i Krapperups arkiv, avskr. i Hildebrands Dipl. III), men några av de gods, som Bo vid sistnämnda tillfälle lämnat Karl Ulvsson, blevo vid räfsteting 1409 frändömda dennes arvinge herr Knut Bonde, som i stället återfick Motala av klostret, medan »de gods, som därför givna voro», alltså Herrborum m. m., återgingo till klostret från Bo Jonssons arvingar (SD II: 1175, 1187). På liknande sätt förhåller det sig med en annan fastighet, som Bo Jonsson erhållit 1359, en kvarn i Norrköping. En sådan ingår i Ingegärd Knutsdotters donation 1375 och bland de av klostret 1383 till Bo Jonsson bortbytta godsens; år 1402 är den i Bo Jonssons barns ägo, SD I: 138 (påpekat av NORDÉN, s. 61). Är det här fråga om en och samma kvarn, bör den också genom 1409 års räfstedom ha återfallit till klostret; mycket riktigt finner man detta på 1400-talet i besittning av en kvarn i Norrköping, som bär namnet *Hertigkvarnen* (HH XVI: 1, s. 64), f. ö. omtalad med detta namn (utan uppgift om ägaren) redan 1367 (RPB 796, tr. NORDÉN, n:r 24). De invändningar, som NORDÉN riktar mot identifikationen av denna »Hertigkvarn» med den 1375 donerade (anf. arb. s. 44, 262 f.), sakna bärande motivering.

Algotsson, hade på sin tid tillika med sin broder jagats ur landet av konung Erik och kan alltså icke liksom biskop Nils eller Ingeborg Ulvsdotters arvingar ha fått godsens ur dennes hand. Icke heller är det sannolikt, att han såsom broderns arvinge efter dennes död 1360 av Magnus' nåde återvunnit dem från Bo Jonsson före den nu ifrågavarande tidpunkten, då han i sådant fall naturligtvis skulle fått även Torö, Mem och Djursö.³⁵ Detta kunde däremot tänkas ha skett något senare, sedan Magnus' och Håkans försoning med Valdemar Atterdag drivit Bo Jonsson och hans meningsfränder i landsflykt, men det är i så fall oförståeligt, att han eller hans barn kunnat få behålla gårdarna ända till 1375, då ju Bo Jonsson med Albrekts tronbestigning åter kom i välmakt, medan Knut Algotsson i sin tur måste följa Folkungarna till Norge.³⁶ Däremot blir det hela begripligt, om man antager, att hela donationen till Bo Jonsson kasserats 1362 på grund av en politisk doktrin, som uppbars av samma parti som efter 1363 ånyo fick makten. De av godsens, som icke Erik på sin tid sålt eller givit bort, måste

³⁵ Knut Algotsson och hans dotter utfärda sedermera gåvobrev på Torö till Vadstena kloster (RPB 1421, 2571), medan Karl Ulvsson av Tofta (som ärvt halvsystemen Kristina) å sin sida likaledes donerar det till klostret (RPB 2418). De förstnämndas gåvobrev ådagalägger således endast deras anspråk på att gälla som godsets rätta ägare; de facto återkom f. ö. Torö till Karl Ulvssons ättlingar (jfr L. STENBOCK, Thorönsborg, s. 15 f.). Tvisten mellan de båda ätterna om äran av denna donation framskymtar även i en anteckning i Vadstena klostrets äldsta jordebok, där dock de hithörande omständigheterna genom förväxling hänföras till en annan, på likartat sätt omstridd donation (HH XVI: 1, s. 240 f.); det verkliga sammanhanget är utredt av K. H. KARLSSON (Hertig Bengt Algotssons gifte, SAT 1, s. 246) och jordebokens utgivare C. SILFVERSTOLPE (anf. arb., s. 239 anm.).

³⁶ Att Ingegärd Knutsdotter 1375 var i faktisk besittning av godsens är tämligen säkert icke blott därför att en donation, som blott inneburit överlåtelsen av en tom pretention, måste synas föga ägnad att celebrera hennes inträde i klostret, utan särskilt därför att hennes »donation» av Torö, som var av sådant slag (se föreg. anm.), gjordes vid ett annat tillfälle (1379).

i sådant fall hava återgått till kronan; om sedan Bengt Algotssons arvingar fått sina anspråk beaktade 1362 eller först under Albrekts tid, är i detta sammanhang likgiltigt.³⁷ Det förra är icke alldeles otänkbart, då Knut Algotsson hade värdefulla förbindelser med dagens segerherrar såsom gift med Birgittas dotter Märta.³⁸ Om hans svåger Karl Ulvsson av Ulvåsa gjort sig till tolk för hans krav, måste dessa ha vägt ganska tungt. Men även om hela spörsmålet om denna del av hertig Bengts gods lämnas öppet, äro de förut nämnda bevisliga exemplen på ett reduktionsförfarande tillräckliga för att klargöra, att Bo Jonsson ur synpunkten av egen fördel icke haft anledning att medverka till en omstörtning, som satte konung Magnus ur spelet.

Bo Jonssons framträdande bland den nya regimens män kan under sådana omständigheter rimligtvis endast härledas ur rent politiska bevekelsegrunder. Att hans egna intressen härvid blevo lidande, innebär visserligen icke nödvändigt, att han i egentlig mening frivilligt offrat dem för de politiska hänsynen. Snarare är väl saken att betrakta så, att hans anslutning till en meningsriktning, som huvudsakligen omfattades av hans forna motståndare, till sist satte honom i ett tvångsläge, där han hade att välja mellan att stillatigande finna sig i en ekonomisk förlust och att avstå från varje delaktighet i den politiska kursens bestämmande. Avgörande i yttre måtto bör härvid ha blivit, om han medverkat i försöket att tvinga Magnus till

³⁷ Det är att observera, att Ingegärd Knutsdotters donation, som nämnt (ovan s. 56, anm. 33), även omfattar Strömmestad, som ju 1362 tillföll Magnus Nilsson; från denne har det givetvis indragits till kronan, sedan han i tronstriden slutit sig till Folkungarna (jfr nedan s. 65, anm. 52).

³⁸ Se ovan s. 22. Att konung Eriks förfarande med Bengt Algotssons egendomar kom att lända Birgittas efterkommande till förfång, har sitt intresse med hänsyn till STEFFENS tolkning av den bekanta uppenbarelsen »Tre konungar inför domen» (VIII:48), enligt vilken Erik är den konung, som Birgitta beskyller för att vara besmittad med orättfånget gods (STEFFEN, s. 294 ff.).

godkännande av de ingångna traktaterna. Först ett sådant steg kan ha inneburit den ovillkorliga brytning med konungen, som definitivt bundit hans öde vid det birgittinska partiets sak. Bestämmande för hans hållning har i så fall varit, att alliansen även för honom tett sig som en absolut politisk nödvändighet. Men under sådana förutsättningar är det tämligen tydligt, att denna uppfattning även hos honom i avsevärd grad måste betingats av ett redan tidigare inrotat misstroende mot Magnus, eller med andra ord att hans förhållande till denne grumlats av de sistförflutna årens händelser på ett sådant sätt, att en konflikt vid given anledning varit väl förberedd.

Vad de rent personliga påverkningarna härvid kunnat betyda för honom, kan synas vara ett föremål endast för gissningar; hållpunkter för omdömet saknas dock icke fullständigt. Det har tidigare framhållits, att han hade förbindelser med vissa av sina gamla motståndare, konung Eriks anhängare: han räknade släkt med Nils Turesson liksom med Gustav Arvidsson.³⁹ Den sistnämnde hade ju också tjänstgjort som vittne, då hans äktenskapskontrakt uppgjordes.⁴⁰ På sätt och vis är det dock av större intresse, att även Bengt Filipsson då uppträdde i samma egenskap. Vi ha sett, vilken betydande roll denne redan spelat i den »birgittinska» politikens praktiska utformning; han förblir också i fortsättningen en av partiets mest utpräglade och inflytelserika anhängare, med tiden knuten till dess sak även genom äktenskapsförbindelse med Birgittas familj, och framträder gång efter annan i nära samverkan med Bo Jonsson.⁴¹ Att Bo själv sedan unga år stått i en beröring

³⁹ Ovan s. 3, 11.

⁴⁰ Ovan s. 32.

⁴¹ Han var i sitt tredje äktenskap gift med Birgittas dotter Cecilia, vilken förbindelse förklaras laglig av påven 1380, RPB 1532. ANNERSTEDT påpekar (X 58 e, s. 382, U. U. B.), att Cecilia, vilkens förste man Lars Sonesson ej var riddare, kallas fru i ett brev av 1375, som beseglas av bl. a. Bengt Filipsson (RPB 1133), varför hon redan då

med Birgittas närmaste krets, som kunnat inverka på hans tänkesätt, ha vi redan tidigare vågat beteckna som sannolikt under framhållande av de nära banden mellan henne och hans mödernestläkt.⁴² När man nu finner honom, som förut stått på konung Magnus' sida i en fejd, där Birgitta icke veterligen tagit parti genom några bestämda uttalanden, sälla sig till hans motståndare som förkämpe för en av henne med våldsamt kraft förfäktad politik, är det knappast blott ett godtyckligt antagande, att hennes förkunnelse direkt haft del i att bestämma hans val.

* *
*

Bristen på effektiv samverkan mellan de allierade ledde till att sommarfälttåget 1362 totalt misslyckades.⁴³ Hanseaternas belägringshär vid Hälsingborg blev i grund slagen av danskarna, medan den svenska hären ännu stod norr om skånska gränsen, och drog sig ur spelet genom en vapenvila, som gjorde det möjligt för Valdemar att rikta sina samlade krafter mot Magnus och Håkan. I sin tur berövade hanseaternas stöd, kunde dessa icke hindra Valdemars trupper under hertig Kristofers befäl att erövra Finnveden och i detta landskap uppföra fästen. Städernas män, nedslagna över det dyrbara företagets snöpliga resultat och uppbragta över sina kungliga bundsförvanters olycksbringande senfärdighet, sågo nu som sin viktigaste uppgift att få i sin hand de panter, som allianstraktaten tillförsäkrat dem. Vid ett möte i Söderköping läto också Magnus och Håkan förmå sig att genom traktaten av den 28 september

torde varit gift med denne; ännu 1377 talar hon dock i ett brev (RPB 1236) om Bengt Filipsson endast som en av sina vänner.

⁴² Ovan s. 16.

⁴³ För det följande jfr särskilt SCHÄFER, Die Hansestädte und König Waldemar von Dänemark, s. 310—365, REINHARDT, Valdemar Atterdag og hans Kongegjerning, s. 311—332, och STRECKER, Die äussere Politik Albrechts II. von Mecklenburg, s. 119—127.

1362 till dem överlämna det från Valdemar återvunna Öland som ekvivalent för de ursprungligen utlovade slotten.⁴⁴ Konungarna ha senare förklarat, att de gjort detta medgivande av hänsyn till de talrikt närvarande stormännen, som alltså varit beslutna att vidhålla krigspolitiken; huruvida de själva i själ och hjärta redan övervägt en kursförändring, må lämnas därhän.⁴⁵ De närmaste månadernas händelser måste emellertid ha övertygat dem om lönlösheten

⁴⁴ ST II: 358.

⁴⁵ Vid förhandlingarna på Bohus 1370 framställer Håkan saken så (ST II, s. 409, § VII) att konungarna, ehuru medvetna om att den 1361 utsända beskickningen förfarit instruktionsvidrigt, upplåto Borgholm för att göra stormännen till viljes (»ad illum... finem, quod omnia verterentur ad bonum inter nostrum patrem et dominum, nos et ipsos homines suos»). Vid förhandlingarna i Tönsberg 1372 förklara Magnus och Håkan (HR II: 40, § 7), att de vid ifrågavarande tillfälle handlat under tvång, »emedan Magnus, som han sade, haft lejd av greve Henrik av Holstein» (quia rex Magnus dicebat, se ibi tunc per dominum Hinricum fuisse assecuratum). Häre mot invändes av motparten, städernas ombud, att båda konungarna bekräftat fördraget fritt och självmant (libere et sponte) och att det varit Håkan, som givit Magnus lejd. På grund av sistnämnda yttrande har GRANDINSON (anf. arb., 2, s. 69), gjort gällande, att Magnus skulle i Söderköping blivit fängslad av Håkan, vilket säkerligen är obefogat. Magnus' uttryckssätt måste visserligen innebära en hänsyftning på att lejden blivit kränkt, men då han säger, att denna lejd givits honom av greve Henrik, kan han icke här ha tänkt på förhandlingarna i Söderköping, då Henrik veterligen icke haft någon myndighet över denna stad. Troligen har Magnus helt enkelt i minnet förblandat tilldragelserna i Söderköping 1362 med dem i Kalmar 1361 (ovan s. 47 och Exkurs 1, s. 258); Kalmar var ju då Henriks pantbesittning, som även konungen knappast kunde besöka utan lejd. (Så SCHÄFER, s. 310, anm. 4, som dock icke synes observera att, om denna tolkning är riktig, Magnus och hanseombuden talat om två skilda saker). Stadsombuden ha, att döma av deras replik i förhandlingsreferatet, icke förstått detta misstag, då de endast konstatera, hur det förhållit sig vid det av dem åsyftade tillfället. Deras påstående, att kungarna handlat utan yttre tvång, förtjänar beaktande gentemot kungarnas motsatta påstående så till vida, som de i övrigt endast åberopa de omstridda fördragens *formella* oantastlighet som grund för deras rättskraft.

av en politik, som dittills endast bragt deras svenska rike nya förluster och insnärjt dem i farliga avtal. I november läto städerna vapenvilan övergå till ett stillestånd på över ett år, varigenom även för Sverige stridens fortsättande praktiskt taget omöjliggjordes för samma tid.⁴⁶ När sedan Elisabet av Holstein den 17 december vågat avsegla från Tyskland, ehuru hennes bröders accession till stilleståndet ännu ej ratificerats, blev hon vinddriven till kusten av Bornholm, den lundensiske ärkebiskopens län, och kvarhållen till förhindrande av det brott mot kanonisk rätt, som hennes äktenskap med Håkan förklarades innebära.⁴⁷ Om det måhända varit en önskan hos grevarna att fasthålla sina vacklande bundsförvanter genom äktenskapsavtalets fullgörande, som föranledt hennes brådstörtade avresa midt i vintern, så kunde nu Magnus och Håkan i stället anse sig *vi majore* fritagna från sina förpliktelser. För Valdemar Atterdag var rätta ögonblicket kommet att draga dessa motståndare över i sitt läger, kanske med uppoffring av de senaste erövringarna, som knappast utgjort ett allt för högt pris för den fientliga alliansens fullständiga sprängning. Det är högst antagligt, att nyorienteringen inledts redan vid de förhandlingar om Sveriges anslutning till stilleståndet, som bestämts att äga rum före trettondagen 1363. Den 9 april beseglades de nordiska kronornas försoning genom Håkans bröllop med Margareta Valdemarsdotter.⁴⁸

Denna utrikespolitiska omsvängning har nästan med naturnödvändighet dragit med sig en definitiv brytning mellan kungarna och krigspartiets ledande män. Här om berättar *Visbykrönikan* i sammanhang med konflikten mellan Magnus och Håkan november 1361, att dessa efter sin försoning följande år landsförvisat de stormän, som

⁴⁶ ST II: 359, HR I: 278.

⁴⁷ Till sammanhanget se HR I: 289 och 293, § 25, samt notiserna i KORNERS krönika och *Libellus Magnipolensis*, SRS III: 1, s. 194, 206.

⁴⁸ Se särskilt RYDBERGS utredning, ST II: 360.

hade uppviglat Håkan mot fadern, nämligen biskop Nils av Linköping, Nils Turesson, Karl Ulvsson av Tofta, Karl Ulvsson av Ulvåsa, Erik Karlsson (örnfot), Bengt Filipsson och Bo Jonsson m. fl. Tidpunkten härför är icke närmare angiven: det heter blott, att de fördrivna stannade över vintern 1362—1363 på Gotland, tills de strax efter påsk (2 april) foro över till Wismar. Denna berättelse, som i åtskilliga detaljer vinner stöd av andra källor, måste även på inre kriterier erkännas som trovärdig.⁴⁹ Flera av de nämnda herrarna ha i den föregående framställningen gång efter annan kunnat utpekas som de egentliga bärarne av den på Skånes återerövring inriktade politik, som tagit sig uttryck såväl i allianserna med Holstein och de vendiska städerna som i Håkans kungaval. Denna politik är så förkroppsligad i dem, att man måste fråga sig, huruvida en kursförändring över huvud varit tänkbar annat än i förening med deras avlägsnande från varje inflytande på styrelsen. Från en annan synpunkt sett är det säkerligen först genom förlikningen med Valdemar, som Magnus och Håkan funnit sig i stånd till en sådan kraftåtgärd; något materiellt stöd till dem från Valdemar behöver icke därför ha kommit i fråga, då de efter återvunnet inbördes samförstånd väl kunnat få överhanden över oppositionen, när blott deras väpnade makt icke längre var bunden av en yttre fiende, d. v. s. så snart stillestånd slutits. Krönikans tidsuppgift kan visserligen med hänsyn härtill endast tolkas så, att de förvisade i början av 1363 lämnat Sverige och sedan stannat över vintern ut på Gotland. Även krönikörens framställning av landsförvisningen som direkt förorsakad av stormännens uppträdande mot Magnus i Kalmar 1361 är kanske byggd på en säkrare grund än blott hans egen konstruerande fantasi. Åtminstone synes den åsyftade tilldragelsen väl hava lämpat sig för att tillgripas som ankla-

⁴⁹ För diskussionen av de källkritiska problemen se vidare min undersökning *Landsförvisningen av de svenska oppositionsledarna 1362—63*, HT 1929, s. 310 ff.

gelsepunkt vid en rättslig procedur på grundval av landslagens stadgande om förlust av »jord, gods och liv» för den, som gjort försåt att konungen fånga eller dräpa.⁵⁰ Ett till biskop Nils riktat brev från ärkedjåknen Nils Hermanson sommaren 1363 innehåller ett yttrande, som torde anspela på framställandet av en dylik anklagelse.⁵¹ En annan omständighet, som tyder på att förvisningen skolat gälla som straffet för vederbörandes förhållande vid ett bestämt tillfälle, är att den icke på långt när drabbat alla rådsherrar, som kunna antagas ha befordrat den dittills förda politiken. Belysande härför är, att av de stormän som bevistat det nyssnämnda mötet i Söderköping sept. 1362, där ju krigspartiet ännu hade överhanden, har bortåt halva antalet efter tronstridens utbrott hållit fast vid Folkungarna.⁵² Det är högst antagligt, att partiets egen sammanhållning blivit så skakad av fälttågets olyckliga utgång, att Magnus och Håkan för att övervinna motståndet mot kursförändringen icke behövt sträcka uppgörelsen längre än till dem, som bränt sina skepp genom det skandalösa övervåldet mot Magnus. Naturligtvis har dock icke denna räfst med några av rikets mäktigaste herrar kunnat genomföras i ett slag eller utan motstånd. Av de forskare, som dragit Visbykrönikans tillförlitlighet i tvivelsmål, har som ett viktigt skäl anförts, att vissa av de namngivna

⁵⁰ MELL, HögmB VII, SCHLYTER X, s. 277.

⁵¹ HT 1929, s. 319—321.

⁵² Nämligen Erengisle Sunesson, Jon Hjärne, Anund Hemmingsson, magister Nils Jonsson (om dessa se nedan s. 236, 260) och Magnus Nilsson (uppträder 1364 ²⁵/₂ jämte Erengisle Sunesson, Jon Hjärne och Erik Kettlsson i Söderköping, där Håkan samtidigt vistas, RPB 605 och kopiebok B 16, fol. 291, R. A.; han stupade i slaget vid Gata). Till det mecklenburgska partiet höra Gustav Arvidsson, Nils Turesson, Bengt Filipsson, Herman von Vitzen och Didrik Vieregge. Förutom dessa nämnas i ST II: 358 Peter (Tordsson) Bonde, som icke förekommer i någon senare urkund, och biskop Magnus av Västerås. Av de i Visbykrönikan uppräknade möter man här således endast två, Nils Turesson och Bengt Filipsson; förmodligen har dock även Karl Ulvsson av Tofta närvarit, att döma av RPB 557.

landsflyktingarna ännu långt fram på året 1363 skulle befunnit sig inom rikets gränser. I verkligheten är detta dock fullt bevisligt endast om Nils Turesson, vilken i slutet av juli uppträder på sitt finska pantslott Viborg.⁵³ För hans vidkommande är denna omständighet för övrigt icke något bevis för att han icke drabbats av fredlöshetsdom ett halvår tidigare, utan blott för att domen icke kunnat så snart exekveras; att en magnat som han kunnat till en tid hålla kungarnas folk stängen i rikets yttersta hörn, är icke heller något orimligt.⁵⁴ Och vad de övriga angår, finns det intet som talar mot att de under senvintern sökt sig till Gotland, d. v. s. naturligtvis till hansestaden Visby, för flertalet kanske den närmaste ort, där de kunde finna en tillfällig fristad.⁵⁵

Med landsförvisningen följde för de drabbade förlusten av deras egendomar. Berövade hemvist och ägodelar, voro de i fortsättningen helt enkelt hänvisade till den hjälp och det skydd, de kunde få hos främmande furstar; kunde de med sådan hjälp rent av återvinna sin ställning i hemlandet, så mycket bättre. Närmast ha de då bort kunna räkna

⁵³ HT 1929, s. 318—324.

⁵⁴ Jfr BRILIOTH 1925, s. 24, anm. 5. Rådets i Reval skrivelse till hövitsmannen i Finland Narve Ingevaldsson med svar på en dennes hemställan att icke gynna Nils Turesson mot konungarna Magnus och Håkan eller tillåta honom att uppköpa förnödenheter, vanligen daterad till 1364 (FMU I: 712), synes snarare vara att insätta i ett sådant sammanhang som det här angivna, då ordalagen icke tyda på annat än att Nils Turessons fejd med kungarna varit hans rent privata angelägenhet. (Narve Ingevaldsson var »fogete ij Finlande», d. v. s. Egentliga Finland, åtminstone sedan slutet av maj 1363, Åbo domkyrkas svartbok, n:r 180; hans företrädare Torkel Erengislesson får decharge 11 mars 1363, FMU I: 701.)

⁵⁵ Jfr HT 1929, s. 324. Vilken roll Visby under ett äldre skede kunnat spela som asyl för svenska landsflyktige, antydes av Magnus Ladulås' överenskommelse med gotlänningarna 1285, att sådana (notabene av världsligt stånd) icke skulle hysas eller hjälpas av de styrande på Gotland — något absolut förbud för deras tolererande på ön är det icke tal om (ST I: 141).

på de svårt utmanade rendsburgska grevarna. Dessa voro långt ifrån sinnade att ge upp spelet utan värvade ivrigt nya bundsförvanter; den egentligen verksamme var härvidlag Henrik, som i denna angelägenhet uppträder som familjens huvudman. Han hade funnit sig kunna tillkännage för Magnus och Håkan, att han hade på sin sida Albrekt av Mecklenburg, markgreven av Meissen (Fredrik III), ärkebiskopen av Magdeburg (Didrik Kagelwit) och andra furstar, och sedan nyåret bedrev han i samverkan med Albrekt underhandlingar med städerna, ovisst dock i vilket syfte.⁵⁶ Genom kungarnas omsvängning måste dessa ansträngningar komma att riktas minst lika mycket mot dem som mot Valdemar. Vad som berättas i den mecklenburgska stridsskriften från 1394, att Henrik framställt krav på upprättelse och skadestånd för det brutna äktenskapsfördraget, är endast vad man utan vidare kan anse givet.⁵⁷ Att de förvisade — eller åtminstone en del av dem — först

⁵⁶ Wulf Rixdorfs beskickning, SCHÄFER s. 333 f.; om förhandlingarna med städerna se HR I: 280 § 4, 287 § 17, 291 § 2, 292 § 11, jfr SCHÄFER, s. 335 f. Den 13 dec. 1362 hade Albrekt och ärkebiskopen av Magdeburg slutit försvarsförbund, MU XV: 9111.

⁵⁷ SRS III: 1, s. 195. — Med sin nyssnämnda beskickning, som f. ö. icke nådde målet utan uppsnappades av danskarna, hade Henrik sändt 18 brev till Magnus, Håkan och svenska riksrådet; vad dessa brev innehållit är obekant, fränsett den i texten återgivna upplysningen om Henriks tyska bundsförvanter (HR I: 293, § 26). Att döma av den höga siffran kan det ha rört sig om personliga skrivelser till de särskilda rådsherrarna (möjligen även andra stormän). Det är frestande att antaga, att Henrik härmed just velat mana konungarna och stormännen till att hålla fast vid äktenskapsfördraget eller, om detta redan var brutet, att lämna godtgörelse. Svårigheten härvid är, att Henrik icke gärna kunnat få kännedom om konungarnas förlikning med Valdemar utan att också bliva underrättad om att ett stort antal rådsherrar landsförvisats: någon hänvändelse av antydtt innehåll till de *landsförvisade* har han knappast kunnat finna någon mening i. Om tidpunkten för Wulf Rixdorfs avsändning är olyckligtvis intet mera känt, än att han den 7 maj 1363 var fånge hos danskarna. Något fejdebrev hade grevarna ännu i juli 1363 icke sändt Magnus (ST II: 362).

trädt i underhandlingar med holsteinarne, är redan därför troligt nog.⁵⁸ Man finner också, att Nils Turesson i september 1363 uppehåller sig i det till grevarna pantsatta Kalmar, liksom det i en yngre källa uppgives, att biskop Nils tog sin tillflykt dit, innan han for över till Visby.⁵⁹ Men det finns ingen grund för det ofta upprepade påståendet, att stormännen erbjudit greve Henrik Sveriges krona till godtgörelse för hans lidna oförrätt, ett anbud, som han skulle ha avböjt för egen del, hänvisande dem till hertig Albrekts söner. Det är numera klart uppvisat, att denna framställning, som ytterst härrör från den nyssnämnda stridsskriften, tillkommit i politiskt agitationssyfte, nämligen som ett led i bevisföringen för det mecklenburgska husets legitima åtkomst till den svenska kungavärdigheten;⁶⁰ den är därtill sakligt omöjlig, ty de förvisade ha överhuvud icke förfogat över någon krona att bjuda ut. Om de vändt sig till Henrik, så har det varit för att begära hans hjälp. Han åter har icke kunnat efter sitt godtycke bestämma priset för ett väpnat ingripande, då han icke kunde tänka på något sådant utan bistånd av bundsförvanter, vilka måste komma att kräva skälig vedergällning

⁵⁸ *Visbykrönikan* (SRS I: 1, s. 44) och de isländska *Gotskalks-annalerna* (Isl. Annaler, s. 360) meddela endast, att de begivit sig till Albrekt av Mecklenburg. Naturligtvis kunna dessa krönikors kortfattade utsagor, som främst måste avse förhandlingarnas *slutliga* resultat, icke åberopas som positiva bevis mot *Libellus Magnipolensis'* uppgift om en föregående hänvändelse till Henrik. Denna uppgift är visserligen ett led i en avgjort tendentiös framställning (jfr nedan i texten!), men därav minskas dess trovärdighet endast med hänsyn till hänvändelsens innehåll, icke nödvändigt dess fakticitet. Då händelserna ännu voro i mannaminne, när skriften kom till, kunde författaren snarast riskera att föfela den åsyftade verkan, om han infogade helt och hållet diktade tilldragelser i sin framställning.

⁵⁹ HT 1929, s. 318, 321. Det förtjänar även att iakttagas, att de båda tyska medlemmarna av 1361 års beskickning, Herman von Vitzen och Didrik Viergege, deltog i den mecklenburgska expeditionen till Sverige som greve Henriks underbefälhavare (MU XVI: 10126).

⁶⁰ Se ANDERSSON 1928, s. 240 ff.

för sina insatser i företaget. Den som mindre än någon annan kunde lämnas ur räkningen härvidlag, var Albrekt av Mecklenburg. Liksom hans maktmedel, i detta fall framför allt de marina resurser, som Rostock och Wismar kunde ställa till hans förfogande, måste göra honom till en eftersträvansvärd bundsförvant, var han för egen del alltför intresserad i de nordiska angelägenheterna och alltför handlingskraftig och vaken för varje politisk framtidsmöjlighet för att det skulle vara rådligt att söka hålla honom utanför. Man har icke heller minsta spår av att holsteinarne strävat att agera på egen hand; då de i sin yttre politik redan förut samverkade med Albrekt, har det förmodligen nästan fallit av sig själv för dem att även göra de hänvändelser, de kunna ha mottagit från svenskt håll, till föremål för de gemensamma överläggningarna. Vilken part som först fört på tal att stöta Folkungarna från tronen, måste lämnas därhän, men man kan tryggt förutsätta, att hertig Albrekt icke behövt några anbud från svenskt eller holsteinskt håll för att själv fatta tanken på att smycka en av sina söner med den svenska kronan. Säkert är endast, att vid den tidpunkt, då tillvaron av en sådan plan framträder i de dokumentariska källorna, står Albrekt som företagets huvud och drivande kraft.⁶¹

Att resultatet av underhandlingarna mellan holsteinarne, mecklenburgarne och de landsflyktiga svenskarna blev en aktion i syfte att sätta hertigens andre son, junker Albrekt, på Folkungarnas tron, vittnar tydligt om utgångslägets beskaffenhet. Vore detta val av tronkandidat helt och hållet svenskarnas eget verk, så skulle de onekligen

⁶¹ Jfr här och för det följande ANDERSSON 1928, s. 227 ff., 244 f. Den uppfattning av förhållandet mellan furstarna och de svenska stormännen, som här utvecklas, överensstämmer på det hela taget med ANDERSSONS, fränsett det viktiga spörsmålet om de senares landsförvisning, i vilket jag på annat ställe motiverat min mening; mindre väsentliga nyansskillnader i vår syn på sammanhanget torde det vara onödigt att särskilt understryka.

fullständigt hava övervunnit sin dittills ådagalagda lyhördhet för råd och maningar från Birgitta. Liksom hon långt tidigare uttalat sin misstro och motvilja mot hertig Albrekt, har hon vid tiden närmast före och efter dynastiskiftet i otvetydiga ordalag uttryckt sina farhågor för vad man hade att vänta av hans son, »rävens och huggormshonans säd».⁶² Bortsett från vad hennes yttranden kunna gälla såsom vittnesbörd icke blott om hennes utan även om hennes anhängares tänkesätt, måste det sägas, att de svenska stormännen för fullföljandet av sina politiska strävanden icke kunde sätta stora förhoppningar på det mecklenburgska huset, trots hertig Albrekts dåvarande motsatsställning till Valdemar Atterdag. Det kunde icke gärna undgå dem, att hertigens dynastiska förbindelse med Valdemar, hans äldste son Henriks äktenskap med Ingeborg Valdemarsdotter, bar på möjligheter, som måste minska hans håg för att medverka till Skånefrågans lösning i svensk anda; just sommaren 1363 bör utsikten till ett förvärv av hela danska monarkien hava skymtat för hans blick vid underrettelsen om hertig Kristofers död den 11 juni. Icke heller hade aktningen för bördens rätt behövt leda svenskarnas

⁶² Rev. IV: 55 lat., tillägget, VIII: 17 med tillägget (lat.), STEFFEN, s. 61, 170. Medan dessa ställen tidigare beaktats i litteraturen (till diskussionen jfr min uppsats i PHT 1930), har det icke observerats, att även slutpartiet av IV: 3 lat., VIII: 41 sv. (STEFFEN, s. 178 ff.) uttrycker Birgittas missnöje med Albrekts val; STEFFEN har dock (s. 181, anm.) påpekat, att detta stycke icke har något sammanhang med uppenbarelse i övrigt, som närmast förut behandlar arvsrätten till Norge, och att det »ser ut att vara författadt efter Eriks död». Birgittas yttrande, att valriket (= Sverige) är kullstörtat och plågat, emedan den rätte arvingen icke utvaldes, kan icke syfta på 1343 års uppgörelse om de båda rikenas fördelning på Magnus Erikssons söner, ty mot denna hade hon ju tvärtom anmärkt, att den rätte arvingen ej utsågs till *arvriket* (jfr ovan s. 24). Då hon nu framhåller, att »Gud straffar ej sonen för faderns synder och vredgas ej i evighet», kan hon i detta sammanhang som den rätte arvingen endast ha tänkt på endera konung Håkan (vilket ju av andra skäl är mindre sannolikt) eller konung Valdemars sonson, hennes egen kusins son Valdemar Eriksson.

tankar just till de unga mecklenburgarne, konung Magnus' systemsöner, ty om de kunnat låta sig bestämmas endast av sådana hänsyn, så kunde de funnit kungaättlingar även i hemlandet, nämligen konung Valdemars avkomlingar. Det ena som det andra bekräftar, att villkoren bestämts av de tyska furstarna. Dessa åter böra inbördes kommit överens utan större svårigheter, då någon egentlig konkurrens ej ägde rum dem emellan: för holsteinarne var det huvudsaken att taga hämnd för den lidna kränkningen och få sina redan ådragna kostnader ersatta, medan Albrekt, som utan sådana motiv kastade sig in i spelet, endast kunde lockas av hoppet om en vinst, stor nog att rikt återgälda insatsen.

Det sagda innebär icke, att svenskarna skulle varit utan varje inflytande på överenskommelsens gestaltning. De utgjorde t. o. m. i sitt nuvarande läge så till vida en faktor att räkna med, som deras medverkan var oundgänglig för att giva sken av laga form åt usurpationen av den svenska kronan. Om det i främsta rummet var furstarnas vapen, som skulle rycka denna från Folkungarna, så kunde dock endast en formlig avsättningsakt och Albrekts val till konung giva legitimation åt förvärvet; och en sådan procedur, som även i furstarnas ögon måste synas oundgänglig — ty att helt enkelt erövra och varaktigt annektera det svenska riket kunde de dock icke drömma om — voro blott de svenska stormännen i stånd att garantera med stöd av sitt anseende och sin gamla ställning i hemlandet. De ha alltså kunnat uppträda som förhandlande part och åtminstone betinga sig att åter insättas i forna förmåner och värdigheter. Om de därutöver haft ett ord med i frågan om *vilken* av Albrekts söner, som skulle bli deras konung, får lämnas därhän. Det enda direkta vittnesbördet om deras deltagande i underhandlingarna är ett bekant brev av Nils Turesson den 9 september 1363, som ger besked om villkoren för hans anslutning till mecklenburgarne: å de senares vägnar hava tre av deras män lovat honom dels

bekräftelse på de brev, med vilka konungarna Magnus och Håkan till honom upplåtit Viborg och övriga pantlän, dels också full ersättning för alla de kostnader, som kunde drabba honom till följd av ett uppdrag, som han nu åtagit sig; till dess hertigen och hans son kommit till sin »åstundade ställning» i Sverige och fullgjort utfästelserna, stå de tre nämnda ombuden i borgen för dessa.⁶³ Före detta datum hade alltså herr Nils icke definitivt svurit mecklenburgarne trohet, och tydligen har hans anslutning för dem varit av verklig betydelse, då den ansetts värd sådana medgivanden; att han ställer sig i deras tjänst innebär sannolikt en prestation utöver blotta löftet om hans röst vid ett kungaval, där han i skydd av deras svärd kunde uppträda i sin gamla värdighet av Finlands lagman.⁶⁴ För de andra svenska herrarnas del får man icke draga några analogislut från den relativt oberoende ställning, som han enligt detta brev synes ha intagit. Vad beträffar tidpunkten för anslutningen till mecklenburgarne finns det snarare skäl som tala för att flertalet måste fullgjort den långt tidigare.⁶⁵

Ännu en av svenskarna framträder i den anförda urkunden, men i helt annan ställning än Nils Turesson: det är Bo Jonsson. Han är en av de tre garanterna för de mecklenburgska furstarnas löften; de andra äro de tyska väpnarne Folrad Lützwow och Herman Storm, som båda tillhörde hertig Albrechts närmaste omgivning vid denna tid.⁶⁶ Bo har alltså tagit steget fullt ut och trädt i mecklen-

⁶³ STYFFE, Bidrag I: 26, även tryckt MU XV: 9196 och FMU I: 708.

⁶⁴ Det skulle dock vara för djärvt att härpå grunda en gissning, att han rent av ännu förfogat över Viborgs slott; snarare kan man hävda, att om så varit fallet, brevet bort innehålla någon direkt anspelning härpå.

⁶⁵ Jfr HT 1929, s. 325, och nedan s. 75.

⁶⁶ Se t. ex. MU XV: 9183. — Nils Turessons brev är utfärdat i Kalmar; huruvida därav får slutas, att de tre brevmottagarne på brevets datum också voro där (så STRECKER, s. 128, anm. 50), är tvivelaktigt, då deras förbindelse till Nils Turesson varit ställd till den mecklenburgske riddaren Johan Lützwow såsom hans ombud.

burgarnes tjänst så oförbehållsamt, att han kan företräda dessa vid underhandlingen med en landsman, som ännu tvekar inför avgörandet. Möjligen har man i en långt yngre handling ytterligare ett spår av hans verksamhet: då drottning Margareta bortåt trettio år senare kräver av den fångne konung Albrekt, att han skall kassera svenskarnas trohetsförpliktelser, omtalas dessa som »de brev, som Bo Jonsson och hans medlöftesmän eller svenskarna givit honom». Om, som det förefaller troligt, härmed i främsta rummet måste förstås urkunder från uppgörelsen mellan stormännen och det mecklenburgska huset 1363, så synes det sätt, varpå Bo Jonsson nämnes, antyda att han därvid spelat en huvudroll.⁶⁷

Av underhandlingar och övriga förberedelser till expeditionen framträda icke heller annars många spår i källmaterialet. Säkert är dock, att furstarna sökt vinna bistånd av städerna, för vilkas politik det ju borde vara ett självklart intresse att medverka till sprängningen av den gemenskap mellan Nordens tre riken, som nu hotade att bli verklighet. Men i städerna hade den förra beslutsheten och endräkten ebbat ut; visserligen beredde man sig på eventualiteten att nödgas återupptaga kampen mot Valdemar efter stilleståndets utgång trettondagen 1364, men helst önskade man en fredlig uppgörelse, och av Magnus och Håkan eftersträvade man blott den avtalade ersättningen för krigskostnaderna, för vilken man än så länge hade en pant i Öland med Borgholm. På hånsegdagen i Lübeck midsommaren 1363 framlades ett förslag till militärkonvention mellan furstarna och städerna, som snarast ser ut att hava formulerats av de förra.⁶⁸ Vardera parten skulle »i de tillämnade krigen» uppställa 1200 riddare och väpnare, varförutom städerna skulle bidra med 600 man fotfolk, behövliga skepp med bemanning, krigsmaskiner och 1200 mark silver. Men i frågan om

⁶⁷ MU XXII: 12430.

⁶⁸ HR I: 296, § 5, MU XV: 9164.

själva syftet med dessa rustningar kunde man icke komma överens. Furstarna, som måste vänta sig att i sitt svenska företag stöta på motstånd av Valdemar Atterdag, önskade en fast sammanslutning, riktad mot alla de tre nordiska konungarna, hanseaterna däremot ville nog försäkra sig om furstarnas hjälp i händelse av förnyat krig med Valdemar men hade föga lust att för den sakens skull också inveckla sig i fejd med Magnus och Håkan. De förbehöll sig därför rätt att sluta separatfred före stilleståndstidens utgång, om tillfälle därtill gäves, och erbjödo furstarna en vängåva på 600 mark silver som kompensation för att de icke skulle äga samma frihet utan fortfarande vara att påräkna, om ingen fredlig överenskommelse kunde uppnås. Naturligt nog vägrade furstarna att låta sig bindas för en dylik handpenning: skulle den ena parten kunna sluta separatfred, skulle samma rätt också tillkomma den andra — ty om de mot förmodan finge genomföra sitt företag mot Sverige utan att Valdemar blandade sig däri, eller om de avstode därifrån, så hade de ingen anledning att sedan bispringa städerna mot Danmark.⁶⁹ Så avbrötos förhandlingarna. De skulle åter-

⁶⁹ De påtagligen avsiktligt vaga ordalag, i vilka förslaget refereras i recessen, hava givit upphov till divergerande meningar om dess syfte: STYFFE, (Bidrag, I, s. xxxvii), MUNCH (II: 1, s. 744 f.), JUNGHANS (Graf Heinrich der eiserne von Holstein, s. 27 f.), och GRANDINSON (s. 72) hava med större eller mindre bestämdhet tolkat det som riktat främst mot Sverige, KOPPMANN (HR I, l. c., anm. 5) och ANDERSSON (1928, s. 228) som snarast riktat mot Danmark. Att det för furstarna gällde Sverige, för städerna Danmark, som här gjorts gällande, har mer eller mindre klart uttalats av SCHÄFER (s. 344 f., 404), REINHARDT (s. 330 f.), STRECKER (s. 125 f.) och TUNBERG (s. 268). Försöker man komma förslagsbestämmelsernas egentliga innebörd in på livet, torde icke heller ett annat resultat vara möjligt. — STRECKERS kategoriskt uttalade uppfattning, att förslaget härrör från städerna, grundar sig möjligen på att det lägges i dessas hand att bestämma, om förbundet skall fortbestå längre tid än ett år, räknat från 6 jan. 1364. Denna klausul är dock snarare att fatta som ett erbjudande från furstarnas sida än som en fordran från städernas; själva ordalagen (>nisi contigerit,

upptagas på nästa hansedag, i Wismar den 25 juli, men i recessen från denna talas endast om ytterligare uppskov.⁷⁰ Sagda dag utfärdade i stället hertig Albrekt och junker Albrekt på slottet Schwerin en förbindelse till greve Henrik att svara för hälften av de skador, som kunde drabba honom i kriget från den dag han ställde Kalmar slott till deras förfogande och sände konungen av Sverige sitt fejdebrev.⁷¹ Furstarna voro tydligen nu beslutna att gripa verket an med egna krafter; mecklenburgarne framträdde som företagets huvudmän, och att Albrekt d. y. beseglar urkunden vid faderns sida ger vid handen, att man kommit till enighet om hans framtida ställning. Ännu vid hanse-dagen i Stralsund 8 september trädde Albrekt visserligen ånyo i underhandling med städerna men synes icke ha visat mycket intresse för att fullfölja den.⁷² Förmodligen hade han redan vid denna tid nåtts av ryktet om Valdemar Atterdags stora utlandsresa, vilket måst göra honom mindre angelägen om städernas hjälp: i stället för att binda sig vid dem behövde han blott avvakta tillfället, då denne farlige fiende väl kommit utanför sitt rikets gränser, för att vara trygg för faran av en omedelbar dansk intervention.⁷³ Däremot slöt han så sent som den 18 oktober ett förbund med furst Bernhard av Werle, som förpliktade sig att ställa 20 »män med hjälmar» till hans förfogande.⁷⁴ Även

quod civitatibus placeret in hujusmodi obligacione et confederacione diucius permanere») peka i denna riktning.

⁷⁰ HR I: 299, § 8, jfr § 3.

⁷¹ ST II: 362. Den sista bestämmelsen visar, som STRECKER framhållit (s. 127, anm. 49), att ett överfall utan krigsförklaring icke var åsyftat.

⁷² HR I: 300, § 2, jfr SCHÄFER, s. 362, och STRECKER, s. 126 f.

⁷³ Valdemars resplan måste varit uppgjord redan på sommaren, se REINHARDT, s. 340 f.

⁷⁴ MU XV: 9207. Uttrycket »män med hjälm» (lat. galeatus) anses vara en teknisk term för ett antal av 4—7 krigsmän under ledning av en tungt rustad riddare eller väpnare, se JAHN, Almindelig Udsigt over Nordens, især Danmarks, Krigsvæsen i Middelalderen, s. 101—106. På JAHN stöder sig förmodligen REINHARDT, s. 39, noten.

greve Adolf av Holstein-Plön, hertig Albrekts svärson, synes hava varit indragen i underhandlingarna men avhöll sig från aktivt ingripande, kanske med hänsyn till sina förbindelser med Valdemar Atterdag, som förlänat honom Femern; i sin den 29 februari 1364 avgivna vasallförpliktelse förband han sig bl. a. att ställa sina mellanhavanden med Magnus och Håkan under Valdemars skiljedom.⁷⁵ Utom mecklenburgerne — hertigen och junker Albrekt — och Henrik av Holstein omtalas som deltagare i expeditionen till Sverige i olika källor greve Günther av Ruppin, furst Lorenz av Werle (brorson till Bernhard) och en nederländsk ädling, herren till Brunkhorst (i Geldern).⁷⁶ Allt som allt skall den styrka, som bragtes samman, ha gått upp till 1600 man.⁷⁷

Hur fragmentariska de upplysningar än äro, som källmaterialet sålunda har att ge om händelserna från Folkungarnas försoning med Valdemar Atterdag till det mecklenburgska sjötåget till Sverige, äro de dock tillräckliga för att i ett väsentligt hänseende ge besked om den roll de svenska herrarna, Bo Jonsson och hans kamrater, därvid spelat. Det gamla talet om att de »inkallat» konung Albrekt återger icke verkligheten. Sveriges krona rycktes från Folkungarna icke genom ett inhemskt uppror utan med främmande furstars vapen: Albrekts färd till Stockholm 1363 är ett erövringståg fullt ut lika mycket som Kristian II:s tåg 1520, och

⁷⁵ REINHARDT, s. 335 f., STRECKER, s. 125, 128. Det förut omtalade konventionsförslaget rubriceras också »Confederacio inter dominos, videlicet ducem Albertum Magnopolensem et comites Holtzacie Hinricum et Adolfum, ex una parte et civitates ex altera parte». Greve Adolf inneslutes från båda sidor i fördraget mellan Valdemar och hansestäderna 21 juni 1364, HR I: 337.

⁷⁶ MU XV: 9251, SRS III: 1, s. 207 (jfr ib. s. 196). »Herren av Brunkhorst» omtalas som befälhavare under Henrik av Holstein MU XVI: 10126, »Giselbert och hans son, herrar till Brunkhorst», inbegripas från städernas sida i det ovan omtalade fördraget med Valdemar Atterdag.

⁷⁷ Enligt *Gotskalksannalernas* notis om Stockholms övergång, Isl. Annaler, s. 360.

svenskarna i hans följe hava återkommit till hemlandet icke som de mäktiga stormännen, som föra med sig en självrådigt korad namnkonung, utan som den främmande erövrarens klienter. Av hans framgång kunde de vänta sig allehanda förmåner för egen del — så mycket betydde alltid deras insats för hans sak — men det måste för dem själva hava tett sig mycket ovisst, om den också skulle innebära be-
fästandet av den politik, de strävat att följa, och bringa riket de vinster, de haft i sikte. Den frågan måste de lämna åt framtiden; det var icke deras viljor, som nu hade det avgörande inflytandet på händelsernas gestaltning.

Någon gång i slutet av oktober anträdde konung Valdemar sin länge påtänkta resa; den 6 november mottog han i Wolgast en deputation från en i Greifswald samlad hanse-
dag.⁷⁸ Ögonblicket att slå till var kommet. På Sankt Martins afton, säger *Libellus Magnipolensis*, lopp de förbundna furstarnas eskader ut ur Warnow.

⁷⁸ HR I: 305, § 3, 306; jfr REINHARDT, s. 341.

KAPITEL 3.

Tronstridens år.

(1363—1371.)

Den mecklenburgsk-holsteinska expeditionen till Sverige 1363 är endast inledningen till en kamp om svenska kronan, som med avbrott för kortare eller längre stillestånd kom att räcka i nära åtta år. Stridslyckans bråda svängningar visa, hur oviss utgången i det längsta måste ha tett sig, innan till sist vågskålen på allvar sjönk till inkräktarens fördel och den gamla kungaätten åtminstone såg sig tvungen att för en längre tid låta vapnen vila, om den också aldrig på allvar gav upp sina anspråk och förhoppningar. Denna dynastiska strid förde med sig en av de våldsammaste samhällseliga omstörtningar, som vårt land någonsin genomgått. Partihatet sprängde såväl blodets som språkets samhörighetsband: de närmaste fränder grepo till vapen mot varandra, och man såg urgamla inhemska ätters avkomlingar ställa sig under det nya fälttecknet med de tre kronorna lika väl som nyinflyttade främlingar under det gamla lejonbaneret.¹ Folkungar och mecklenburgare konfiskera-

¹ Medan t. ex. Herman von Vitzen, som förut nämnts (ovan s. 68, anm. 59), deltog i erövringsståget 1363, var hans frände Arent 1364 en av befälhavarna för Magnus Erikssons här, STYFFE, Bidrag I: 28. Av bröderna Peter, Ragvald och Filip Bonde stodo de två förstnämnda på Folkungarnas sida, den sistnämnde på Albrekts, G. CARLSSON, SBL 5, s. 311 (jfr bl. a. ST II, s. 418 f., §§ 17, 18). Vid Edsviken 1371 nämnes Bengt Jonsson av Aspenäsätten bland Albrekts anhängare, hans bror Ulv bland Håkans, Kristofer Michelsdorf på den förra och hans frände (bror?) Henrik på den senare sidan,

de var i sitt maktområde motpartiets gods; de besegrade måste äta landsflyktens bröd fjärran från de bygder, där deras förfäder kanske i århundraden njutit bördens och rikedomens prerogativ, medan deras egendomar utdelades till de mest inflytelserika männen i det motsatta lägret och ofta underkastades en hastig omsättning för att till sist kanske hamna hos kyrkliga institutioner eller i företagssamma och omsiktiga uppkomlingars händer lägga grunden till nya ätters välmåga och glans.² Det lägre frälset kallades ut till ruinerande fälttåg och drevs vid tredska från gård och grund. Kleresiet och allmogen utsögos genom oerhörda skattepålägg, den senare därjämte genom den dagsverkskyldighet till kronans slott och fästen, som nu i enorm utsträckning togs i anspråk; båda stånden kunde med skäl klaga, att »rovfåglar slogo sig ned på bergstopparna», när väldiga landsträckor pantades bort till hertig Albrekt och

RPB 987, tryckt STYFFE, Bidrag I: 44, och ST II: 397 (rörande släkten Michelsdorf jfr MUNCH II: 2, s. 184—187; Henrik, som sedermera blev norsk riksråd, stod i Håkans tjänst redan 1364, se NORDBERG, S. Claræ minne, n:r 176).

² Det folkungatrogna partiets sammansättning med hänsyn till hemvist och släktförbindelser skulle förtjäna att undersökas i detalj. Det utförligaste bidraget till frågans belysning, I. ANDERSSONS uppsats »Folkresningen» i Sverige 1371 (Scandia 1929, s. 31 ff.), begränsar sig till de i Edsviksfördraget nämnda representanterna och ger även om dem mycket ofullständiga upplysningar. Då ANDERSSON tror sig kunna konstatera, att »folkungapartiets grundstomme i Sverige utgöres av västsvenska eller eljes mot Norge orienterade stormän» (s. 43), bygger han också alltför mycket på uppgifter, som enbart gälla de åsyftade personernas förhållanden *efter* tronskiftet. I verkligheten härstammade en hel rad av partiets främsta män — Erenghisle Sunesson, Erik Kettilsson, Jon Hjärne, Jon Uddsson, Ulv Holmgerrson, Ulv Jonsson av Aspenäs, andra att förtiga — från östra Sverige (Småland och Östergötland, i mindre grad Uppsverige); flera av dem höra till släkter, som i diplomerna framträda som bosatta där åtminstone sedan slutet av 1200-talet. Att de efter 1363 — i den mån de icke försona sig med den nya regimen — finnas bosatta i västra Sverige eller knyta släktförbindelser med den norska adeln, är följden av deras partitagande, icke orsaken därtill.

hans riddare, som där huserade efter sitt hemlands vanor. Men under denna förvirringens tid lades också grunden till något nytt, till den aristokratiska maktsamling, vars skapelse är att betrakta icke blott som uttrycket för stormannaklassens själviska strävanden utan lika mycket som dess försök att åter giva statslivet ett samlande och ledande kraftcentrum, sedan det gamla kungadömet satts ur spelet och det nya visat sig ur stånd att fylla sina uppgifter. —

Själva sättet för angreppets utförande tyder på att det var avsett att drabba konungarna Magnus och Håkan som en överrumpling.³ Att de troligtvis fått sig fejdebrev till-sända, strider icke mot denna slutsats, ty det var ändock knappast möjligt att hålla dem fullständigt okunniga om att ett krigsföretag var i görningen. Däremot var det möjligt att rikta stöten mot ett håll, där den icke väntades. Då angriparne redan hade en stödjepunkt på svensk mark i Kalmar, måste det för Magnus och Håkan legat närmast att förutsätta, att denna plats skulle väljas till bas för ett invasionsförsök. När furstarna i stället efter en mellanlandning där fortsatte med sin flotta till Stockholm, är således detta företag snarast att betrakta som en kupp, vars framgång i icke ringa mån byggde på dess överraskande verkan. Naturligtvis var den icke helt improviserad: sannolikt hade man i god tid knutit förbindelser med det tyska elementet i Stockholm, som också i en bekant annalnotis säges ha förrädiskt medverkat till stadens intagande.⁴ Men även om staden genast svor junker Albrekt trohet, är det ovisst, om slottet lika raskt kommit i hans våld.⁵ De närmaste månaderna måste användas, utom till betvingande av det motstånd, som kan ha mött på det hållet, till att samla de hemkomna landsflyktingarnas mening-

³ Rörande tronstridens förlopp intill Gataslaget jfr särskilt STYFFE, Bidrag I, s. xxxviii—xl, MUNCH, II: 1, s. 756—768, SCHÄFER, s. 400—409, STRECKER, s. 127—134, ANDERSSON 1928, s. 246—254.

⁴ Isl. Annaler, s. 360; jfr TUNBERG, s. 269, ANDERSSON 1928, s. 247.

⁵ Stadens hyllningsakt ST II: 363.

fränder i Mälardalens län och att i övrigt befästa den vunna ställningen. Innan man kunde skriva till den hyllningsakt, som krävdes för att Albrekt skulle kunna uppträda som Sveriges rättmätige konung, måste hans herravälde rimligtvis varit utbredt åtminstone över landsändarna närmast Stockholm, såväl Uppland som någon del av Södermanland.⁶ Först i mitten av februari kunde ceremonien vid Mora sten äga rum, beledsagad av ett stort ridderslag och Te Deum i Uppsala domkyrka.⁷ Påtagligen har man icke blott utvecklat den ståt, som omständigheterna medgävo, utan också sökt att i formaliteterna så mycket som möjligt efterkomma statsrättens krav. Beträffande t. ex. valnämndens sammansättning kunde Albrekt räkna sig till

⁶ Nyköping nämnes i hertig Albrekts brev av 20 mars (MU XV: 9251) bland de orter, som hanseköpmännen kunna i trygghet besöka (de övriga äro Kalmar, Söderköping och Stockholm); då samtidigt endast slotten Sundby och Örebro nämnas som erövrade på sista tiden, bör Nyköping ha intagits tidigare (brevet börjar med redogörelsen för kungahyllningen). STYFFE, som ej känd detta brev, antog (Bidrag I, s. xcv, jfr s. xxxviii, anm. 3), att slottet kommit i mecklenburgarnes händer först i början av 1365, dels därför att det först då ställdes under Raven von Barnekows förvaltning och samtidigt började om- eller återuppbyggas, dels därför att folkungapartiet ännu i aug. 1364 skulle varit herrar i grannskapet, då ett i konung Håkans namn utfärdat dombrev är daterat Trosa den 3 d. m. (RPB 621). Det förstnämnda skälet saknar givetvis varje bärkraft, och det senare faller på att brevets årtal är förfalskat. Det ursprungliga årtalet har varit antingen 1362 eller 1363, snarast kanske det förra. Det slutande »secundo», resp. »tercio», har uttraderats och på ett rätt klumpigt sätt ersatts med ett »quarto»: q är av annan typ än det eljest (på två ställen) i brevet förekommande (detta är öppet upptill som ett y med högt uppdragen huvudstapel, medan förfalskarens är slutet som ett q i nutida tryckstil), även a-abbreviaturen (våglinje) är olik den motsvarande på annat ställe i brevet, och resten av ordet liknar mera ett »cio» än ett »rto». (Ordet är rätt otydligt, då det står i en kanske avsiktligt åstadkommen mörk fläck, men framträder klart på en fotografi efter fluorescensmetoden, utförd för min räkning av biblioteksamanuensen N. MOOSBERG.) Avsikten med förfalskningen är emellertid oklar.

⁷ MU XV:9251; SRS III:1, s. 195 f.

godo, att i hans läger från början funnos åtminstone fyra herrar, som innehade eller rättare gjorde anspråk på att innehava lagmansvärdighet: Karl Ulvsson av Tofta (Upplands), Gustav Arvidsson (Södermanlands), Karl Ulvsson av Ulvåsa (Närkes) och Nils Turesson (Finlands).⁸ Men det var dock endast en anspråksfull fiktion, när detta möte uppträdde som representativt för hela riket. Än så länge hade icke Folkungarna lidit något avbräck, som på allvar rubbat deras ställning.

Redan några veckor efter kungahyllningen skördade emellertid inkräktarne nya framgångar. I början av mars sammandrabbade de med Folkungarnas trupper i öppna fältet — tydligen någonstades i Södermanland — och hembyro segern, varefter de under de närmast följande dagarna med stormande hand intogo Sundby och Örebro hus;⁹ den 14 mars betecknade de sig i brev till hansestäderna redan som herrar över hela Svealand;¹⁰ den 20 stodo de utanför Svaneholm.¹¹ Men deras krafter räckte icke till att helt

⁸ Östergötlands lagman Magnus Knutsson torde till en början ställt sig på den motsatta sidan och därför berövats sin värdighet, då denna i aug. 1364 innehaves av Nils Jonsson (stjärna), jfr nedan s. 276. Vilka de övriga lagsagornas innehavare varit, är ej känt.

⁹ »För mindre än fjorton dagar sedan» (intra quindenam proxime preteritam) skriver hertig Albrekt i sitt förut anförda brev 20 mars; en jämförelse med greve Henriks brev av den 14 mars (MU XV: 9249) visar, att det skett före denna dag.

¹⁰ »Tota terra fere Swecie» i motsats till landet »trans silvam», dit de nu stodo i begrepp att fortsätta; den vanligen antagna betydelsen »hela Sveriges rike» kan brevskrivaren — greve Henrik i nyss citerade brev — icke ha åsyftat, trots brevets karaktär av skrytsamt segerbudskap, då han själv ger tydligt besked om vad som återstod att erövrå. Användningen av »Suecia» i denna inskränkta bemärkelse är dock ovanlig; möjligen kan ett »superioris» vara bortfallet i avskriften.

¹¹ Den redan hos RHYZELIUS (Sviogothia munita, s. 183) förekommande lokaliseringen av detta slott till ruinen i Kilarpsjön i V. Hargs socken får stöd av ett ställe i 1376 års samling av birgittinska mirakler, där väpnaren Folke Nilsson »de Swanaholm parochie Hargh» omtalas, SFS ser. 2, I, s. 138.

och hållet driva Folkungarna ur riket, hur färgrikt de än i sina segerrapporter utmålade dessa som kringströvande flyktingar utan stöd av några fasta platser. Den 24 april avtalades mellan härhövitsmännen å ömse sidor en kortare vapenvila, som kunde lämna tillfälle till underhandlingar.¹² Antagligen har denna vapenvila sedan förlängts, till dess Magnus och Albrekt vid en sammankomst i Jönköping, senast i juli, träffade en överenskommelse, som torde gått ut på att Magnus skulle behålla västra Sverige (Västergötland, Värmland och Dal) och lämna Albrekt i ostörd besittning av det övriga Sverige.¹³ Det är tydligt, att en sådan uppgörelse icke på något sätt kan ha motsvarat erövrarnes ursprungliga förhoppningar; åtminstone i de svenska herrarnas ögon måste den tätt sig fullständigt otjänlig som bas för en definitiv fred, då den ställde rikets framtida delning

¹² STYFFE, Bidrag I: 28. Stilleståndet skulle räcka till den 19 maj. Konung Magnus, som den 18 april befann sig vid Grude kyrka mellan Alingsås och Falköping, utfärdar den 10 maj ett brev vid Hästhölen på Vätterns östra strand, den vanliga hamnplatsen för överfarten från Västergötland (GRANDINSON, 2, s. 110, jfr STYFFE, Skandinavien, s. 247); tydligen var han på väg till eller återväg från de åsyftade förhandlingarna. I det nämnda brevet (kopiebok B 16, fol. 291 v., R. A.) överlåter han till Lars Björnsson de krav, som han hade på Håkan Algotsson på grund av utfästelser, som denne (vilken råkat i fångenskap) gjort i Enköping i närvaro av Karl Ulvsson av Tofta, Bengt Filipsson, »Castellanus» (läs: Fjällar) Pik och Erik Kettilsson, de två förra Albrekts, de två senare Magnus' anhängare. Det sammanträffande mellan företrädare för båda partierna, som här framskymtar, måste ha ägt rum under de första krigsmånadernas strider i Mälardalskapen, såvida icke avskriftens »Enocopiæ är fel för »Junacopiæ»; i det senare fallet kan det vara fråga antingen om en sammankomst, i vilken Magnus personligen deltagit och nu var på återväg från eller också om den, som ledde till stilleståndsavtalet den 24 april; detta är utfärdat av bl. a. Karl Ulvsson och Fjällar Pik.

¹³ Källställena äro sammanförda ST II: 367. *Libellus Magnipolensis*, som ensam upplyser något om den åt Magnus förbehållna riksdelens omfattning, talar endast om Västergötland, men det är av själva de geografiska förhållandena tydligt, att det måste rört sig om hela Skara stift, samma område, som Magnus behöll 1371.

under två fientliga dynastier i ett hotande perspektiv. Men även som garanti för Albrekts välde i den större riksdelen var den högst otillfredsställande; det är möjligt, att Magnus, som de mot honom fientliga berättande källorna uppgiva, utfäst sig att erkänna systersonen som konung, men han har därmed endast kunnat binda sig själv, icke Håkan, som stod utanför uppgörelsen.¹⁴ Av denna orsak har han icke heller kunnat till Albrekt upplåta de fästen, som ännu återstodo för denne att erövra inom det av Magnus avträdde området, såsom var förhållandet åtminstone med Åbo. Likväl synas mecklenburgarne låtit förleda sig till att överdriva betydelsen av den framgång, som de vunnit med att Magnus erkänt Albrekts kungatitel. Liksom om kriget redan förts till ett lyckligt slut, började deltagarna framställa sina anspråk på belöningar. Ännu i Jönköping gav konung Albrekt greve Henrik en revers på 4000 mark silver, för vilken han utlovade Gotland som pant.¹⁵ En månad senare beviljade han på ett rådsmöte i Stockholm sin främste anhängare inom den svenska klerus, biskop Nils av

¹⁴ Även *Libellus Magnipolensis*, som fäster största möjliga vikt vid att Magnus mot sitt givna ord återupptog striden, framhåller, att delningsfördraget i brist på Håkans deltagande endast kunde vara preliminärt. Att Magnus' resignation endast varit bindande för honom själv, framgår utan vidare av den fortsatta kampen om Åbo: slottet måste av försvararne ha hållits konung Håkan till handa. Det bör härvid observeras, att Magnus och Håkan efter sin förlikning på våren 1362 (jfr ovan s. 48) visserligen fört gemensam utrikespolitik och i övrigt samverkat i viktigare frågor men på samma gång förmodligen självständigt styrt var sin del av riket. Kungabrev, som utfärdats av någondera ensam — visserligen för få för att medge fullt bestämda slutsatser — gälla för Magnus' vidkommande nästan uteslutande Västergötland och Norra Halland, för Håkans östra Sverige, där också konungsdom fälles enbart i hans namn (se ovan s. 81, anm. 6). Om Magnus sålunda redan före 1364 i en eller annan form avträdit östra Sverige, får en överenskommelse av i texten nämnt slag ännu mindre rättslig betydelse, liksom den icke inneburit någon faktisk uppoffring för honom själv,

¹⁵ ST II: 368.

Linköping, ett nytt privilegium för hans domkyrka, indragning till kanikernas behov av en tredjedel av fattigtionden inom stiftet.¹⁶ Till samma tillfälle har man sannolikt att hänföra ett annat, ännu mera betecknande ynnestbevis: hans första, nu förlorade brev om Vårfrupeningen, som bekräftat konung Håkans tidigare omnämnda förordning.¹⁷ Den birgittinska kretsen glömde icke i medgången de ideal, kring vilka den slutit sig samman.

Uppgiften att betvinga Åbo, där Narve Ingevaldsson ledde det ihärdiga försvaret, anförtroddes först åt Nils Turesson. Redan i september fick han emellertid sätta till livet för de belägrades vapen.¹⁸ Konung Albrekt gick då i egen person över till Finland, där han från början av oktober 1364 åtminstone till slutet av juni 1365 hölls sysselsatt med belägringen.¹⁹ Hans fader återvände under vintern till

¹⁶ RPB 624, jfr BRILIOTH 1925, s. 36, och nedan Exkurs 3.

¹⁷ Se Exkurs 2.

¹⁸ Han har utfärdat ett dombrev i Stockholm den 30 aug. 1364 (orig. i Skoklostersamlingen, R. A., tryckt LAGERBRING, 3, s. 509, anm. 9) men omtalas som död (>Nicolaus Thuesson olim dapifer regni nostri Swecie felicis memorie>) i konungens brev av 24 sept. s. å. o. o. (i vidimation i Vatikanens arkiv, se BRILIOTH, Konung Albrekt av Mecklenburg och nuntien Guido de Cruce, i Hist. studier tillägnade Ludvig Stavenow, s. 31 ff.; BRILIOTH har ej observerat nämnda förhållande, förmodligen beroende på att han delvis anlitat en för U. U. B. utförd sekundär fotostatkopiering, som till stor del och bl. a. på detta ställe är oläslig). Han synes alltså nätt och jämnt hunnit över till Åbo, förrän han drabbades av sitt öde. Senare uppgifter omtala emellertid en av honom som Albrekts ståthållare i Finland företagen regeringsåtgärd, upphävandet av en konung Magnus' donation (Åbo domkyrkas svartbok, n:r 287, 371, jfr BRILIOTH 1925, s. 41); troligen har han då varit i Finland även tidigare under år 1364. — Referatet i RPB av Karl Ulvssons dombrev 1364 ¹⁸/₁₂ (n:r 637), som synes ge vid handen, att Nils Turessons död då ännu icke var känd för utställaren (jfr ROSMAN, s. 121, anm. 2), är felaktigt: domen gäller herr Nils' arvingar, icke honom själv.

¹⁹ Se hans itinerarium, *Bil.* 6.

Tyskland, greve Henrik förmodligen likaså; något angrepp från Folkungarnas sida väntades tydligen icke.²⁰

Magnus och Håkan grepo det gynnsamma tillfället. Med betydande stridskrafter ryckte de i februari 1365 in i Albrekts område, proklamerande sin avsikt att störta främlingsväldet. Deras förhoppningar gäckades dock genom det olyckliga slaget vid Gata den 3 mars, där Magnus blev tillfångatagen. Därmed var det kanske farligaste hotet mot Albrekts tron under hela kriget avvärjt; det var nu blott en tidsfråga, när det vid Åbo och annorstädes kvardröjande motståndet skulle brytas, och med en sådan pant i händerna som konung Magnus' egen person, motpartiets främste ledare och samlande symbol, hade mecklenburgarne a priori ett övertag gent emot förnyade anlopp från Håkans sida. Drabbningen vid Gata fick alltså på sätt och vis avgörande betydelse: med den kan det skede av tronstriden sägas vara avslutat, som utgör själva grundläggnings-epoken för det mecklenburgska väldet i Sverige: De strider, som under det närmast följande året utkämpades på olika håll i landet, ledde endast till dess ytterligare befästande och utbredning; så erövrades nu en stor del av Västergötland, där t. o. m. Lödöse kom i inkräktarnes händer, medan Axevall i norr och det nyanlagda Älvsborg i väster ännu trotsade dem.²¹

²⁰ Hertig Albrekt får den 1 februari 1365 lejd av konung Valdemar för ett besök i Jylland, MU XV: 9324; den 27 februari utställer han en urkund i Schwerin, ib. 9331. Däremot torde han den 14 november 1364 varit kvar i Stockholm att döma av Karl Ulvssons av Tofta denna dag där utfärdade förpliktelsebrev som fogde på Stockholms slott (jfr nedan s. 90 f.); då förpliktelsen är ställd till konungen och hertigen utan omnämmande av godemän för dem, synes det rimligt, att åtminstone endera av dem personligen mottagit den, i så fall hertigen, såvida icke konungen för denna angelägenhet återvänt från Finland. (Annorlunda STRECKER, s. 133, anm. 81.) — Greve Henrik påträffas med säkerhet i Tyskland först 25 maj 1365, LU III: 527, jfr SCHÄFER, s. 407, anm. 3.

²¹ Notiserna i Raven von Barnekows räkenskaper (MU XV, s. 560, STYFFE, Bidrag I, s. 80, jfr nedan anm. 37) om underhandlingar med

En undersökning, hur den nya regimen inrättade sig — frågan sedd främst ur synpunkten av dess ställning till de svenska stormän, som svurit dess fana — har att i första hand taga sikte på förhållandena vid denna tid, ehuru materialets knapphet gör, att även upplysningar av senare datum måste tagas i betraktande.

Drots-, marsk- och kanslersämbetena tillsattes förmodligen genast efter kungahyllningen, ehuru titlarna påträffas först i urkunder från senare delen av år 1364. Att Nils Turesson återfick drotsvärdigheten, kunde betecknas som självfallet. Efter hans död lämnades den däremot obesatt. Karl Ulvsson av Tofta blev marsk, och till kansler utsågs domprosten i Uppsala Birger Gregersson, brorson till biskop Tomas av Växjö.²² Den förre kvarstod i sitt ämbete till 1371, den senare blott till 1366, då han valdes till ärkebiskop; vem som närmast efterträdde honom som kansler, är obekant.²³ Hur rådet nyordnats, låter sig

folkungaanhängarna i Västerås i juni få ett visst stöd av Lek Ofrads-sons den 26 juni i Västerås daterade morgongåvobrev (RPB 655), där såsom fastemän nämnas bl. a. Jon Uddsson, Ulv Holmgersson och Filip (Ragvaldsson) av Lindö, av vilka de två förra och kanske även den sistnämnde stodo på Folkungarnas sida. Förmodligen har man kommit överens om en *modus vivendi*. Att Albrekt haft Lödöse i sitt våld, framgår tydligt av Aalholmstraktatens förbehåll om staden, jfr MUNCH, II: 1, s. 777, och nedan s. 113. Axevall förvärvade han först i början av 1367; Älvsborg omtalas tidigast 1366, då det synes innehafva av Peter Porse som pantlån av konung Håkan, jfr nedan s. 108. De Barnekowska räkenskaperna visa, att en truppstyrka strax före nyåret 1366 sändes till Varend och att i jan. 1366 en strid stod i Dalarne, MU XV, s. 562, 575 f. (STYFFE, anf. arb., s. 83, 104 f.).

²² De omnämnas tidigast med ifrågavarande titlar, Nils Turesson den 26 juli (ST II: 368), Karl Ulvsson den 12 sept. (RPB 630) och Birger Gregersson den 24 sept. (ovan s. 85, anm. 18 anförda brev, se BRILIOTH 1924, s. 34).

²³ Först 1374 omtalas därefter en konungens kansler (Arnold, dekan i Skara; om honom jfr nedan s. 212). Den i LBH I, s. 208 ff., tryckta förteckningen över Vadstena hospitals pergamentsbrev upptager visserligen ett (sedermera försvunnet) brev av år 1373, som beseglats bl. a. av en herr Anders Tordsson, konungens kansler (även omnämnt i

icke fullständigt utredas.²⁴ Vad de andliga medlemmarna angår, gällde väl samtliga biskopar i praxis, om också icke efter något lagstadgande, som självskrivna, Skarabiskopen av naturliga skäl dock än så länge undantagen;²⁵ att icke heller Åbobiskopen återfinnes som deltagare i något rådsmöte, berodde väl på resornas besvärlighet. Däremot bär Birger Gregersson rådsherretitel redan under sin kanslerstid. Bland de förutvarande världsliga rådsherrarna hade icke mindre än nio slutit sig till mecklenburgarne och återfingo nu eller, om man så vill, bekräftades i sin värdighet: Nils Turesson, Karl Ulvsson av Tofta, Gustav Arvidsson, Magnus Gislesson, Bengt Filipsson, Karl Ulvsson av Ulvåsa, Bo Jonsson, Arvid Gustavsson och Finvid Finvidsson. Förmodligen bragtes antalet genom nyutnämningar upp till landslagens maximisiffra tolv: med visshet intogs i rådet Erik Karlsson (örnfot), Nils Turessons systerson och en av de landsflyktige från år 1363, medan man endast på svagare grunder kan antaga detsamma om Nils Jonsson (stjärna), nybliven lagman i Östergötland, och Håkan Algotsson. Men när tre av de nämnda, Nils Turesson, Gustav Arvidsson och Nils Jonsson, under de närmaste åren borttrycktes av döden, synas de icke ha fått några efterträdare ur det inhemska frälsets krets. I stället finner man i ett brev från maj 1366 fyra tyska ädlingar titulerade rådsherrar: Johan von Plessen, Droste von Stove, Herman von Vitzen och Didrik Vieregge — de två sistnämnda visserligen någorlunda acklimatiserade såsom redan under den äldre regimen verksamma i Sverige. Detta vittnesbörd är så isolerat, att

brev från KYLANDER till GJÖRWELL i *Almänna Tidningar* 1788 ^{24/9}). Emellertid upplyser en anteckning i *Langebeks Diplomatarium*, D. R. A., där brevet i fråga finnes avskrivet, att det burit årtalet MCCCLXXXIII, där det sista X, som var ditskrivet med yngre hand och svartare bläck, syntes utgöra en ändring av ett ursprungligt V eller I, snarast det förra; det verkliga året skulle alltså sannolikt varit 1378.

²⁴ Rörande rådets sammansättning och ställning se närmare Exkurs 3.

²⁵ Jfr BRILIOTH 1925, s. 45 f.

tvekan måste uppstå om dess tolkning, men man kan icke avvisa möjligheten, att Albrekt verkligen tilltrött sig att rekrytera rådet med sina landsmän; förändringarna i det allmänna politiska läget torde i så fall bidragit till att han måst retirera på den punkten. — Vad som gör det omöjligt att komma till full visshet om rådets sammansättning, är att urkundsmaterialet icke ger upplysning om någorlunda talrikt besökta rådsmöten, fränsett det förut omnämnda Stockholmsmötet i augusti 1364. Understundom åberopar Albrekt rådets samtycke till sina regeringshandlingar utan att namngiva dess närvarande medlemmar; andra kungabrev bekräftas eller bevittnas av ett antal uppräknade stormän, oftast utan utsatta rådsherretitlar. I alldeles särskild grad är det några av prelaterna, som framträda vid konungens sida: biskoparna Nils av Linköping och Tomas av Växjö, vilkas politiska föregående ju predestinerade dem till hans bundsförvanter, samt Birger Gregersson. De förefalla nästan att ha utgjort den innersta kretsen av Albrekts svenska rådgivare under dessa år: biskop Tomas var t. o. m. i hans följe under belägringen av Åbo. Även biskop Magnus av Västerås förekommer ofta i konungens omgivning, mindre dock under de första åren än något senare.

En ännu viktigare sida av det antydda problemet är utdelningen av länen — termen här använd som en (visserligen föga adekvat) sammanfattande benämning på dels de bortpantade landsdelarna, dels slottsbefälen inom kronans behållna områden. En utförlig sammanställning av alla åtkomliga uppgifter härom är nödvändig, då det gäller att klargöra utgångsläget för tvister och avgöranden av dominerande betydelse för de närmaste årtiondenas historia.

Stockholm med dess fögderi, det första svenska område, som kom i inkräktarnes händer, förblev, som det av ålder varit, under kronans omedelbara disposition. Länet omfattade sannolikt hela Uppland — däri dock ej inbegripet Gästrikland — och nordöstra delen av Södermanland,

d. v. s. Södertörn samt Åkers, Selebo, Öknebo och Hölebo härad²⁶. Dess förste fogde under den nya styrelsen synes blivit Bo Jonsson. I ett brev av den 8 september 1364 ålägger nämligen konung Albrekt tre bönder i Östhammars-trakten att enligt åtagen förpliktelse utge till en viss Lars Sonesson 50 mark penningar, vilka denne erlagt till fogden i Stockholm Bo Jonsson som lösen för egendomar, vilka indragits från en konungens och rikets fiende; tredskas de, skall det åligga häradshövdingen att utmäta beloppet.²⁷ Säkerligen hade Lars Sonesson icke funnit nödigt att utverka detta exekutorial, förrän han fått vänta en ganska rundlig tid på betalningen, och såväl den omtalade konfiskationen som Bos utnämning till fogde måste då förutsättas ha skett åtskilliga månader före brevets datum. Det är knappast för djärvt att antaga, att Bo tillträdtt befälet på Stockholms slott omedelbart efter dess övergång. Han avlöstes redan den 14 november samma år av Karl Ulvsson till Tofta; dennes förpliktelse till konungen och hertig

²⁶ Till Stockholms län hörde i Uppland sålunda påvisbart ännu Vendel (RPB 835), Årlinghundra härad (RPB 946) och Norra Roden (nedan anförda brev av 1364 ^{8/9}), som under unionstiden voro skilda därifrån. Kungsgården Svartsjö (Konungsnäs) var ännu 1357 medelpunkt för ett särskilt förvaltningsområde, omfattande nuv. Bro, Håbo, Trögds och Färentuna härad^{er} (ST II:332), men om detta var självständigt i förhållande till fogden i Stockholm, är ovisst. Rörande den nämnda delen av Södermanland vet man endast att den icke legat under Nyköpings län (jfr nedan) och att inga andra slottslän i landskapet äro kända; rent geografiskt sett är det ju endast naturligt, att även en del av Södermanland lagts till Stockholms län. 1352 lydde hela landskapet under fogden i Stockholm, DS VI:4868.

²⁷ Se Bil. 2. De omtalade transaktionernas sammanhang är något oklart, då det icke framgår, på vilken grund de tre bönderna sett sig förpliktade att lova ersättning till Lars Sonesson för vad denne förlorat på en tredje part, den av konfiskationen drabbade (Anund Djäkn i Tvärnö). — Att Bo Jonsson, som åren 1367—1371 ånyo var fogde i Stockholm, haft samma befattning under en tidigare period, antydes också i ett kungabrev av 1369 ^{7/6} (RPH 15), där det talas om jord i Ununge (Wninge hæredh), som gått i sakfall till Bo »aff ware wægnæ tha han fföre sinne wor ffogutthe war».

Albrekt att hålla dem slottet till handa är bevittnad bl. a. av Bo Jonsson.²⁸ Karl Ulvsson beklädde ämbetet ännu i april 1365; i sin dubbla egenskap av marsk och fogde i Stockholm stod han under konungens vistelse i Finland och efter hertig Albrekts hemresa otvivelaktigt i spetsen för styrelsen i det egentliga Sverige och har därför väl också fört befälet i slaget vid Gata, där han som bekant bevisligen var med.²⁹ Sedermera omnämnes Erik Karlsson som fogde från maj 1366 till maj 1367.³⁰ Såvidt man kan se, anförtroddes alltså den viktigaste av mecklenburgarnes fasta platser i Sverige under dessa år endast åt deras svenska anhängare.

Även Åbo har utan tvivel alltifrån erövringen lydt direkt under kronan, då Albrekt kan förfoga över det i sin försäkran 1371. Man känner emellertid icke med säkerhet vare sig länets omfattning eller dess styresmän under de första åren. Först i ett brev från något av åren 1367—1370 (den exakta dateringen är omtvistlig) omtalas uttryckligen en »advocatus Aboensis», en tysk vid namn Ernst von Dotzem.³¹ Samme man har i förening med sin landsman Didrik Vieregge och Nils Kettilsson (Vasa) 1367 företrädit den kungliga myndigheten i Satakunta; Albrekt skriver den 12 juli sagda år till dem, tyvärr utan angivande av deras befattningar, med uppdrag att riva det nyuppförda slottet i detta landskap, som förorsakat invånarna en odräglig tunga — enligt rubriken i den kopiebook, där brevet finnes avskrivet, är det fråga om Kumogård — och flytta det till

²⁸ STYFFE, Bidrag I: 30.

²⁹ DN III: 345.

³⁰ BRILIOTH 1924, s. 39, anm. 1; brev 1366 ³/₈ i Peringskiölds Dipl. E 13, R. A. (cit. i samme förf:s Monumenta Uplandica I, s. 78 f.); RPB 770.

³¹ FMU I: 796, daterat till 1370 i anslutning till E. J. SOURANDER i HA XVII, prot. s. 9—12. Namnet skrivs i FMU Dotzen, vilket strider icke blott mot diplomens skrivsätt utan även mot omskriften på mannens sigill, »S. Ernesti de Dotzheim» (Finlands medeltidssigill, n:r 92).

ett lämpligare ställe.³² Det är således icke otroligt, att fogden på Åbo utom Egentliga Finland, det område, som åtminstone i senare tid gick under namn av Åbo fögderi eller slottslän, också förvaltats Satakunta; ihågkommas bör, att under det senare inbegreps även det nuvarande Österbotten.³³

Vidare låg troligen Östergötland ännu till konungens fatatur; att hertig Albrekt tillskriver invånarna i Linköpings stift med förmaning att vara konungens påbud hörsamma, kan i varje fall icke åberopas som bevis för att hertigen där skulle ägt särskilda höghetsrättigheter såsom panthavare eller på andra grunder.³⁴ Rörande andra landsdelar kan detsamma åtminstone betecknas som möjligt i brist på positiva indicier i ena eller andra riktningen, så beträffande Närke och vissa delar av Småland.³⁵ Med allt detta är det likväl mindre än hälften av Albrekts rike, som från början omedelbart lydt under honom. Den återstående och större delen var avsöndrad genom de förpantningar, som skiftades ut till huvuddeltagarna i erövringståget som ersättning för deras kostnader eller direkt belöning för deras tjänster.

³² Åbo domkyrkas svartbok, n:r 202, jfr nedan s. 288. — Nils Kettilsson utfärdar den 22 maj samma år ett fastebrev såsom härads-hövding i Frötuna skeppslag, RPB 769.

³³ I tvisten om gränsen mellan Uppsala och Åbo biskopsdömen är det menigheten i Satakunta, som på landsting i Kumo utfärdar intyg om de omstridda församlingarnas rätta tillhörighet (Åbo domkyrkas svartbok, n:ris 224, 225). Namnet Österbotten hör som bekant till en senare tid; »Norrbotten» och »Östernorrland» åter äro enbart geografiska begrepp, jfr t. ex. uttrycket »Norrabutin in Helsingia» = Västerbotten, FMU I: 864. — Jfr R. A. KROOK, Österbottens ställning under Finlands förening med Sverige, FHT 1923, s. 13.

³⁴ RPB 759.

³⁵ Att Örebro slott icke nämnes i 1371 års kungaförsäkran, visar ingenting i detta avseende, då det — säkerligen under upproret — kommit i händerna på en av Folkungarnas män, Tubbe Eriksson; först i början av 1372 underrättar denne Magnus och Håkan, att han blivit »schild af Ørabro» (ST II, s. 430, sista anm., jfr MUNCH II: 2, s. 17). — I Raven von Barnekows räkenskaper för Dalarne nämnes, att hans avräkning med hertig Albrekt skedde i Örebro 1367 9/4 (STYFFE, Bidrag I, s. 111).

I belysning härav framträder det klart, hur denna erövring finansiellt sett var en spekulering av enorma mått, helt och hållet baserad på bytets egen avkastning. Den skulle visa sig förfelad: det mecklenburgska huset lyckades bokstavligen talat aldrig gälda priset för den svenska kronans förvärv, och att denna till sist gled det ur händerna, kan ur en synpunkt sett direkt härledas från detta misslyckande som grundorsak.

De kända förpantningarna fördela sig på tre innehavare: hertig Albrekt, holsteinarne och en enda man ur den svenska aristokratien, Nils Turesson, respektive hans arvtagare. Det följer ur pantlänens senare öden, att nästan inga av de ursprungliga pantbrevet äro bevarade: de ha med panterna själva i tidens fullbordan kommit i händerna på drottning Margareta, som ju icke hade någon anledning att låta dem gömmas till eftervärlden. Undantagen äro breven på Gotlands och Kopparbergsröntans förpantning till holsteinarne, som ju också aldrig inlöstes. I övriga fall är det ur dokument om sekundära pantsättningar och liknande transaktioner, som upplysningar äro att hämta.

Till hertig Albrekts panter hörde först och främst Nyköpings hus med dess län i Södermanland, omfattande större delen av landskapet (Daga, Jönåkers, Rönö och Oppunda härader samt Rekarne med Villåttingen).³⁶ Länet lämnades i början av 1365 till en av de främsta bland hans tromän, Raven von Barnekow, möjligen från början som andrahandspant. I mitten av 1366 har Albrekt vidare förfogat över Dalarne med Bergslagen, som vid denna tidpunkt likaledes upplåtes åt Barnekow.³⁷ Detta område hade

³⁶ Alltså icke »de norra och östra delarna av landskapet» (ROSMAN, s. 168) utan de södra, centrala och västra!

³⁷ STYFFE, Bidrag I, s. XLIX, XCV ff. Av Barnekows bekanta räkenskaper för dessa områden är den för Nyköpings län tryckt dels av STYFFE, anf. arb., n:r 36, dels — noggrannare — i MU XV, n:r 9426 A, på intedera stället in extenso, den för Dalarne jämte utdrag ur bokslutet för förvaltningen av bägge distrikten hos STYFFE, n:r 37. Uttryckligen betecknas Barnekows besittning av Nyköping m. m. som

kanske först kort förut på allvar underkastats det mecklenburgska väldet, då en batalj stått i Dalarne på nyåret 1366.³⁸ Det måste legat nära till hands för hertigen att söka etablera ett territoriellt samband mellan de båda länen genom att även förvärva Västmanland. Genom ett räkenskapsfragment i det mecklenburgska arkivet, som sannolikt gäller åren 1366 och 1367, är det också styrkt, att åtminstone den västligaste delen av landskapet förvaltats av hans underlydande.³⁹ Det synes troligt, att han förfogat över

förpantning först i en urkund av 1373 (ib. n:r 49). Den omständigheten, att han enligt räkenskaperna redovisat inför hertig Albrekt för inkomster och utgifter åren 1365—1367, talar på intet sätt emot att han redan dessa år haft områdena som pant; det var ju en normal form för förpantning, att panthavaren hade att tillgodogöra sig en viss del av pantlänets avkastning, varvid en avräkning mot länsherren blev nödvändig (jfr nyss citerade urkund!). I detta fall hade Barnekows utgifter för hertigens räkning flerfaldigt överstigit uppbörderna, något som det måste varit angeläget för honom själv att få uppvisat och erkänt, vilka villkor som än dittills gällt för förläningen. Men naturligtvis är det möjligt, att han först förvaltats länet på redovisning och sedan fått det som pant just för att göra sig betald för sin under räkenskapstiden uppkomna fordran (jfr T. SÖDERBERG, Stora Kopparberget under medeltiden och Gustav Vasa, s. 91 f.).

³⁸ Jfr ovan s. 87, anm. 21. Härmed förtjänar kanske att sammanställas en av SÖDERBERG (s. 88) citerad registeranteckning om en nu förlorad klagoskrift från Kopparberget av år 1365 över omätliga pålagor, alltså ett vittnesbörd om missnöje, som tilläventyrs utbrutit i öppet uppror. Med hänsyn till urkundens proveniens från det holsteinska arkivet synes dock årtalet något tvelaktigt, då det är oförståeligt, varför en klagoskrift detta år skulle ställts till eller överhuvud hamnat hos de holsteinska grevarna, som först år 1367 fingo panträtt till en del av uppbörderna från Kopparberget.

³⁹ MU XV: 9426 B. Utgivarens datering till nämnda år får stöd av notisen »Item circa Thome apostoli rege manente Arosie» etc.; Albrekt var 1366 den 13 dec. i Västerås och kom den 23 dec. till Nyköping (jfr *Bil.* 6). Flertalet utgifter anges hava skett vid gården Berkarna, vilket endast kan avse kungsgården med detta namn, nuv. Hovgården, i Kungs-Barkarö socken (omtalad DS VI: 4601, SD I: 290), och i Arboga. STYFFE omnämner räkenskapen som »en räkning från 'Bærkarna' gård i Åkerbo härad, som innehades av Johan Molteke» (anf. arb., s. XLIX, anm. 3), men ur källans egna uttryck framgår

hela sydvästra hälften av landskapet, Tuhundra, Snevringe och Åkerbo hundaren, medan den nordöstra hörde till Nils Turessons pantlän; som nedan skall visas, torde även den senare med tiden kommit under hertigens lydno.⁴⁰ Så vidt man kan se, voro dessa besittningar icke av honom förpantade till annan man utan lågo under hans egen fatapur.⁴¹ Yttermera var Hälsingland, d. v. s. hela Norrland, pantsatt till honom, möjligen dock först från en senare tidpunkt: källornas antydningar förefalla motstridiga, då å ena sidan konungen i september 1366 utfärdar befallning till styrmännen i landskapet att indriva en pålagd markgäld men å andra sidan Raven von Barnekow i sina räkenskaper godtskriver hertigen för ett uppburet belopp av inkomster därifrån.⁴² Hertig Albrekt har således slutligen behärskat en sammanhängande landsträcka från Kolmården i söder till Lappmarken i norr, i en båge omslutande kronans behållna landområden i det centrala Sverige.⁴³ Utom detta

varken att räkenskapsföraren vistats på gården eller att Johan Moltke haft någon särskild befattning med denna.

⁴⁰ Liksom den sistnämnda delen kallades Östanaros' fögderi, torde den förra benämnts Västanaros: 1373 omtalas en häradshövding »in thwem hundharom vestan Aross», kopiebok A 13, fol. 8, R. A. Beträffande dess omfattning bör ihågkommas, att såväl Norbergs som Skinnskattebergs bergslag räknades till Dalarne.

⁴¹ STYFFE, Bidrag I: 60. Om deras förvaltning jfr nedan s. 102, anm. 65.

⁴² Albrekts brev 1366 ³/₈, kopiebok B 15, fol. 134 v., R. A. (cit. STYFFE, Skandinavien, s. 388, anm. 4, med felaktigt datum); STYFFE, Bidrag I, s. 107: »et de Helsingia ccxlii marche» (hos STYFFE inom parentes, i handskriften tillagt i marginalen med hänvisning till åsyftad plats i den löpande texten; posten förekommer även i det föregående partiet av räkenskapen, som STYFFE ej avtryckt). — Den anmärkta motsägelserna är dock kanske blott skenbar, då det icke är givet, att en pant-havare i varje särskilt fall haft rätt till alla extraordinarie pålagor i pantlänat. Att hertig Albrekt vid en icke närmare bestämbar tidpunkt haft den direkta myndigheten över landet, framgår i varje fall med full klarhet av en odaterad supplik till honom om lindring i pålagorna m. m. (STYFFE, Bidrag I: 47).

⁴³ En av AHLUND (Rannsakingen om stiftsgränsen i Norrabotten

ofantliga territorium har han innehaft Tjust, som låg under det nybyggda Stäkeholms slott; slottet och länet omtalas emellertid icke förr än 1370, varför det även för deras vidkommande är oviss, om han haft dem ända från början av sonens regering.⁴⁴ Det låter tänka sig, att han fått dem först efter eller i sammanhang med förvärvet av Kalmar fögderi, till vilket vi strax återkomma.

Greve Henrik av Holstein fick, som redan nämnts, strax efter fördraget i Jönköping en förskrivning på 4000 mark silver, för vilken summa Gotland lovades honom som pant.⁴⁵ Löftet måste ha förefallit som ett hå, om möjligheten att åter bringa Gotland under svenskt välde vid den tidpunkten legat alldeles utom räckhåll; å andra sidan talar traktatens eget uttryck, att ön skulle skaffas i Henriks hand med godo eller ondo, avgjort mot att mecklenburgarne haft den i sin besittning.⁴⁶ Möjligen uppnådde Henrik nu också en utvidgning av sina förpantningar i Småland, Kalmar med underliggande län, där han numera var bliven ensam herre genom någon familjeuppgörelse med brodern Klaus.⁴⁷ Tidigare omfattade Kalmar fögderi endast fastlandsdelen av nuvarande Kalmar län med undantag av Tjust, men 1365 1374, HT 1920, s. 211 ff.) framdragen anteckning av otvivelaktigt medeltida ursprung, föreliggande i avskrift från 1600-talet (E 175, s. 34, U. U. B.) meddelar, att hela Norrbotten jämte Hälsingland och Dalarna på sin tid varit delade på två »praefecturae», Stockholms och Nyköpings. Uppgiften sammanställes av AHLUND med all rätt med notiserna om Raven von Barnekows befattning med Hälsingland (anf. arb., s. 20, anm. 1); påtagligen gömmer sig bakom den en hågkomst av att dessa områden stått under gemensam förvaltning med styresmannen residerande i Nyköping.

⁴⁴ STYFFE, Bidrag I: 41. Henrik Parow, som med titeln »miles de Stekeholm» omtalas i en urkund av sagda år (RPB 1853), förekommer under 1369 vid flera tillfällen i Mecklenburg i hertigens omgivning.

⁴⁵ Ovan s. 84.

⁴⁶ »Mid minne eder mid macht».

⁴⁷ Redan i fördraget av 25 juli 1363 (ovan s. 75) framträder Henrik som ensam förfogande över slottet, ehuru mecklenburgarnes ansvarsförbindelser för skada på detta ställes även till Klaus och greve Adolf av Plön. Jfr STRECKER, s. 137, anm. 16.

utövar slottsherren i Kalmar bevisligen de kungliga rättigheterna i Njudung och på 1370-talet kanske också i Varend.⁴⁸ Som styresman på Henriks vägnar nämnes först Herman von Owe, senare Ficke von Vitzen (den äldre).⁴⁹ Emellertid blev länet tydligen icke ekonomiskt inbringande för Henrik, varför mecklenburgarnes önskan att få dessa stora landsträckor inlösta under kronan eller rättare under sin dynasti fann genklang i hans eget intresse att få tillbyta sig ett förmånligare pantobjekt. I maj 1366 träffade han alltså en överenskommelse med hertig Albrekt om att upplåta slott och län till honom »på konung Albrekts och Sveriges rikets vägnar» mot en summa av 3500 mark silver, varjämte hertigen förband sig dels att tillfredsställa Ficke von Vitzen och Didrik Vieregge för vad de hade att fordra för omkostnader och förluster i länets förvaltning, dels att erlægga vissa fixerade summor, för vilka greven häftade i skuld till andra fordringsägare.⁵⁰ Som pant för det nämnda beloppet, vilket

⁴⁸ STYFFES uppgift (Skandinavien, s. 219, 231), att Tjust ingått i Kalmar fögderi, till dess Ståkeholm anlades, är missvisande, ty de båda landsdelarna särskiljas såväl i Täljstadgan 1345 och Jönköpingsstadgan 1352 (DS V:3972, VI:4795) som i landslagens konungabalk (kap. XI, § 1); möjligen kunna de dock ha förenats under 1350-talet, eftersom Tjust icke nämnes särskilt i riksdelningsfördraget 1357 (ST II:327). Rörande Njudung är särskilt att observera ett brevregist i Knut Posses till Sätenäs jordebrevsregister, s. 43, i röda nummer-serien vol. 246, K. A. (ordagrant upprepat i Geneal. 41, fol. 37, R. A.), enligt vilket slottsherren på Kalmar Ficke von Vitzen 1365 på sin herre greve Henriks befallning sänder menige man i Västra härad i Njudung riddaren Karl Magnusson som häradshövding. Jfr även STYFFE, Skandinavien, s. 208 f. — Rörande Varend kan anföras, att Ficke von Vitzen 1373 $\frac{2}{2}$ ger ansvarsfrihet åt en person bl. a. för ett biltogamål han gjort i Varend (kopiebok B 15, fol. 274, R. A.).

⁴⁹ Herman von Owe ger greve Henrik kvitto för sin i förvaltningen av länet uppkomna fordran 6 okt. 1364 (SHRU IV:1096), men är kvar i Kalmar ännu 1 juni 1365 (Adkomstbreve paa svensk Gods, D. R. A.). Rörande Ficke von Vitzen jfr föreg. anm. Enligt fördraget av 10 maj 1366 (se texten) hade tydligen även Didrik Vieregge utövat någon befattning i länet.

⁵⁰ ST II:373.

skulle gäldas före 25 juli 1370, skulle konungen upplåta en årlig inkomst av 350 mark silver till Henrik och hans frände greve Adolf — det sista tyder på att även denne skaffat sig en inteckning hos Henrik i Kalmar län. Löftet uppfylldes i februari följande år, då konungen gav Henrik sin revers på skulden och för den pantsatte en årlig uppbörd av 100 skeppund koppar från Kopparberget.⁵¹ Då denna anordning gick ut över hertigens inkomster från Dalalän, låg det i sakens natur, att han i stället behöll Kalmar län som *sin* pant, vilket tydligen hela transaktionen avsett från början.⁵² Någon betalning av pantsummans kapitalbelopp hördes icke av vare sig till den utsatta terminen eller senare, och beträffande Ficke von Vitzen nöjde sig hertigen med att till formen påtaga sig Henriks betalningsansvar; herr Ficke satt kvar som hövitsman i Kalmar till sin död i slaget vid Åsle.

Nils Turessons pantlän äro kända nästan endast tack vare den säregna tvist om hans kvarlåtenskap, vars spår för några år sedan uppdagats i urkunder i Vatikanens arkiv.⁵³ Enligt

⁵¹ ST II: 375. Först STRECKER har observerat, att denna transaktion endast är infriandet av den år 1366 givna utfästelsen. Kopparens pris beräknas här således endast till 3 1/2 mark silver skeppundet, medan det samtidigt i Raven von Barnekows räkenskaper upptages till 25 mark penningar eller 4 1/6 mark silver (STYFFE, Bidrag I, s. CII).

⁵² Pantbrevets upplysning, att hertig Albrekt tidigare hade kopparröntan förpantad till sig »vor sunderlike schult» (vilken panträtt nu sättes i efterhand för holsteinarnes), sammanställes av SÖDERBERG (anf. arb., s. 87 f.) med Magnus Erikssons skuldebrev till Albrekt 1357 1/8, för vilket bl. a. en del av kopparavraden satts i pant (STYFFE, Bidrag I: 20). Att denna skuld aldrig tillfullo gäldats, framgår nog redan av det faktum, att reversen ligger kvar i arkivet i Schwerin, men den hade nu förlorat praktisk betydelse genom konung Albrekts senare pantförskrivning till fadern av hela Dalarne, inklusive röntan av Kopparberget (så långt den icke var tagen i anspråk av prioriterade kronofordringar); det är alltså naturligtvis denna, som åsyftas.

⁵³ Instr. Misc. 2587, vidimationsinstrument 1370 24/8 med däri intagna urkunder av 1364 24/8, 1366 4/8, 1367 19/11 och 1368 31/3, se BRILIOHS ovannämnda uppsats Konung Albrekt av Mecklenburg och nuntien Guido de Cruce.

dessa förfogade han vid sin död över Östnanros' fögderi i Västmanland, omfattande Norrbo, Seunda, Gorunda och Tjurbo hundaren, vidare Gästrikland, Nyland och Tavastland. Det kan knappast betvivlas, att han dessutom haft sitt gamla län Karelen med Viborg, som ju varit särskilt på tal vid hans underhandlingar med mecklenburgarne 1363.⁵⁴ Där satt som befälhavare de närmaste åren efter Nils Turessons död väpnaren Sune Håkansson, som redan under hans livstid tillfälligt tjänstgjort i denna egenskap;⁵⁵ han var själv besvägrad med drotsen, och det antagliga är, att han förvaltade länet å samtliga arvingars vägnar.⁵⁶ Icke blott Viborg utan också flera eller färre av de förutnämnda pantlänen hade bebreivats herr Nils redan av konung Magnus eller Erik Magnusson; urkundernas ordalag tillåta oss icke att fastställa, om Albrekt utöver bekräftandet eller förnyandet av företrädarnes upplåtelser tilldelat honom några nya områden.⁵⁷ Enligt pantbrevens villkor övergingo hans rättigheter till arvingarna, bland vilka brorsonen Sten Bengtsson och systersonen Erik Karlsson i fortsättningen göra sig mest bemärkta.⁵⁸ De utsattes emellertid genast för konkurrerande anspråk från den störste fordringsägaren

⁵⁴ Jfr ovan s. 71 f.

⁵⁵ Han betitlas »advocatus Viborgensis» 1362 ¹⁶/₈ (Åbo domkyrkas svartbok, n:r 179, »prefectus Viborgensis» 1365 ²⁵/₂ (ib. n:r 192), ²⁶/₈ (RPB 654) och ²⁸/₈ (FMU I:1122), ånyo »advocatus Viborgensis» 1368 ²³/₈ (Åbo domkyrkas svartbok, n:r 204); i en 50 år yngre urkund omtalas han också som »capitaneus castri Wiburgh» (ib. n:r 371). Titlarna »capitaneus» och »prefectus» (hövitsman, ståthållare) torde vid denna tid i *regel* beteckna en självständigare befattning än »advocatus» (fogde), ehuru skillnaden icke iakttages så noga, att man kan tala om en fixerad terminologi på området.

⁵⁶ Rörande Nils Turessons släktförbindelser se ROSMAN, s. 122 f.

⁵⁷ I Albrekts brev av 1364 ²⁴/₈ heter det t. ex. »... secundum tenores litterarum dicto domino Nicolao Thuresson et ipsius hereditibus per predecessores nostros uel nos super huiusmodi bonis et pignoribus concessarum» etc.

⁵⁸ I fråga om rena donationer har man däremot exempel på att de återkallats under kronan, se Åbo domkyrkas svartbok, n:r 187.

i hans gäldbundna bo, den påvliga nuntien i de nordiska rikena Guido de Cruce, som på den apostoliska kammarens vägnar hade att bevaka fordringar på 6600 mark penningar, vilka herr Nils omkring tio år tidigare lånat av nuntien Johannes Guilaberti, dels för egen, dels för kungasonen Eriks räkning.⁵⁹ Genast vid underrättelsen om Nils Turessons död framträdde nuntien med sina krav och utverkade av Albrekt ett brev, varigenom till honom och den påvliga kammaren upplätos — utom tre av herr Nils' egna gods — Tavastland, Nyland och Gästrikland för så lång tid, som behövdes för att skulden skulle bliva gäldad med inkomsterna därifrån.⁶⁰ Kungamaktens beredvillighet att lyssna till nuntiens framställning är icke svår att förklara: den kunde hava skäl att hellre se länen i händerna på kurians ombudsmän än på en släktgrupp inom den inhemska aristokratien och kunde också räkna på att då så mycket snarare få dem under sin egen disposition igen.⁶¹ Albrekts brev, som synes hava utfärdats utan hörande av den andra parten,

⁵⁹ Jfr för det följande BRILIOTH 1924. Rörande övriga skuldupp-
görelser efter Nils Turesson se ROSMAN, l. c.

⁶⁰ Efter uppräknandet av de tre landskapen fortsätter brevet: »necnon omnia alia et singula bona sua presencia et futura mobilia et immobilia ac terras, prouincias, ciuitates, villas forenses seu opida ac dominia quecumque infrascripta (läs: infra) regnum nostrum Swecie quomodolibet per quoscumque predecessores nostros et nos quibuscumque ex causis memorato domino Nicolao Thuresson et suis heredibus impignoratas seu loco pignorum assignatas...». Att nuntien således utom de särskilt namngivna skulle fått rätt till *alla* Nils Turessons gods och panter, kan dock påtagligen icke ha varit allvarligt menat; formuleringen torde varit avsedd att trygga Guido de Cruce gent emot klander från hans uppdragsgivare för efterlåtenhet i skuldens utsökning.

⁶¹ BRILIOTH (anf. arb., s. 38) uppfattar påvestolens och kungamak-
tens behandling av ersättningsfrågan väsentligt annorlunda, säkerligen
mest därför att han, som redan anmärkts (ovan s. 85, anm. 18), för-
bisett att Nils Turesson var död vid tillkomsten av Albrekts brev.
Det är just drotsens bortgång, icke »mecklenburgarnas inkallande»,
som aktualiserat saken.

Nils Turessons arvingar, fick emellertid icke genast dessa att släppa panterna ifrån sig. Först i maj 1366 åvågbagrades en överenskommelse mellan deras representant Erik Karlsson och nuntien, varigenom Gästrikland och de fyra Västmanlandshäraderna inrymdes åt den senare; de finska landskapen, som ej omnämnas, stannade förmodligen hos arvingarna. Det är likväl föga troligt, att Guido de Cruce ens efter detta kommit i verklig besittning av de honom tillerkända områdena; i så fall har han åtminstone icke länge fått ostörd åtnjuta deras avkastning. Sedan han i november 1367 träffat ett nytt avtal med konungen och Erik Karlsson, enligt vilket han skulle i sina län uppbära en nyligen pålagd markgäld intill ett belopp av 1000 mark silver och därmed avstå från alla vidare krav, nödgades han redan i mars följande år framföra en protest mot att Raven von Barnekow och hans son Henrik samt deras tjänare uppburit delar av skatten i fråga inom Östansros' fögderi och undandrog sig att göra honom räkning och reda därför. Det är ett mycket rimligt antagande, att Barnekowarna icke farit fram på detta sätt utan att kunna åberopa något slags rättsligt grundad befogenhet;⁶² den närmast liggande förklaringen är att de uppträdt i hertig Albrekts namn, då han synes haft vissa anspråk på de fyra hundarena.⁶³ Mellan 1368 och 1371 hava dessa definitivt gått kurians ombudsmän ur händerna, förmodligen för att i stället tillfalla hertigen.⁶⁴ Slottsherrarna på Nyköpingshus

⁶² Jfr BRILIOTH, anf. arb., s. 45.

⁶³ 1367 års överenskommelse är enligt den av konungen därom utfärdade urkunden träffad med samtycke icke blott av Erik Karlsson utan också av hertig Albrekt, som även beseglat brevet. I sin protest 1368 talar nuntien dessutom om Raven von Barnekows samtycke till uppgörelsen (»cum consensu domini ducis Magnopolensis et ipso preeunte ac tractante vncum domino Erico Karlsson et domino Rawone Barnakow»); ordalagen synas icke kunna syfta enbart på hans deltagande som en bland hertigens rådgivare, i vilken egenskap han omtalas i 1367 års brev.

⁶⁴ 1371 års skattelängd (tryckt i utdrag av STYFFE, Bidrag I: 46, fullständigt av K. H. KARLSSON — efter STYFFES avskrift i vol. B 21,

tjänstgjorde som deras styresmän.⁶⁵ Man måste utgå ifrån att den påvliga kammaren till sist fått sin betalning, då dess krav tystna. Det sista spåret av dem är en i maj 1370 utförd vidimation av de tidigare urkunderna i låneärendet: det är frestande att antaga ett samband mellan den supponerade uppgörelsen och en till samma år hänförlig omflyttning av vissa andra län, till vilken vi återkomma i det följande. Om kurian då formligen avstått från sitt västmanländska län, har naturligtvis också Gästrikland vid samma tillfälle återlämnats.

Redogörelsen är långt ifrån fullständig, då vi för åtskilliga landsdelar måst åtnöjas med rätt osäkra gissningar om deras ställning, och den ger icke heller något uttömmande besked om förpantningarnas finansiella innebörd, då man

R. A. — i Westmanlands fornminnesförenings årsskrift 3, 1884) är genom sin förekomst i Schwerins arkiv åtminstone bevis för att hertigen uppburit denna skatt från fögderiet. STYFFES åsikt, att konungen själv förfogat över skatterna därifrån, stöder sig på att denne 1373 utfärdat befallning om indrivning av en markgäld (Bidrag I, s. XLIX, anm. 3, och n:r 48). Som ovan framhållits (s. 95, anm. 42), är detta förhållande likväl icke absolut bevisande. Att Bo Jonsson, som sedermera övertog hertigens panter, med säkerhet innehade hela landskapet, är också ett visst stöd för att det samma varit fallet med hertigen.

⁶⁵ Som »fogde Östanares» omtalas endast en Könike Simbla vid ett tillfälle 1368 (RPB 843). Rörande Henrik von Barnekows befattning med fögderiet jfr BRILIOTH 1924, s. 45, anm. 2. Mecklenburgaren Henrik von Morin, som i ett brev 1371 ¹⁵/₁₂ (RPB 1024) kallas fogde över Nyköping, heter i ett brev av följande dag fogde över Västmanland (kopiebook A 13, fol. 2 v., R. A.); bägge breven äro utfärdade av honom som domhavande vid räfsteting i Västerås och gälla tvister om jord i resp. Sala socken Östanares och Dingtuna socken Västanares. Som fogde i Nyköping omtalas han även 1370 ²/₇ (RPB 947) med en särskild fogde över Södermanland vid sin sida; på liknande sätt 1374 ¹²/₁₂ (RPB 1115). Han har under denna tid otvivelaktigt företrätt Raven von Barnekow, som från jan. 1369 till maj 1373 vistades i Tyskland, men på samma gång direkt stått i tjänst hos hertig Albrekt, åt vilken han 1375 ³/₆ utfärdat kvitto på ersättning för omkostnad och skada (STYFFE, Bidrag I: 61).

i saknad av de positiva upplysningar, som pantbrevens kunde haft att ge, icke kan utan vidare taga för givet, att vederbörande panthavare haft rätt exempelvis till alla extraordinarie pålagor inom sina län. Men de väsentliga dragen i bilden äro icke att misstaga sig på. Hertig Albrekt behöll genom förpantningarna ett fast grepp om sonens svenska rike. Att deras förvärv icke får anses enbart förestavat av finansiellt nödtvång, såsom enda utvägen för honom att täcka sina krigskostnader, utan också uttrycker hans medvetna syfte att befästa sin egen och i sista hand sin dynastis maktställning, framträder klart i hans strävan att lägga nya besittningar till de ursprungliga, framför allt i hans handlingssätt, när han med påtaglig uppoffring ur ekonomisk synpunkt löser till sig det strategiskt ovärderliga Kalmar. I all sin glans var visserligen hans maktställning långt ifrån säkert grundad: i samma mån som han nödsakades att panta bort de viktigaste av sina län i andra hand, inskränktes hans egen fria förfoganderätt över dem. Men denna olägenhet framträdde knappast, så länge han härvid höll sig till sina mecklenburgska riddare, då den möjligheten tills vidare var ganska avlägsen, att de genom släktskapsband och andra personliga förbindelser kunde så assimileras med den inhemska aristokratien, att deras intressen skulle skilja sig från hans. De svenska stormännen åter måste icke blott se sig utestängda från makten över de slott och landsdelar, som förpantats till hertigen (och Henrik av Holstein), utan också inom de områden, som icke avsevärdts från kronan, dela inflytandet på den militära och finansiella förvaltningen med konungens landsmän. Den ende ibland dem, såvidt man vet, som själv får några pantlän, är Nils Turesson, vilken obestriddligen blir rikt tillgodosedd, men efter hans död lyckas hans arvingar icke länge bevara de ståtliga besittningarna i oförminskat omfång, då drotsens fordringsägare nu finna tillfälle — med kungamakts välvilliga bistånd — att kräva sin del av kvarlåtenskapen.

De förhållanden, som här skisserats, ge en tämligen tydlig bild av de svenska stormännens läge. De voro långt ifrån dömda till betydelselöshet: de och den nya dynastien voro hänvisade till inbördes samverkan mot gemensamma fiender, och ingendera av dessa båda maktfaktorer kunde undvara den andra. Men i deras samspel dominerar dynastien, och tyngdpunkten förskjutes under dessa första år allt mera till dess förmån. Bland stormännen synes visserligen Nils Turesson ha intagit en särställning, relativt självständigt emot kungamakten tack vare egna resurser. I verkligheten var ju dock hans lysande position finansiellt undergrävd, och möjligheten, att han kunnat bli medelpunkten för en förnyad samling av de aristokratiska elementen till fullföljande av en egen politik, avklippes i varje fall helt snart genom hans död. Även om hans arvingar, som ju dock behöllo större delen av hans förpantningar, hade sin givna plats i främsta ledet bland stormännen, kunde ingen av dem träda i hans ställe som aristokratiens självskrivne ledare. Lika litet någon annan; det är säkert ingen tillfällighet, att drotsämbetet icke får någon ny innehavare. Ett annat symptom på utvecklingens riktning är det exempel som anförts på att tyska herrar få rådsherretitel; vare sig denna vid tillfället i fråga avser att beteckna dem som verkliga medlemmar av den lagliga råds-korporationen eller blott som deltagare i en godtyckligt sammansatt konselj, vittnar den om att Albrekt gent emot den inhemska stormannaklassen, som ju i rådet hade sitt förnämsta organ, icke höll sig inom skrankorna av lag och laga former.

Blott mot denna bakgrund kommer Bo Jonssons ställning i sin rätta dager. När han, som redan nämnts, blir Albrekts fogde i Stockholm, och detta sannolikt genast efter stadens intagande, är det icke en koncession åt honom som en på grund av egna materiella resurser inflytelserik storman utan ett nytt bevis på att han framför konungens andra svenska anhängare var hans handgångne man, åt vilken en så betydelsefull post säkrast kunde anförtrös. Det har

anmärkts som något påfallande, att han icke fick riddarslaget vid Albrekts kungahyllning, då denna utmärkelse annars utdelades så frikostigt.⁶⁶ Orsaken härtill kan åtminstone icke vara att söka i bristande uppskattning av hans tjänster; snarare är den helt enkelt den, att han som befälhavare i Stockholm icke kunnat lämna sin post för att rida med till Mora äng. Att han icke heller någonsin senare smyckades med riddarbältet och guldsporrarna, är en annan sak.

Om hans verksamhet i Albrekts tjänst under de första åren efter hemkomsten är för övrigt ytterligt litet känt. Att han återfinnes bland deltagarna i det redan omtalade rådsmötet i Stockholm i augusti 1364, är ju intet anmärkningsvärdt. Sedan han i november samma år avträdt befälet i Stockholm till Karl Ulvsson av Tofta, försvinner han för en tid nära nog ur sikte: ända till april 1366 möter man honom endast två gånger i urkundsmaterialet, båda gångerna som sigillvittne i privaturkunder.⁶⁷ I medio april 1366 är han åter i Stockholm, otvivelaktigt kallad av konungen — ett rådsmöte i Tälje vid denna tidpunkt skymtar i källorna — och i maj är han i Albrekts omgivning vid uppgörelsen mellan Nils Turessons arvingar och Guido de Cruce; det är vid sistnämnda tillfälle, som Albrekt ger rådsherretitel åt fyra tyskar, och det är rätt betecknande för Bo Jonssons ställning, att han ensam av rådets äldre världsliga medlemmar beseglar vid deras sida.⁶⁸

Den omedelbara följden av tronskiftet blev naturligtvis för honom liksom för de övriga hemkomna landsflyktingar-

⁶⁶ H. HILDEBRAND, *Medeltiden*, s. 249.

⁶⁷ I Skänninge 1365 $\frac{4}{6}$, i sällskap med bl. a. Karl Ulvsson av Ulvåsa och Lidinvarld Haraldsson (RPB 651), och vid Över-Selö kyrka 1366 $\frac{9}{2}$, tillsammans bl. a. med Gustav Arvidsson och väl också brevmottagaren, biskop Tyrgils i Strängnäs (RPB 689).

⁶⁸ Brev 1366 $\frac{14}{4}$, L. S. B. (riddaren Jon Dansson säljer Skillberga i Vårdsnäs' socken till Bo Jonsson för 20 skeppund smör) och $\frac{4}{3}$, se om detta BRILIOTH 1924 och ovan s. 101.

na, att han återfick sina egendomar i de områden, som kommo under Albrekts välde. De gods han ärvt efter sin hustru och son, hade konung Magnus tydligen lämnat åt svågern Peter Porse, ty åtminstone om man får tro en anteckning av UTTER, har Albrekt i sin tur med ett särskilt brev bekräftat (d. v. s. förnyat) Magnus' dom till Bos förman i den tidigare tvisten om arvet.⁶⁹ Peter Porse, som knappast kan ha tvekat i valet av parti, hade gått i fält under Folkungarnas fana, men som så många andra av deras anhängare hade han olyckan att bli tillfångatagen av fienden. För sin friköpning måste han till Albrekt avstå en revers på 1000 mark penningar, som Nils Abjörnsson i livstiden utfärdat till en för övrigt obekant Håkan Håkansson och som sedan gått i arv till Peter Porse; ansvariga för skulden voro numera Nils Abjörnssons arvingar, närmast dottern Ingeborg Nilsdotter och mågen Bengt Nilsson (Oxenstierna), vilka också sedermera, när reversen övergått ur Albrekts ägo i Bo Jonssons, till denne avstå ett gods som avbetalning.⁷⁰ Så pass billigt skulle Peter Porse dock ej

⁶⁹ Geneal. 41, fol. 212 v., R. A.: »Konung Magnus bref ther medh han tilsäger Boo Jonson fullt arff efter sin moder (sic). Kongh Albrechtz stadfestelsse ther opå.»

⁷⁰ Jfr nedan s. 129. — Förhållandet med reversen var emellertid mera invecklat, att döma av en urkund av 1382 (RPB 1751). I denna intygar Uppsalakaniken Magnus Tyrgilsson, att Håkan Håkansson i hans närvaro i Jönköping testamenterat reversen till Linköpings domkyrka och utsett honom och Bo Jonsson till testamentsexekutorer, varefter likväl kaniken på befallning av ärkebiskop Peter överlämnat testamentet (och, naturligtvis, reversen) till Peter Porse; härtill fogar Bo Jonsson ett särskilt intyg, att han på sin tid sett och tagit kännedom om urkunden och haft den i förvar (icke, som det heter i RPB, att han *numera* hade den i sitt förvar). Bakom denna testamentstransaktion döljer sig kanske endast ett försök att göra reversen oåtkomlig för konfiskation; då testamentet skrivits just i Jönköping, där Peter Porse hade sin uppgörelse med Nils Turesson (jfr nästa anm.), är det frestande att antaga, att det också skedde samtidigt med denna. I så fall var det väl påtryckning från konungen, som föranledde ärkebiskopen att göra det hela om intet.

komma undan, enligt vad ett par andra urkunder visa, som också ge en antydning om tidpunkten för hans fångenskap. Den 23 juli 1364, alltså vid tiden för stilleståndet i Jönköping, utfärdar han i denna stad en förskrivning, varigenom han sätter alla sina gods på Öland i pant till drotsen Nils Turesson för 400 mark penningar, som förmodligen också gått till lösesumman.⁷¹ Men denna uppgörelse har tydligen inom kort ersatts med en annan, som omtalas först i ett flera år yngre brev; vid denna måste Peter Porse i stället byta bort de öländska godsen — här omtalade som hans modernearv — till Nils Turessons unge brorson och myndling Sten Stensson mot några gårdar i Finnveden av långt ringare värde, varjämte han fick löfte om fyllnad i penningar.⁷² Att detta löfte i lång tid förblev ouppfyllt, kan ju synas få sin naturliga förklaring i Nils Turessons död och därpå följande händelser, men hela transaktionen kommer dock i en särskild belysning genom det förhållandet, att Sten Stensson var son till den nyssnämnda Ingeborg Nilsson i hennes förra gifte: den slutsatsen ger sig själv, att när konungen tagit Nils Abjörnssons revers som lösepenning för Peter Porse och denna således såg ut att i sista hand bli inkrävd av bl. a. Sten Stensson, har Nils Turesson tvungit Peter till ett oförmånligt godsbyte i avsikt att därmed på förhand göra sin brorson skadeslös för reversens indrivning! Slutligen begagnade också Bo Jonsson tillfället — möjligen i omedelbart sammanhang med konung Albrekts nyssnämnda dom — till att avpressa svågern en försäkran, given i Stockholm den 7 september 1364, att han frisade Bo från alla anspråk i

⁷¹ Kopiebok B 15, fol. 160, R. A. Pantsumman anges här till endast 40 mark pgr, men då det samtidigt heter, att gårdarnas avkastning skall beräknas som årlig avbetalning med samma belopp, och då det nedan citerade brevet av 1377 ¹¹/₇ upplyser, att Peter Porse fått 400 mark kontant av Nils Turesson, är det tydligt, att »quadraginta» på förnämnda ställe är fel i avskriften för (in) »quadringentis». — Ännu den 15 februari var Peter Porse på fri fot, RPB 600.

⁷² Brev 1377 ¹¹/₇, L. S. B., tryckt RÅÅF, Ydre härad, 1, n:r 38.

den gamla arvstvisten och aldrig mera skulle resa några rättskrav emot honom.⁷³ Det förvånar icke, att Peter Porse efter dessa vedervärdigheter snarast möjligt begav sig till konung Håkan för att utverka skyldig ersättning för sin friköpningskostnad. Håkan, som ju icke hade några lysande finanser, synes ha lämnat honom det nyanlagda Älvsborgs slott som pant för hans fordran, varefter Peter begagnade sin nya ställning bl. a. till att deltaga i det av slottshövitsmännen på västkusten livligt bedrivna sjöroveriet mot hanseatiska fartyg.⁷⁴ Efter några år kunde emellertid Håkan inlösa pantslottet, och under 1370-talet försonade sig Peter Porse i likhet med åtskilliga andra emigranter med sakernas nya ordning i Sverige och återvände under kung Albrekts lydno.⁷⁵

En annan släkträta, som möjligen också sammanhänger med de politiska förvecklingarna, skymtar i ett brev från juli 1366, genom vilket Bo Jonsson och hans broder Tomas upplåta till sina fädernefränder Udd Mattsson och Ingrid Karlsdotter viss ej närmare angiven egendom, som de uppges

⁷³ RPB 629 (referatet onöjaktigt): »kennes jæk ... mic hawæ quitan oc lidhughan lathedh ærlikan man Boo Joonsson, hwiliken min magher war mædhan Gudh wille, fore all thet ærandhe mellom hans oc min foræ æpter mynnæ modher oc syzkanæ død hæ och flere mynna foraldre, hwadh thet hæller wareth hawer om godz ællighis annor stykke ... tha bindher jæk mic oc allæ minæ æpter komande then fornempde Boo Jonsson ællighis hans arwingiæ aldre at hindhra sculande med nokra hande ræt, laghum ællighis brewom» etc.

⁷⁴ ST II, s. 407, 410 (underhandlingarna mellan konung Håkan och hansestäderna 1370). Av Håkans redogörelse på det senare stället framgår, att antingen Peter Porse eller Axel Kettilsson eller båda gemensamt innehaft Älvsborg, varjämte konungen upplyser, att han återlöst slottet »pro plena pecunia nostra». Jfr MUNCH, II: 1, s. 751. 1367 uppträder Peter Porse (numera riddare) på Dalaborg, RPB 790.

⁷⁵ 1370 förekommer han på Aspånäs (i Uppland), sannolikt blott på ett tillfälligt besök (RPB 910); från 1376 synes han däremot varit bosatt inom Albrekts riksdel, RPB 1208 m. fl. 1382 är han såväl medlem av rådet som hövitsman över Finnveden, brev d. å. 1/4, U. U. B.; källan till STYFFES uppgift (Skandinavien, s. 194), att han skulle haft sistnämnda ämbete redan 1376, har jag icke kunnat återfinna.

ha tillhört makarna, likväl blott mot full ersättning av dessa.⁷⁶ Det sista visar ju, att de åtminstone själva ansett sig som rättmätiga innehavare av det restituerade godset; man kan därför våga en gissning, att det är frågan om jord, som konfiskerats av mecklenburgarne och kommit i brödernas händer.

Detta brev har emellertid sitt intresse främst ur en annan synpunkt: Bo Jonsson bär i det för första gången titeln *Östgöta lagman*.⁷⁷ Redan på grund av sin börd kunde han göra anspråk på att komma i fråga till denna värdighet. Lagmansämbetet hade ju under 1200- och 1300-talen på flera håll blivit nära nog ärfvtligt inom ätter med dominerande lokalt anseende, och Östgöta lagsaga utgjorde därvid intet undantag. Tre Folkungar, Magnus Bengtsson d. ä., Bengt Magnusson och Magnus Bengtsson d. y., hade son efter far varit Östgöta lagmän under 1200-talet; sedan hade Svantepolk Knutsson beklädt ämbetet och efter honom hans dotterson och Bengt Magnussons måg, Knut Jonsson. När denne efter en tid nedlagt det, hade det övergått till hans måg Bo Nilsson, efter hans död åter till Knut Jonsson och sedan till dennes son Magnus Knutsson.⁷⁸ Vid Albrekts tronbestigning hade visserligen Magnus Knutsson undanträngts av en den nya regimens man, Nils Jonsson, men snart nog (sannolikt sedan Nils Jonsson dött) hade han återfått värdigheten och behöll den otvivelaktigt till sin död: hans sista bevarade dombrev, som också är den sista urkund, där han omtalas som levande, är daterat 6 februari 1366.⁷⁹ Söner hade han inga, och av hans brorsöner,

⁷⁶ Brev 1366 ^{9/7} (Arboga), U. U. B.: »... thet godz hwilkit wi hafwm hafft som them tilhørde, fo[re] hwilkit godz the badhen hion hafua oss light oc fult giort swa at oss wæl anøghiar» etc.

⁷⁷ Ännu den 7 juni skriver han sig utan den, kopicbok B 15, fol. 214, R. A.

⁷⁸ Se K. H. KARLSSON, Folkunga-ätten, SAT 1, s. 222, DS II: 1472 och IV: 3504 samt ovan s. 5 f., 82, anm. 8.

⁷⁹ RPB 688. Nils Jonsson omtalas sista gången 1364 ^{7/11}, RPB 1832; han kan nämligen icke gärna vara identisk med den riddare med

Ulv och Bengt Jonssöner, hade åtminstone den förre, kanske också den senare, följt Folkungarna i landsflykt.⁸⁰ I den mån börden fick bestämma valet, stod således Bo Jonsson, Knut Jonssons dotterdotterson och Bo Nilssons dotterson, närmare till än de flesta; det kan endast förvåna, att han icke kommit i fråga redan 1364. Huruvida lagsagan fått utöva sin valrätt, är okänt men i detta sammanhang rätt likgiltigt, då under förevarande omständigheter Bos ställning till kungamakten måste bli av större vikt för hans kandidatur än hans position i hembygden. För honom blev ämbetet utom en hederstitel endast en inkomstkälla: utövningen av dess rättskipningsuppgift uppdrog han från första stund åt en vikarie, Jon Upplänning, en man ur lågfrälset, som redan tidigare tjänstgjort som underlagman.⁸¹

Vid samma tid eller kort efteråt blev han också *härads-hövding i Dalarne*, en syssla, som tydligen är att betrakta enbart som ett prebende, för att begagna STYFFES uttryck; att han även lät sköta den genom ställföreträdare, behöver knappt särskilt nämnas.⁸²

* *

*

På våren 1366 bröt ovädret löst över konung Albrekts rike: Valdemar Atterdag sände sina trupper i fält, till skenet för att stödja sin svärson Håkan, i verkligheten kallblodigt fullföljande sina egna utvidgningssyften. Inga krönikor

samma namn, som vid ett enstaka tillfälle 1379 nämnes bland »nobiles regni», SFS ser. 2, I, s. 59.

⁸⁰ Efter 1356 (RPB 278) nämnes ingendera i urkunderna förrän mot slutet av 1360-talet. Ulv förekommer tillsammans med Erik Kettlilsson i urkunder 1367 (u. o., RPB 783) och 1369 (Riseberga, RPB 862) och uppträder i konung Håkans omgivning 1370 (ST II, s. 402, anm. 3); Bengt påträffas först 1369, då visserligen i Albrekts riksdel (RPB 870). Vid Edsviken 1371 stodo bröderna, som förut nämnts, i motsatta läger.

⁸¹ RPB 1832, 1838 m. fl.

⁸² Titeln tillägges honom första gången i ett brev av 1367 ²¹/₃, RPB 760, tryckt DD III: 638.

ha något att berätta om krigshändelserna: bortsett från strödda upplysningar i urkunder av yngre datum är det egentligen blott det ryktbara Aalholmsfördraget av den 28 juli 1366, som ger besked om mecklenburgarnes motgångar.⁸³ Det får förutsättas, att de områden på sydgränsen, som enligt detta skulle avträdas till Danmark, hunnit intagas av danskarna, såväl Mark och Kind, där de ännu långt senare innehade borgarna Öresten och Oppensten, som Finnveden och Varend.⁸⁴ Kalmar belägrades visserligen förgäves av konung Håkan i förening med danska stridskrafter, men däremot lyckades det Håkan — i betecknande tävlan med danskarnas befälhavare, hertig Erik av Sachsen — att förmå den hanseatiske kommandanten på Borgholm till att uppge detta slott, varmed Öland för omkring ett års tid kom under hans välde. På den västra krigsskådeplatsen hade han också framgång, i det han återtog Lödöse.⁸⁵

Om den stämning, som dessa underrättelser framkallade i konung Albrekts hov, har man ett ytterst betecknande

⁸³ Om krigshändelserna 1366 och Aalholmstraktaten (ST II under n:r 374, noggrannare MU XVI: 9513) jfr särskilt MUNCH, II: 1, s. 776—789, REINHARDT, s. 368—381, RYDBERG, ST II l. c., och STRECKER, s. 134—142.

⁸⁴ Det sagda gäller naturligtvis icke Älvsborg med område, som också avträdades i traktaten; det innehades ju av Håkan, jfr ovan s. 86. I fråga om detta, liksom beträffande Gotland, om vars faktiska status man icke vet något bestämt, och »alla de slott och länder, som hört till Sverige och som konung Valdemar innehaft senaste pingst» (varmed måste åsyftas Skåne, Blekinge och Halland), innebär avträdelsen endast överlåtelsen av konung Albrekts rättsanspråk. — Rörande Oppensten och Öresten jfr STYFFE, Skandinavien, s. 133, 137.

⁸⁵ Staden brändes av nederländerne under deras härjningar i Norge 1368(?), jfr MUNCH, II: 1, s. 806, och nedan s. 116, anm. 102. I Raven von Barnekows räkenskaper omtalas ganska stora förluster av hästar i Lödöse, tyvärr utan år, varför den strid, som stått här, lika väl kan hänföras till mecklenburgarnes tidigare erövring av staden som till Håkans återerövring, MU XV, s. 575 f. (STYFFE, Bidrag I, s. 103 ff.). Här nämnes på ett ställe även Oppensten.

vittnesbörd i en med Aalholmsfördraget nästan samtidig urkund. Den 23 juli förnyar Albrekt i en skrivelse till inbyggarna i Linköpings stift (några till andra stift utgångna exemplar finnas ej i behåll) det av konung Håkan och honom själv givna påbudet om Vårfrupeningen.⁸⁶ Det heter här, att uppstudsigheten mot den gudomliga viljan fått sitt straff genom att nya hemsökelse fogats till dem, varunder riket redan i många år lidit, och konungen manar till åkallan av Gudsmoderns barmhärtighet, för att genom hennes förböner »Guds nåd och mildhet åter må komma oss till del, borttaga hemsökelserna och återskänka riket fred och välfärd.»⁸⁷ Återigen är det alltså den birgittinska kretsen, som gör sig hörd i ofärdens stund. Ungefär vid samma tid uppbådas frälset och påläggas nya skatter.⁸⁸

Aalholmstraktaten, vars mest karakteristiska drag ju är den krassa hänsynslöshet, varmed Valdemar Atterdag ger sin bundsförvant Håkans intressen till pris för en utvidgning av sitt eget rike, har i fråga om motpartens, hertig Albrekts, innersta avsikter blivit föremål för skiftande tolkningar. Ur vår synpunkt är egentligen den frågan av betydelse, huruvida han handlat efter samråd med sin son, eventuellt även dennes svenska rådgivare, eller icke. På sina håll har det betraktats som nära nog axiomatiskt, att traktaten måst förbliva en djup hemlighet åtminstone för svenska rådet, då konung Albrekts tron skulle svävat i fara, om detta finge kännedom om de stipulerade landavträdelserna. Men i sådant fall kunde ju hertigen icke heller ha föreställt sig, att han skulle lyckas utverka någon ratifikation av fördraget från svensk sida eller att det överhuvud någonsin skulle sättas i kraft; och därmed bleve ju dess avslutande

⁸⁶ Se nedan Exkurs 2.

⁸⁷ Citatet hos KRAFT 1929, s. 176, anm. 5.

⁸⁸ Erik Karlssons brev 1366 ³/₈ (jfr ovan anm. 30), däri han som fogde i Stockholm fritar »discretus vir Laurentius de Yllo» från den nyligen anbefallda »expeditio, dicta reysa»; konungens brev ³/₈ till styrmännen i Hälsingland med befallning att indriva den pålagda markgälden (jfr ovan s. 95 med anm. 42).

fullkomligt meningslöst ur hans egen synpunkt, förutsatt att han menat allvar med det, vilken åsikt torde ha de bästa skälen för sig.⁸⁹ Bortsett härifrån är det, som den föregående framställningen torde ha bidragit till att klargöra, oberättigat att tillskriva det svenska rådet eller aristokratien i gemen en sådan maktställning vid *denna* tidpunkt, att hertig Albrekt skulle trott sig riskera sin sons krona genom att väcka dess misshag med fredsbestämmelserna. Betydligt mera verklighetstrogen är då den i ett nyare arbete uttalade uppfattningen, att faran för Håkans seger med Valdemars hjälp var gemensam för kung Albrekt och hans svenska anhängare, varför det icke ens skulle vara otroligt, att även de senare lämnat hertigen ett förhandsmedgivande till vissa landavträdelser.⁹⁰ I verkligheten innehåller traktaten ett par danska medgivanden, som gälla detaljfrågor utan påvisbart intresse för hertigen och därför kunna misstänkas återgå på ultimativa förbehåll från svensk sida: det ena, att Lödöse, Sveriges enda hamn i väster, icke skulle avträdas, det andra, att biskopen av Växjö (det gäller Tomas!) skulle »bliva vid Sveriges rike» — fast hela hans stift avträddes!⁹¹ Men från slutsatsen, att hertigen rimligtvis haft något slags svensk fullmakt att bemedla fred eller stillestånd med Valdemar, är det ett långt steg till antagandet, att man i Sverige efter knappa två månaders fälttåg

⁸⁹ För den äldre uppfattning, som i traktaten blott såg ett diplomatiskt konstgrepp från hertig Albrekts sida, syftande till att vinna tid och skilja Valdemar från Håkan, existerar ju icke den anmärkta motsägelsen. Att hertigen tvärtom strävat efter att vinna Valdemars stöd för sin rent dynastiska politik (som ju redan då torde fattat sikte även på tronföljden i Danmark), framkastas som en tänkbar eventualitet av REINHARDT (s. 374) och göres i synnerhet gällande av RYDBERG, som likväl på samma gång anser, att traktaten måst hemlighållas för svenskarna (ST II, s. 353, anm. 1). Till RYDBERG ansluter sig TUNBERG (s. 275).

⁹⁰ STRECKER, s. 140 f.

⁹¹ Det senare förekommer egendomligt nog blott i det av Albrekt utgivna exemplaret av traktaten.

skulle varit benägen att avträda de småländska och västgötska gränsmarkerna, och det definitivt.⁹²

Huru det än kan ha förhållit sig härmed, sattes konung Albrekts och svenskarnas fredsbenägenhet icke på något omedelbart prov: traktaten skulle icke ratificeras förrän vid nästa kyndelmässa, och kriget gick vidare. Icke blott i Sverige rustade man, även hertig Albrekt anställde värvningar redan i augusti.⁹³ I början av september begav sig konungen till Östergötland, där han förmodligen samlat sin krigsmakt, men fortsatte icke i egen person till den närmast hotade punkten, det vid Vätterns sydspets som spärr för vägen över Holaveden nyligen anlagda Humlaborg.⁹⁴ Dit skickade han i stället som sina fälthövitsmän Raven von Barnekow och Bo Jonsson, som jämväl försågos med fullmakt att underhandla med konungarna Valdemar och Håkan eller deras ombud.⁹⁵ De kommo snart till rätta med sin uppgift: fullmakten är daterad den 26 september, och jämnt en månad senare påträffas Barnekow åter i sitt län, medan Albrekt redan i mitten av oktober återvände till Stockholm.⁹⁶ Det lider väl intet tvivel, att innan dess en vapenvila avtalats. Därmed var den värsta faran överstånden. Just under uppehållet i Östergötland hade Albrekt rent av inregistrerat en icke oväsentlig framgång, i det han lyckats vinna Magnus' slottshövding på Axevall, Gerhard Snakenborg, över på sin sida; den vanhederliga uppgörelsen bar frukt, när Axevall i januari 1367 med den fångne

⁹² Självva den osäkerhet, traktaten röjer i frågorna om Lödöses läge i förhållande till Älvsborg och om Växjö stifts omfattning, talar emot att avträdelser sådana som de stipulerade skulle i förväg diskuteras mellan hertigen och svenskarna.

⁹³ STRECKER, s. 140.

⁹⁴ Se *Bil. 6*.

⁹⁵ Brev 1366 26/9 (Linköping), U. U. B., tryckt ST II, s. 351 anm., o. flerst. Det är väl denna färd, som i Barnekows räkenskaper omtalas som ›reyza versus Witbo›, MU XV, s. 574 f. (STYFFE, Bidrag I, s. 103, 105).

⁹⁶ MU XV, s. 564 (STYFFE, Bidrag I, s. 86), jfr *Bil. 6*.

konungens nödtvungna samtycke överlämnades till mecklenburgarne.⁹⁷ Vid kyndelmässotiden 1367 skulle enligt Aalholmstraktaten konungarna Albrekt och Valdemar mötas på gränsen mellan Småland och Blekinge för definitivt fredsslut, och i januari begåvo sig också Albrekt och hans fader — som strax före nyår kommit till Sverige — ned till Kalmar; i deras följe voro biskoparna Nils av Linköping och Magnus av Västerås samt Bengt Filipsson och Bo Jonsson.⁹⁸ Det är likväl ovisst, huruvida något möte mellan kungarna ägt rum, så mycket mera som hela resan kan ha företagits i ett annat ärende, nämligen att övertaga Kalmar från Henrik av Holstein, som nu fick det i uppgörelsen på våren 1366 utlovade vederlaget för länet i form av rätten till en del av Kopparbergsröntan.⁹⁹ Blott så mycket är säkert, att Aalholmstraktaten aldrig blev ratificerad. Man har sökt förklaringen härtill i de förhoppningar på hjälp mot Danmark, som väckts till liv av den stigande oviljan i hansesstäderna över Valdemar Atterdags nya utpressningar och våldsamheter.¹⁰⁰ Dessa utsikter kunna dock ännu icke teta sig särskilt lovande: det var först vid hansedagen i Rostock i december 1366, som de preussiska städerna föreslagit de vendiska ett förbund mot Danmark och Norge, och detta förslag hade tillbakavisats.¹⁰¹ Först under våren 1367 synes man i de sistnämnda städerna börjat överväga möjligheten av ett krig; innan dess kunde mecklenburgarne icke räkna på något verkligt bistånd, bortsett från att Kampen och de övriga städerna vid

⁹⁷ STYFFE, Bidrag I, s. XLIV f.

⁹⁸ ST II: 375; jfr *Bil.* 6.

⁹⁹ Jfr ovan s. 97 f. Det är naturligtvis icke uteslutet, att mecklenburgarne övertagit slottet (som ju under sommaren 1366 belägrades av Håkan och danskarna) redan efter den förberedande överenskommelsen 1366, men det är dock mera troligt, att Henrik behållit sin pant, tills han verkligen fått den utlovade ekvivalenten.

¹⁰⁰ Så STYFFE, Bidrag I, s. XLV, och med vissa reservationer STRECKER, s. 142.

¹⁰¹ Se SCHÄFER, s. 388 f.

Zuidersee genom sin enskilda fejd med Norge måhända bidragit till att konung Håkan detta år icke kom att göra någon krigisk insats i Sverige.¹⁰²

De svenska stormännen visade sig beredda att taga konsekvenserna av fredsvillkorens förkastande genom sällsporda uppförfingar för ett fortsatt krig: under sommaren 1367 åtog sig både det världsliga och det andliga frälset en härför avsedd bevillning av halva sin inkomst för året från egna gårdar såväl som pantegods. Sedan de främsta bland de världsliga stormännen i början av maj avgivit personliga förbindelser att erlægga denna skatt och med godo eller ondo förmå andra därtill — de båda förbindelser av detta slag, som finnas i behåll, Karl Ulvssons av Ulvåsa och Erik Karlssons, ha naturligtvis icke varit de enda — synes ett allmänt förpliktande beslut härom för såväl ridderskapets som kyrkans del ha fattats vid ett möte på kungsgården Konungsnäs (Svartsjö) den 4 juni.¹⁰³ Till de kraftiga försäkringar, som konungen gav om att denna engångshjälp — vilken för kyrkans del givetvis med särskilt eftertryck betecknades som en frivillig gåva — endast

¹⁰² Om upprättningen till detta krig (som avbrutits genom ett stillestånd 30 juni 1366, DN V:254) se konung Håkans redogörelse vid underhandlingarna på Bohus 1370, ST II, s. 419, och SCHÄFER, Exkurs III (s. 587—591). Det i nämnda källa utan uppgift om tidpunkten omtalade härjningståget av »västersjöstädernas» flotta mot södra Norge (Agder och Viken) omnämnes också i de kronologiskt ganska tillförlitliga *Gotskalksannalerna* (Isl. Annaler, s. 361), där det dateras till 1367. I litteraturen hänföres det likväl nästan genomgående till 1368, då man tagit för avgjort, att det utförts i förbifarten av den eskader, med vilken dessa städer enligt konfederationen i Köln deltago i det hanseatiska sjötåget sagda år. Det är emellertid fullt säkert, att nederländerne härjat i Norge senast under 1367, då det på hansedagen i Stralsund den 24 juni d. å. talas om gods, som frantagits lübeckarne och andra »nuper in Norwegia per illos de Campen», och på hansedagen i Lübeck den 8 december om lybska skepp, som Kampenborna bränt i Norge (HR I:402, § 8, 420, § 7, jfr 479, § 20, och SCHÄFER, s. 459).

¹⁰³ STYFFE, Bidrag I:38; RPB 773.

skulle användas för krigets behov, lades ett särskilt försiktighetsmått, i det att dess upptagande anförtroddes åt de förnämsta prelaterna och världsliga stormännen. Fullmakterna för uppbördsmännen i Linköpings och Strängnäs' stift, i det förra biskop Nils, Bengt Filipsson och Bo Jonsson, i det senare biskop Tyrgils och Karl Ulvsson av Ulvåsa, äro ännu i behåll.¹⁰⁴ I ärkestiftet och Västerås' stift sköttes uppbörden förmodligen av samma herrar, som där indredo den samtidigt utskrivna nya pålagan på allmogen om en mark lödig av varje skattebonde, nämligen i det förra ärkedjaken Hartlev i Uppsala — den nyvalde ärkebiskopen Birger Gregersson befann sig vid kurian för att söka konfirmation — och Karl Ulvsson av Tofta, i det senare biskop Magnus och Karl Ulvsson av Ulvåsa;¹⁰⁵ säkert är, att Karl Ulvsson av Tofta haft befattning med frälseståndets kontributioner.¹⁰⁶ Det är det birgittinska partiets kärntrupp, som går i spetsen. På andra håll satt offerviljan icke så djupt: inom Nils Turessons forna län i Västmanland och Gästrikland befinnes allmogens markgäld ha anslagits åt Erik Karlsson, som visserligen på hösten samma år avstod den till betalning av den påvliga kammarens gamla fordringar i Nils Turessons bo — ett medgivande, som kurians om-

¹⁰⁴ RPB 774 (tryckt STYFFE, Bidrag I: 39), 775.

¹⁰⁵ BRILIOTH 1924, s. 41 f. Om ärkebiskopen se samme förf., Den påfliga beskattningen af Sverige intill den stora schismen, s. 296.

¹⁰⁶ Ett nu förlorat brev av honom om gårdens inkrävande omnämnes i ett i Magnus Nilsson Stjernkors' kopiebook (cod. A 3), fol. 72—73, R. A., infört tal »in dieta circa Corporis Christi Holmis apud minores celebrata anno Domini 1491» i följande ordalag: »Est et in manibus copia litterarum Karoli Wiffson militis ac marskalcj medietatem omnium obuencionum tam militum, militarium quam ecclesiasticarum personarum pro communicatiuo(?) subsidio exigencium». Talaren har icke så noga känt det historiska sammanhanget, då han tillfogar: »Hec exaccio causa fuit expulsacionis e regno regis Alberti.» — Jfr G. KELLEMAN, Jakob Ulvsson och den svenska kyrkan under äldre Sturetiden, s. 171; författaren har haft vänligheten att före sagda arbetes publicerande göra mig uppmärksam på stället i fråga.

budsman Guido de Cruce likväl icke fick mycken glädje av.¹⁰⁷

I den ånyo utbrytande fejden tog Bo Jonsson ingen aktiv del utan ställdes på en post i hemorten, i det han den 6 juli 1367 för andra gången blev *fogde i Stockholm*. Då konungen själv gick i fält, var denna syssla nu liksom under 1364 års fälttåg av särskild betydelse. Det ser för övrigt ut, som om Bo med den förenat vidsträcktare befogenheter som konungens ombudsman på det finansiella området: i varje fall måste han haft något att göra med uppboriden och redovisningen av de nyss omtalade krigsgårderna även utanför sitt speciella distrikt Linköpings stift, ty den kungliga invisningen till Guido de Cruce på markgälden från Västanaros' fögderi och Gästrikland är ställd icke blott till uppboridsmännen för Västerås' stift och ärkestiftet utan också till fogden i Stockholm.¹⁰⁸ Med hans tillträde till detta ämbete är även en annan omständighet förknippad, som är värd att beaktas. Formellt har han liksom sina företrädare otvivelaktigt fått länet som ett rent tjänsteuppdrag (på räknenskap) och icke som pant.¹⁰⁹ Men genom ett särskilt brev av samma dag fick han sig tillförsäkrad rätt att av inkomsterna från fögderiet gälda en skuld på 780 mark penningar, som han iklädt sig för konungens räkning och enligt hans uppdrag.¹¹⁰ Det är första gången man finner honom som Albrekts fordringsägare, om också ännu icke direkt som hans förläggare; det skulle icke dröja länge,

¹⁰⁷ Se BRILIOTH 1924, s. 42 ff., och ovan s. 101.

¹⁰⁸ Den har formen av en befallning till dessa personer att icke befatta sig med markgäldens uppboord eller hindra nuntien i denna.

¹⁰⁹ Hans ämbetsförpliktelse, som funnits i Schwerins arkiv, är känd genom en registeranteckning (se ST II, s. 354, anm. 3), som blott upplyser om dess datum och att den varit ställd till konungen och hans fader gemensamt samt till bægges arvingar. Håri har den översensstämt med Karl Ulvssons av Tofta motsvarande förpliktelsebrev av 1364 14/11 (jfr ovan s. 90 f.); i detta framhäves speciellt, att slottet icke är pantlån.

¹¹⁰ I vidimation av 1382 20/9, L. S. B. (LBH ny ser. I: 1, s. 25).

förrän han blev även detta och därmed trädde i ett helt annat förhållande till kungamakten än tidigare. Ännu var han dock i främsta rummet dess förtroendemän: det är betecknande, att hertig Albrekt anlitar honom som ombud i sina enskilda affärer i Sverige.¹¹¹

De rustningar, som de ekonomiska ansträngningarna möjliggjorde, satte sin första frukt i återerövringen av Öland, där konung Albrekt åtminstone under hela hösten 1367 var sysselsatt med Borgholms belägring.¹¹² Däremot är ingenting känt om att några krigsföretag detta år riktats mot Valdemar Atterdag. Hertig Albrekt, som alltjämt framträder som ledaren för sitt hus' gemensamma politik, hade alla skäl att dröja härmed, till dess den alltmer tilltagande krigsstämningen i hansestäderna kunde göra dessa till hans bundsförvanter.¹¹³ I juni, om icke tidigare, underhandlade han i förening med Henrik av Holstein med de preussiska städerna och deras landsherre högmästaren.¹¹⁴ Men det blev de vendiska städerna som, när de väl hunnit övertyga sig om omöjligheten att med fredliga medel komma till rätta med Valdemar, togo ledningen av hansans politik och för denna satte målet att slå fienden till marken genom en

¹¹¹ RPB 785, kvitto, utfärdat enligt fullmakt av Bo Jonsson och borgmästaren i Söderköping Adam, på inlösen av en till hertigen ställd skuldförbindelse. Att Bo Jonsson och Adam uppburit skuldsumman för hertigens räkning och icke själva övertagit reversen, framgår av kvitteringsformeln: »ab vltiori impetione seu exactione domini Magnipolensis suorumque heredum ... dimitto quittos penitus et absolutos».

¹¹² Se *Bil.* 6.

¹¹³ Stilleståndet måste ha utlupit före årets slut, att döma av ett par av hertig Henrik av Mecklenburg utfärdade urkunder av ²⁷/₉ och ¹²/₁₀ (MU XVI:9683, 9687), i vilka möjligheten förutses, att hertig Albrekt skulle tvingas »myt macht vnd mit noet in Sweden» till att förlika sig med Valdemar före den 6 december. — Om Kölnkonfederationen och koalitionskriget mot Valdemar och Håkan jfr framför allt SCHÄFER, s. 431—514, vidare MUNCH, II: 1, s. 789—826, REINHARDT, s. 396—464, STRECKER, s. 143—187.

¹¹⁴ HR I:402, § 5, 6.

aktion i stor stil, vartill också skulle höra ett nära förbund med de nämnda furstarna och andra Valdemars veder-sakare.¹¹⁵ Redan under hösten började dessa städer genom att lämna subsidier, visserligen till mycket blygsamma belopp, visa sig angelägna att kvarhålla mecklenburgarne i stridsställning mot Valdemar.¹¹⁶ Den 16 november, tre dagar innan de hanseatiska ombuden i Köln fattade de av-görande besluten om krig, gav konung Albrekt i lägret utan-för Borgholm sin fader, som kort därefter torde återvändt till Tyskland, fullmakt att å hans vägnar sluta förbund med de vendiska städerna.¹¹⁷ Vid underhandlingar i Wismar i januari 1368 kom man till enighet om förbundsvillkoren, som sedan skriffästes den 20 februari;¹¹⁸ vid det först-nämnda tillfället träffade hertigen också avtal med hol-steinarne om fördelningen av de väntade erövringarna.¹¹⁹ Det var nu icke blott återvinnandet av de under år 1366 förlorade landsträckorna, han fattade i sikte för sin sons räkning: även Skåne skulle än en gång läggas under Sveriges krona.

När de förbundna på våren 1368 öppnade angreppet på Danmark, kunde också konung Albrekt taga sin del i fram-gångarna och bytet. Sedan han åter gjort sig till herre över de förlorade delarna av Småland, ryckte han in i Skåne och underlade sig i samverkan med hanseaterna större delen av landskapet. En stor del av dess adel hyste icke heller några betänkligheter mot att hylla honom som konung:

¹¹⁵ SCHÄFER, s. 397 ff., STRECKER, s. 149 ff.

¹¹⁶ Nyss citerade urkunder MU XVI: 9683, 9687.

¹¹⁷ ST II, s. 375, anm. Hertigen var bevisligen kvar vid Borgholm ännu den 19 nov. (BRILIOTH 1924, s. 41), ehuru en urkund av honom är daterad den 7 nov. i Boizenburg (MU XVI: 9699).

¹¹⁸ STRECKER, s. 152 f.; furstarnas exemplar av traktaten, som finnes intaget i konung Albrekts ratifikation den 25 juli s. å. (se nedan), är tryckt MU XVI: 9744 (hela ratifikationsinstrumentet ST II: 377 b, LU III: 662), städernas i avskrift bevarade exemplar HU IV: 243; datum är i ST (rubriken till n:r 377) och HU orätt uträknat till 13 februari.

¹¹⁹ ST II: 376, 376 a.

Valdemar Atterdag hade ju till synes lämnat Danmarks rike åt sitt öde, när han strax före krigsutbrottet begivit sig utomlands. Ehuru några fasta platser, viktigast av dem Hälsingborg, höllo stånd inför angriparne, var det icke utan allt fog, som Albrekt nu prydde sig med titeln »Skånes landsherre». När han i slutet av juli i Falsterbo ratificerar förbundet med städerna och tilldelar dem handelsprivilegier, nämnas bland rådsherrarna i hans omgivning tre skåningar: Tuve Galen, nyss förut konung Valdemars marsk, Anders Jakobsson (Grim) av Tosterup och Hasse Tuveesson.¹²⁰ Det är att förmoda, att deras upptagande i rådsretsen haft de svenska herrarnas fulla gillande: tydligare kunde det ju icke uttryckas, att Skåne hädanefter skulle vara en integrerande del av svenska riket, icke — trots Albrekts utvidgade titel — ett land för sig i förening med detta.

Men härmed var det slut med Albrekts framgångar: både Halland och södra Västergötland stannade i danskarnas våld. I det följande årets fälttåg kan han personligen icke ha tagit någon nämnvärd del, då han hela sommaren 1369 vistades i Stockholm;¹²¹ då samtidigt hans fader genom Valdemar Atterdags diplomatiska verksamhet fick fullt upp att göra i Tyskland, blev hans broder Henrik ensam det mecklenburgska husets företrädare i ledningen av de förbundnas krigsmakt i Skåne. Det är möjligt, att Albrekt även detta år kunnat uppställa den kontingent — 600 riddare och väpnare — som förbundsfördraget förutsatte, då åtminstone inga klagomål över motsatsen från städernas sida äro kända, men det ser ut, som om han för ändamålet icke gjort något uppbåd av det svenska frälset utan anlitat sina mecklenburgare och de skånska ädlingar, som under 1368 svurit honom trohet.¹²² Den 21 juli kapitulerade Hälsing-

¹²⁰ Se Exkurs 3, s. 289 f. — Tuve Galen tituleras Valdemars marsk bl. a. i ett brev 1367 ⁴/₄, kopiebook B 15, fol. 59, R. A.

¹²¹ Se *Bil.* 6.

¹²² Ätminstone uppräknas i urkunden om Hälsingborgs kapitulation (jfr nedan) som godemän för hertig Henrik och städerna en rad

borg: slottet skulle uppges den 8 september, om icke innan dess konung Valdemar fördrivit alla fiender ur sitt rike — en tydligen otänkbar eventualitet — eller hövitsmännen genom en allmän fredlig uppgörelse befriats från de nu åtagna förpliktelserna.¹²³ Kapitulationsurkunden är ställd till Henrik av Mecklenburg och städernas hövitsmän gemensamt, men i fortsättningen blev det städerna ensamma, som förfogade över Hälsingborg liksom övriga vunna skånska slott.¹²⁴ Antagligen är detta att förklara så, att mecklenburgerne pantsatt den andel i dessa slott, som enligt förbundstraktaten skulle vara deras, till städerna för att få medel till krigskostnaderna.¹²⁵ Om det således varit deras

skånska och mecklenburgska adelsmän, men inga svenskar. Bland mecklenburgerne nämnes Gise von Helpten, som följande år bevisligen står i svensk tjänst, jfr nedan anm. 124.

¹²³ MU XVI: 9947. — Kapitulationen har nyligen behandlats av BÅÅTH (Hälsingborgs historia, 2: 1, s. 372), som bl. a. skriver: »Befälhavarna vågade rent ut påminna dem (= hertig Henrik och hanseaternas) om, att kung Valdemar före den 8 september tilläventyrs kunde utdriva dem alla från danskt område, varför Hälsingborgs slott skulle hållas öppet även för Valdemars räkning, och ej endast för hanseaternas. Det är icke den besegrades språk, som talar ur denna uppgörelse.» Uppfattningen är ytterst verklighetsfrämmande. Dyliga kapitulationer under förbehåll voro icke alltför ovanliga (jfr från samma krig Nykjöbing's kapitulation 1368, REINHARDT, s. 433); men då i detta fall förbehållet var helt och hållet fiktivt, eftersom den angivna eventualiteten omöjligen kunde inträffa, tjänade det endast till att rädda skenet för de kapitulerande, medan de belägrande hade den högst reella fördelen att omedelbart kunna använda sina trupper för andra uppgifter, närmast belägringen av Lindholm, utan att behöva avdela något manskap till besättning på Hälsingborg.

¹²⁴ Jfr SCHÄFER, s. 478, 502. Erik Karlsson bekräftar den 31 juli 1370 ett fördrag, som nyligen slutits mellan rådmannen i Stralsund Gregorius Sverting, hövitsman på Hälsingborg, å slottets vägnar och vapnaren Gise von Helpten (orig. i Lübecks arkiv, avskr. av K. H. KARLSSON, R. A.; jfr BÅÅTH, 2: 1, s. 279).

¹²⁵ Traktatens bestämmelser om eventuella erövringar i Skåne äro ganska oklara. Den stadgar 1:o, att om mecklenburgerne (hertigarna Albrekt, Henrik och Magnus, vilka jämväl handla på konung Albrekts vägnar) erövra slott och land eller något slags inkomstkällor i Skåne,

penningbrist, som nödgat dem att avhända sig all del i den verkliga makten över Skåne (och därmed ytterst gjort det möjligt för städerna att med sitt separatavtal med danska riksrådet några månader senare grusa drömmen om detta lands återförening med Sverige), så ligger det ju också nära att söka förklaringen till konung Albrekts overksamhet under 1369 i att han nu uttömt sina tillgångar.

Det är i detta läge, som konungen utnämner Bo Jonsson till sin *högste ombudsman* (wældogher æmbitzman, officialis generalis).

Fullmakten, som är utfärdad på ett rådsmöte i Stockholm den 6^e augusti 1369, handlar blott till mindre delen om Bos befogenheter i hans nya syssla.¹²⁶ Han skall stå för konungens »gård» och »kost», råda över alla ämbetsmän vid hovet och döma — även över hand och hals — efter

skola de själva därav ha hälften och städerna så länge den andra hälften, tills de därifrån uppburit ersättning för sina krigskostnader, och två år därutöver, varefter även denna hälft skall bli mecklenburgarnes; 2:o, att om städerna, resp. konung Albrekt eller hans anförvanter, få något slott i besittning, skola de försvara (»beware») det utan svek; 3:o (endast i det av furstarna utgivna exemplaret), att om konung Albrekt eller hans anförvanter vilja sälja eller förpanta något slott eller någon inkomstkälla, som de erövrat, skola städerna ha förhandsrätt därtill. I sin klagoskrift mot Lübecks råd 1373 (MU XVIII: 10426) anför emellertid hertig Albrekt, att städerna haft slott och land i Skåne som pant av mecklenburgarne på de under 1:o nämnda villkoren; då han tydligen menar *alla* de erövrade slotten, synes han här kontaminera första och tredje punkternas bestämmelser.

¹²⁶ Originalen, som år 1583 enligt Hogenskild Bielkes anteckning (E 132, fol. 197 v., U. U. B.) ägdes av Bo Jonssons ättlingar, »frw Margreta på Broo och h. Mauritz Griip», och nu tillhör Strängnäs' läroverksbibliotek, är tryckt i bihanget till HADORPHS edition av Alexandersagan, i LAGERBRING-FORSSENIUS' dissertation De dapifero, s. 17 ff., anm., och i HSH XVI, s. 3 ff. Även det sistnämnda avtrycket, som är det noggrannaste, har flera fel, däribland följande viktigare: s. 3, r. 19 Radh, *lās*: budh; r. 21 at, *lās*: oc; s. 4, r. 27 hawm, *lās*: luwm; s. 5, r. 17 vlson, *lās*: vlsson; r. 19 knudzson, *lās*: finuidzson; r. 26 tilseando, *lās*: tilstanda. (Den hos SÖDERWALL härifrån anförda formen »lawm», 1 pers. pl. pres. ind. av lova, är också felaktig; orig. har »luwm».)

gårdsrätten över alla förseelser, som begås där eller annars i konungens närvaro; han skall likaledes ha full kunglig myndighet över alla konungens fogdar, äga att granska deras räkenskaper, innan de underställas konungen, och hava tillträde till alla slott, som Albrekt har eller framdeles kan få; såväl fogdar som andra ämbetsmän skola hädanefter till- eller avsättas endast efter hans hörande. Här-efter följer i urkunden en försäkran, att Albrekt icke skall begära något lån av Bo utan hans goda vilja,¹²⁷ och vidare högtidliga och detaljerade utfästelser om ersättning till Bo, eventuellt hans arvingar, för i tjänsten gjorda utlägg och ådragna skulder; slutligen fogas härtil de närvarande råds-herrarnas löfte att i full solidaritet med Bo hjälpa honom i tillvaratagandet av konungens och kronans rätt och — icke minst betecknande — bistå honom, då det gäller att få Albrekt att uppehålla hans myndighet och vid behov hålla honom skadeslös på utlovat sätt.

En konungens »ämbitzman», på latin »officialis generalis» — bättre återgivet med E. HILDEBRANDS översättning »högste ombudsman» än med det direkt på det fornsvenska uttrycket kalkerade »allmän (resp. »väldig») ämbetsman» — hade som bekant förekommit redan under en kortare tid av Magnus Erikssons regering: titeln hade burits av Jon Kristineson 1344—47 och Israel Birgersson 1348.¹²⁸ Den ställning, som Albrekts fullmakt utstakar åt Bo Jonsson, är emellertid ej densamma som föregångarnes. Medan de synas främst eller enbart ha tjänstgjort som riksföreståndare eller ledare av interimregering under konungens vistelse utom riket, får Bo Jonsson ett verkligt ämbete, ett permanent förvaltningsuppdrag.¹²⁹ Han blir i första rum-

¹²⁷ »At wi ey wiliom ælla skulum them fornæmpda Boo [n]okat borgh aseande wara vtan han thæt mædh godhom wilia göra will».

¹²⁸ E. HILDEBRAND, Svenska statsförfattningens historiska utveckling, s. 125, jfr H. HILDEBRAND, Sveriges medeltid, 2, s. 113 f.

¹²⁹ I betydelsen »riksföreståndare» användes benämningen »officialis» även om Karl Ulvsson av Tofta i den från 1400-talets början

met hovchef och finanskontrollör. Uppgiften att stå för konungens gård och kost innebär ju, att han måste regelbundet uppehålla sig i konungens omgivning, alltså motsatsen till att han skulle fungerat blott i dennes frånvaro.¹³⁰ Att hans formellt obegränsade myndighet över fogdarna framför allt är en befogenhet att kontrollera deras finansiella förvaltning, antydes genom den passus i fullmakten, som särskilt framhäver hans rätt att granska deras räkenskaper. Det är i alla händelser ingen allmän, ställföreträdande utövning av den kungliga makten, som anförtros åt honom; ett sådant prerogativ som den kungliga domsrätten förbigås med tystnad, bortsett från den jurisdiktion vid hovet, som är ett nödvändigt komplement till hans befälsrätt över hovpersonalen.

Tydligtvis är denna utnämning icke att anse som ett bevis på att kungamakten alltjämt i Bo Jonsson såg sin egentlige förtroendeman inom aristokratien utan tvärtom som ett genom en icke alltför vänskaplig uppgörelse framtvunget medgivande. Albrekts löfte att icke i fortsättningen avtruga Bo några lån är härvidlag upplysande nog. Det har påtagligen till förutsättning Bo Jonssons tidigare erfarenhet av ovälkomna krav på hans börs — krav, som han velat men icke kunnat avböja. När han nu, på samma gång som han skaffar sig försäkringar om att framdeles slippa dylika tvångslån, låter bekläda sig med en oinskränkt rätt till kontroll över kronans uppbörd och hovets utgifter, tar man icke miste på att denna kontroll lika mycket gäller Albrekt själv som hans fogdar och hovfunktionärer. Det ena som det andra är dikterat av misstro till Albrekts förmåga att själv sköta sina finanser. Situationen kan måhända sägas vara företecknad av vad som händt två år tidigare, då Bo Jonsson blivit fogde i Stockholm: liksom han redan då haft fordringar på Albrekt, om också rätt

här rörande Birgittakommentaren, som uppger, att han utsetts härtill efter konung Erik Magnussons död (SRS III: 1, s. 18, jfr ovan s. 27).

¹³⁰ En förmodan i denna riktning framkastar E. HILDEBRAND, l. c.

obetydliga, synes han ju då fått någon befattning, som icke närmare kan bestämmas, med uppbörden av vissa inkomster, de särskilda krigsgårderna.¹³¹ Nu framträder bilden i större skala och med skarpare konturer. Om Albrekt, som vi nyss funnit troligt, varit i utpräglade finansiella svårigheter, har tydligen hans omgivning sett en väsentligt bidragande orsak därtill i hans egen oförmåga att handhava de medel, som dock bort tillflyta honom genom de utomordentliga skattepåläggen, däribland icke att förglömma frälseståndens särskilda uppoffringar. Ur en sådan uppfattning måste även hos hans anhängare ett starkt missnöje växa fram: de sågo förlamningen av rikets militära krafter hota med ett fiasko för den politik, som varit deras lika mycket som konungens, och de kunna knappast ha undgått att oroas av ett allt tydligare förnimbart knot i landet över de tunga bördorna. Ville de få en ändring till stånd, så var tillfället inne nu, då Albrekt måste umbära sin faders kraftiga stöd. Att Bo Jonsson gått i spetsen för aktionen, kan ju till en del låta sig förklaras redan med de verkningar, Albrekts penningnöd haft för honom personligen. Men han har haft sina andliga och världsliga kolleger i rådet med sig. Deras förbindelse att stå vid hans sida till tryggande av hans nya maktställning »på samma sätt som om det gällde oss själva» framhäver uttrycksfullt det samfällda ansvaret: ett sådant handlingssätt är, heter det, vad som höves gent emot en vän, »som efter sina vänners råd åtager sig ett dylikt uppdrag till sin herres gagn». Tydligare kunde Bo Jonsson knappast få utsagt, att han handlade som deras fullmäktige. Frasen, att det är efter Albrekts egen »bön och vilja», som de lämna Bo sin garanti, kan icke på minsta sätt överskylda, att utnämningen framdrivits genom stormännens samverkan mot konungen.

De beseglade rådsherrarna äro ärkebiskopen och fyra lydbiskopar samt Karl Ulvsson av Tofta, Magnus Gislesson, Bengt Filipsson, Anund Jonsson (lejonansikte) och Bo

¹³¹ Jfr ovan s. 118.

Jonssons frände Finvid Finvidsson.¹³² Anund Jonsson, som är ny i rådet, torde ha efterträtt Karl Ulvsson av Ulvåsa, som rest till sin moder i Italien; han var väl redan nu, liksom bevisligen från en något senare tidpunkt, genom gifte nära knuten till den birgittinska kretsen, vilket ensamt synes kunna förklara hans utnämning, då ingenting är känt om hans tidigare verksamhet. Biskoparna äro mera talrikt samlade, än någonsin annars kan konstateras: endast Tomas av Växjö, som troligen likaledes rest att besöka Birgitta i Rom, och Johan (II) av Åbo saknas. Det kan vara en tillfällighet — överhuvud äro ju endast få rådsmöten kända till sin sammansättning —, men det kan också måhända förtjäna att sättas i samband med den känning kyrkan haft av skatteutpressningarna. Denna inskränker sig icke till 1367 års kontribution. Till 1360-talet har man även att hänföra kanske hela den rad av pålagor, som OLAUS PETRI i sin krönika uppräknar som ett provstycke på kyrkans beskattning. Albrekt utkrävde, heter det på detta ställe, som möjligen bygger på någon samtida besvärsskrift eller pamflett, två gånger en hästeköpsgård på en mark penningar av varje kyrkolandbo och dessutom hälften av all kyrkotionde i två år, därefter under ett år hälften av all ränta till biskopar, prästerskap och kyrkor och därefter i två år ånyo hälften av all kyrkotionde; vidare upptog han två gånger lån till hästköp, ena gången 4 mark av varje sockenpräst och den andra 5 mark av varje sockenpräst och hans kyrka, »vilket dock aldrig betalades».¹³³ Den kronologiska hållpunkten är här vad som säges om den tyngsta gården, den på hälften av all kyrklig ränta: otvivelaktigt avses just den av 1367, då det icke är troligt, att en sådan i ett enastående nödläge åtagen bevillning upprepats. Såväl före som efter 1367 skulle alltså Albrekt gång efter annan lagt beslag på halva tionden (med »kyrkotionde» åsyftar OLAUS PETRI sannolikt icke enbart sockenkyrkornas tiondeandel):

¹³² För det följande jfr Exkurs 3, s. 291.

¹³³ Samlade skrifter, IV, s. 129 f.

även de omtalade gårderna och tvångslånen för hästanskaffning, vilkas kronologi i förhållande till tiondegårderna icke blir fullt klar av krönikans framställning, äro väl med hänsyn till ändamålet att datera till krigsåren. Även ett dokumentariskt vittnesbörd om hur kyrkan betungades har framdragits: en kungörelse från Linköpings domkapitel till kyrkolandborna i ett visst kontrakt om en gård, som konungen krävt och som kapitlet till hävdande av det principiella kravet på kyrkans frihet önskar självt upptaga.¹³⁴ Denna gård är rent häpnadsväckande: efter brevetts ordalydelse en åttendedel av landbornas förmögenhet, d. v. s. säkerligen av deras förråd av penningar, boskap och andra värdören, kanske också av grödan.¹³⁵ Den kan ju icke

¹³⁴ BRILIOTH 1925, s. 51—53. Brevet är bevarat i en odaterad avskrift (C 204, fol. 115 v. f., U. U. B.) men måste hänföras till krigstiden, då gården säges vara pålagd till rikets försvar. BRILIOTHS åsikt, att det hör till tiden före 1367 års kontribution, synes plausibel, ehuru knappast bindande styrkt. — Ett annat av BRILIOTH i sammanhang med det förra (s. 53—56) anfört brev med upplysningar om kungliga skattekrav på kyrkan, skrivet av ärkedjåken [i Linköping], d. v. s. säkerligen Nils Hermansson, till en biskop, sannolikt stiftets egen, vilket brev av BRILIOTH dateras till 1370, torde däremot böra förläggas till en senare tid. Däri omnämnes bl. a., att konungen med sitt följe avseglat, ovisst vart. BRILIOTH anser detta syfta på Albrekts avresa till Tyskland i nov. eller dec. 1370, men häremot talar, att brevskrivaren säger sig ämna av fogden begära uppskov med gården till apostlarna Petri och Pauli fest, 29 juni, för att kunna uppsöka konungen: det är otroligt, att han skulle trots sig kunna utverka eller ens ansett sig behöva över ett halvt års uppskov för ett sådant ändamål, då han icke vetat, vart konungen begivit sig, och följaktligen icke förutsatt annat än att han var kvar i Sverige. Brevet kan icke heller vara äldre än 1370, då det talar om »prefectura domini E.», varmed måste förstås Östergötland: detta har möjligen förpantats till Erik Karlsson nämnda år, i varje fall icke tidigare (jfr nedan s. 156). Då det å andra sidan icke kan tänkas vara riktat till biskop Nils Markusson efter dennes avfall från Albrekt, återstår endast antagandet, att det hör till biskop Gotskalks korta ämbetslid. Jfr vidare nedan s. 210.

¹³⁵ BRILIOTHS förmodan (anf. arb., s. 53), att med landbornas »facultates» endast menas årets gröda, är nog ej hållbar. Syftet med en krigsgård måste varit att uppbringa kontanter snarare än spannmål.

identifieras med någon av de av OLAUS PETRI omtalade markgälderna, såvida icke domkapitlet finge antagas ha på egen hand jämkat den efter de beskattades villkor. Obestridligen ha kyrkans män haft all anledning att förena sig med dem bland de världsliga stormännen, som yrkat på en bättre hushållning med kronans medel.

Möjligen har Bo Jonsson i sammanhang med den skildrade uppgörelsen fått likvid för en större eller mindre del av sina fordringar hos konungen, om också icke i klingande mynt. Ett sådant antagande kan förklara, att han före slutet av 1369 fått på sig överlåtet det krav på Nils Abjörns-sons arvingar, som Albrekt tidigare fått med Peter Porses lösepenning: nyårsdagen 1370 upplåto arvingarna som en avbetalning på 700 mark sitt gods Helgö i Ekerö socken till honom.¹³⁶ — Utom för de kontanta försträckningarna hade konungen stannat i skuld till honom för hans förvaltning av Stockholms fögderi; för denna fick han vid särskild avräkning, senast i augusti 1369, ersättning i form av konfiskerade gårdar i Uppland.¹³⁷

Beräffande skatteprocenten kan till jämförelse erinras om ett par andra förmögenhetsskatter från äldre och nyare tid, örtugshjälpen 1314, som utgick med $\frac{1}{24}$ (en örtug på marken), ovisst på vad slags egendom (DS III: 1982), och den bekanta hjälpskatten till Älvsborgs lösen 1571, tionde penningen av allt »lösöre», d. v. s. penningar, metaller, boskap och (efter vissa avdrag) spannmål.

¹³⁶ Brev 1370 $\frac{1}{1}$, L. S. B., tryckt Delag. Arch. XVII, bihang, s. 41 f., efter avskrift i ett brev från KYLANDER till GJÖRWELL. Helgö skall vara identisk med nuv. Lillön, tillhörande Kaggeholms gods (Svenska slott och herresäten, 4, s. 27 ff.). — Jfr ovan s. 106.

¹³⁷ Brev 1369 $\frac{11}{8}$, Skoklostersaml., R. A., varigenom Albrekt bekräftar Bo Jonssons avyttring av en del av dessa gods genom byte med Uppsalakaniken Magnus Tyrgilsson. Godsen sägas här vara belägna i »Niwile», »Byornarfwabodhum» och »Koløghum» i Ärentuna socken, d. v. s. Nyvla i Bälinge s., Björnarmo i Jumkils s. och Kolje i Ärentuna s.; de äro alltså utan tvivel identiska med de onämnda gods, som Bo Jonsson i brev av $\frac{23}{8}$ s. å. (RPB 891) bemyndigat härads-hövdingen i Bälinge och Norunda härader att fastfara åt Magnus Tyrgilsson såsom vid jordabyte till denne överlåtna, varför sistnämnda datum är terminus ante quem för Bos förvärv av dem.

Hade han haft territoriella panter för sina fordringar? Det finns åtminstone ett spår, som möjligen pekar i den riktningen, om också otydligt. På råfsteting i Linköping i mars 1369 dömdes en man, som begått en stöld i Bankekinds härad och därför blivit domfälld, att till Bo Jonsson utbetala 13 mark 8 örtugar, tredjedelen av den för vissa slag av tjuvnad stadgade 40-marksboten.¹³⁸ Det kan tänkas vara fråga om en Bo Jonsson tillkommande målsägareandel, det kan också vara den kungliga bötesandelen, som han haft att uppbära därför att delinkventen varit hans frälselandbo, men i båda fallen synes det egendomligt, att själva indrivningen krävt en särskild process, då hans rätt till bötesandelen enligt lag eller privilegier varit klar i och med själva domen i brottmålet. Skulle den enda omständighet rörande stölden, som dombrevet specificerar, nämligen var den begåtts, ha betydelse för frågan, kan det knappast vara på annat sätt än att Bo Jonsson haft det ifrågavarande häradet i pant eller förläning och på denna grund rätt till konungens bötesandel. Men ordalagan kunna naturligtvis icke pressas därhän, att en sådan tolkning av sammanhanget får gälla för mer än en gissning.

Hur Bo Jonsson förvärvat en sådan förmögenhet, att han under de sist förflutna åren kunnat bli konungens bankir i en tydligen icke ringa utsträckning, är en fråga, som det befintliga källmaterialet icke ger möjlighet att ens tillnärmelsevis utreda. Det är likväl på sin plats att här något dröja vid de allmänna förutsättningar i den vägen, som tidsomständigheterna erbjödo, och sammanställa de upplysningar, som stå att få om hans ekonomiska förhållanden efter hemkomsten, särskilt då under hans andra ämbets-tid som fogde i Stockholm.

Det är välbekant, att både Albrekt och Folkungarna i största möjliga utsträckning lade beslag på sina fienders jordagods såsom högförrädiskt förbrutna till kronan, då vardera parten gjorde anspråk på att vara Sveriges rätt-

¹³⁸ RPB 1841.

mätige härskare. De äldsta dokumenterade fallen efter krigets början gälla egendomar, som indragits av Magnus och Håkan;¹³⁹ på deras sida hade ju för övrigt konfiskationerna börjat redan med de birgittinska partiledarnes landsförvisning. Albrekt följde exemplet; om han måhända icke redan under det första fälttåget riktade detta förfarande mot alla, som kämpade i motståndarnes led, så torde han i fortsättningen ha gjort det mot dem, som valde sitt hemvist inom Håkans maktområde, eftersom man finner sådant anfört som grund för konfiskation t. o. m. då det gällde kvinnors egendom.¹⁴⁰ I så fall hade han betydande möjlig-

¹³⁹ 1364 ^{25/1} bortskänker Magnus till Torkel Erengisleson gods i Västergötland, som Magnus Gisleson ägt och förverkat, »quia... nostram offenderat regiam magestatem» (sic), P. VON MÖLLER, *Fornhandlingar rörande Halland*, nr 119; s. å. ^{27/3} ger Håkan alla Håkan Halstenssons gods, »exigentibus domitis (*lās*: demeritis) ipsius Haquini contra nos per ipsam attemptatis», till Nils Bengtsson, kopia bok B 15, fol. 272 v. (i utdrag hos LAGERBRING, 3, s. 509, anm. 6). När Magnus och Håkan gemensamt i ett odaterat brev (DN V: 241) återställa till Ulv Holmgersson gårdar (i Tolgs socken i Varend), som Nils Turesson på sin tid fått av Ulvs fader, är det förmodligen också fråga om konfiskerad jord.

¹⁴⁰ Det av STYFFE (Bidrag I, s. LV, anm. 1) anförda exemplet med Anund Hatt den äldres änka Elisabet el. Elisa, RPB 787 (jfr ib. 788 och 1037; dessa tre sammanhörande brev hava tydligen varit skrivna på ett och samma pergamentsblad, nu ituklippt). — I konung Håkans klagopunkter mot hansestäderna 1370 uppräknas tio folkungatrogna frälsemän, som förlorat sin egendom på Öland under den tid städerna innehade slottet (1362—1366), ST II, s. 418 f. Uppgiften låter sig mer eller mindre kontrolleras genom urkunder i fråga om tre av dem, Anund Hemmingsson (Likvidssönernas vapen), Klemens Petersson och Ragvald Erengisleson (Bonde, kallad Puke). Om den sistnämnde är det känt, att Albrekt givit eller sålt hans gods till bröderna Arent och Ficke (d. y.) von Vitzen (brev 1384 ^{18/10}, U. U. B.). Anund Hemmingssons änka återfick 1372 av Sten Bengtsson gods på Öland, »som henna bonde Anundir Hæmmingxson atte, æpter thy hæenna dombref ludher» (RPB 1045); Anund hade emellertid 1358 bortbytt alla sina gods på Öland till Nils Turesson, Sten Bengtssons farbroder (kopia bok B 14, s. 12, R. A., Nils Turessons motbrev RPB 349). Det är att märka, att Anund Hemmingsson dött redan mellan 1363 ^{11/8} och 1364 ^{26/1}.

heter, då det inom de landsdelar, som kommo under hans välde, fanns många frälsemän av gamla och godsrika ätter, som hellre gingo med Folkungarna i landsflykt än underkastade sig den nya styrelsen.¹⁴¹ Av den jord, som så — på ömse sidor — togs från sina ägare, kom en stor del, kanske den största, icke att stanna länge i kronans värjo utan användes av konungarna till att belöna egna anhängare för trohet och nit och ersätta dem de förluster de lidit i strider och fångenskap eller genom motpartens konfiskationer. Om det icke rent ut kan betecknas som en sedvanerättslig regel, att förbrutna gods skulle åter bortges, så är det dock mestadels genom urkunderna om dylika donationer, som vi överhuvud äga kännedom om godsindragningarna.¹⁴²

Att Bo Jonsson fått sin lott av detta byte redan under den tid, som nu är i fråga, synes ju högst troligt men kan icke styrkas med säkra exempel.¹⁴³ De få urkunder, som tala om kungliga donationer till honom av konfiskerade gods, höra till en senare tid: 1373 nämnes, att han fått godset Dyvik i Österåkers socken i Uppland, som en viss Torsten Pávelsson ägt men förbrutit;¹⁴⁴ 1377 omtalas, att hans frände Klemens Peterssons gods i Östergötland (möjligen också annorstädes) på samma sätt tillfallit honom.¹⁴⁵ Särskilt i senare fallet kan donationen lika gärna höra till en senare

(RPB 598, 1826), varför de förföljelser, som Albrekts anhängare kunnat rikta mot honom, måste hänföras till tronstridernas första början. Klemens Petersson har däremot — i likhet med Peter Porse, jfr ovan s. 107 — fått använda sina öländska gårdar till lösepenning ur fångenskap, se B. HILDEBRAND, Esbjörn Blåpanna och hans arvingar, PHT 1934, s. 20; om Klemens' gods i Östergötland jfr nedan i texten.

¹⁴¹ Jfr ovan s. 79, anm. 2.

¹⁴² Jfr LAGERBRING, 3, s. 561.

¹⁴³ Hans nyss omtalade förvärv av vissa gårdar i Uppland som likvid för fordran hos konungen faller ju under en annan kategori.

¹⁴⁴ Brev 1373 $\frac{4}{1}$; Bo återställer härigenom godset till konungen, som samma dag skänker det till sin tjänare »Mæretzeff» Schütte; av denne köper Bo Jonsson det åter 1379 $\frac{11}{9}$ för att slutligen bortbyta det 1382 $\frac{2}{3}$ (samtliga brev i U. U. B.).

¹⁴⁵ RPB 1258, tryckt i utdrag hos LAGERBRING, 3, s. 667, anm. 7.

tidpunkt, då Klemens, som varit Folkungarnas man 1364, också deltog i upproret 1371.¹⁴⁶

Hans befattning som fogde i Stockholm är, då han hade länet på räkenskap, icke i och för sig att betrakta som någon inkomstkälla; tvärtom hade ju hans utgifter i tjänsten under de första årens förvaltning överstigit intäkterna enligt den ovan nämnda likvidationen med konungen 1369.¹⁴⁷ Indirekt bjöd den honom emellertid ekonomiska förmåner i de möjligheter han hade att till egen vinning utnyttja sina offentliga befogenheter. Och han visade sig icke nogräknad i detta hänseende. Så till exempel lät han »basta och binda» väpnaren Eskil Eskilsson med hot att kasta honom i Stockholms slottstorn för att tvinga honom att sälja några gårdar i Bond-Arnö och Boglösa; uppträdet är känt genom de klagomål, som den förfördelades son, Knut Eskilsson av Ledinge, framförde på räfstetinget i Uppsala 1409, men kan dateras till tiden före 1369, då gårdarna i fråga jämte flera andra bortbyttes av Bo Jonsson till Karl Ulvsson av Tofta den 13 januari nämnda år. Vittnen intygade vid räfsten, att fyra män stått tillreds vid tinget, där försäljningen skedde, för att verkställa Bo Jonssons hot; huruvida Eskil ens fått någon betalning, upplyses däremot icke — domarne lämna öppet för Bo Jonssons arvingar att bevisa detta och döma gårdarna åter till Knut Eskilsson.¹⁴⁸ Fallet var nog icke det enda; från Bo Jonssons senare år finnas prov på samma metoder. Å andra sidan bör det påpekas, att Bo i ett eller annat fall, då han berövat någon hans egendom, utan fog beskyllts för att ha slagit den under sig

¹⁴⁶ Se ovan anm. 140 och B. HILDEBRAND, *anf. arb.*, s. 24.

¹⁴⁷ Att han själv höll noggrann uppsikt över redovisningsskyldiga underhavande, har man prov på i ett brev, varigenom änkan efter en länsman, som kommit på balans, till bristens täckande upplåter mennens efterlämnade jordegendom, RPB 946.

¹⁴⁸ SD II: 1175 (jfr STYFFE, *Bidrag II*, s. LXXII, anm. 1); Bo Jonssons och Karl Ulvssons bytesbrev 1369 ^{13/1}, se ovan s. 57, anm. 34. Gårdarna voro Väppeby och Utö samt holmen Ängsholmen i Bond-Arnö socker och Hemsta i Boglösa socken. Jfr nedan s. 149, anm. 199.

själv, då han i verkligheten endast uppträd som konungens fiskal.¹⁴⁹

Att han under dessa år övervägande vistades i Stockholm, gav honom också en kontakt med den merkantila världen, som endast kunde vara till gagn, då det gällde för honom att omsätta sina naturainkomster i klingande mynt. Han drev köpenskap i stor skala, både för kronans och för egen räkning. Vid ett tillfälle ser man honom byta spannmål och kreatur mot koppar från Bergslagen;¹⁵⁰ en annan gång säljer han till olika Stockholmsborgare väldiga kvantiteter av exportvarorna vax och pälsverk — två poster vax om vardera 11 skeppund och en post på 11,000 hermelinskin.¹⁵¹ Och den senare transaktionen är förmodligen endast en bland många; den råkar vara känd tack vare den omständigheten, att mottagarne av särskilda orsaker ansett sig behöva intyg av borgmästare och råd i Stockholm om varornas ursprung. På framställning från Lübeck hade hansans åldermän i Brügge någon gång omkring årskiftet 1370—71 lagt beslag på ett hos köpmannen Heyne up den Velde från Köln förvarat parti vax från Stockholm, som icke var försett med stämpel till bevis om ursprunget.¹⁵² Vaxet var emellertid exporterat av myntaren i Stockholm

¹⁴⁹ Så i fråga om de gårdar, som Bo enligt råfstetingsdom 1409 med orätt tagit ifrån Anders Olofsson för försummad krigstjänst (»fore vtreyssær»), SD II: 1152, jfr STYFFE i Tidskrift för litteratur 1851, s. 159, anm. 1, och ROSMAN, s. 242. De avyttras år 1370 av konungen dels till Nils Kettilsson, dels till Finvid Finvidsson, i senare fallet med uttrycklig uppgift, att de voro sakfallsgods, RPB 922, 959.

¹⁵⁰ RPB 957, tr. GADOLIN, Pantsättning af jord enligt medeltida svensk landsrätt, bil. 26.

¹⁵¹ LU IV: 148 med anm., jfr KOPPE, Lübeck-Stockholmer Handelsgeschichte im 14. Jahrhundert, s. 178, 237, 251. Rörande pälsverks- och vaxutförseln omfattning se samma arb., s. 37 ff., 50 f.

¹⁵² LU IV: 157, jfr KOPPE, s. 278. Det heter »alsodane was . . . , also vnder Heynen vp den Velde arrestiert is», vilket av K. KUNZE (HU IV: 390) tolkas på samma sätt som här, av KOPPE däremot så, att det var Heyne, som låtit taga vaxet i beslag, vilket knappast kan vara riktigt; jfr SCHILLER-LÜBBEN s. v. »under».

Hans Kolne, som fått det av Bo Jonsson i betalning för dennes egna och konungens skulder, och Bo ingrep till hans skydd: i ett till åldermännen i Brügge riktat brev av 24 febr. 1371 upplyste han om sammanhanget, framhållande, att det i Stockholm icke fanns någon stämpel för märkning av vax, men tillade till yttermera visso, att om de mot förväntan vidhölle beslaget, så nödgades han ersätta myntarens förlusten och skulle då ta sin skada igen efter förmåga.¹⁵³ Detta slags rekommendation måtte förefallit Hans Kolne själv mindre tjänlig, ty det ser ut, som om brevet — vilket hamnat i Lübecks arkiv — icke nått adressaterna. I varje fall skrev Bo ett nytt brev (av samma datum) med mjukare formulering, vilket torde ha åtföljt Hans Kolnes egen framställning till åldermännen att häva beslaget.¹⁵⁴ Brüggefaktoriet synes icke ha gjort sig brådska, ty först i början av juni skrevo åldermännen till rådet i Lübeck och begärde förhållningsorder.¹⁵⁵ Hur saken slutade, är icke bekant, men det är tydligen denna obehagliga erfarenhet, som föranlett Bo Jonssons andra avnämare att skaffa sig de nyss omtalade intygen, som äro daterade två dagar efter hans brev till Brügge.¹⁵⁶ — Hans förbindelser med borgarne

¹⁵³ LU IV: 146 (MU XVIII:10170). Myntarens namn skrives här Kolnere men i den nedan anförda duplettskrivelsen och i LECU III: 1159 Kolne (Kolue?). Identisk med Hannus Kolf, RPB 2261, och Hans Colue, MU XX: 11726?

¹⁵⁴ Bådas brev i avskrift på ett och samma blad i Lübecks statsarkiv (avskr. av K. H. KARLSSON i R. A.). Detta andra brev av Bo Jonsson lyder till större delen lika med det förra men slutar med orden: »Doet hir bi also wi ju to belouen vnde also wolden dat wi ju doen solden, were dat likerwijs juwe bede to vns queme. Valet in Christo» etc. — Hans Kolnes brev är daterat den 3 mars.

¹⁵⁵ LU IV: 157. Här meddelas, att i ärendet kommit brev från Stockholm, som bifogas i kopia; denna kopia är tydligen den i föregående anmärkning nämnda.

¹⁵⁶ På hansedagen i Lübeck 1 maj 1371 beslöts, att lübeckarne skulle skriva till greven av Flandern och hans städer (således icke längre blott till hansekontoret i Brügge) »van der van Kolne wegen, also umme dat waz, dat se vorboden hadden», HR II: 9, § 12. »Se» syftar

i Stockholm inskränkte sig icke till blotta varubytet utan utvecklade sig i vissa fall, om icke rentav till kompanjonskap, så dock till lösare och mera tillfällig samverkan i åtskilliga ekonomiska angelägenheter. Han anlitar köpmän som ombud vid indrivande av de belopp, som han och en borgmästare i Söderköping gemensamt uppbära för hertig Albrekts räkning, eller som godemän i köpeavtal;¹⁵⁷ den nyss omtalade myntaren Hans Kolne figurerar till och med som hans representant i underhandlingar av icke enbart ekonomisk innebörd med rådet i Reval.¹⁵⁸ I gengäld för sådana tjänster kunde han, som den nyss anförda episoden visar — den hör visserligen till en tid, då han icke längre var blott fogde i Stockholm utan faktisk interimregent — inlägga sitt förord för köpmännen, när de på främmande orter mötte svårigheter för sin näring. Mera påfallande är det, att han t. o. m. ställer sig som borgesman, när den bekante Peter Ålänning, den främste företrädaren för det svenska elementet i Stockholm under 1300-talets sista fjärdedel, och hans kompanjoner sluta ett leveranskontrakt med hertig Albrekt; denna transaktion hör väl till en senare tid än den nu skildrade, men säkerligen var det icke alldeles färska förbindelser mellan Bo Jonsson och borgarne, som kunde få ett sådant uttryck.¹⁵⁹ I detta sammanhang kan det också vara på sin plats att påpeka ett sådant tecken på ett godt förhållande mellan borgerskapet och fogden som att Bo Jonsson, veterligen ensam bland dåtida stormän, blivit

väl på »de van Lubeke», hos vilka förmodligen »de van Kolne» inskridit till förmån för sin landsman Heyne up den Velde — KUNZE föreslår (HU IV: 390) läsningen »Holme» i st. f. »Kolne», men den traderade texten blir ju fullt begriplig tack vare KOPPEs påpekande (s. 277), att Heyne var från Köln.

¹⁵⁷ Övan citerade urkunder RPB 785 och 957. (Den ene av de i sistnämnda handling nämnda godemännen, Staffan Stangenberg, är icke borgare utan frälseman, se om honom L. F. LÄFFLER, Bidrag till vår medeltida personhistoria, 3, PHT 1904, s. 71 f.).

¹⁵⁸ Jfr nedan s. 186.

¹⁵⁹ STYFFE, Bidrag I: 62.

medlem i Helga Lekamens gille; det är väl det troligaste, att detta skett just under hans Stockholmstid.¹⁶⁰

Vilka förvärvskällor som än kunna ha betydt mest för hans ekonomiska förkovran, så kan det icke råda tvivel om att hans förmögenhet vuxit starkt under dessa år. Det framträder icke blott i hans lån till konungen, vilka ju äro okända till sitt belopp, utan också i den ökade omfattningen av hans egendomsaffärer. Några absoluta mått för denna låta sig visserligen icke erhållas ur det bevarade urkundsmaterialet; det har i allt sitt aktningssjudande omfång allt för stora luckor.¹⁶¹ Däremot bör man därur kunna åtminstone i grova drag avläsa förvärvsverksamhetens relativa livlighet under olika tidsperioder, då det får anses troligt, att senare tiders gallring av hans arkiv någorlunda jämnt fördelat sig över det ursprungliga beståndet. Av samtliga Bo Jonssons kända godsförvärv genom köp, byten och förpantningar hör endast ungefär en tiondedel till tiden före år 1376; därav åter kommer på åren t. o. m. 1367 föga mer än en sjättedel eller summa 6 olika transaktioner, medan man på åren 1368—70 räknar icke mindre än 26, på det oroliga året 1371 åter blott 2 och på återstoden av nämnda tidsskede en enda.¹⁶² Progressionen just för Bos Stockholmstid är för kraftig för att gärna kunna visa miste.

¹⁶⁰ Handl. rör. Helga Lekamens gille i Stockholm, 1, s. 10. Även hans andra hustru tillhörde gillet, ib. s. 1, 9.

¹⁶¹ Jfr ROSMAN, s. 182.

¹⁶² För tiden t. o. m. 1367 se ovan s. 16 (1356, 1358), 37 (1360, två st.) och 105, anm. 68 (1366) samt RPB 799, tr. ROSMAN, s. 351 f. (1367). Ett köpebrev av 1352 omnämnes i Historiskt-geografiskt och statistiskt Lexikon öfver Sverige, 6, s. 137: »Skeda... nämnes 1352, 1378 och 1385 uti försäljningshandlingar af jord till drotset Bo Jonsson». Ehuru något sådant brev ej är känt, har ROSMAN (s. 184, anm. 1) icke velat bestrida, att det möjligen existerat. Det synes dock troligare, att den citerade notisen endast genom missförstånd eller stilistisk otymlighet blivit vilseledande formulerad; Skeda socken nämnes dels i två brev av 1352 (DS VI: 4811, 4819), dels i salubrev till Bo Jonsson av 1378 ^{20/11} och 1385 ^{28/7} (båda i L. S. B.).

Från åren 1368—1375 finnas följande affärsdokument i behåll:

Man kan i hans jordaffärer redan under dessa år iakttaga samma drag, som så tydligt framträda under ett senare

1368: RPB 816, 818 (GADOLIN, bil. 23).

1369: brev ¹³/₁ (se ovan s. 57, anm. 34), ²⁵/₄, Sävstaholmssaml., R. A. (HH IV, s. 339), RPB 891 (jfr ovan anm. 137), brev ³¹/₈ (se nedan anm. 167), ⁷/₁₁ (två st.), L. S. B.

1370: brev ¹⁷/₁ (se nedan anm. 167), RPB 916, brev ¹⁵/₂, ⁴/₅, U. U. B., brev ⁴/₅, kopiebok A 9, fol. 134 v., R. A., brev s. d. (i vidim. av 1406 ¹⁰/₇), L. S. B., RPB 938, brev ¹/₆ (två st.), L. S. B., brev ¹³/₆, U. U. B., RPB 1852, 957 (GADOLIN, bil. 26), brev ²⁷/₉, L. S. B., brev ²/₁₁, U. U. B. (till dateringen jfr nedan anm. 172).

1371: brev ⁹/₁, U. U. B. (ROSMAN, s. 353 ff.; till dateringen jfr nedan anm. 221), med dithörande fastebrev ⁵/₁₀, U. U. B. (fotogr. avbildning hos ROSMAN, s. 105), brev ²⁹/₈, L. S. B.

1373: RPB 1058.

Till dessa måste läggas några numera förlorade brev, som i en förteckning, rubricerad »Medh desse effterskreffne aff adel har Boo Jonsson bytt och panta sigh goss till som och köpt dheres goss», i Margareta Grips bok (Trolleholms arkiv), s. 349 ff., omnämnas på följande sätt:

»1370 { Lars Raffualsson
Raffual skäringer
Jon Larsson» (s. 349), och

»Arue (sic) Sonesson Järl sälier alt sit goss i Tiust för uthan(?) Eneby. 1368.» (s. 351).

Slutligen äro att observera några genom senare omnämmanden bekanta transaktioner, som med visshet kunna hänföras till tiden före 1376, ehuru precisa årtal ej äro kända, nämligen det ovan s. 133 skildrade tvångsköpet från Eskil Eskilsson, ett jordbyte, som enligt vittnesförhör 1403 ägt rum över 30 år tidigare (SD IV: 2968, jfr ROSMAN, s. 266), ett förvärv från Håkan Algotsson, vilken sannolikt dött 1371 (nyssnämnda förteckning i Margareta Grips bok, s. 351: »H. Håkon Alogotsson Gårdanäs och Elipstorp»; jfr nedan Exkurs 3, anm. 15), och ett annat från samme man (»Item Boo Joganssons breff, droest i Swerige, på Wärnenäs lydandes, ath han thet i panth hade af her Håkan Algotsson», U 269 a, s. 41, U. U. B.; »Her Håkon Algotsson pantsatte Bo Joanson Wärnanäs och thet ther vnder ligger för 120 mk och Heine Snakenborgh löste thet igen Anno 1376», Geneal. 41, fol. 39, R. A.).

För bedömande av Bo Jonssons kontanta tillgångar äro ju endast köpe- och pantebreven till nytta. Vad de senare beträffar, måste det bevarade beståndet ur denna synpunkt ge otillräckliga upplysningar

skede i belysningen av ett mångfaldigt rikare urkundsmaterial.¹⁶³ Den jord, som kom i hans ägo, har i många fall för honom icke varit annat än en handelsvara, som det gällde att avyttra med största möjliga fördel, men vad han härvid eftersträvat, har i främsta rummet knappast varit en direkt omsättningsvinst utan en ur förvaltnings-synpunkt förmånlig avrundning och koncentration av sina besittningar. Då han endast undantagsvis kan få sälja jord mot kontant valuta — ett enda exempel är bekant¹⁶⁴ — utan är hänvisad till bytesvägen, får hans tillvägagångssätt ett starkt spekulativt tycke: han byter till sig och byter bort jord, som man byter kort i spel. Ett par av hans större transaktioner må anföras som belysande. I januari 1369 gör han, som redan omtalats, ett byte med Karl Ulvsson av Tofta och får då egendomar i Östergötland och Södermanland mot sådana i Uppland.¹⁶⁵ Bland de senare finner man dels dem han så orättmätigt tillägnat sig från Eskil Eskilsson, dels ett par, för vilka han synes haft ännu sämre hemul, Amnö och Ekholm i Veckholms socken. Dessa båda, vilka Karl Ulvsson gjorde till sin sätesgård — det även i vår senare historia bekanta Ekholmen — måste Bo nämligen tio år senare *tillbyta* sig från Birger Ulvsson, som således haft den bättre rätten till dem.¹⁶⁶ I augusti 1369 bortbyter han upp-

redan därför, att när panterna icke stannat i långivarens ägo utan inlösts av låntagaren, måste pantbrevnen presumeras ha blivit förstörda. Endast i enstaka fall, såsom det sista här omnämnda (Värnanäs), kunna sådana förpantningar av särskilda anledningar komma till synes i vårt källmaterial.

¹⁶³ Jfr rörande den allmänna karaktären av hans godspolitik ROSMAN, s. 186 f.

¹⁶⁴ RPB 918, 1013.

¹⁶⁵ Ovan s. 133 och s. 57, anm. 34.

¹⁶⁶ RPB 1442, HH IV, s. 358. Att det här är fråga om samma jordar som i bytet av 1369, kan ej betvivlas, då örestalet är det samma: 18 öresland 1 örtugland i Amnö och 8 örtugland i Ekholm. — Karl Ulvsson, som redan 1367 tillbytt sig jordlotter i Ekholm från annat håll, synes varit bosatt där åtminstone från 1371, RPB 797, 995 m. fl. Jfr STYFFE, Skandinavien, s. 353.

ländska gods till Nils Kettilsson mot dennes hustrus arvegods i Kalmar fögderi och på Öland, men dessa behåller han icke längre än till januari 1370, då han överlåter dem till en viss Staffan Avidsson mot dennes gårdar i Vists socken.¹⁶⁷ Även här avyttrar han således jord inom sitt fögderi för att slutligen i stället förvärva jord i sin östgötska hembygd: upplänningen Nils Kettilsson har väl varit tillfreds med bytet, men kanske icke Staffan Avidsson, som mer eller mindre frivilligt fått lämna sin fäderneärvda torva.¹⁶⁸ Bo Jonsson åter har under 1360-talet haft sina förvärvsintressen riktade i första rummet just på Vists socken: det var nu, han här skapade sitt storgods Bjärka. Redan 1360 hade han, som förut nämnts, skaffat sig jord i Vist, 1367 bytte han till sig andelar i själva gården Bjärka, och under 1370 och 1371 ökade han dem med ett 30-tal jordlotter, åkermark, skogar, kvarnströmmar och fiskevattnen.¹⁶⁹ Här byggde han på Bosholmen i Stångån det fasta huset *Bjärikaholm*, vars namn förekommer i en urkund redan 1370.¹⁷⁰ Här var också medelpunkten för hans en-

¹⁶⁷ Brev 1369 ³¹/₈ i vidim. av 1406 ¹⁰/₇, L. S. B. (originalet, som funnits i Stierneldska pergamentsbrevssamlingen — jfr HSH XVII, s. [140] — har ej medföljt denna vid dess överlämnande till U. U. B.); brev 1370 ¹⁷/₁, U. U. B., tr. ROSMAN, s. 352 f.; jfr ROSMAN, s. 128, 185, 264.

¹⁶⁸ ROSMAN, s. 127.

¹⁶⁹ Jfr ROSMAN, s. 263 ff., och ovan s. 37.

¹⁷⁰ RPB 1848; ROSMAN, s. 228; se vidare S. BRANDEL, Bo Jonssons borg vid Bjärka-Säby. C. F. BROOCMAN i sin Beskrifning öfver... Öster-Götland, 2, s. 301 f., förlägger Bos sätesgård till en annan »Bosholme», nämligen den i sjön Rängen (nu landfast), där rester finnas av en mindre byggnad, kallad »Bos källare» (BRANDEL, s. 64 ff.). Denna lyder under Skillberga i Vårdnäs' socken, varav Bo Jonsson förvärvade en del 1366 (ovan s. 105, anm. 68), en annan 1381 (brev i L. S. B., daterat 1331 — sic! — ¹/₁₁; jfr ROSMAN, s. 184). Enligt en anteckning i Margareta Grips bok, s. 10, Trolleholms arkiv, hette den förra »stora gården» och den senare »lilla gården», till vilken hörde »en holm heter Boos holm», (de båda brevens årtal uppges här till resp. 1360 och 1330). På själva det nämnda brevet av 1331 (1381) ¹/₁₁ finnes antecknat med 1500-talsstil (Margareta Grips?): »Til mjnes att ten ljlle holme, som heter Bos holme, *bode her Boo Jonson*

skilda godsförvaltning i Östergötland, boningsorten för hans högt betrodde fogde Jöns Djäkn.¹⁷¹ Vilken ställning Bo Jonsson intog i denna bygd endast understrykes ytterligare därav, att han senast år 1370 blev *häradshövding i Hanekinds härad*.¹⁷² Lagen stadgade väl, att ingen fick innehava mer än ett häradshövdingedöme,¹⁷³ men detta förbud aktades föga: Bo Jonsson behöll i fortsättningen även häradshövdingedömet i Dalarne.¹⁷⁴

* *

*

På vad sätt Bo Jonsson i praktiken kom att utöva sitt nya ämbete, i vad det gällde den allmänna kontrollen av de kungliga finanserna, är så godt som alldeles okänt: man finner blott, att vid ett tillfälle hans samtycke inhämtas för en försäljning av skattejord till Vadstena kloster.¹⁷⁵ Att han tjänstgjort som hovchef, är däremot tämligen säkert,

pd, och hörer same holme aller tjll lille gården i Skjlibärg». Traditionen hade således hunnit förvanskas långt före BROOCMANS tid.

¹⁷¹ ROSMAN, s. 247 f., 279. Jfr om honom även K. H. KARLSSON, Bese-ätten, PHT 1904, s. 2.

¹⁷² Peter i Skeda kallar sig häradshövding å Bo Jonssons vägnar i Hanekinds härad i brev 1370 ^{2/11}, U. U. B. (av ROSMAN, s. 130, anm. 2, felaktigt daterat 1371 ^{1/11}) och i brev 1371 ^{28/8}, L. S. B.

¹⁷³ MELL, Tingm B IV, SCHLYTER X, s. 214.

¹⁷⁴ Jfr DD I: 37, 38 m. fl.

¹⁷⁵ RPB 911, fastebrev å jord i Bromma i Motala socken, såld till klostret »med hedherliks ok velborins manz Boo Joonssons, vellokx wars herra konunxsins æmbætzmanz loui». Jorden synes väl stannat i klostrets ägo efter Margaretas reduktion (HH XVI: 1, s. 25), men den torde likväl varit skatte, då vid räfstetinget 1399 endast *dybyggna* därpå tillerkännes klostret (RPB 3015). Bo Jonssons samtycke å kronans vägnar synes endast varit behövt under den förutsättningen, att gården genom försäljningen dragits undan skatt; något vid denna tid existerande privilegium för det nått och jämnt påbörjade klostret på fråse för dess jord är dock icke känt. — För den omedelbara ledningen av sin finansförvaltning hade konungen en kammarmästare, tysken Folrad von Züle, STYFFE, Bidrag I, s. LXIV; han tjänstgjorde åtminstone från 1369 till 1386, RPB 907, LU IV: 156, MU XXI: 11805.

då han mestadels återfinnes i Albrekts omgivning ända till dennes utlandsresa på hösten 1370.¹⁷⁶ Vid olika tillfällen fick han dock avbryta denna tjänstgöring för att utföra särskilda uppdrag eller sköta sina egna angelägenheter. Det blev till en icke ringa del diplomatiska uppgifter, som togo honom i anspråk.

Hösten 1369 medförde avgörandet i det danska kriget. Det danska riksrådet kapitulerade inför städernas krav och räddade därmed Danmark från undergång, då det på så sätt lyckades skilja dessa de farligaste motståndarne från den fientliga ligans övriga medlemmar. Preliminärfreden i Stralsund den 30 november innebar icke blott hansans triumf över Danmark utan också den svenska Skånepolitikens slutliga nederlag: till förpliktelseerna mot sina bundsforvanter togo städerna ingen annan hänsyn än att det formliga fredsslutet uppsköts till följande vår, då förbundsavtalets giltighetstid utlöpte.¹⁷⁷ Från denna tid träder i den svenska utrikespolitiken förhållandet till Norge och de under konung Håkan lydande västsvenska landskapen i förgrunden. Efter 1367 synas krigsrörelserna på denna front ha avstannat. När Håkan 1368 fick ett sedermera upprepade gånger förnyat stillestånd med städerna, har Albrekt sannolikt inbegripits i eller anslutit sig till detta — orsaken till Albrekts uteblivande från den skånska krigsskådeplatsen 1369 är således icke att söka i trycket av fientligheter från norska

¹⁷⁶ Jfr följande data ur Albrekts och Bo Jonssons itinerarier (bevisställen återfinnas, när de icke särskilt angivas, i *Bil.* 6): 1369 ¹¹/₉ äro båda i Stockholm, ¹⁴/₁₀ båda vid Bringetofta kyrka, ¹⁸/₁₁ båda i »Sioholm» (Stockholm?, jfr nedan anm. 191), 1370 ¹⁷/₁ Bo Jonsson i Stockholm (ROSMAN, s. 352 f.), ¹⁹/₁ Albrekt ib., ²/₃ båda ib., ⁹/₅ båda i Örebro, ¹⁶/₈ Albrekt på Svartsjö, ²²/₈ Bo Jonsson ib. (RPB 950), ¹⁰/₉ Bo Jonsson i Stockholm (RPB 957), ¹⁴/₉ Albrekt ib., ²⁷/₉ Bo Jonsson ib. (brev i L. S. B.), ²/₁₀ Albrekt ib.

¹⁷⁷ Rörande freden i Stralsund jfr utom förut citerade arbeten H. DENICKE, *Die Hansestädte, Dänemark und Norwegen von 1369 bis 1376*, s. 10—124, och D. K. BJØRK, *The peace of Stralsund*, *Speculum* 1932, s. 447—476.

sidan.¹⁷⁸ Det var dock endast av nödtvång, som vapnen fingo vila. Visserligen är det rätt antagligt, att Håkan numera givit upp hoppet att med väpnad hand störta inkräktarens välde i Sverige och inriktat sin politik mot de mål, som han i ett par urkunder anger som föremålen för sina underhandlingar med Albrekts män: fred och faderns befrielse ur fångenskapen.¹⁷⁹ Men han kan icke ha varit beredd att härför erlægga vilket pris som helst. Albrekt och ännu mer de svenska stormännen kunna antagas ha uppställt som ett oeftergivligt fredsvillkor, eventuellt vid sidan av kravet på en kontant lösepenning för konung Magnus, fordran på avträdandet av de svenska landskap, som stannat i Håkans besittning, — alltså ungefär de villkor, som till sist lades till grund för freden 1371. Men en dylik uppgörelse måste för Håkan ha tett sig oantaglig, till dess en ny erfarenhet hunnit övertyga honom om det lönlösa i att söka framtinga en billigare. En ny sammandrabbning var därför i verkligheten icke att undgå, när väl hansan tog sin hand från mecklenburgarne, så att Håkan kunde uppnå det för Norge livsviktiga stilleståndet med städerna utan att nödgas innesluta Albrekt däri. Och Håkans utsikter voro då icke de sämsta. Visserligen börjar redan vid denna tid en eller annan av hans landsflyktiga svenska anhängare, som drabbats av Albrekts godsconfiskationer,

¹⁷⁸ På hansedagen i Lübeck 24 juni 1368, där ett stillestånd med Norge tidigast är på tal, bestämmes, att städernas hövitsmän finge förhandla härom endast i samverkan med konung Albrekt, HR I. 469, § 24. Så länge städerna själva ännu hade behov av furstarnas hjälp, kunna de i eget intresse icke slutit något säravtal med Håkan, som givit denne fria händer mot Albrekt. Vad MUNCH (II: 1, s. 810 f., 827) anfört om ett svenskt infall i Jämtland 1369, är endast en lös gissning. — Stilleståndet mellan Norge och städerna gällde ursprungligen till påsken (1 april) 1369, HR I: 475, § 14; formligt avtal om dess förnyelse träffades först i augusti 1369 (jfr nedan), men underhandlingar därom påbörjades redan i mars, HR I: 489, § 23, se vidare SCHÄFER, s. 508 f.

¹⁷⁹ Håkans brev 1370 ¹²/₇ och ¹⁹/₇, se vidare nedan (anm. 202).

svikta i sin trohet: Erengisle Sunesson har senast 1368 underkastat sig Albrekt för att åter få tillträda gods och värdigheter i sin småländska hembygd.¹⁸⁰ Men å andra sidan blev det växande missnöjet bland Albrekts undersåtar, som snart endast behövde en ledare och ett tillfälle för att slå ut i fullt uppror, allt mera en bundsförvant att påräkna för Håkan.

För de svenska stormännen i Albrekts omgivning var naturligtvis problemläget ursprungligen detsamma som för deras konung. De kunna, som sagt, lika litet som han eller ännu mindre ha velat finna sig i att Värmland, Dal och stycken av Västergötland finge förbliva främmande och fientligt territorium. Men då en dylik sakernas ordning likväl kom att bestå under flera år, kunde det för dem bli ett önskemål att åtminstone övervinna de svåraste olägenheterna av ett latent krigstillstånd, att återknyta vänskapliga förbindelser med landsmän och fränder i det motsatta lägret, möjliggöra fredlig samfärdsel och trygga den ömsesidiga äganderätten. Dylika strävanden, som skulle bli karakteristiska för senare delen av Albrekts regering, spåras också redan nu.

Den 3 augusti 1369 hade stilleståndet mellan Norge och städerna förnyats att gälla till midsommaren 1370.¹⁸¹ Albrekt gav sin anslutning härtill genom en urkund av den 18 november, av vars text tyvärr endast de brottstycken äro kända, som bevarats i en nyligen upptäckt, starkt defekt avskrift.¹⁸² Dess nyssnämnda innebörd göres likväl klar av

¹⁸⁰ Han förpantar den 10% detta år till Klaus Ruske sitt härads-hövdingedöme i Sevede, Adkomstbreve paa svensk Gods, D. R. A. Obs. även hans godsaffär med Bo Jonsson s. å., ovan anm. 162. 1369 beseglar han tillsammans med bl. a. Bengt Filipsson en urkund i Linköping, RPB 865.

¹⁸¹ Det norska exemplaret av traktaten tryckt bl. a. DN VIII: 186 och HR I: 503, det av städerna utfärdade DN VIII: 187, HU IV: 311.

¹⁸² Handlingen, som påträffats av prof. D. A. SEIP i Rostgaards samling i Köpenhamns universitetsbibliotek, fol. 160, nr 19, har av honom publicerats under rubriken Fredsavtale mellom kongene Albrekt

de inledande raderna, vilka låta sig någorlunda säkert kompletteras, och de följande resterna av allehanda detaljbestämmelser ge åtminstone en föreställning om vilka frågor som varit uppe till reglering.¹⁸³ Den första av dessa

og Håkon 1369? i NHT V: 7, s. 463 ff. Den är ett mycket trasigt, nödortföttigt konserverat pappersblad med bevarad marginal nedtill och delvis upptill och till höger; på grund av det sätt, varpå de första textraderna låta sig suppleras, kan den konstateras utgöra endast hälften av ett ursprungligt, på vanligt sätt tvärs över hela ytan skrivet patentfolioblad (SEIPS anf. arb. s. 464 uttalade uppfattning av textens anordning är påtagligt oriktig). Stilen är 1300-talets eller något senare, språket svenska med ovanligt många germanismer och ett par direkta skrivfel (t. ex. *handa för halda* r. 35, 38); aktstycket är för den skull snarast att betrakta som en i Håkans svenska kansli utförd översättning av ett lågtyskt original. Skriften är genom urblekning delvis tämligen svårläst, vilket bidragit till att SEIP gjort talrika felläsningar, varav följande måste anmärkas: r. 1 *konnugt, lās a[ll]um*, r. 4 *[ss]weriki, lās noriki*, r. 8 *r[ike], lās r[ike?]* j *no[rig]he*, r. 11 *skelss(?)*, *lās skelff*, r. 17 *th na, lās th[enna for]nem[pda]*, r. 20 *ey . . bikrektat, lās ey æn bikrektat*, r. 21 *w . . . ne, lās we[lb]orne*, r. 24 *winde, lās ærinde*, r. 25 *nokrom* eller *fl . . . , lās nokor een* eller *fl[ere]*, r. 26 *. . . tha göra [ok] læggia, lās s[k]adha göra [a]ntiggia*, r. 27 *sslikir , lās ssslikir ff[ri]dbr[y]ter*, r. 30 *. . . m ræt at b[i]pia(?)*, *lās [s]in ræt at bl[if]fua*, r. 35 *hallda, lās handa*, r. 37 *løwtaa, lās løwitia*, r. 38 *stadhka, lās stadlika, hallda, lās handa, g[renum oc articul]is lofwom*, *lās gan[ska makt]*, r. 40 *episcopi, lās episcopi con[fessoris]*. — Den sista textraden, som följer efter eskatokollet, är sannolikt en vid dikteringen överhoppad passus, som tillagts här med insigering till vederbörligt ställe.

¹⁸³ Raderna 1—6 äro att utfylla ungefär så: »[Wi Albrekt med Gudz nade Swea ok Göta konunger] ok Scanö landz herra, gørum thet a[ll]um [mannum witerlikt // ok kunnugt med thesso waro nærwarande op]no breffue, at wi then dagthingan ok ffeloghan dagh, th[en høgborin // første war kæra herra ok fadher hertogh Albrekt af] Mækelborgh ok ware hielparæ stadhene *med ærlikom* [ok høg//bornom herra ok första war oom konung Hakon i] Noriki ok hans radgiffuarum dagthingat, begripit ok [ændat(?) // haffua, then haffua wi ok begripit (eller liktydigt uttryck) a] wara ok wars rikes vegna j Sswerike j sswa mato, at een [wiss ok // felogher dagh skal wara mellom bæggia rikena i S]werike ok Norighe innan thenna tiid ok sancti Johannis dag om mids[ommaren næst kommer]» etc. — Det finns inga spår av en

klausuler synes gälla de svenska områden, som konung Håkan och hans män »nu inne hava», Dal och Värmland (kanske mera); troligen har här stadgats om obehindrad samfärdsel mellan rikena.¹⁸⁴ Därefter talas om två fögderier, det under Lödöse och ett annat, vars namn ej bevarats (Amneholms?);¹⁸⁵ tydligen ha icke exakt samma villkor stipulerats för dem som för de förutnämnda områdena, men Albrekt synes ha utfäst sig att i något visst hänseende icke befatta sig med dem.¹⁸⁶ Nästa något så när sammanhängande parti förefaller att innehålla bl. a. bestämmelser om ömsesidigt bistånd av slottshövitsmän i bägge rikena vid polisåtgärder mot fredsbrytare.¹⁸⁷ Även kyrkans rättigheter synas ha garanterats.¹⁸⁸ Sista fördragspunkten avhandlar ett sammanträffande längre fram, till synes mellan konungarna själva, för fortsatta underhandlingar; tydligen återfinnes här den överenskommelse om ett möte i trakten av

bestämmelse om att detta stillestånd skulle i likhet med det norsk-hanseatiska automatiskt förlängas ännu ett år, och att så *icke* varit avtalat, framgår otvetydigt däraf, att Håkan i juli 1370 är beredd på ett nära nog omedelbart angrepp (DN II: 410, jfr STYFFE, Bidrag I, s. LVI). Uppgiften i *Gotskalksannalerna* (Isl. Annaler, s. 362), att 1369 ett treårigt stillestånd slöts mellan Sverige och Norge, är alltså ingenting att bygga på (jfr SEIP, s. 467); möjligen är den att hänföra till det avtal, som slutits 1368 (jfr ovan s. 142 f.), och kunde i så fall sägas ha en kärna av sanning, då ju det därigenom inledda stilleståndet *faktiskt* kom att räckas omkring tre år. Till 1369 förlägges i dessa annaler oriktigt även det femåriga stilleståndsfördraget mellan Norge och städerna 1370.

¹⁸⁴ R. 9—11.

¹⁸⁵ Amneholms eller Agneholms fögderi, som omtalas 1371, torde ha omfattat nordvästra delen av Vadsbo härad, STYFFE, Skandinavien, s. 127, 176 f., 180, RPB 1855, tr. HSH XIII, s. 15. Att Håkans besittningar i Västergötland varit indelade i två fögderier, är särskilt förklarligt, om de omfattat två från varandra skilda områden, dels sträckan längs kusten och Göta älv, som kan ha utgjort Lödöse fögderi, dels det nordligaste hörnet vid Värmlandsgränsen.

¹⁸⁶ R. 12—15.

¹⁸⁷ R. 19—28.

¹⁸⁸ R. 29—30.

Lödöse nästföljande trefaldighetssöndag (9 juni), vars tillvaro är känd genom omnämmandet i en urkund av 1370.¹⁸⁹ Fördraget bekräftas och beseglas av ett antal stormän, av vilkas namn endast tre bevarats: tyskarna Johan Lowzow och Gerhard Snakenborg samt Bo Jonsson.¹⁹⁰ Datum är bevarat men dateringsortens namn troligen korrupt.¹⁹¹

I detta fördrag, vars stympade rester nästan endast tjäna till att ge en föreställning om betydelsen av de upplysningar, som skulle varit att hämta ur en fullständig och begriplig text, är bestämmelsen om åtgärder mot våldverkare den icke minst intressanta. Om den, som det vill synas, föreskrivit en samverkan mellan hövitsmän i båda rikena, är den ju ett uttryck för en sådan, för att använda ett slagord från senare tid, skandinavisk tendens, som, enligt vad här nyss sagts, kan ha börjat växa fram hos de svenska

¹⁸⁹ R. 31—33; Albrekts brev 1370 9/8, ST II, s. 401, anm. 1, jfr nedan s. 150.

¹⁹⁰ Handskriftens »Løwitia» (jfr ovan anm. 182) är förmodligen ett svenskt öras missuppfattning av det tyska namnet Levezow. Detta bars av två familjer (med olika vapen), sedermera benämnda resp. Levezow och Lowzow. En till den senare hörande Henneke eller Hennekin (d. v. s. Johan) Levezow förekommer i Mecklenburg 1369—1382 (MU XVI: 9998 — ej nämnd i urkunden, som han beseglat, — XVIII: 10574, -XX: 11476), en Johan Levezow utan känt vapen 1357 (ib. XIV: 8412). Även i Raven von Barnekows räkenskaper nämnes en »Lewitow» (STYFFE, Bidrag I, s. 105). — Min av SEIP citerade konjektur, att här skulle åsyftas hertig Albrekts marsk Johan Lützw, utgick, som framgår av uppsatsen, från SEIPs egen läsning av namnet, då jag ännu icke hade sett själva aktstycket; den är så mycket mindre att vidhålla, som den förutsätter utelämnandet av riddartiteln, vilken Johan Lützw men icke Gerhard Snakenborg och Bo Jonsson hade och som alltså bort följa närmast efter namnet.

¹⁹¹ »Ssioholm». Att detta verkligen skulle vara Sjöholm i Södermanland, som SEIP förmodar, är tvivelaktigt, även bortsett från att denna gård annars omtalas först långt senare. De överläggningar med rådet, som torde föregått traktatens utfärdande, ha knappast ägt rum på ett avsides beläget gods; man skulle också väntat att i så fall se detta karakteriserat genom tillägget »curia» eller »manerium». Snarare är namnet en felskrivning för Stockholm.

stormännen under trycket av krigets besvärligheter. Den har visserligen förebilder i äldre fredsfördrag, såsom Varbergsfreden 1343.¹⁹² Men det nya är, att det här gäller en samverkan tvärs över gränsen under ett formellt krigstillstånd. Härutinnan pekar fördraget fram mot ett i detta avseende ännu mera karakteristiskt avtal: den bekanta separاتفreden med skåningarna 1381, slutet under brinnande krig mellan Sveriges och Danmarks regenter, vilken ju framför allt just rör sig om det gemensamma undertryckandet av fridsbrytare, rövare och illgärningsmän.¹⁹³

Det vittnar också om återknutna förbindelser, att några av Håkans anhängare — Erik Kettilsson, Ulv Jonsson, Peter Porse — under stilleståndstiden göra besök i Albrekts riksdel.¹⁹⁴ Särskilt kunna vi iakttaga, att Ulv Jonsson sammanträffat med sin frände Bo Jonsson vid ett tillfälle, som av allt att döma varit särskilt högtidligt.

De första dagarna i maj 1370 uppehöll sig nämligen Bo Jonsson med sina närmaste, sin moder, morbrodern Bo Bosson och Ulv Jonsson, på Bjärkaholm, där även biskop Nils av Linköping infann sig. Han mottog här redovisning av sin fogde Jöns Djäkn och belönade hans tjänster med en donation av två gårdar.¹⁹⁵ Den 4 maj återfinnas han och hans gäster, till vilka nu även Bengt Jonsson slutit sig, i Linköping. Här avslutar han flera köp och byten — däribland en affär med modern, av vilken han köper hennes

¹⁹² ST II: 267 (s. 95): »Item vterque nostrum, successores nostri et heredes ad hoc efficaciter cooperabuntur, quod predones et pirate... eliminentur» etc.

¹⁹³ ST II: 409.

¹⁹⁴ Erik Kettilsson är i Uppsala redan i aug. 1368, RPB 834; se om honom och Ulv Jonsson vidare ovan s. 110, anm. 80, om Peter Porse ovan s. 108, anm. 75. Det förstnämnda besöket skedde vid samma tid, som det första stilleståndet mellan Norge och städerna kungjordes (HR I: 475, § 14), och kan därför misstänkas ha gällt underhandlingar om Albrekts accession till detta.

¹⁹⁵ RPB 1848, 1849.

egendom i Forsa i Mönsterås socken¹⁹⁶ — men därjämte utfärda han och modern gemensamt ett gåvobrev till Linköpings domkyrka, varigenom de vid denna stifta en kantoria, förenad med det av Knut Jonsson, Ingeborg Bosdotters morfar, i livstiden grundade prebendet.¹⁹⁷ För detta ändamål skänka de dels en gård i Linköping, som Bo hade tillbytt sig av ärkedjåknens Nils Hermansson m. fl.,¹⁹⁸ dels jordar i Mjölby socken, som han förvärvat vid sitt redan omtalade byte med Karl Ulvsson av Tofta året förut.¹⁹⁹ Innehavare av kantorsvärdigheten förbehålla de sig och sina efterkommande att presentera i samråd med Knut Jonssons övriga ättlingar. Urkunden är besegrad även av de övriga nyss nämnda fränderna liksom av biskopen, vilken bekräftar och reglerar stiftelsen, av ärkedjåknens och av domkapitlet. Vad som särskilt föränledt denna akt av givmildhet

¹⁹⁶ Brev i vidim. av 1406 10/7, L. S. B. (SD I: 750), jämte de övriga anförd övan s. 138, anm. 162.

¹⁹⁷ RPB 939.

¹⁹⁸ RPB 938, SD II: 1871, jfr även brev 1376 3/4, L. S. B.

¹⁹⁹ Enligt bytesbrevet (ovan s. 139) 6 attungar i Sörby och 5 1/2 i Lundby samt ett kvarnhus i Mjölby i Vifolka härad, enligt donationsbrevet 6 attungar i Sörby, Sörbytorp och Smedstorp och 4 1/2 i Lundby samt kvarnen i Mjölby. Alla dessa lägenheter tillhöra Mjölby socken (vari den tidigare självständiga Sörby s. nu ingår). Som i det föregående flerstädes berörts, dömdes 1409 de i bytet mellan Karl Ulvsson och Bo Jonsson ingående gårdar, som Bo förvärvat av Eskil Eskilsson, att återgå (ovan s. 57, anm. 34, s. 133). Om fördenskill bytet i sin helhet upphävts, är ovisst, då domstolens utslag på Karl Ulvssons arvingars ersättningsanspråk icke är bevarat; man vet endast, att de återfått ett av Karl Ulvssons bytesgods, Motala, som Bo Jonsson i sin tur hunnit byta bort till Vadstena kloster, då detta vid samma räfst får till sig återdömda de mot Motala bortbytta godsens (SD II: 1187, felaktigt rubricerat av utgivaren). I varje fall ha de på grund av domen gjort anspråk på de av Bo Jonsson till kantorian donerade gårdarna, varom tvistas inför den nya räfsten 1414 (SD II: 1884); gårdarna i Sörby och Lundby stannade likväl i kantorianens besittning till reformationen enligt 1543 års register över Linköpings stifts kanikprebenden, Östergötlands handlingar 1543: 11, fol. 12 v. f., K. A. (jfr även prebenderegistret i samma serie 1544: 9).

mot kyrkan, är ju ovisst, men onekligen skulle den vara väl ägnad att celebrera en försoning mellan den gamle drotsens ättlingar på ömse sidor om stridslinjen — det var i så fall, väl att märka, en personlig, icke en politisk försoning, ty Ulv Jonsson förblev ännu ett års tid konung Håkans troman.

Blott några dagar senare, den 9 maj 1370, utfärdade konung Albrekt på ett rådsmöte i Örebro fullmakt för underhandlare att i hans ställe bevista det beramade fredsmötet vid Lödöse: biskoparna Nils av Linköping och Nils av Skara, marsken Karl Ulvsson, Bengt Filipsson och Bo Jonsson.²⁰⁰ Det heter i denna urkund, att även hansestädernas ombud skulle deltaga i mötet, men det är tvivelaktigt, om en sådan gemensam kongress någonsin varit på tal, ty i det bevarade stilleståndsfördraget mellan Håkan och städerna var stipulerat ett möte på Bohus den 1 juni 1370, och på Bohus kommo också förhandlingar mellan dessa parter till stånd under loppet av juni, varvid inga spår av svenskt deltagande äro att iakttaga.²⁰¹ Först ett par veckor efter det att Håkan den 1 juli gjort upp sitt mellanhavande med städerna, synas svenskarna — huruvida alla de nämnda fem ombuden infunnit sig, är ovisst — kommit till tals med hans fullmäktige i Lödöse, och man nådde då intet annat resultat än ett beslut om nya underhandlingar »uppe i Sverige» vid Larmsmässotid (10 augusti) och en därav betingad, helt kort förlängning av stilleståndet.²⁰² Icke heller denna termin tycks ha iakt-

²⁰⁰ ST II, s. 401, anm. 1.

²⁰¹ Jfr här och för det följande ST II: 395. — Bengt Filipsson har beseglat en urkund, daterad Vreta 4/6 (RPB 943). Rörande Bo Jonssons vistelseort är däremot ingenting att sluta av de i det föregående (anm. 147, 162) anförda breven av 1/6 och 24/6, daterade resp. Västervik och Folklandstingstad (dessutom ett u. o. 13/6), då de ej behövt utfärdas i hans närvaro.

²⁰² Håkans brev den 19 juli, DN II: 410; jfr ovan anm. 183. — Den 12 juli har Håkan, som bekant, utfärdat fullmakt för åtta herrar (de svenska emigranterna Erik Kettilsson, Jon Hjärne, Lars Björnsson och Ulv Jonsson samt fyra norrmän), att underhandla med »de Suenske herrer» (ST II, s. 402, anm. 3). Man har genomgående tagit för

tagits, men i början av september voro ett par av Håkans anhängare — Erik Kettilsson och Ragvald Filipsson — i Stockholm, där ett råds- och herremöte var samlat.²⁰³ Det är att antaga, att man härvid ånyo förlängt stilleståndet, förmodligen till nästa sommar.²⁰⁴

Det nämnda rådsmötet är måhända märkligare genom andra avgöranden, vilka lika litet som det supponerade stilleståndsavtalet låta sig avläsas i de dokument, vari de tilläventyrs blivit skriftfästa — att överhuvud ett rådsmöte förevarit, känna vi endast tack vare några därvid tillkomna, av flera deltagare beseglade privatürkunder — men som äro förutsättningen för efteråt framträdande förhållanden och som med all sannolikhet måste förläggas till tidpunkten i fråga. Dels har rådet kompletterats i ledigheterna efter de tre skånska stormän, som intagits 1368 men nu efter Skånepolitikens bankrutt icke längre voro att påräkna. I deras ställe intogos den nye proselyten för Albrekts sak Erengisle Sunesson, Staffan Ulvsson (ulv) och Bengt Nilsson (Oxenstierna).²⁰⁵ Dels — och viktigast — har en omreglering skett av de ekonomiska mellanhavandena mellan kronan och Nils Turessons arvingar, betydelsefull framför

avgjort, att denna fullmakt gällt just för de enligt brevet av 19 juli förestående underhandlingarna uppe i Sverige i augusti. Häremot talar dock på det bestämdaste, att det är fråga om underhandlingar blott med »de svenska herrarna», icke med kung Albrekt. Detta kan icke förklaras på annat sätt, än att fullmakten avser förhandlingarna i *Lödöse* med de nedresta svenska herrarna. Antalet av Håkans ombud synes också för stort för en sändefärd men rimligt, om de blott skolat förfoga sig från Bohus till Lödöse för att möta svenskarna. Lödösemötet har alltså den 12 juli icke varit avslutat, som man menat, utan omedelbart förestående, och Håkans uttryck i brevet av 19 juli, att *han* och hans råd (»ver ok rad wart») deltagit däri, får icke tagas efter bokstaven. Albrekts uteblivande från ett avtalat möte gav Håkan fullgod orsak att själv också utebli.

²⁰³ Se Exkurs 3, s. 294. Under augusti uppehöll sig Albrekt (liksom Bo Jonsson) på Svartsjö (ovan anm. 176).

²⁰⁴ Jfr nedan s. 163, 173.

²⁰⁵ Se Exkurs 3, s. 295 ff.

allt därigenom att den lagt grunden till Bo Jonssons pant-innehav, enkannerligen i Finland.

Av Nils Turessons panter hade, som vi sett i det föregående, Karelen, Nyland och Tavastland med all sannolikhet stannat i hans arvingars besittning under förvaltning av hans svåger Sune Håkansson.²⁰⁶ Om denne berättas, att han blivit bannlyst av biskop Johan II av Åbo och sedan ihjälslagen i Nyland; hans död torde ha inträffat under senare hälften av år 1368.²⁰⁷ Pantlänens öden under den närmast följande tiden äro icke alldeles klara; vi ha öfverhuvud icke många underrättelser om det världsliga samfundets tillstånd i Finland denna tid utom vittnesbörd om våldsdåd och upproriska rörelser, som mynna ut nära nog

²⁰⁶ Jfr ovan s. 99 ff.

²⁰⁷ P. JUUSTEN, *Chronicon episcoporum Finlandensium*, ed. H. G. PORTHAN, s. 295. Han levde ännu 1368 ^{23/6} men var död 1369 ^{14/7}, Åbo domkyrkas svartbok, n:r 204, RPB 881 (FMU I: 776). I en kopia-bok i Revals stadsarkiv finnes en skrivelse från stadens råd till biskopen i Åbo, i Katalog des Revaler Stadtarchivs (III: 298) på goda grunder daterad till oktober 1368, däri rådet försvarar sitt handlingssätt mot vissa nyländska bönder (villani de Nylandia), som sakförts i Reval men ställts på fri fot. Det heter här: »Talia et hiis similia vestre discretioni relato, vestra rogamus virtus nos habeat excusatos et defensos, quia vestri firmi sumus et sicut litera vestra sonuit, inducias fore positas inter villanos de Nylandia» (här synes ett »et» och den andra fördragsslutande partens namn hava öfverhoppats) »ex parte Simonis bone memorie, nobis extunc aliud non constat, nec quod secure ad nos venire possunt. Sed rogamus vestram honestatem, vt eos informetis, quod ad nostrum portum non ducant bona obsumpta Simoni et suis seruatoribus, et cum hoc illos, qui nocturno tempore prope nostrum portum nauem Simonis conbusserunt.» Det förefaller sannolikt, att här i stället för »Simonis» och »Simoni» bör läsas »Sunonis» och »Sunoni» och att det således är tal om Sune Håkansson och efterdyningar efter hans dråp. En felskrivning kan så mycket lättare tänkas ha skett, som brevet endast föreligger i en påtagligt bristfällig avskrift ur en äldre kopia-bok (jfr om handskriften PRSA 8, s. XVIII—XXIII). Det anförda utdraget därur är hämtat ur en avskrift, som stadsarkivarien i Reval dr P. JOHANSEN haft vänligheten att meddela mig.

i anarki. Närmast övertog drotsens brorson, Sten Bengtsson, befälet på Viborg; man känner från hans hövitsmannaskap endast den gåtfulla episod, då en viss Håkan Gerekosson med överrumpling fick slottet i sitt våld för någon tid och gjorde herr Stens folk till fångar.²⁰⁸ Kuppen ser ut att ha varit ett led i en helt privat fejd, men dess upphovsman var icke utan förbindelser: efteråt fick han huld och skydd i Reval, vars råd upprepade gånger beviljade honom lejd,²⁰⁹ och vid ett tillfälle rekommenderas han härtill av en ordensdignitär, som säger sig ha mottagit en förbön för honom från — konung Albrekt, hans fader och greve Henrik av Holstein.²¹⁰ Sten Bengtsson är redan i mitten av år 1369

²⁰⁸ Sten Bengtsson, Staffan Ulvsson och Harald Kase till rådet i Reval, Viborg torsdagen efter pingst u. å., FMU I: 786, där under 1370. Då Staffan Ulvsson, som här nämnes väpnare, redan 1370 ¹/₄ är riddare (brev i L. S. B., jfr LÖFQVIST, Om riddarväsen och frälse i nordisk medeltid, s. 249, 251), men brevet å andra sidan måste vara skrivet efter Sune Håkanssons död, är det att datera 1369 ²⁴/₅. Detta år får Håkan Gerekosson lejd av rådet i Reval till pingst (²⁰/₅), jfr nedan anm. 210; brevet torde således vara föranledt av underrättelsen om hans ankomst till denna stad, följaktligen också skrivet efter borgens återtagande, vilket eljes icke framgår av innehållet. Den beskyllning från Håkans sida, som brevskrivarne referera, att han själv tagits till fånga trots given lejd, syftar väl på en tilldragelse före hans egen kupp mot Viborg. — »Menigheten i Karelen, särdeles Harald Kase och Andreas Sattesson», varnar rådet i Reval för förrädaren Håkan Gerekosson i en skrivelse dat. Viborg tisdagen efter Invocavit u. å., Katalog des Revaler Stadtarchivs III: 313, här under 1370 (⁵/₅). Motiveringen för denna datering synes ej alldeles bindande. Harald Kase var i alla händelser i Sverige 1370 ²⁰/₁, RPB 916 (saknar ort men är beseglat av bl. a. Staffan Ulvsson, som den ¹⁷/₁ är i Stockholm, ROSMAN, s. 352 f.).

²⁰⁹ Revaler Geleitsbuch-Bruchstücke 1365—1458 (PRSA 4), n:r 57, 58 (1368, 3 + 6 veckor), 84 (1369, till pingst), 148? (1370 ²⁰/₆—1371 ²⁰/₆). I detta arbete är den kronologiska ordningen för lejdnotiserna åren 1367—1369 rubbad, uppenbart beroende på att vid handskriftens inbindning bladen 6 och 7 bytt plats (förbisett av utgivaren). Utgivarens årsbestämningar rubbas dock ej härav i fråga om de här anförda notiserna.

²¹⁰ Kommendören av Fellin till rådet i Reval 1370 ¹⁰/₃, LECU III:

tillbaka i Sverige, och vem som efterträdt honom på Viborg är ovisst.²¹¹ I ett brev av konungen, som sannolikt är riktat till Åbo domkapitel och skrivet just vid tiden för Stockholmsmötet, den 2 september 1370, omtalas, att invånarna i »Viborgs och Nylands län» vägrat att fullgöra sina utskylder till slottet, varför adressaterna anmodas att förmana dem härtill; det låter snarast förmoda, att Viborg nu varit i kronans omedelbara besittning, då väl konungen mindre bekymrat sig om utlagornas indrivning, om länet fortfarande varit förpantat och slottets vidmakthållande således befälhavarens sak, men kan ju icke räcka till ett verkligt bevis för ett sådant antagande.²¹² I samma brev meddelar

1068. Kommendörens här omtalade sammanträffande med de tre furstarna i Wismar och Schwerin är troligen att förlägga till början av 1369, se *Bil. 6*. — Då detta brev onekligen kan väcka misstankar, att konungen spelat under täcke med Håkan Gerekosson, måste redan i detta sammanhang anmärkas, att Albrekts bekanta underhandlingar om försäljning av vissa finska landskap till Tyska orden, som av ett par forskare hänförs till 1370 (HAUSEN, anm. till FMU I: 797, J. W. RUUTH, Åbo stads historia under medeltiden och 1500-talet, h. 2, s. 29 f.), i verkligheten höra till en senare tidpunkt. Källan till vår kunskap om dem är högmästaren Winrich von Kniprodes fullmakt för kommendören av Danzig »Siffridus Walpod» och en annan ordensbroder att avsluta köpet, FMU I: 797. Sigfrid Waldbott von Bassenheim blev enligt J. VOIGT, Namens-Codex der deutschen Ordens-Beamten, s. 26, kommendör av Danzig först 1373 ¹⁷/₃ (efter Konrad Zöllner von Rotenstein, som enligt cit. arbete beklädde ämbetet 1368—1370 men enligt samme förf:s Geschichte Preussens, 5, s. 405, 1368—1372) och kvarstod på denna post till årsskiftet 1383/84, då han blev kommendör av Thorn; i de i P. SIMSONS Geschichte der Stadt Danzig, bd 4, avtryckta urkunderna förekommer han 1374—1382. Till dessa underhandlingar får jag återkomma i senare delen av mitt arbete.

²¹¹ Erik Karlssons salubrev till honom på Tyresö 1369 ²⁴/₆ (RPB 876), beseglat av bl. a. ärkebiskop Birger och Bo Jonsson, saknar dateringsort men är förmodligen utställt i Stockholm, där Erik Karlsson och Bo Jonsson äro den ¹⁵/₆, jfr RPB 873. Även Staffan Ulvsson har beseglat.

²¹² Åbo domkyrkas svartbok, n:r 196; om adressaterna och dateringen se *Bil. 6*, anm. 22.

konungen också sitt godkännande av de överenskommelser och stillestånd, som adressaterna å kronans vägnar träffat med »länder, härader och socknar i Finland» — med Finland kan här endast åsyftas det av Ernst von Dotzem förvaldade Åbo fögderi.²¹³ Även här har således den världsliga armén varit ur stånd att upprätthålla ordningen: konungens företrädare måste landskaps- och sockenvis underhandla med menigheterna. Hela landet har varit i jäsning eller öppet uppror.

Man finner nu, att Bo Jonsson i februari 1371, ehuru ännu i Stockholm, för titeln *hövitsman på Viborg*.²¹⁴ Tydligtvis måste han ha mottagit detta befäl före konungens avresa till Tyskland hösten 1370. Albrekts kungaförsäkran från augusti 1371 ger ytterligare besked: enligt denna innehåller han Viborg, Tavastehus och Borgholm och det icke rätt och slätt som ett tjänsteuppdrag — av samma slag som hans befattning i Stockholm, som han alltjämt bekläder — utan med egna av kronan överlåtna rättigheter; att denna överlåtelse haft karaktären av förpantning, nämnes åter uttryckligen först i hans testamente (beträffande Viborg och Tavastehus).²¹⁵ Det gemensamma för de områden, som lydde under de nämnda slotten, alltså Öland och östra Finland, är att de ännu nyligen innehafts eller styrts av arvingar till Nils Turesson: i november 1369

²¹³ Rörande användningen av namnet Finland se P. O. VON TÖRNE, *Medeltidsstudier*, 4, FHT 1921, s. 10 ff. På detta ställe kan namnet icke beteckna blott Egentliga Finland, då det talas om olika länder (terrae) i Finland (de Finlandia), utan antingen hela Finland eller västra Finland i motsats till »Österlanden» i detta ords inskränkta bemärkelse (jfr nedan s. 190). Härav förklaras, att brevet i kopia-boken har rubriken »Littera Alberti regis super placitacione jn Norrabuthn» — som ovan (s. 91 f.) framhållits, torde Satakunta med östra delen av »Norrbotten» ha legat under Åbo.

²¹⁴ LU IV: 146, jfr ovan anm. 153. Om betydelseskilnaden mellan titlarna hövitsman och fogde jfr ovan s. 99, anm. 55.

²¹⁵ Jfr nedan s. 174 f. Ännu i oktober 1371 bär Bo Jonsson titeln fogde i Stockholm, RPB 1013.

titulerar sig Erik Karlsson »praefectus» (landsherre, ståt-hållare) över Öland.²¹⁶ Det ligger nära till hands att gissa, icke blott att även Öland varit förpantat till Erik Karlsson — kanske alltsedan dess återerövring från konung Håkan — utan också att Bo Jonssons förvärv av alla dessa landskap grundat sig på att han betalt kronans skuld till Nils Turessons arvingar. Även bortsett från den nyss berörda, förvisso högst osäkra möjligheten, att Albrekt själv dess-förinnan lyckats inlösa Viborg, finns det dock skäl att misstänka, att sammanhanget varit ett annat och mera in-vecklat. Å ena sidan är nämligen Erik Karlsson åtminstone från 1373 med panthavarens rätt »landsherre» över Östergötland och har därjämte, förmodligen på samma villkor, nordvästra Småland, Jönköpings eller Rumlaborgs fögderi;²¹⁷ å andra sidan upphöra, som förut framhållits, med år 1370 spåren av den påvliga kammarens ansträngningar att få ut sina fordringar i Nils Turessons bo.²¹⁸ En förklaring, som någorlunda täcker alla dessa förhållanden, är då att finna i hypotesen, att Bo Jonsson tillhandahållit Erik Karlsson medel till att godtgöra påvestolen — och förmodligen också till att lösa ut Nils Turessons övriga arvingar — och i gengäld övertagit arvingarnas dittillsvarande panter, medan Erik Karlsson fått nya sådana av kronan för dess gamla skuld till drotsen. Men denna hypotes förutsätter, att Albrekt samtidigt satt sig i ytterligare skuld till Erik Karlsson eller Bo Jonsson eller bådadera, då kronan annars uppenbart skulle förlorat på affären: medan Östergötland och nordvästra Småland dragits undan konungens fatatur, har på sin höjd, så vidt man kan se, det år 1366

²¹⁶ RPB 907.

²¹⁷ RPB 1068, 1258 m. fl.; Erik Karlssons förläningsbrev till Jakob Jakobsson på Göstrings härad 1373 ¹¹/₀, U. U. B. (HSH XVII, s. [140]); densammes brev 1376 ²²/₅, 1377 ⁴/₃, 1380 ⁷/₈, Jönköpings rådhusarkiv (HSH XXXII, s. 373 f.).

²¹⁸ Jfr ovan s. 102.

till påvestolens ombudsman pantsatta Gästrikland återgått under denna.

Om vi således ha att hänföra Bo Jonssons förvärv av de finska landskapen senast till hösten 1370, så skulle det dock dröja länge än, innan han personligen övertog deras styrelse.²¹⁹ För den närmaste tiden väntade honom en ännu mera maktpåliggande uppgift. Mot slutet av året begav sig konung Albrekt över till Tyskland, ovisst i vilket ärende — det var icke hans första besök i hemlandet efter tronbestigningen —, och Bo Jonsson ställdes i spetsen för rikets styrelse under hans frånvaro.²²⁰ I januari 1371 ser man honom för första gången utöva den kungliga domsrätten: tre dombrev av honom från råfsteting i Skänninge och Linköping äro bevarade.²²¹ I ett av dessa förbjuder han alla och envar att befatta sig med ett till Linköpings domkyrka testamenterat gods, innan testamentet granskats av konungen eller rådet eller honom själv. Ordalagen äro tydliga

²¹⁹ Vem som under tiden företräd honom i Finland, är ovisst. I ett brev av 1447 5/8 (Svenske Pergamentsbreve, D. R. A., tryckt hos GRÖNBLAD, Nya källor till Finlands medeltidshistoria, n:r 27, och efter honom FMU III:2698) omtalas en händelse som inträffat, då Bo Jonsson »första tiidh fik Wybörgx slot oc læn», och då en frälseman, som hette Sathe, var »Boo Jonssons embitzman her i Karelen». (GRÖNBLAD, som ansett namnet lika väl kunna läsas Dathe som Sathe, har föredragit den förra läsarten, »redan af det skälet, att den andra uttydningen skulle klinga i våra öron mer än tvetydigt».) Denne för övrigt okände Sathe har förmodligen varit en frände till den ovan anm. 208 nämnde Andreas Sattesson. Namnet förekommer även under 1400-talet i Finland, se FMU III:2797.

²²⁰ Se *Bil.* 6.

²²¹ RPB 972, 974, 1854; jfr F. ÖDBERG, Om den svenske konungens domsrätt, 2, s. 52 f. Då det förstnämnda brevet är daterat Skänninge 1/1, de två senare Linköping 10/1, måste Bo Jonssons bytesbrev med Folrad Drekow och fru Sigrid Håkansdotter, daterat Norrköping 1/1 (U. U. B., tryckt ROSMAN, s. 353 ff.), som säkerligen utfärdats i hans närvaro, vara feldaterat (»feria quinta infra octauam epyphanie» i st. f. »post octauam?»).

nog: till dess konungen återkommit, utövades hans domsrätt av rådet i dess helhet eller av Bo Jonsson ensam med samma befogenhet.²²² Som i det föregående berörts, handlägger han också diplomatiska ärenden.²²³ Det är uppgifter, som tillfallit honom som en i praktiken naturlig konsekvens av hans tidigare ämbetsställning som högste ombudsman men icke ligga inom det ursprungliga området för denna; han nyttjar fortfarande titeln i fråga, men dess verkliga innebörd är nu en annan, den från Magnus Erikssons tid kända av ställföreträdare för den frånvarande konungen. Det förvånar då icke, att Stockholms råd i ett par förut citerade urkunder från februari 1371 tillägger honom den förnämligare titel, med vilken föreställningarna om en dylik maktbefogenhet voro förknippade, Sveriges rikets drots (dapifer regni Suecie).²²⁴

Det blev på så sätt Bo Jonsson, som i spetsen för rådet fick möta utbrottet av det hat mot det mecklenburgska kungadömet, som under sju år hunnit växa upp i landet, upproret 1371.

Om den under år 1371 upplågande fejd, som kan betecknas som den långa tronstridens avslutningskris, berätta de medeltida annalerna icke mera, än att konung Håkan be-

²²² RPB 972, till ordalydelsen jfr ÖDBERG, s. 82, anm. 1. Då K. H. KARLSSON åberopar det citerade uttrycket som stöd för att Bo Jonsson som drots (sic) ägt självständig domsrätt (Den svenske konungens domsrätt, 1, s. 61, anm. 4), begår han tydligen ett dubbelt misstag. Meningen kan endast vara den, att den åsyftade granskningen kunde komma att förrättas antingen av konungen själv efter hans återkomst eller av rådet, resp. Bo Jonsson, före denna tidpunkt.

²²³ Ovan s. 134 f. Att han härvidlag icke uppträder i egenskap av fogde i Stockholm, fast det gäller skyddet av en Stockholmsköpmans handelsintressen, förefaller att understrykas av hans titulatur i de citerade breven till det tyska faktoriet i Brügge: »en ammetman des edelen vorsten koning Albrecht van Sweden unde houetman to Wyborch» (LU IV: 146), resp. »officialis generalis Swecie et capitaneus castris Wyborch» (det ovan anm. 154 anförda, otryckta brevet).

²²⁴ LU IV: 148 m. anm.

lägrat Stockholm.²²⁵ De händelser, som föregått denna belägring, återspeglas glimtvis i en del urkunder, bland vilka det först i senare tid av forskningen beaktade stillestånds-fördraget från Edsviken den 15 april är av särskilt intresse. På detta fördrag, där man bland Albrekts motståndare finner namngivna såväl en rad av de svenska stormän, som förblivit Folkungarna trogna, som en eller annan ren norrman, grundar sig i första hand den i nyare arbeten förhärskande uppfattningen av konflikten som en resning inom Albrekts välde, som fått sin avslutning i Håkans fälttåg men redan dessförinnan stått under ledning av hans förklarade anhängare.²²⁶ Att dessa herrar gått Håkans ärenden, har naturligt nog tagits för givet, medan arten av deras insats så till vida uppfattats olika, som det än sagts, att de ställt sig i spetsen för ett redan spontant utbrutet uppror, än åter, att de själva anstiftat resningen.²²⁷ En väsentligt avvikande

²²⁵ SRS I: 1, s. 29, 58, 73, på det sistnämnda stället (*Stockholms-franciskanernas diarium*) under år 1370 och i den formen, att Håkan »contra Stocholm» låtit uppbygga »Konunxberg», en lokalitet, som redan av OLAUS PETRI (Samlade skrifter, IV, s. 127) uppfattas som en norr om Stockholm belägen skans. *Visbykrönikan* känner icke till belägringen utan säger, att Håkan gjort ett infall i Sverige, som icke dateras närmare än till tiden efter Gataslaget, varvid han härjat Öster- och Västergötland, och slutligen »med slug och skicklig underhandling» lyckats befria fadern (SRS I: 1, s. 45). Magnus' befrielse omtalas f. ö. icke heller i de nyssnämnda källorna som en direkt följd av Håkans krigståg.

²²⁶ Den förste, som uppmärksammat Edsviksfördraget, är STYFFE (Bidrag I, s. LVI ff.).

²²⁷ Den förstnämnda meningen är STYFFES (l. c.), den senare framträder redan hos MUNCH (II: 1, s. 831) och sedermera i mer eller mindre pregnanta formuleringar hos TARANGER (Norges historie, III: 1, s. 132 f.), STRECKER (s. 188) och TUNBERG (s. 283). Endast på ett par håll har de ledande stormännens roll så negligierats, att rörelsen framställt icke blott som demokratisk i den meningen, att den väsentligen uppburits av allmogen, utan som rent av riktad mot aristokratien snarare än mot dynastien och tyskarna, så av P. GIRGENSOHN, Die skandinavische Politik der Hansa 1375—95, s. 59, och — i något oklara ordalag, som nästan synas identifiera »stormannaväldet» med den Albrektska regimen — H. HILDEBRAND, Medeltiden, s. 290 f.

mening har emellertid uttalats av en författare, som nyligen upptagit detta ämne till utförlig behandling: »resningen» är mindre en folkrörelse än ett de ifrågavarande herrarnas eget företag, och den är snarare från början igångsatt av dem på egen hand och till hävdande av deras egna intressen, icke minst de godspolitiska, än i konung Håkans tjänst.²²⁸ Det är en tolkning, som alltför mycket bygger på den uppgörelse, i vilken fejden utmynnade, för att ge ett riktigt perspektiv på den föregående utvecklingen. Konflikten uppkomst och upprorsledarnes förhållande till konung Håkan låta sig förstås endast genom en granskning av Håkans egna åtgöranden, det enda inslag i händelseförloppet, som är åtkomligt för en närmare analys.

Det tidigaste spåret av att krigstillstånd inträdat är en den 15 februari 1371 daterad kungörelse av Håkans anhängare Lars Björnsson (bjälke) såsom hövitsman på Axevall till invånarna i Redväg och Bogesund med befallning att erlægga sin skatt till Udd Mattsson.²²⁹ Folkungarnas män ha således åter fått Västergötlands viktigaste slott i sina händer och spela herrar långt nere i landskapets centrala del. Den 28 februari är Håkan själv på fädernegodset Årnäs vid Väneren, ej långt ifrån Axevall, och riktar därifrån en befallning till invånarna i Amneholms fögderi att i fråga om prestationer till kronan endast rätta sig efter Erik Kettilsson,

²²⁸ ANDERSSON 1929. Ovanstående sammanfattning av denna undersöknings resultat måste förses med den reservationen, att förf. icke fullt klargör, i vilken grad »resningen» enligt hans mening vunnit anslutning bland den svenska allmogen. I slutmeningen karakteriseras fejden som »de svensk-norska herrarnas företag . . ., utfört mer eller mindre självständigt gentemot Håkan och med stöd även från bredare lager i Sverige». Frånsett påpekandet (s. 48), att Albrekts kungaförsäkran ger bevis för att missnöje rådt bland dessa bredare lager, anföres dock inga skäl för att ett sådant stöd lämnats av dem, något som förf:s argumentering snarare vill motbevisa. Jfr även B. HILDEBRAND, Esbjörn Blåpanna och hans arvingar, s. 23, anm. 58.

²²⁹ Orig. i Adkomstbreve paa svensk Gods, D. R. A.; jfr STYFFE, I. c.

Folkungarnas marsk och styresman i Värmland.²³⁰ Båda kungörelserna äro tydligen riktade till områden, vilkas besittning varit omstridd, men medan Håkan själv vänder sig till det, över vilket han kan förmodas ha haft ett traktatmässigt erkänt (fast måhända icke odelat) välde, så talar en av hans trommän i eget namn till det, som under den närmast föregående tiden, så vidt bekant, varit i mecklenburgarnes besittning.²³¹ Den 15 april står en mot Albrekt fientlig här vid Edsviken nära Stockholm; bland dess ledare, som här sluta ett stillestånd med stadens försvarare, finna vi, som nämnt, många av Håkans kända svenska anhängare och t. o. m. norrmän med eller utan svenska förbindelser, men i spetsen en av Folkungarnas dittills bittraste fiender, biskop Nils av Linköping.²³² Håkan själv åter uppehåller

²³⁰ RPB 1855 (HSH XIII, s. 15). Att Håkan säger sig ge denna befallning å sin faders vägnar, är ytterligare ett stöd för den ovan s. 84, anm. 14, framförda åsikten om Magnus' och Håkans delning av riksstyrelsen 1362.

²³¹ ANDERSSON (anf. arb., s. 32) synes anse det osäkert, huruvida Axevall verkligen överlämnats till Albrekt av Gerhard Snakenborg (jfr STYFFE, Bidrag I, s. XLIV f., och ovan s. 114 f.), något som med det föreliggande materialet knappast kan betvivlas. Om Amneholms fögderi jfr ovan s. 146.

²³² RPB 987, tryckt STYFFE, Bidrag I: 44, ST II: 397, MU XVIII: 10185. Rörande de i fördraget uppräknade ledarne jfr ANDERSSON 1929 (de ovan s. 79, anm. 2, framställda invändningarna mot vissa av förf:s resultat rikta sig givetvis icke mot utredningen av dessa herrars ställning 1371); ett par kompletterande notiser lämnas av B. HILDEBRAND i hans anmälan av ANDERSSONS arbete, PHT 1929, s. 167 f., och i Esbjörn Blåpanna, s. 23, anm. 57. Ytterligare två av Håkans kända anhängare, Narve Ingevaldsson och den norske rådsherren Gaute Eriksson (Galtung), synas ha närvarit vid hären, att döma av Knut Algotssons pantbrev till Gaute Eriksson 1371 $\frac{7}{4}$, som beseglas av Narve Ingevaldsson och Magnus Sture (Norske Pergamentsbreve, D. R. A.); det saknar dateringsort, men Knut Algotsson och Magnus Sture äro båda med vid Edsviken. Ännu ett par namn torde vara att hämta ur Lek Ofradssons pantbrev till Erik Kettilsson, dat. Nyköping 1371 $\frac{1}{6}$ (i vidim. av 1396 $\frac{10}{11}$, Aage Akselsön Thotts privatarkiv, D. R. A., avskr. av K. H. KARLSSON, R. A.); det beseglas av riddarne Knut Algotsson, Erengisle Nilsson (Hammerstaätten), Magnus Sture

sig ännu i mitten av maj i Lödöse.²³³ Vid hansedagen i Stralsund den 25 maj bereda sig städernas fullmäktige på att få underhandla med Håkan i egen person, då han tidigare givit tillkänna sin avsikt att infinna sig, eller att genast skicka sändebud till honom, om han uteblir. I stället in- finner sig å hans vägnar Gotskalk Falkdal, den av påven utnämnde biskopen av Linköping, som vid Håkans hov fördrev tiden i väntan på att få tillträda sin biskopsstol, och anhåller, att städerna skola sända ombud till ett fredsmöte nästa 8 eller 15 september; då denna tidpunkt befinnes oläglig och man i stället föreslår 1 eller 15 augusti, svarar Gotskalk, att konungen då kommer att befinna sig långt inne i Sverige, fullt upptagen av andra ärenden. Slutet blir, att ett möte beramas till 1 maj 1372.²³⁴ I början av juli står sedan Håkan mycket riktigt med sina trupper i närheten av Stockholm,²³⁵ den 14 augusti slutes freden.²³⁶

och Birger Turesson (båt) samt väpnarne Ulv Jonsson, Axel Kettilsson (Krognos), Håkan . . ., Torkel Erengisleson (Barun), Erengisle Ebbesson (sparre) och Nils Knutsson. Av dessa återfinnas fem bland de upproriska vid Edsviken; av de övriga är Torkel Erengisleson notoriskt Folkungarnas anhängare och Erengisle Ebbesson nära frände till Magnus Sture (se G. CARLSSON i PHT 1920, s. 101, anm. 2), medan Erengisle Nilsson — som var svåger till Sten Bengtsson (Bielke) — åtminstone 1370 tycks ha stått på Albrekts sida (RPB 922).

²³³ DN II: 417.

²³⁴ HR II: 11, § 2; 13.

²³⁵ Han har detta år vid Almarstäk utfärdat ett brev (orig. i Skoklosterssaml., R. A., cit. i utdrag av LAGERBRING, 3, s. 536, anm. 4, och s. 567, anm. 3), av vars datering återstå orden »die sanctorum»; härefter avbrytes texten av ett hål i pergamentet, vid vars kant dock återstå ett tydligt s och strax därefter ett litet streck, som kan vara nedersta stycket av ett p. Otvivelaktigt är här att läsa »septem fratrum», som precis fyller lakunen och är det enda helgondagsnamn, som passar till tiden. (Jag har att tacka min vän fil. lic. LARS SJÖDIN för denna komplettering.) Enligt detta brev har alltså Håkan varit i Uppland redan den 10 juli. Hans av LAGERBRING, I. c., och STYFFE, Bidrag I, s. LIX, anm., anförda brev av 2 augusti, givet »prope Stokholmis in castris nostris», finnes i avskrift i Peringskiölds Dipl. E 12. R. A.

²³⁶ ST II: 399.

Alla dessa fakta låta inordna sig i ett begripligt sammanhang endast under den förutsättningen, att fejden till en början förts utan Håkans öppna deltagande, och närmast tyda de på att dess utbrott kullkastat hans egna planer och beräkningar. Varför står han icke själv i spetsen för den här, som i april rycker mot Stockholm? Man har svarat: därför att han icke haft tillräckligt med trupper samlade.²³⁷ Om så varit fallet, skulle det vara det bästa beviset för att striderna börjat före den tidpunkt han avsett, men vi veta ingenting med visshet om hans rustningar, och de folkungatrogna styrkor, som förmått att tränga fram till Stockholms portar, lära icke kunna betraktas som otillräckliga.²³⁸ Förklaringen måste i stället vara den, att han varit bunden av ett stilleståndsfördrag, som utlupit först på sommaren — kanske vid midsommar, liksom 1369 års avtal. Därför vill han icke i februari uppträda med en erövrades åthävor i Västergötland utan överlåter denna roll åt en betrodd västgötsk storman;²³⁹ därför beger han sig först i juli till Stockholm för att taga befälet över belägringshären.²⁴⁰ Däremot gör han sig icke samvete av att begagna konjunkturen, när ett uppror bryter ut i Albrekts besittningar, genom att låta de svenska stormän, som lydde under hans spira, och t. o. m. norrmän bege sig dit för att ställa sig i upprorsmännens led, skenbart som enskilda frivilliga, för att taga ledningen av rörelsen och ge den ökad styrka —

²³⁷ MUNCH, II: 1, s. 833.

²³⁸ I sitt nyss citerade brev av Lödöse 16/3 (DN II: 417) utkräver Håkan böter av invånarna i vissa landsdelar i Norge för olydnad mot hans ledungspåbud, men det är omöjligt att avgöra, när detta påbud utgått. MUNCH identifierar det (II: 1, s. 829, anm. 1), kanske med rätta, med det som utfärdats i juli 1370 inför eventualiteten av ett *svenskt* angrepp (DN II: 410).

²³⁹ Lars Björnsson var lagman i Västergötland åtminstone sedan 1366, RD (ser. 1) II: 2794.

²⁴⁰ Hans ditkomst betyder således endast, att formligt krigstillstånd åter inträdt för hans del, icke nödvändigt, att han medfört några mera betydande förstärkningar.

att de skulle på egen hand, utan hans vetskap och vilja, sammansvurit sig till ett infall i Sverige, måste i och för sig anses ganska otroligt. Att åter detta uppror kommit oväntat för Håkan, faller av sig själv, om det är riktigt, att han haft för avsikt att på våren resa till Tyskland, liksom Albrekt i förlitande på stilleståndet gjort hösten förut.²⁴¹

På sistnämnda punkt kan möjligen en motsatt mening göras gällande, således att Håkan, långt ifrån att ha överraskats av upproret, i verkligheten haft sin hand med i dess anstiftande som ett medel att överrumpla motståndaren under stilleståndstiden under ett för egen del nödtorftigt bevarat sken av respekt för vapenvilan. Att konflikten förefaller att ha tagit sin början strax inpå hans egna landamärens, pekar onekligen i den riktningen; det synes ju icke otroligt, att just erövringen av Axevall varit inledningen till det hela. Vad angår uppgifterna om Håkans resplaner, kunna de ju tänkas ha blivit utspridda enbart i vilseledande syfte. Men även om en sådan kupp möjligen varit själva stöten, som satt lavinen i gång, låter sig fejden i sin helhet icke reduceras till ett utifrån organiserat företag. Vad som givit den dess omfattning och väsentliga innehåll, måste i varje fall varit anslutningen från Albrekts egna under-

²⁴¹ Förberedande underhandlingar om ett fredsmöte mellan Håkan och städerna hade möjligen ägt rum under vintern, då biskop Gotskalk och Narve Ingevaldsson 1370 ^{31/12} äro i Stralsund, HU IV: 373. MUNCHS påstående, att (redan tidigare) bestämt avtal varit träffat om ett fredsmöte på Bohus midsommaren 1371 (II: 1, s. 824, 834 f.), är däremot endast en på lösa antaganden och rena missförstånd grundad hypotes. Han har nämligen till år 1371 hänfört ett i verkligheten till 1376 hörande brev, där det upplyses, att Håkan vid midsommaren befunnit sig på Bohus i väntan på hanseatiska sändebud (HR II: 122). Och då det heter i det norsk-hanseatiska stilleståndsfördraget av 1 juli 1370 (DN VIII: 190, HR II: 5 o. flerst.), att stillestånd skulle råda till midsommaren 1371, »quemadmodum alias fuit placitatum», och därefter i fyra år till, syftar det citerade uttrycket icke på något förlorat fördrag, som kunde förmodas ha innehållit jämväl en bestämmelse om ett fredsmöte vid sagda tid, utan på det bevarade fördraget av 3 aug. 1369 (jfr ovan anm. 181 och 183).

såtar till den mot främlingsväldet riktade rörelsen. Det framgår av de otvetydiga vittnesbörderna om ett i landet utbredd missnöje som en verksam drivfjäder till denna — vi återkomma härtill — liksom av de förvånande framgångarna. Ett indicium i samma riktning är också biskop Nils Markussons överraskande partiväxling. Ingen av de svenska prelaterna hade ju varit djupare invecklad än han i stämplingarna mot konung Magnus eller drabbats hårdare av hans hämnd under det sista året före dynastiskiftet, knappast heller någon stått det nya kungahuset närmare.²⁴² Stödd på dess ynnest hade han i årtal kunnat bekläda sin biskopsstol, till trots för den påvebulla, som 1364 dekreterat hans förflyttning till Knin i Dalmatien, medan folkungatrogna medlemmar av hans kapitel måst gå i landsflykt.²⁴³ Att kyrkans främste liksom de världsliga stormännen under årens lopp fått vägande orsaker till missnöje med Albrekt, är obestridligt och har i den föregående framställningen understrukits, men kan det ha varit nog

²⁴² Jfr HT 1929, s. 317 ff., och ovan s. 84 f., 89 (jämte Exkurs 3, passim).

²⁴³ Jfr MUNCH, II: 1, s. 742, BRILIOTH 1915, s. 265 f., 298, dens. 1925, s. 35 f. Enligt C. EUBEL, Hierarchia catholica medii aevi, 1, s. 512, providerades en annan biskop i Knin 1365 $\frac{5}{8}$, men någon formlig återtransport av Nils till Linköpingsstolen är icke bekant, ej heller att antaga, då den av påven i hans ställe utnämnde Gotskalk Falkdal fortfarande uppehöll sina anspråk på denna. (Hos EUBEL finnes, som BRILIOTH anmärkt, en annan uppgift om Nils' transport från Linköping än den av MUNCH framdragna provisionsbullen för Gotskalk 1364 $\frac{5}{8}$ ger; jfr dock s. 153, 281, 512 om förflyttning av den tidigare biskopen i Knin till Gurk i Kärnten och av biskopen i Gurk till Brixen just sagda dag.) Att den påvliga bullan om Birgittas orden och Vadstena klostrets uppbyggnad 1370 $\frac{5}{8}$ är riktad till ärkebiskopen samt Strängnäs- och Växjöbiskoparna med förbigående av Linköpings stifts egen biskop, måste också tolkas därhän, att kurian officiellt ignorerar Nils (T. HÖJER, s. 80, anm. 2); det hindrar icke, att Guido de Cruce å den påvliga kammarens vägnar kunnat träda i förbindelse med honom i kravmål (BRILIOTH 1915, s. 272, 1925, s. 47). — Ätminstone domprosten i Linköping, Johan Karlsson, hade efter Folkungarnas fall måst rymma landet som deras anhängare; att detta

just för biskop Nils för att han skulle gripa till svärdet — lik sina krigiska efterträdare Kettil Karlsson och Hemming Gad — och ställa sig i spetsen för sina gamla veder-sakares män?²⁴⁴ Snarare får man väl fatta saken så, att han sett den enda utvägen att rädda sin biskopsstol i ett verksamt ingripande på de upproriskas sida, just därför att han räknat med deras seger som given eller åtminstone i hög grad sannolik — ett hasardartat steg, som dock utgången skulle i viss mån rättfärdiga, då han till sist fick huld och skydd hos Folkungarna, när Albrekts hämnd fördrev honom från hans stift.²⁴⁵ Men i så fall måste upproret ha fått en utbredning, som tett sig verkligt fruktansvärd.

skett före biskop Nils' partiväxling, vilket jag i en tidigare undersökning ej vågat bestämt antaga (HT 1929, s. 323), framgår tämligen säkert av att han, som jämväl var kanik i Uppsala, ej deltog i ärkebiskopsvalet 1366. Det heter nämligen i protokollet över detta, att kallelser utgått till två kaniker (Birger Gregersson och ärkedjåknen i Linköping Nils Hermansson), som voro frånvarande, fast inom kyrkoprovinzen, medan man underlätit att kalla åtskilliga andra, som vistats och alltjämt vistades utanför provinsen, då man varit oviss om deras uppehållsort (SPEGEL, Skriftelige bevis, n:r 7). Om orsaken till deras bortovaro torde knappast något tvivel råda.

²⁴⁴ Det kan knappast vara i annan egenskap än som de upproriskas överbefälhavare han uppträder, då han den 6 april i Uppsala utfärdar ett slags skyddsbrief för ärkestiftets prästhemman (RPB 985, jfr BRILIOTH 1925, s. 66).

²⁴⁵ I Vita Sancti Nicholai (H. SCHÜCK, Två svenska biografier från medeltiden, Antiqv. tidskr. V, s. 295 ff.) heter det om Nils Markussons avfall från Albrekt, att split uppstod mellan konungen och landets stormän (»principes terre») och att biskopen tog del i deras »alltför världsliga» rådslag och, då hans planer avslöjats inför konungen, flydde till Norge, varefter han blev anklagad inför påvestolen och av denna avsatt och förflyttad till Knin. Den kronologiska felplacementen av biskopens förflyttning kan vara ett rent minnesfel men lika gärna en tendentiös förvanskning: i skildringen av biografins hjälte, Nils Hermansson, som »Guds man», en förkämpe för kyrkans frihet och kanonisk regularitet, kunde det icke gärna vidgås, att han som ärkedjåkne i Linköping i flera år åttlydt en av kyrkans överhuvud icke erkänd biskop.

Vilka voro dess orsaker? En synes lätt kunna utpekas: den tyngande beskattningen. Frälseståndens, särskilt kyrkans, bördor ha i det föregående varit på tal; det är knappast nödvändigt att här sammanställa alla kända, delvis redan i olika sammanhang berörda utomordentliga pålagor på allmogen. Den dokumentering om dessa, som tidigare forskning åstadkommit, lämnar icke plats för några tvivel om denna sida av det mecklenburgska regementet.²⁴⁶ Och likväl talas det icke om den i den urkund, som väl måste gälla för det mest ojävaktiga vittnesbördet om de känslor, Albrekts styrelse väckt till liv bland undersåtarna, — konungens försäkran av den 9 augusti 1371.²⁴⁷ Detta akt-

Av ett visst intresse för frågan, hur Nils Markussons avfall bedömdes av hans tidigare meningsfränder, är ett ställe i Vadstenamunken Ulv Birgerssons vittnesmål i Nils Hermanssons kanonisationsprocess (Florenshandskriften, fol. 128 r.; av vittnets namn återstår endast »... Birgeri»). Han berättar bl. a., att han hört av sin medbroder Störkar (en av de äldsta munkarna, se C. SILFVERSTOLPE, Klosterfolket i Vadstena, s. 106), att Birgitta en gång i Rom (»in alma vrbe») med dottern Katarina diskuterat, vem som skulle komma att inviga hennes kloster (»quis nam primus esset ipsius ordinis institutor»), och då yttrat, att hans namn skulle vara biskop Nils av Linköping (»quod episcopus Lincopensis N. vocaretur»). Detta hade väckt Katarinas förvåning, då hon trodde modern syfta på den dåvarande biskopen med detta namn (alltså Nils Markusson), som hon kände som en tyrann och mycket världsligt sinnad (»quem sciuit esse tyrannum et multum mundialem»), men på hennes fråga hade Birgitta svarat, att hon menat hans blivande efterträdare, den dåvarande ärkedjaken (Nils Hermansson). Då man vet, att Nils Markusson en gång ägt Birgittas förtroende och det till synes ännu 1369 (se ovan s. 54, anm. 31), är det troligt nog, att just hans uppträdande 1371 varit orsaken till hennes förändrade känslor. Även om anekdoten icke skulle vara autentisk, visar den, vilket eftermäle biskopen fått i den birgittinska traditionen.

²⁴⁶ Erinras må endast om de av STYFFE (Bidrag I, s. xcv ff.) kommenterade upplysningarna i Raven von Barnekows räkenskaper om skatterna i dennes län under ett par år av hans förvaltning. Jfr även om beskattningen i övrigt ib. s. LXXXIX ff.

²⁴⁷ Tryckt hos HADORPH, Alexandri Magni historia, bihanget, dens., Två gamla svenske rijm-krönikor, II, s. 34 ff., FMU I: 803 och (utom

stycke inledes, som känt är, med konstaterandet av orsakerna till den misstro, som vuxit upp mellan konungen och rikets goda män och hela allmoge, riket till skada och fördärv. Det är, säger Albrekt, somliga av de män, han anförtrott land och slott i riket, som med »hårda gärningar» väckt denna misstro till liv, då konungen beskyllts för att ha gillat och anbefallt deras våldsamma framfart. Påståendet är icke gjort enkom för att fastställa ett historiskt orsakssammanhang: det är den direkta motiveringen till konungens löfte att lämna bestämmanderätten över slotten till rådet.²⁴⁸ Naturligtvis riktar det sig icke — det gäller ju icke *alla* fogdar och slottsherrar — mot de stormän ur rådets egen krets, som hade län eller panter av kronan, såsom i främsta rummet Bo Jonsson. Vilka de åsyftade äro, blir klart i fortsättningen, där det heter, att rådet skall sätta inländska män till fogdar på de slott, som konungen innehar eller framdeles kan återlösa från sin fader eller annorledes förvärva. Det är de tyska slottshövitsmännen, icke minst i hertig Albrekts pantlän, som göras till syndabockar. Konungen får avsvärja all solidaritet med dem genom att betyga, att han icke haft del i deras missgär-

proto- och eskatokoll) TUNBERG, s. 285 ff. Båda de sistnämnda avtrycken återge endast HADORPHS text i Rimkr. II (TUNBERGS med någon ändring av interpunktionen), ehuru urkunden föreligger i åtminstone tre vida äldre avskrifter, som uppvisa viktiga skiljaktigheter (jfr nedan s. 175, anm. 262), nämligen i Kh 54, s. 176 f., L. S. B. (efter en äldre avskrift av själva originalet), E 132, fol. 198 v.—199 v., U. U. B. (daterad 1576, tagen efter det vidimationsinstrument av 1387, vari ingått såväl denna urkund som de hos HADORPH efter samma källa tryckta försäkringarna av 1375, 1378 och 1383) och B 7, fol. 43 v.—44 v., R. A. (efter vidimationsinstrumentet).

²⁴⁸ Även i rent formellt hänseende. I det långa inledande stycket, vars syntaktiskt regelrätta byggnad i avtrycken något undanskymmes genom felaktig interpunktion, äro satserna »fore thän skuldh at sumi the män» etc. och »oc ther til at alt jäf» etc. med tillhörande bisatser samordnade under huvudsatsen »tha forlatom wi oss» etc. men åtskiljas av ett parentetiskt inskott »oc fore then sculd hauer en stor mistro-nadher» etc. t. o. m. »med nakra handha swik älla skadha».

ningar, ehuru han icke strängt nog skipat rätt över dem. Denna fördelning av skuldbördan är alltså betingad av kungaförsäkrans praktiskt-politiska syften och får värdesättas därefter — osannolik är den icke —, men själva förutsättningen, nämligen att godtycke och rättslöshet florerat under Albrekts spira, kan icke vara gripen ur luften. För kungaförsäkrans redaktörer har det gällt att gå de upproriska till mötes, och de ha därför måst anknyta till klagomål, som verkligen spelat någon roll; de ha valt att framhäva den sida av vanstyret, som lättast lät sig användas som bakgrund för deras egna politiska krav, men den skulle som sådan icke haft något värde, om den icke varit allmänt känd och överklagad.

Mot den situation, som här tecknats, svarar på ett om sammanhanget övertygande sätt det bekanta upprop till kamp mot främlingsväldet, som bevarats i OLAUS PETRIS krönika — ett den politiska propagandans mästestycke, en flammande appell, som i omedelbar verkningfullhet söker sin like.²⁴⁹ Det har redan länge av forskningen pläгат hänföras till 1371 års händelser, något som emellertid får stöd även av oftast förbisedda detaljer.²⁵⁰ Det utgår från

²⁴⁹ Samlade skrifter, IV, s. 125 f.

²⁵⁰ Det är som bekant odaterat — vilket ju endast överensstämmer med dess karaktär av flygskrift och hela avfattning — och hänföres icke heller av OLAUS PETRI till något bestämt år, endast till Magnus Erikssons fångenskapstid (jfr STYFFE, Bidrag I, s. LVII, anm.). AHLUND uppger (Svenskt och tyskt i Stockholms äldre historia, HT 1929, s. 12, anm. 2), att det i en avskrift (Uppsala domkapitels arkiv, vol. I IV: 1, s. 270, U. L. A.) dateras »S. Matthiæ dag 1365» och i en annan (Engeströmska samlingen, vol. C XVII, 1, 19, n:r 29, K. B.) »S. Mathiæ dag A:o 1375». Det är ett missförstånd. Den åsyftade »dateringen» förekommer i båda dessa avskrifter i rubriken över uppropet, som i båda har nästan ordagrant samma lydelse, nämligen (citerat efter den förstnämnda med de i detta arbete vanliga normaliseringarna): »Copia af et bref, som almogen af Uplandh hafwer skrifwit östergjöter och westergjöter till uthi konung Albrechts tijdh, tå konung Magnus Smek war sat i fängellse, S. Matthiæ dag anno 1365 (den andra avskriften: »a:o 1375»), och hade tå konungh warit uthi

»alla klerker och lekmän» i landet ovanskog och vänder sig till Götalands invånare, en lokalisering, med vilken det väl stämmer dåligt, att de tidigaste spåren av strider äro från Västergötland, men så mycket bättre, att tåget mot Stockholm går fram norr om Mälaren, i vilka trakter alltså resningen kan förmodas ha vunnit mest styrka och utbredning.²⁵¹ Det är mot kungahuset och tyskarna utfärdarne rikta sig, och vad de klaga över är den rättslöshet, som rådt under Albrekts styrelse: våld och orätt, trældom och tyranni ha de och hela Sveriges folk lidit av tyskarna, sedan hertig Albrekt och hans son — »herr Albrekt, som vår konung skulle vara», heter det hånfullt — fingo våldet över dem; tyskarna ha illa hanterat dem till liv och lemmar

46 år; tå stodh ganska illa till i landet, tyske och andra uthlänske (den andra avskriften: »utländske män») woro herrar i rijket, och thee swenske woro all öfwerwäldh undergifne.» Det är här icke fråga om brevets datum utan om dagen för Magnus Erikssons tillfångatagande; uppgiften är (liksom brevet självt) hämtad just ur OLAUS PETRIS krönika, som ju förlägger slaget vid Gata till »Sancti Matthiæ dagh» 1365 och härvid tillfogar, att Magnus då varit konung i 46 år.

Till år 1371 har uppropet tidigast hänförs av STYFFE, som ju framdragit Edsviksfördragets vittnesbörd om ett uppror mot Albrekt detta år. Senare forskare ha härvidlag mestadels följt honom; ett undantag är TUNBERG, som undviker att fixera ett visst årtal (s. 282 f.). Även ANDERSSON godtagger STYFFES datering, då han finner tankarna i uppropet överensstämma med de tendenser, som enligt hans tolkning prägla resningen 1371. De drag han påpekar kunna dock icke just kallas särskilt karakteristiska: att de folkungatrogna emigranterna hade orsak att klaga över att Albrekt »minskat» deras »gods, frid och frälse», är naturligtvis riktigt men knappast något för dem så specifikt utmärkande, att de måste anses ha dikterat uppropets passus härom.

²⁵¹ Ett värdefullt bidrag till frågan om dess ursprungsmiljö ger den förut citerade avhandlingen av B. HILDEBRAND, Esbjörn Blåpanna och hans arvingar, som ger en ingående och väldokumenterad redogörelse för en krets av folkungasinnade lågfrälsemän i Södermanland. Att vissa av de konflikter mellan dessa och Albrekts anhängare, som där skildras, möjligen äro att hänföra icke till själva uppropet 1371 utan först till tiden närmast därefter, som utmärkes av en reaktion från det kungliga hållet, har härvid mindre betydelse.

och på allt sätt minskat deras gods, frid och välfärd;²⁵² förgäves ha de klagat för konungen, »som är en rätt menedare och hans fader rikets i Sverige rätte för-rådare», ty ingen hjälp eller lisa ha de fått; nu vilja de hålla sig till konung Magnus och befria honom ur hans fångenskap för att under honom få njuta lag och rätt. Synpunkten sammanfaller helt med den vi sett framträda i kungaförsäkran: främlingsväldet har varit laglöshet och tyranni. Särskilt betecknande är proklamerandet av Magnus Eriksson som den, som skall sättas i Albrekts ställe: Håkan står ännu officiellt utanför fejden, och därför kunna utfärdarne icke handla i hans namn utan hylla hans fader, trots fångenskapen, som sin rätte konung. Märkligast ur vår synpunkt är väl den sista meningen, som räcker en hand åt motpartiet: »Vilja rikets råd förestå oss, det taga vi gärna emot; vilja de ej, då skall skulden vara deras, fast skadan är både deras och vår.» Den är en lockelse till avfall från Albrekt med hot i bakgrunden. Den förutsätter, att sämjan mellan Albrekt och hans parti bland de svenska stormännen redan notoriskt var på upphällningen; hur pass skakad den var, synes väl bäst av vad kungaförsäkran säger om att misstro uppkommit mellan konungen och rikets goda män — utan någon inskränkning. Kunde det birgittinska partiets gamla koryféeer förmås att gå över till Folkungarna, var segern given.

Men för rådsherrarna fanns ingen väg tillbaka. Vad som än varit mellan Albrekt och dem, så följde de icke efter biskop Nils' desperata steg, vare sig därför att de funno detta alltför riskabelt eller helt enkelt därför att de satt sin ära i pant genom sina löften och eder till Albrekt — vad Bo Jonsson angår, var han t. o. m. bunden genom förpliktelser, som gingo utöver de andras, då han höll Stockholms slott konungen till handa.

Trots de i det föregående berörda händelserna i Finland,

²⁵² »Frälse» här (i den stående förbindelsen »frid och frälse») närmast = salus.

som bort te sig som farliga exempel, torde varken Albrekt eller hans råd förutsett utbrottet av ett inbördeskrig i det egentliga Sverige. För konungens del torde hans utrikesresa vara det bästa beviset härpå.²⁵³ Ännu i början av januari synes det tidigare vänskapliga förhållandet mellan biskop Nils av Linköping och hans gamla meningsfränder ha bestått, om man får döma av att biskopen är sigillvittne till ett Bo Jonssons köpebrev av den 9 denna månad.²⁵⁴ Så mycket snabbare fart har resningen tagit under de följande månaderna, då upprorshären redan i mitten av april nått fram till Stockholms närmaste omgivningar. Därmed synas också dess framgångar ha kulminerat, då det meromnämnda Edsviksfördraget kommer till stånd.²⁵⁵ Det är att märka, att den vapenvila, som här avtalas, icke gäller hela Albrekts väld eller alla hans anhängare utan endast Stockholms stad och dess försvarare, visserligen med inbegripande av deras vänner och tjänare även på andra orter; härunder förstås alltså icke besättningarna på andra slott.²⁵⁶ Likväl namngivas i fördraget som denna sidas

²⁵³ STYFFE (l. c.) anser sannolikt, att Albrekt »funnit rådligt att vika undan för stormen och i Tyskland hemta förstärkning»; samma uppfattning hos BRILIOTH 1925, s. 56. Det torde emellertid få anses så godt som säkert, att Albrekt, om han rest av dylika skäl, icke skulle försummat att taga med sig den fångne konung Magnus, vilkens person ju utgjorde hans dyrbaraste pant.

²⁵⁴ ROSMAN, s. 353 ff., jfr ovan s. 157, anm. 221.

²⁵⁵ Se ovan s. 161, anm. 232.

²⁵⁶ »Wi ... takum een vinlikan ok felughan dagh a wara sidhu ok husins ok stadzsins i Stocholme ok ... alla adhræ waræ winæ ok thiænæræ ... hwar the helzt æru.» STYFFE, vilkens tolkning blivit den vedertagna, har dragit alltför långtgående slutsatser av de sista orden, då han säger, att stilleståndet skulle gälla ej blott staden och slottet utan även båda partiernas anhängare (Bidrag I, s. LVIII). Att detta icke är meningen, framgår av att utställarnes förpliktelse genomgående gälla blott Stockholms slott och län; motsidan får således inga garantier för angrepp från andra håll, något som icke synes oförklarligt, då varken någon av de tyska hövitsmännen på hertig Albrekts pantslott eller Erik Karlsson, som möjligen haft Östergötland som pantlän (ovan s. 156), är bland utställarne.

representanter icke blott Bo Jonsson, slottets och länets styresman, och några företrädare för Stockholms borgerskap utan också ett antal riddare och väpnare, varibland icke mindre än åtta rådsherrar (Bo Jonsson oräknad).²⁵⁷ Stilleståndet skall räcka till pingst (25 maj), varefter det kan uppsägas med fyra veckors frist; uppsägningen skall meddelas i Stockholm, respektive i upprorsmännens läger, av vederbörande motpart.²⁵⁸ Under tiden skall ohindrad samfärdsel råda och bägge parternas män okvalt njuta sina gods och panter. Allt detta skall gälla, även om konung Albrekt eller hans fader under stillestånds- och uppsägnings-tiden kommer till Stockholm, och likaså får konung Magnus — som skall behandlas väl — även under sådana omständigheter icke bortföras från Stockholm. I varje fall skall således status quo råda till strax före midsommar; innebörden härav blir klar, om vi antaga, som redan gissningsvis framkastats, att officiellt krigstillstånd mellan Albrekt och Håkan åter skulle inträda vid den tidpunkten. Det bleve då monarkernas sak att avgöra, om vapnen skulle tagas upp igen. Att Albrekts rådsherrar således garantera fördragets iakttagande, konungens godkännande förutan, är icke det minst beaktansvärda. Vidare lovar Bo Jonsson att icke befatta sig med land och städer, som han vid konungens bortresa innehaft å dennes vägnar, i annan måtto än att han skall uppbära laga skatter och restantier, eventuellt med indrivning på laglig väg. Att med dessa land och städer endast åsyftas Stockholms fögderi, blir klart av det omedelbart följande tillägget: »I övrigt skola dessa förutnämnda land, som hava legat under huset (d. v. s. Stockholms slott), vara i lugn och frid så länge stilleståndet varar.»²⁵⁹ Överraskande nog bliva således Bo Jonssons

²⁵⁷ Se Exkurs 3, s. 296 f.

²⁵⁸ »Ok wi thøm ater i therræ samning.» Det sista ordet har i samtliga avtryck av urkunden förvanskats till det meningslösa »sanning».

²⁵⁹ Också talas det här om de skatter, som sedvanligen utgöras av varje *folkland* eller *hundare*, vilket ju visar, att det är uppsvensk och särskilt uppländsk bygd, som åsyftas.

myndighet i länet och hans förfoganderätt över skatteinkomsten därifrån icke fullständigt upphävda; den stipulerade inskränkningens praktiska betydelse ligger kanske dels i att han icke får pålägga extra gärder, dels att han icke får använda kort process vid exekution eller överhuvud uppträda med väpnad makt ute i länet.

Mycket i denna överenskommelse ger intryck av att de ledande på ömse sidor icke voro alltför långt ifrån inbördes samförstånd, och det låter nog tänka sig, att villkoren för ett kommande definitivt fredsslut redan nu dryftades dem emellan. Möjligen ha de upproriska riktat fortsatta angrepp mot de i vapenvilan icke inbegripna slotten; om de redan kommit överens med det svenska rådspartiets män, kunde de härvid nästan anses gå även dessas ärenden, så länge de vände sig mot hertig Albrekts pantslott med deras tyska fogdar, vilka i den slutliga uppgörelsen behandlas nära nog som gemensamma fiender. Man vet ingenting bestämt härom, liksom icke ens tidpunkten för konung Albrekts återkomst till Sverige kan närmare fastställas.²⁶⁰ Vi känna endast slutresultatet av de underhandlingar som ägt rum, nedlagt i två nästan samtidigt arkunder: konung Albrekts försäkran av den 9 augusti och det endast i referat bevarade fredsfördraget mellan honom och Håkan den 14 augusti.²⁶¹

Kungaförsäkrans viktigaste stadgande har här redan varit på tal: konungen överlämnar de slott, som han nu innehar eller framdeles kan förvärva, till rådet, som hädanefter skall bestämma över dem och tillsätta fogdar på dem »med vårt råd». Detta gäller således blott de omedelbart under kronan lydande slotten, för ögonblicket endast tre: Stockholm, Åbo och — Axevall. Men härtill fogas: »Likaså visa vi Bo Jonsson till rikets råd med Viborg, Tavastehus och

²⁶⁰ Närvaron av ett flertal herrar ur folkungapartiet i Nyköping den 1 juni (ovan anm. 232) är väl dock snarare att förklara med att de belägrat slottet än som ett fredligt besök hos dess fogde Henrik von Morin.

²⁶¹ Se ovan anm. 236, 247.

Borgholm», d. v. s. den höghetsrätt, som konungen har över dessa till Bo förpantade slott, överflyttas till rådet.²⁶² Rådet åter får en delvis ny sammansättning: det skall omfatta dels samtliga rikets biskopar, dels tolv namngivna världsliga stormän, av vilka åtta hört till den tidigare uppsättningen, de fyra åter representera folkungapartiet: Erik Kettilsson, Jon Hjärne, Ulv Jonsson av Aspenäs och Lars Björnsson. Det sista namnet ger väl förklaringen till att konungen kan nämna Axevall som sitt: Lars Björnsson hade ju i februari varit hövitsman där. I stället saknas av den tidigare uppsättningen Magnus Gisleson, Arvid Gustavsson och Staffan Ulvsson; den tolfte platsen har troligen varit vakant.²⁶³ Detta råd skall hädanefter komplettera sig självt. Än mer: konungen lovar att i alla ärenden, där rådets medverkan

²⁶² »Item visom vi Bo Jonsson a rikesins radh» etc. Denna lydelse (med »a» eller »å»), som icke kan tolkas på annat sätt än här skett, förekommer i alla de ovan s. 168, anm. 247, införda äldre avskrifterna (liksom i en yngre, som dock är äldre än HADORPHS tryck, N 1356, s. 442—445, U. U. B.). Detta »a» har emellertid förvanskats i HADORPHS editioner, i Alexandri Magni historia till »i» och i Rimkr. II till det meningslösa »oc». Då den sistnämnda editionen varit den allmänt anlitade, har i litteraturen (det gäller bl. a. min artikel Bo Jonsson i SBL) detta ställe icke fått någon annan tolkning än den enda, som syntts ge en begriplig mening åt en annars okänd konstruktion av verbet »visa», nämligen att konungen överlåter (anvisar) slotten i fråga åt Bo Jonsson och rådet.

Den av ROSMAN (s. 166) framkastade hypotesen, att »Borgholm» i HADORPHS text skulle vara en felläsning för »Korsholm», faller på att namnet återfinnes även i de nyssnämnda avskrifterna. ROSMAN stöder sig på att Borgholm ej nämnes i Bos testamente och att det 1375 innehas som pant av Ficke von Vitzen d. ä. Det senare är ej riktigt: i den av ROSMAN åberopade urkunden (STYFFE, Bidrag I: 56, noggrannare MU XVIII: 10679), kvitterar Ficke von Vitzen en del av den summa, för vilken *hälften* av Borgholm *tidigare* stått honom till pant (»dar my Borgholm half vore stunt»); jfr rörande delad besittning av ett slott BÅÅTH, Hälsingborgs historia, 2: 1, s. 348 f. Då det var av konungen, herr Ficke haft denna pant, kan pantförhållandet icke gärna ha bestått 1371; i sådant fall skulle kungaförsäkrans rimligtvis innehållit likartade bestämmelser om honom som om Bo Jonsson.

²⁶³ Se Exkurs 3, s. 295.

kräves, rätta sig efter dess vilja. Slutligen lovar han, att de i Norge eller Danmark bosatta herrar, som äga gods i Sverige, skola få behålla dessa, om de göra vederbörlig tjänst för dem och under förutsättning av reciprocitet.

Genom fredsfördraget blev äntligen Magnus Eriksson befriad ur sitt fängelse, men till ett dygt pris: i lösen skulle erläggas icke mindre än 12,000 mark silver, och Albrekt erkändes som suverän icke blott över sina dittillsvarande besittningar i Sverige utan också över de västsvenska landskapen, i det att det bestämdes, att Magnus visserligen för sin livstid skulle få behålla Skara stift för sitt underhåll men frälset därstädes lyda under Albrekt. För lösesumman gingo ett antal svenska och norska frälsemän i personlig borgen.²⁶⁴ Hårdare villkor skulle Håkan knappast behövt underkasta sig, om han lidit ett grundligt nederlag.

Dessa båda urkunder hänga nära samman: de äro led i en omfattande uppgörelse, som utformats och genomdrivits av stormännen å ömse sidor, medan konungarna mer eller mindre nödtvunget givit sitt samtycke — Albrekt för att rädda sin krona, Håkan för att äntligen få sin fader fri. De utgå båda från förutsättningen, att åtminstone större delen av de svenska herrar, som dittills hållit fast vid Folkungarna, låtit förmå sig att godtaga Albrekt som Sveriges härskare, låt vara med en inskränkning av hans kungliga makt till nästan det totala intet. Särskilt är det härvidlag fråga om dem, som hörde hemma i de västra provinserna eller slagit sig ned där vid den mecklenburgska

²⁶⁴ Enligt OLAUS PETRI 60 »riddare och frelser män aff Norige». Den av LÖFQVIST (s. 269 f.) framställda förmodan, att i verkligheten även svenskar ingått bland dessa, bekräftas av den för honom obekanta urkund, som här avtryckes som *Bil. 3*. Uppgiften i *Libellus Magnipolensis*, att Bohus' slott satts i pant för summan, som oreserverat godtages av TUNBERG (s. 288), är säkert apokryfisk. Det därmed förenade påståendet, att Håkan svikligen återtog Bohus, när Albrekt var på väg till Tyskland, kan möjligen återge en förvirrad hågkomst av någon likartad tilldragelse med annat sammanhang, t. ex. Axevalls erövring 1371.

invasionen. På dem berodde det, om Albrekt skulle bli erkänd i dessa bygder, där de sutto inne med den verkliga makten: deras främste man, Erik Kettilsson, var hövitsman i Värmland, troligen med panträtt, och Ulv Jonsson intog motsvarande ställning på Dal.²⁶⁵ I gengäld ha de krävt sin behöriga andel av det inflytande, som hädanefter skulle tillkomma aristokratien genom dess organ rådet, då de tillförsäkrat sig fyra platser i detta. Namnen på deras utsedda representanter äro ganska betecknande. I de tre — Erik Kettilsson, Ulv Jonsson och Lars Björnsson — återfinna vi de för ögonblicket inflytelserikaste männen i Värmland, Dal och Västergötland, och å andra sidan äro de två förstnämnda jämte Jon Hjärne ursprungligen från östra Sverige.²⁶⁶ — Till partiets representation i rådet skulle också kunna räknas biskop Nils av Linköping, då möjligen den uttryckliga bestämmelsen om alla lydbiskopars självskrivna medlemskap är insatt med tanke på honom; troligen har ingen förutsatt annat än att han skulle behålla sin biskopsstol, då kungaförsäkran garanterade allmän amnesti och hertig Albrekts överenskommelse med biskop Gotskalk av den 4 augusti icke kunnat vara känd.²⁶⁷ — Icke nog härmed: Erik Kettilsson, som på grund av Magnus' utnämning hade anspråk på marskvärdigheten, har säkerligen erkänts som dess rätte innehavare, då Karl Ulvsson av Tofta vid

²⁶⁵ Jfr STYFFE, Skandinavien, s. 181, 185. Den Ulv Jonsson, som nämnes i de på förstnämnda ställe åberopade urkunderna av 1370 och 1378 (DN I:407, jämförd med 408, RPB 1364), tituleras icke riddare och kan således icke, såsom av STYFFE, identifieras med den norskfödde stormannen Ulv Jonsson (Roos av Ervalla), som var riddare åtminstone sedan 1369. I fråga om Erik Kettilssons ställning i Värmland må särskilt observeras det ovan s. 162, anm. 235, anförda brevet av 1371 ¹⁰/₇, varigenom konung Håkan medger sin »måg» och tjänare Anund Hatt (d. y.) att köpa skattegods i Värmland för en viss summa, detta med *samtücke* av marsk Erik.

²⁶⁶ Jfr ovan s. 79, anm. 2.

²⁶⁷ RPB 1000, tryckt STYFFE, Bidrag I:45 (med felaktigt datum, jfr MUNCH, II: 1, s. 838, anm. 2) och MU XVIII: 10224.

samma tid upphör att nyttja denna titel.²⁶⁸ Slutligen få även de herrar, som valt att bosätta sig i Norge, och norr-män med svenska förbindelser sina intressen tillgodosedda genom bestämmelsen om deras rätt att njuta sin egendom i Sverige.

Att Folkungarnas anhängare kunnat gå med på detta avtal, kan icke te sig alldeles oväntat med hänsyn till de symptom på ett närmande mellan dem och ledande män i Albrekts läger under åren strax före fejdens utbrott, som vi förut trott oss kunna konstatera. Man får blott icke draga den slutsatsen, att de gått ut i striden i en från början fattad avsikt att med övergivande av kungahusets sak blott genomdriva sina egna makt- och godskrav. Tanken på en uppgörelse med undanskjutande av monarkerna och på deras bekostnad måste uppkomma nära nog av sig själv, när dessa genom sin långa bortovaro från den viktigaste krigsskådeplatsen avsåde sig all inverkan på händelsernas utveckling; initiativet åter kan tryggt förutsättas ha utgått från den svenska rådsaktsen. Att utpeka någon viss per-

²⁶⁸ Påpekat av STYFFE, Bidrag I, s. LXI, och MUNCH, II: 1, s. 838. Erik Kettilsson kallar sig marsk i Värmland 1363 $\frac{4}{10}$ (RPB 588) och benämnes »marskalkus noster» av konung Magnus 1364 $\frac{10}{5}$ (B 16, fol. 291 v., R. A.) och marsk i Sverige i ett brev 1367 $\frac{9}{1}$ (U. U. B., cit. ANDERSSON 1929, s. 35). Det av STYFFE och MUNCH anförda brev av 1371 $\frac{24}{8}$, varmed Lek Ofradsson till honom pantsätter sina gods i Västergötland och där han nämnes med samma titel, är så till vida belysande för frågan, som det bevitnas av flera stormän ur båda partierna; i övrigt är det endast en något förändrad upplaga av det ovan anm. 232 anförda brevet av 1371 $\frac{1}{6}$, där han tituleras på samma sätt. (Vittnesnamnet »Abjörn Andersson» i referatet av det yngre brevet i RPB är oriktigt läst: orig. har »Abram Andersson».)

ANDERSSON vänder sig (anf. arb., s. 51, anm. 1) med fog mot MUNCHS mening, att Erik Kettilsson skulle varit ovetande om sin utnämning till rådsherre. Att han i fortsättningen aldrig intog sin plats i rådet utan förblev Håkans tjänare, måste förklaras på annat sätt. Det bör understrykas, att då Albrekts försäkran och fredsfördraget äro led i en och samma stora uppgörelse, kan icke ens Håkan ha hållits okunnig om arrangemanget utan måste ha lämnat sitt mer eller mindre villiga samtycke.

son som fredsverkets sannskyldige upphovsman är naturligtvis ogörligt, men i dess betingelser skönjas utan svårighet det birgittinska partiets — i så måtto också Bo Jonssons — ledande idéer.²⁶⁹ Strävandena att instänga Albrekts makt inom rådsväldets skrankor äro endast en fortsättning av dem, som två år tidigare satt frukt i Bo Jonssons ombudsmansutnämning. Och hur det än kan ha förhållit sig med anklagelserna mot de tyska länsinnehavarna och slottsfogdarna som orsak till den i landet rådande laglösheten — det är en fråga, som snart nog åter kommer på tal —, så dikterades kravet på pantslottens inlösning och ställande under svenska mäns förvaltning icke enbart av tillbakasatta inhemska aristokraters avund. Det är riksenheten det gäller, nu som tidigare: det är fråga om landsdelar, som voro halvvägs avsöndrade från riket. Ännu mera kan det samma sägas om de västsvenska provinserna, som stodo i fara att förenas med Norge under den från sitt hemland fördrivna kungaätten. Icke ens kravet på Skåne är glömt: i fredsfördraget måste Folkungarna till Albrekt avstå sina rättigheter till detta land, vad värde nu en sådan överlåtelse kunde äga.

Kriget var slut. Någon av de sista dagarna i augusti eller de första i september lämnade kungarna Magnus och Håkan för sista gången Stockholm.²⁷⁰ Det dröjde icke lång

²⁶⁹ MUNCH (II: 1, s. 838 f.) söker vindicera en huvudroll åt biskop Gotskalk, som ju av hertig Albrekt genom det förutnämnda brevet av 4 aug. ombetrots med att medla fred mellan kungarna, genom antagandet, att detta brev uppsatts tidigare och med tillagt datum överlämnats åt Gotskalk av konung Albrekt efter dennes ankomst till Sverige; han antar nämligen med stöd av DN VI: 278, att biskopen följt konung Håkan till Stockholm. Denna långsökta hypotes vilar emellertid på en oriktig supplerering av sistnämnda brev: den Gotskalk, som här omtalas på ett delvis utplånat ställe, får icke ens herretitel och kan då ej vara biskopen utan är snarare den i något senare urkunder (HR II: 86, § 7; 89, § 7; 90; 122) som Håkans »notarius» eller »capellanus» omtalade Gotskalk Djäkn.

²⁷⁰ Om tidpunkten jfr B. HILDEBRAND, Esbjörn Blåpanna, s. 25.

tid, innan nya tvister och fejder blossade upp mellan de båda dynastierna, men med 1371 års händelser var dock tronstriden faktiskt avgjord till Folkungarnas nackdel; det sista skottet på deras stam skulle vissna bort, innan Albrekts tron åter utsattes för ett lika allvarligt hot som det hans rådherrar denna gång med skicklig diplomati avvärjt. Häri ligger den nyss skildrade uppgörelsens väsentliga resultat. För den svenska författningens utveckling har den knappast betydtt något alls. Albrekts kungaförsäkran, som så ofta i den historiska litteraturen framställts som rådsväldets egentliga genombrott under denne konung, visade sig i praktiken icke värd det pergament, på vilken den skrivits. Dess löften brötos genast. Dess värde ligger i att den ger en bild av den situation, ur vilken den framgätt, och ett politiskt program.

Vi ha sökt följa utvecklingen under tronstridens år till ett läge, där den svenska stormannaklassen efter en period av relativ svaghet i förhållande till den nya dynastien åter visar sig mäktig ett samlat och självmedvetet uppträdande, och mot denna bakgrund spåra Bo Jonssons väg från ställningen som det mecklenburgska husets handgångne man till en framför allt på egna resurser byggd position, som otvivelaktigt redan gör honom till den främste bland sina ståndsbröder och deras naturlige ledare i en självständig, också mot deras kunglige herre riktad politik. Det skulle ännu dröja åtskilliga år och kosta nya strider, innan denna hans personliga makt blir den verkligt dominerande faktorn i det svenska samhället.

Utom det där anförda brevet av 24 aug. har Håkan denna dag i Stockholm utfärdat två andra, varav ett numera i R. A. (ej i RPB), tryckt — bristfälligt — HSH III, s. 6 f., det andra i likhet med det av HILDEBRAND anförda förefintligt bl. a. i fotostatkopia i R. A. Alla röra jämtländska ärenden.

KAPITEL 4.

Finlandsåren och drotsutnämningen.

(1371—1375.)

De närmaste åren efter fredsslutet i Stockholm äro det dunklaste skedet av Albrekts regeringstid. Det inhemska urkundsbeståndet från dessa år är påfallande knappt, annalerna tiga, och med de krigiska förvecklingarnas upphörande förlorar det hanseatiska källmaterialet, som dittills skänkt de rikaste upplysningarna även om vårt lands roll i den nordiska politiken, det mesta av sin betydelse i detta hänseende. Rörande utvecklingen av förhållandet till grannmakterna vet man således icke mycket med visshet och ännu mindre om förloppet av de inrepolitiska konflikter, som år 1375 utmytna i en rad nya uppgörelser mellan kungamakten och aristokratien. Om således den allmänna bakgrunden för Bo Jonssons verksamhet under dessa år icke kan tecknas med någon större säkerhet, så äro vi icke heller särskilt väl underrättade om hans egna förehavanden ända fram till början av år 1376. För halvårslånga perioder kan icke ens hans uppehållsort angivas.

Så mycket är emellertid omiskännligt, att den politik, som vid fredsslutet hemburit en till synes så glänsande seger, mycket snart råkade ut för ett svårt bakslag. Som ett moment häri har man säkerligen att betrakta redan försoningen mellan det mecklenburgska huset och Valdemar Atterdag.¹ Hertig Albrekt, som genom hansestädernas

¹ Jfr härtill MUNCH, II: 2, s. 6, SCHÄFER, s. 534—536, REINHARDT, s. 470 f., RYDBERG, ST II, s. 432—434, STRECKER, s. 190—194.

separatfred svikits i sitt hopp att med vapenmakt förvärva delar av den danska monarkien för egen räkning eller för sin son i Sverige och nu till på köpet fått se dennes ställning allvarligt hotad genom upproret, hade med vanlig rörlighet slagit in på den motsatta politiken, som han redan en gång tidigare provat, att söka samförstånd med sin gamle fiende Valdemar för att vinna tronföljden i Danmark åt sina ättlingar. Genom fördraget av den 30 oktober 1371 återlämnade mecklenburgarne sina erövringar i Danmark mot Valdemars löfte, att sonen till hans äldsta dotter och hertig Henrik, den unge junker Albrekt, skulle bli arvtagaren till hans krona.² Med sådana utsikter hade hertig Albrekt, som ofta framhållits, icke längre något intresse av att stödja de svenska planerna på Skåne, och konung Albrekts anslutning till faderns nya politik gick alltså stick i stäv mot den hans svenska anhängare dittills förfäktat. Också dröjer det till början av år 1373, innan Albrekt öppet demonstrerar sin hållning genom att bortlägga sin sedan 1368 nyttjade titel »Skånes landsherre».³ Det är väl icke uteslutet, att även de svenska stormännen vid den tidpunkten resignerat inför utsiktslösheten att återvinna det omstridda landet; närmast vill man dock betrakta Albrekts steg som ett av tecknen till att han återvunnit sin handlingsfrihet gentemot rådet. På norska sidan åter har den äntligen återvunna freden icke varat länge: med eller utan formell krigsförklaring från endera parten har konung

² REINHARDT, bil. 12, MU XVIII:10229; rörande dateringen se STRECKER, s. 192, anm. 91.

³ Den förekommer ännu i ett hans brev av 1373 $\frac{4}{1}$ (orig. i U. U. B., jfr ovan s. 132, anm. 144) men fattas i ett av $\frac{6}{1}$ (kopiebook A 9, fol. 213, R. A.). Därest man får lita på den senare urkunden, som ju endast bevarats i avskrift, har man således ett exakt besked om tidpunkten för titeländringen; därmed förfaller också möjligheten, att denna, som RYDBERG antyder (ST II, s. 443), varit följden av en i samband med hertig Albrekts skiljedom mellan Valdemar och holsteinarne i januari 1373 ingången förlikning mellan konungarna Albrekt och Valdemar.

Håkan sannolikt redan på hösten 1372, med visshet hösten 1374, betraktat Albrekt och hans män som öppna fiender.⁴ Upphovet till denna nya konflikt är okänt. Möjligen är det Folkungarna själva och de upproriska inom Sverige, som givit Albrekt anledning till repressalier genom bristande uppfyllelse av fredsvillkoren. Det är ovisst, om lösesumman för Magnus Eriksson blivit erlagd, fast han och Håkan bevisligen utan dröjsmål vidtagit anstalter för att skaffa nödiga medel;⁵ även med den bästa vilja måste det varit svårt för dem att uppbringa ett så stort belopp inom avtalad tid.⁶ Vidare har man att räkna med att flere eller färre av deltagarna i resningen mot Albrekt kunna ha vägrat att ånyo underkasta sig denne trots ledarnes överenskomelse med rådspartiet; exempel härpå synas icke alldeles saknas.⁷ Hur det än kan ha förhållit sig härmed, så har

⁴ RYDBERG, ST II, s. 448 f., jfr MUNCH, II:2, s. 15—17. Ännu i mars 1372 måste däremot fredstillstånd ha rådt, då Magnus och Håkan enligt ett pantebrev av den 10 d. m. kunna förfoga över sin enskilda jordegendom i Södermanland, se B. HILDEBRAND, Esbjörn Blåpanna och hans arvingar, s. 27 f.

⁵ MUNCH, II:1, s. 839 f., efter SUHM, 13, s. 690; jfr ST II, s. 430, anm. 1.

⁶ Det är alltså icke uteslutet, att borgesmännen för lösesumman måst i enlighet med sin avgivna förpliktelse inställa sig i gäldfångelse hos Albrekt. Möjligen har man att häri söka förklaringen till den folkungasinnade väpnaren Esbjörn Blåpannas fångenskap, varom se B. HILDEBRAND, anf. arb., s. 26 ff. HILDEBRAND vill förlägga denna till krigsåret 1371, men det av honom sammanställda materialet tyder snarare på att den hör till tiden mellan mars 1372 och maj 1373: det kontanta lån, som Esbjörn vid den förstnämnda tidpunkten lämnat Magnus och Håkan, kan icke ha varit avsett för hans egen friköpning ur fångenskap, då han i en sådan situation säkerligen skulle lämnat sina penningar direkt till den som avkräve honom lösen.

⁷ Väpnaren Tubbe Eriksson, som stått på Folkungarnas sida och fått Örebro slott under sin förvaltning, meddelar den 16 febr. 1372 Magnus och Håkan, att han nu förlorat detta, och ber om en förläning i Västergötland (ST II, s. 430, sista anm., jfr MUNCH, II:2, s. 17). Han yttrar härvid, att han även har andra utvägar, "vilket förmodligen

Albrekt för sin del aldrig fullgjort eller snart nog ryggat de utfästelser han gjort i sin försäkran av den 9 augusti. Löftet om amnesti hölls icke ens mot den främste bland upprorsmännen, biskop Nils av Linköping: ännu i mars 1372 torde han visserligen beklädt sitt ämbete, men inom ett år därefter har han måst rymma fältet för den nu av mecklenburgarne omhändertagne Gotskalk.⁸ På samma sätt gick det med utfästelsen, att endast inhemska fogdar skulle tillsättas på slotten: 1372 skall enligt en trovärdig uppgift Herbrekt Königsmark blivit fogde på Stockholms slott, och även Axevall har måhända varit anförtrött åt en tysk, Lydeke Rütz.⁹ Och av de fyra stormän ur folkungapartiet, som intagits i rådet, är endast Lars Björnsson kvar, när fullständig upplysning om dess sammansättning åter framkommer i landsfredsstadgan 1375.¹⁰ Erik Kettilsson och Ulv Jonsson, som hade Värmland och Dal som pantlän av konung Håkan och säkerligen bodde kvar i västra Sverige, måste redan i sitt eget intresse ha tagit parti för denne,

är en antydning om att han kan gå i Albrekts tjänst (MUNCH, l. c.), något som han alltså dittills icke gjort. Jfr ovan s. 92, anm. 35.

⁸ RPB 1038, 1053; BRILIOTH 1925, s. 68. I Nils Hermanssons kanonisationsprocess berättas (Florenshandskriften, fol. 121 v.) av Nils Hermanssons systerdotter Katarina, att Albrekt efter Nils Markussons landsflykt skickat en viss »gravis tyrannus» vid namn Dytzow (Bützow?) att taga hand om domkyrkans förvaltning.

⁹ Enligt PERINGSKIÖLD, Monumenta Uplandica I, s. 80, skall Herbrekt Königsmark nämnda år tillsatt åtskilliga domare och underfogdar i »Uppsala fögderi», för vilken uppgift åberopas dokumentariska vittnesbörd (»fastorum quæ supersunt monumenta»). 1376 deltagar han i räfsteting i Uppland enligt några brev, som dock icke tillägga honom någon titel (RPB 1192, 1195 — referatet har oriktigt: »uti konung Albrechts närvaro» i st. f. »uti Herbrekt Königsmarks närvaro» — och 1207). I en urkund, daterad samma år »å lagtinget efter påsk» u. o. (orig. i U. U. B.) omtalas emellertid som fogde på Stockholms hus en annan Königsmark med det egendomliga förnamnet Ya (»Iya», i andra urkunder »Yia», »Jaar» eller »Ja»). — Ett pantebrev till Per (!) Lydike Rytz är utfärdat på Axevall 1373 ²⁵/₃, kopia bok B 15, fol. 136, R. A.

¹⁰ Se Exkurs 3, s. 299 f.

när det ånyo drog ihop sig till konflikt mellan konungarna, och ha då ej heller kunnat behålla sina platser i Albrekts råd;¹¹ senast i början av 1374 har också Albrekt utsett en ny marsk i Erik Kettilssons ställe, Sten Bengtsson. Men även Jon Hjärne, som verkligen återvändt till sin hembygd och höll fast vid Albrekt, har uteslutits ur rådet. Allt detta är tillräckligt bevis för att Albrekt snart nog fått överhanden över den stormannafalang, som dikterat hans försäkran, när han blott befriats från det omedelbara trycket av en fientlig här utanför Stockholms portar.

Att Bo Jonsson i slutet av 1371 eller början av 1372 avgår från fogdebefattningen i Stockholm, kan emellertid knappast betraktas som ett led i några kungliga repressalier mot augustiförlikningens upphovsmän. Det måste ha ingått i förutsättningarna för hans förvärv av de finska pantlänen 1370, att han skulle i egen person övertaga deras förvaltning, så snart Albrekt hunnit återkomma från sin utlandsvistelse, under vilken Bo behövdes i Stockholm.¹² Snarare skulle man kunna tro, att han åtnjutit konungens särskilda ynnest, då man finner, att denne under åberopande av en tidigare förbindelse ger Bo anvisning på 2,000 mark silver av lösesumman för Magnus Eriksson att uttagas av dennes borgesmän — efter ordalydelsen synes det f. ö. snarare vara fråga om *hela* lösesumman än en del därav, fast beloppet icke är det från annan källa bekanta.¹³ Ingenting ger vid handen, att denna aktningvärda summa är något annat än en ren gåva, och fältet är fritt för gissningar om det sammanhang, vari den utlovats: är den priset för Bo

¹¹ Ett salubrev till Erik Kettilsson 1372 ²⁵/₃ är utfärdat på Forsholms slott i Västergötland (RPB 1036).

¹² Jfr ovan s. 157.

¹³ Se *Bil. 3*. Möjligen kan summans storlek ha förvanskats i den icke alltför noggranna avskriften. Brevet är daterat Stockholm 1372 (eller möjligen 1373) u. d.; då det säger, att lösesumman skall gäldas nästkommande Johannis, kan det i varje fall icke höra till annan tid än aug. 1371—juni 1372.

Jonssons insats vid den uppgörelse, som räddat Albrekts krona, eller har den avsett att vinna hans medverkan till konungens ansträngningar att lösgöra sig från de förpliktelser han då måst underkasta sig? Frågorna måste ställas, fast de icke kunna besvaras. Det är vidare att observera, att Bo Jonsson stått kvar i sin befattning som högste ombudsman åtminstone någon tid efter sin överflyttning till Finland.¹⁴

Efter fredslutet har Bo Jonsson kanske närmast begivit sig till hembygden för att ordna sina enskilda angelägenheter: den 7 oktober kvitterar han på ön Djursö invid Söderköping betalningen för en såld egendom i Kalmartrakten.¹⁵ Troligen är det fördenskull till denna höst man har att hänföra ett hans brev till rådet i Reval, daterat Söderköping den 29 september utan årtal och utgörande kreditiv för den i det föregående omtalade myntmästaren i Stockholm Hans Kolne, som han skickar till Reval för att skaffa utrustningspersedlar till Viborgs slott och underhandla i »åtskilliga andra ärenden av vikt för hela Sveriges rike».¹⁶ Brevet av den 7 oktober är det sista kända, där

¹⁴ FMU I: 809. Han kallar sig här »dapifer, officialis generalis illustris dominj regis ac regni Suecie». »Dapifer» är väl en missskrivning; denna kan i sin tur ha föranledt, att brevets adressat, rådet i Reval, i ett senare brev ger honom denna titel (FMU I: 798, till dateringen se nedan anm. 22). Brevet är ett lejdebrev för sändebud från Reval för överresa till Åbo, utfärdat av Bo och Ernst von Dotzem gemensamt; då Bo ju befinner sig på den senares ämbetsområde, är hans deltagande i utfärdandet motiverat av den överordnade ställning, som markeras genom hans titulatur. — Jfr hans titlar i brevet till Reval 1371 (?) ^{29/9} (se nedan anm. 16).

¹⁵ RPB 1013.

¹⁶ LECU III: 1159, här tidsatt till »omkr. 1380», vilket är omöjligt: då Bo titulerar sig »officialis generalis regni Sveciae ac Osterlandiarum capitaneus», måste det höra till tiden före hans utnämning till drots. — Det förtjänar att påpekas, att han icke synes ha närvarit vid Sten Bengtssons bröllop vid Mikaelitiden 1371, som hölls »på Karl Ulvssons av Tofta gård» (Ekholmen?); åtminstone är han icke bland de i morgongåvobrevet den 27 sept. (kopiebook B 15, fol. 135,

han använder titeln fogde i Stockholm, men det är icke uteslutet, att han beklädt detta ämbete ett stycke in på år 1372, då ju Herbrekt Königsmark skall ha tillträdt det först detta år och Albrekts nyssnämnda förskrivning — som visserligen blott är bevarad i en bristfällig avskrift — bär samma årtal. Den 3 mars 1372 är han emellertid i Åbo.¹⁷ Under hela detta år påträffas han för övrigt endast vid ett tillfälle, den 19 juni, då han likaledes är i Åbo.¹⁸ Det är alltså ovisst, om han under 1372 ens besökt sitt pantslott Viborg; åtminstone på våren synes befälet där ha förts av en ställföreträdare, tysken Kristofer Michelsdorf, som hörde till Bo Jonssons frändekrets genom sitt gifte med hans kusin Märta Bosdotter, dotter till Bo Bosson.¹⁹ Någon gång under senare halvåret har Bo Jonsson återvänt till det egentliga Sverige; den 4 januari 1373 är han i Uppsala tillsammans med konung Albrekt.²⁰ Större delen av år 1373 synes han sedan ha tillbragt på denna sidan Östersjön. Den 20 april är han åter i Uppsala, den 21 augusti på Arkön i Östgötaskären, där han ger sin fogde Jöns Djäkn ny ansvarsbefrielse för hans förvaltning, den 1 september i Stockholm.²¹ Sannolikt före nyåret 1374 har han så för andra gången rest över till Finland och nu till en början slagit sig ned på Viborg. I ett brev, vars datering troligen är att fatta som den 31 januari 1374, vänder sig nämligen rådet i Reval till honom och fogden i Viborg Bengt Larsson med en för-

R. A.) uppräknade fastarna, bland vilka eljes återfinnas Karl Ulvsson, Erengisle Sunesson, Bengt Filipsson, Staffan Ulvsson, Erengisle Nilsson och Finvid Finvidsson.

¹⁷ FMU I: 809.

¹⁸ Åbo domkyrkas svartbok, n:r 219.

¹⁹ Katalog des Revaler Stadtarchivs III: 334, 335. Då Kristofer Michelsdorf här säges ha begärt Revals tillstånd för en borgare att införa gods till Viborg, är det åtminstone troligt, att han haft befälet därstädes. 1374 ²²/₁₂ är han åter i Sverige, RPB 1117. Rörande hans gifte se RPB 801, 1618.

²⁰ Brev i U. U. B., jfr ovan s. 132, anm. 144.

²¹ RPB 1058, 1857, 1062.

bön för den, som det heter, »hos Eder i Viborg» häktade revalborgaren Andreas skräddare.²² Snart nog har han emellertid rest till västra Finland. Möjligen tog han därvid vägen över Reval; åtminstone har han fått lejd för ett besök i denna stad med sin stora svit — själv femtionde! — under tiden till påsk, 2 april.²³ Han hade vid denna tid i sitt hushåll sin unge kusin, den blivande Linköpingsbiskopen Knut Bosson, som av sina föräldrar enligt adlig sedvänja redan som barn lämnats till hans vård och uppfostran och som han längre fram höll i skola och vid universitetet i Prag.²⁴ Denne har många år senare berättat, att han vistats hos Bo Jonsson bl. a. under tio veckor i följd på Kumogård vid den tid, då den sensationella nyheten kom om dråpet på biskop Gotskalk, och att han på Åbo slott sett dråparen, Matts Gustavsson, när denne besökte Bo Jonsson och klagade över att han av ärkedjäknen Nils Hermansson tvingats i landsflykt för att vid påvehovet söka absolution för sitt brott.²⁵ Det var, som känt, den 3 februari 1374, som dråpet skett vid Linderås' kyrka, och den 7 i samma månad, som

²² FMU I: 798, dagtecknat tisdagen efter Pauli omvändelses fest (= 25 jan.) u. å. Enligt P. JOHANSENS redogörelse för den kopicbok, där detta brev är bevarat (PRSA 8, s. XVIII—XXIII), är det skrivet av en sekreterare, som varit verksam till april 1374 (jfr ib. s. XIII). Om de i kopicboken införda odaterade skrivelserna få antagas vara placerade i kronologisk ordning, måste det vara yngre än det ovan anm. 19 citerade, likaledes i denna kopicbok bevarade brevet till Kristofer Michelsdorf. Så tidigt som i januari 1372 kan f. ö. Bo Jonsson, enligt det ovan anförda, knappast ännu ha varit i Viborg; 1373 åter är han ju strax efter nyår i Sverige, och befälet på Viborg föres i början av februari detta år av Henneke Dume (Åbo domkyrkas svartbok, n:r 220).

²³ Revaler Geleitsbuch-Bruchstücke 1365—1458 (PRSA 4), n:r 260. Även Ernst von Dotzem får lejd till samma tid, ib. n:r 263.

²⁴ Nils Hermanssons kanonisationsprocess, Florenshandskriften, fol. 115 r.: »Interrogatus . . . respondit, quod Boecius ipsum testem loquentem quasi ab infancia educari fecerat, scolis applicauerat et ad studium Pragense transmiserat, eo quod esset eius auunculus» etc.

²⁵ Ib. fol. 114 r., jfr nedan s. 213, anm. 86.

Linköpingskapitlet lyst Matts Gustavsson i bann; i augusti synes denne ha varit i Sverige, förmodligen redan återkommen från sin botgörarfärd.²⁶ Om biskop Knut icke missmint sig, skulle alltså Bo Jonsson en dryg del av sen-vintern och våren ha uppehållit sig i västra Finland. I början av maj måste han emellertid åter bryta upp österut. Ärkebiskop Birger, som detta år gjorde sin bekanta visitationsresa i Norrland, hade sändt honom en anmodan att komma »norr i Bottnen» för ett personligt sammanträffande, men Bo hade laga förhinder. I sitt svar den 9 maj — det äldsta av hans få bevarade brev av rent personlig karaktär — upplyser han, att han måste bege sig till Viborg för att underhandla med ryssarna, då freden med dem löpte ut vid pingsten.²⁷ Om hans förhavanden under den följande tiden, intill dess han i slutet av året återvände till Sverige, finnas inga upplysningar.

Troligen har emellertid detta år medfört den förändringen i hans ställning i Finland, att han nu lagt även Åbo län till sina pantbesittningar. Trots sina långvariga uppehåll på Åbo slott och Kumogård torde han dittills icke haft annan befattning med västra Finlands förvaltning än den hans ställning som högste ombudsman gav honom; det är i denna egenskap han uppträder, då han gemensamt med Ernst von Dotzem utfärdar lejd för sändebud från Reval för ett besök i Åbo.²⁸ Men han hade intet att skaffa med uppbörden i länet; han skriver t. ex. i det nyssnämnda brevet den 9 maj 1374 till ärkebiskop Birger, som bett honom om några jaktfalkar, att han icke fått några sådana, sedan han kommit till »Österlanden», ty där fångades

²⁶ BRILIOTH 1925, s. 69; bytesbrev 1374 ¹⁰/₈ u. o., kopiebok B 15, R. A., fol. 302, d:o ²⁷/₁₁ u. o., ib. fol. 10 v.

²⁷ RPH 24, tryckt [U. VON TROIL] Skrifter och handlingar til uplysning i svenska kyrko och reformations historien, II, s. 351 ff., och FMU I: 822. Jfr AHLUND, Rannsakingen om stiftsgränsen i Norrabotten 1374, HT 1920, s. 211 ff.

²⁸ Ovan anm. 14.

sådana endast i »Ernsts» fögderi. Mellan den 20 augusti och den 14 oktober har emellertid Ernst von Dotzem lämnat sin befattning, och i maj 1375 bär Bo Jonsson hans förra titel hövitsman över Finland (d. v. s. västra Finland).²⁹ — Tidigare hade han kallat sig hövitsman över Österlanden, vilket namn således, i motsats till användningen i det nyss citerade brevet men i anslutning till ett äldre språkbruk, synes ha fått beteckna östra Finland, d. v. s. Nyland, Tavastland och Karelen.³⁰ — Ett par år senare kallas den längre fram så bekante Jäppe Djäkn fogde i Åbo å Bo Jonssons vägnar.³¹ Först Bos testamente ger dock besked om att han hade länet som pant. När och under vilka omständigheter dess överflyttning på hans hand avtalats mellan konungen och honom, är också ovisst. Det ligger dock nära till hands att antaga, att han bytt det till sig mot Öland

²⁹ Åbo domkyrkas svartbok, n:r 228, 229 (i det förra kallar sig Ernst von Dotzem »pronunc terre Finlandie capitaneus», i det senare »quondam capitaneus Finlandensis»); SFS ser. 2, I, s. (145-) 163.

³⁰ Ovan citerade brev av (1371) ²⁹/_o, LECU III: 1159; i FMU I: 814, varom jfr nedan, omtalas han som »capitaneus de Osterlande». I den ifrågavarande inskränkta bemärkelsen användes »Österland(en)» egentligen i början av 1300-talet, se VON TÖRNE, FHT 1921, s. 12. Det förekommer dock till synes i en ännu snävare betydelse i ett brev från åren 1360—1363, där drotsen Nils Turesson talar om »communitas in Nylandia et etiam in Østerlandia»; här åsyftar det således kanske enbart Karelen. (Brevet är tryckt PRSA 8, n:r 413. Rörande dateringen är att märka, att det förekommer i kopia, utförd av en till april 1363 verksam skrivare — se samma arb. s. XIII — och att det omtalar hertig Bengt Algotsson som död; jfr Katalog des Revaler Stadtarchivs III: 239, där det refereras på ett vilseledande sätt.) — I den vanliga betydelsen av hela den östra rikshälften användes namnet av Bo Jonsson även i FMU I: 809, VON TÖRNE, s. 13.

Om bruket av namnet Finland (jfr ovan s. 155, anm. 213) är att tillägga, att det förekommer i sin nyare betydelse även tidigare än VON TÖRNE uppger, såsom i *Visbykrönikans* ord om Bo Jonsson: »quasi totum regnum ac totam Fynlandiam sub manu sua tenebat» (SRS I: 1, s. 45).

³¹ FMU I: 853 (dat. 1377 ¹⁷/₂).

med Borgholm. Det sista spåret av att han innehaft det sistnämnda länet hör till tiden före biskop Gotskalks död — vi återkomma härtill —, och senast under år 1374 måste han ha avstått det. Bland de fogdar och slottsherrar, som under sedisvakansen efter Gotskalk lade beslag på biskopsbordets tionde, voro nämligen även fogdarna på Öland, Henning Königsmark och andra;³² man kan vara förvissad om att dessa ej varit Bo Jonssons underlydande, då han, som i det följande skall visas, stod i det bästa förhållande till den nyvalde Linköpingsbiskopen, Nils Hermansson. Med utbytet av Öland mot Åbo län — vare sig det nu i rent teknisk mening utgjort ett byte eller två skilda transaktioner — har han icke blott förvärvat ett större och indräktigare län i stället för ett mindre (vilket väl förutsätter ytterligare försträckningar till konungen) utan också på ett förmånligt sätt koncentrerat sina pantbesittningar; han har därmed förenat hela Finland till ett välde, som intill hans död bestod som hans nästan självständiga domän, styrd genom hans förtroendemän efter hans direktiv även sedan han själv i slutet av 1374 eller början av 1375 lämnat landet för att sedermera endast vid sällsynta tillfällen besöka det.

Utöver dessa nakna data är icke mycket att säga om hans verksamhet i Finland under det nu behandlade tidskedet. Hans insatser i utvecklingen av landets försvars- och förvaltningsorganisation genom uppbyggandet av Raseborg och Korsholm, förmodligen även Kastelholm, måste här lämnas ur räkningen, då dessa borgar nämnas först i urkunder från senare tid — Kastelholm icke förrän efter hans död. Han har icke alldeles försummat rättsvården: man har exempel på att han bevistat lagmansting — inom Ernst von Dotzems fögderi — och att han låtit förrätta

³² RPB 1275, tryckt STYFFE, Bidrag I: 66. Den tiondeuppbörd, som här åsyftas, är givetvis den som fallit efter 1374 års skörd; enligt Hans Brasks *Calendarium oeconomicum* inlevererades biskopstionden under tiden november—januari, d. v. s. efter tröskningen, LBH I, s. 263, 273.

räfsteting, visserligen genom substitut.³³ I det förut omnämnda brevet till ärkebiskopen kommer den bekanta tvisten om gränsdragningen mellan Uppsala och Åbo stift på tal: Bo Jonsson har inhämtat upplysningar om att de omstridda socknarna, Kemi och Ijo kapell, sedan hundra år och mera räknats till det sistnämnda stiftet, och framför till Birger Gregersson en vädjan från hans suffragan i Åbo att bli lämnad i ostörd besittning av stiftets territorium. Man tycker sig kunna läsa mellan raderna, att Bo i denna fråga sympatiserat med Åbobiskopen, fast han noga undviker varje formulering, som kunde innebära ett direkt partitagande. — Att han i hög grad måst ägna sin uppmärksamhet åt förbindelserna med Ryssland och ordensstaten, torde framgå redan av det förut sagda. Det låg i sakens natur, att en slottshövding i Finland både kunde och måste uppträda med ett icke ringa mått av självständighet i frågor rörande förhållandet till grannländerna, vare sig det så gällde rikets fred med Ryssland eller hans enskilda mellanhavanden med myndigheterna i någon livländsk eller preussisk hansestad, och någon åtskillnad i detta hänseende mellan Bo Jonsson och hans föregångare eller efterföljare i motsvarande ställning kan näppeligen göras. Men om beskaffenheten och resultaten av hans utrikespolitik är man dåligt underrättad. Om de underhandlingar med ryssarna, som han omtalar i brevet till Birger Gregersson,

³³ Dombrev av Kettil Olofsson, Arvid Gustavssons underlagman i (Egentliga) Finland 1372 ¹⁹/₆, Åbo domkyrkas svartbok, n:r 219; d:o av Peter Ragvaldsson, domare i Tavastland, som säger sig fälla konungsdom å Bo Jonssons vägnar, 1374 ¹³/₆, FMU I: 830 (obekant för ÖDBERG, s. 62). I det förstnämnda (bevarat blott i avskrift) stadgas ett vite för dombrott av 60 mark, vilket antingen måste vara skrivfel för 40 (lx för xl) eller hörfel (vid diktamen) för 6; i det förra fallet skulle det även här vara fråga om konungsdom, vilket annars icke antydes i brevet. — Det kan anmärkas, att Arvid Gustavsson under 1360-talet hållit flera lagmansting i egen person (Åbo domkyrkas svartbok, n:r 199, FMU I: 747, 776) men så vidt bekant icke under 1370-talet.

är för övrigt ingenting känt, fast det finns skäl för antagandet, att de ledt till ett förnyat fredsfördrag.³⁴ De ömsesidiga beskickningarna till och från Reval och hans egna besök därstädes torde icke blott ha gällt underhandlingar med stadens råd utan till en del även sådana med ordensmyndigheterna i Livland. Att förhållandet till dessa slutligen måste regleras genom ett formligt freds- och vänskapsfördrag mellan konung Albrekt och livländske mästaren 1375, visar tillräckligt, att det dittills icke varit det bästa.³⁵ Vad de tvister rört sig om, som i denna traktat förklaras förlikta och begravna, kan till största delen blott bli föremål för gissningar; man lägger dock märke till att asylrätten för flyktingar från ömse håll särskilt erkännes och regleras. Under de inre striderna i Sverige hade denna bevisligen tagits i anspråk även av politiska flyktingar; efter Bengt Algotssons fall hade sålunda hans män funnit en fristad i Reval, där de t. o. m. kunde utöva repressalier mot ditkommande svenskar i kung Magnus' tjänst, och på samma sätt, som förut omtalats, Håkan Gerekosson 1369.³⁶ En annan anledning till misshälligheter, särskilt mellan orden och slottsherrarna på Viborg, hade uppstått, när livländske mästaren och biskopen av Dorpat under sitt år 1367 utbrutna krig med Novgorod och Pskov förbjudit sjöfarten icke blott på Nevamynningen utan också på Viborg.³⁷ Detta konfliktämne måste dock ha bragts ur världen 1371, då orden slöt fred och de i fejden indragna hansestäderna

³⁴ ST II: 403.

³⁵ ST II: 405. Rubriken »förbundsfördrag» är knappast adekvat.

³⁶ Nils Turessons ovan anm. 30 citerade brev, PRSA 8, n:r 413; ovan s. 153.

³⁷ BONNELL, Russisch-liwländische Chronographie, avd. 1, s. 153 f.; HR I, s. 353—355, III, s. 18. Jfr E. J. SOURANDER i HA XVII, prot., s. 9—12. Dennes slutsats, att definitivt handelsförbud utfärdats först 1370, är knappast hållbar, då det för hans datering avgörande brevet från Reval till Erengisle Nilsson på Viborg (FMU I: 784) med säkerhet hör till en långt senare tid; till denna fråga får jag återkomma i annat sammanhang.

stillestånd med ryssarna, och för Bo Jonsson kan det således icke ha spelat någon nämnvärd roll.³⁸ Man har icke tillräckliga skäl att antaga, att de stridigheter, som han under senare år hade med staden Dorpat och stiftet Ösel, börjat redan under det nu behandlade skedet. Av de förra finnes endast ett högst osäkert spår,³⁹ och vad beträffar de senare, synas de väsentligen ha förorsakats av biskop Henrik III — mera känd från sin tidigare verksamhet som påvlig nuntie och kollektor under namnet Henrik Biscop —, som först i slutet av 1374 transporterades från Slesvigs stift till Ösels;⁴⁰ med hans företrädare Konrad hade konung Albrekt slutit ett vänskapsfördrag 1368.⁴¹ Däremot är Bo Jonssons bekanta sammanstötning med Danzig att hänföra till hans Finlandsår, då han i det brev från Lübeck till Danzig, som är enda källan till vår kunskap därom, omtalas som hövitsman över Österland.⁴² I brevet refereras hans egen framställning av tvistens uppkomst: hans tjänare hade i Danzig anklagat en sjörövare, fört honom i häkte och tagit borgen för hans förvaring, till dess de skaffat bevisning, men vid deras återkomst var han lössläppt, och varje godtgörelse för denna kränkning vägrades. Under sådana omständigheter hade Bo varnat lybeckarne för att inlåta sig med Danzigborna, varigenom de riskerade att ådraga sig skada.

³⁸ BONNELL, avd. 1, s. 156 f., avd. 2, s. 190 ff.; HR II, s. 42 f., III, s. 41 f.

³⁹ I ett odaterat brev, bevarat i koncept från tiden före 1375 (Katalog des Revaler Stadtarchivs III: 278, jfr PRSA 8, s. x—xiii), framställer rådet i Reval till en onämnd adressat, som tituleras »vestra dominatio insignis», en vädjan att avstå från framställda krav på beslagtalandet av Dorpatborgares egendom i Reval (LECU II: 1023, HU IV: 706, FMU I: 743). Samtliga utgivare ha, om också med olika dateringar, identifierat adressaten med Bo Jonsson, tydligen utan annat skäl än att han under åren omkring 1380 bevisligen låg i strid med Dorpat.

⁴⁰ EUBEL, 1, s. 397. Jfr BRILIOTH 1915, s. 251 ff.

⁴¹ ST II: 390.

⁴² FMU I: 814, jfr STYFFE, Bidrag I, s. LXXVI, med samma datering.

Meningen var tydlig: han ämnade med väpnad hand skaffa sig upprättelse. Vad man än i Lübeck tänkte om kravet på avbrott av förbindelserna med systerstaden, fann man hotet allvarligt nog för att uppmana Danzig att ställa honom till freds.

* *
*
*

Under förra hälften av 1370-talet, om icke tidigare, har Bo Jonsson ingått nytt äktenskap. Hans andra hustru, som liksom den första hette Margareta — oftast kallas hon Greta i de få urkunder, där hon omtalas, så också av maken i hans testamente — var av tysk börd: hon hörde till den sannolikt mecklenburgska släkten Dume, som först med henne och hennes bröder torde ha inkommit till Sverige. Namnet bars i Mecklenburg även av personer med borgerlig näring, men Margaretas familj, som förde en lilja i vapnet, var otvivelaktigt adlig, fast den torde intagit en rätt blygsam ställning: den framträder så litet i urkundsmaterialet, att dess tillvaro knappast observerats av den genealogiska och heraldiska forskningen.⁴³ Margaretas far var en Lambrekt Dume, förmodligen identisk med den väpnare med detta namn, som återfinnes på listan över de adliga soldenärer i staden Rostocks tjänst, som råkade i dansk fångenskap i slaget vid Hälsingborg 1362 — alltså en representant för den talrika, fattiga tyska lågadeln, som hade kriget till handverk, fast kanske något bättre ställd än flertalet, då

⁴³ Den är icke ens upptagen i Siebmachers Wappenbuch. — 1372 omtalas en yllevävarmästare Otto Dume i Schwerin, på 1380- och 1390-talen en smed Bernt Dume i Rostock, MU XVIII:10815, XXI:11777, XXII:12417, 12713, 12748. Det är onekligen frestande att i de bekanta raderna i Visan om konung Albrekt (SFS XVII: 1, s. 210) om konungens slösande ynnest mot lågbördiga tyskar, söner av skinnare och smeder, se en anspelning bl. a. på Margareta Dumes bröder, som ju tack vare hennes gifte kommo att intaga en rätt betydande position i Sverige under det mecklenburgska väldets döds-kamp.

han betalar en högre lösepenning än någon av hans olycks-kamrater.⁴⁴ Fem bröder till Margareta äro säkert kända: Gerhard, Henneke, Klaus, Folrad och Bertold; till hennes anhöriga är också att räkna en Johan Dume, som ej är identisk med Henneke.⁴⁵ Även väpnaren Klaus Plate, som mest är känd genom sin olyckliga beskickning till Preussen 1387, bör ha varit en nära släkting till Margareta, om det nämligen är med rätta, som han på ett ställe kallas Bo Jonssons »måg».⁴⁶

En säker nedre tidsgräns för Bo Jonssons inträde i detta nya gifte ges av ett brev från honom, daterat Nyköping den 5 december utan år, till en person som kallas »vördnadsvärde fader, herr magister» och i fortsättningen »käre vän» och »Eders kärlighet».⁴⁷ Avfattat på latin och av den skrivande klerken stiliserat med salvelsefull omständlighet, innehåller det egentligen blott ett meddelande, att Bo själv, hans hustru och döttrar och hans övriga omgivning äro vid god hälsa, samt en fråga, om mottagaren vill ha något med av Bos förråd av torr lax och annan fastemat. Brevet förekomst i en Vadstena klostrets kopiebok gör fullt klart, vem adressaten är: klostrets styresman, Birgittas forne biktfader Peter Olofsson (Petrus från Skänninge), som ju plägade tituleras magister.⁴⁸ Då han dog i september 1378 och

⁴⁴ MU XV:9117, 9268. Tillnamnet Lambrechtsdotter användes av Margareta i hennes testamente, SD II:1143.

⁴⁵ PRSA 4, n:r 80, STYFFE, Bidrag I:83, 84, 86 (FMU I:962, 963, 1037); i den sistnämnda urkunden, som visserligen blott är bevarad i en bristfällig avskrift, nämnes en riddare Johan Dume vid sidan av en väpnare »Henke» Dume.

⁴⁶ Margareta Grips bok, s. 351, Trolleholms arkiv (i den ovan s. 138, anm. 162, anförda listan på kontrahenter i Bo Jonssons egen-domsaffärer): »Clas Plate, Reddare, hans mågh». Om Klaus Plates beskickning till Preussen se STYFFE, Bidrag II, s. III, ERSLEV, Dronning Margrethe, s. 162, 469 f.

⁴⁷ Bil. 5.

⁴⁸ Hans levernesbeskrivning, *Vita domini Petri Olavi* (H. SCHÜCK, Två svenska biografier från medeltiden, Antiqv. tidskr. V, s. 295

Bo Jonsson fick Nyköpings slott och län först 1376, kan brevet vara skrivet endast sistnämnda år eller 1377, kanske snarast det senare.⁴⁹ Vid denna tidpunkt har Bo alltså minst två döttrar, och giftermålet kan då icke sättas senare än till år 1375. Man kan emellertid knappast tvivla på att det ingåtts minst ett par år tidigare, då Margaretas fränder redan från 1373 framträda som Bo Jonssons högt betrodda män: under hans vistelse i Sverige i början av detta år för Henneke Dume befälet på Viborg, och under hans konflikt med konungen 1374 — varom mera i det följande — äro både Henneke Dume och Klaus Plate bland dem som å hans vägnar mottaga Albrekts försäkran om lejd.⁵⁰ Det finns å andra sidan vissa skäl att tro, att det varit just i Finland, som Bo Jonsson gjort bekantskap med sin hustrus familj: första gången några av dess medlemmar spåras i Norden, är 1369, då bröderna Klaus och Gerhard få lejd i Reval och alltså redan måste ha uppehållit sig i trakterna kring Finska viken.⁵¹ För övrigt måste man räkna med att Margareta kanske icke ens varit giftasvuxen mycket tidigare än omkring 1370, då hon, som gick i nytt gifte i

ff.), uttrycker sig något svävande om hans lärdomsgrad: »Et quamuis sufficienter liberalibus sciencijs eruditus extiterit» etc. (s. 302). Möjligen har magistertiteln kommit att tilläggas honom endast till följd av hans ställning som Birgittas andlige rådgivare, »magister et confessor Sanctae Birgittae», som han mer än en gång kallas (t. ex. i anf. arb., s. 309, 312, och i Vadstena klostets minnesbok, SRS I:1, s. 101).

⁴⁹ Bo Jonsson skriver, att han ämnar stanna i Nyköpingstrakten (»circa castrum») till trettondedagen. Den 8 dec. 1376 är han emellertid på rådsmöte i Stockholm (HADORPH, Biärköa rätten, bihang, s. 29 f.) och redan den 7 jan. 1377 i Näsby i Blacksta s. på räfsteting (RPB 1234, 1235); hans uppehållsort under dec. 1377 och första hälften av jan. 1378 är icke känd. Om Peter Olofssons dödsdag se Vadstena klostets minnesbok, l. c.

⁵⁰ Ovan s. 188, anm. 22, och nedan s. 218.

⁵¹ PRSA 4, n:r 80. I deras sällskap är en »Yesse Laurensen», tydligen en svensk.

början av 1390-talet och dog 1409 eller 1410, otvivelaktigt var mycket yngre än Bo Jonsson.⁵²

Utom i det nyss anförda brevet nämner Bo Jonsson sin hustru veterligen endast i sitt testamente. Då hon icke förde med sig i boet några svenska arvegods, som kunnat beröras av makens mångahanda jordabyten, kan det icke förvåna, att hennes samtycke och besegling aldrig återopas i massan av hans affärsurkunder.⁵³ Det enda aktstycke, som möjligen kan sägas röja något av hennes personlighet, är hennes testamente, även det ett legalt dokument, i vars dispositioner man dock får en skymt av hennes sinnelag och sympatier. I detta, som hon upprättat på sotsängen 1409, »Jesus Kristus, hans moder Maria och all himmelrikets härskara till lov och till ära, Bo Jonssons själ, som min käre make var — Gud hans själ nåde —, min själ, våra barns, vänners och fränders själar och alla kristna själar till ro och till nåde», skänker hon först av allt 100 mark penningar till Vadstena kloster, »där jag väljer mitt vilorum, där min käre make Bo Jonsson ligger» — hon nämner icke sonen, Knut Bosson, som dött före henne och lagts till vila i sin fars grav.⁵⁴ En lika stor summa ger hon åt Lofta kyrka »för den stora skada den tog, då den brändes av mina hjälpare» (d. v. s. under de inbördes striderna på 1380- och 1390-talen), mindre belopp åt andra kyrkor och kloster i Linköpings stift,⁵⁵ men intet åt några sådana i

⁵² Hon är omgift senast 1394 (G. CARLSSON, art. Bengt Niklisson i SBL med stöd av MU XXII:12654, s. 384) men säkerligen ännu icke i december 1389, då hon och hennes barn stämmas att infinna sig hos drottning Margareta (ROSMAN, s. 289). I sitt testamente, daterat 1409 $\frac{4}{10}$ (se nedan), säger hon sig ligga på sotsängen; hon begrovs 1410 $\frac{13}{2}$ (SRS I:1, s. 127).

⁵³ Jfr ROSMAN, s. 244.

⁵⁴ SD II:1143.

⁵⁵ Nämligen övriga kyrkor i Tjust, till vilka hon också räknar Västerviks, samt Linköpings domkyrka och kloster, S. Lars' kyrka och klostret i Söderköping, »S. Nikolai kloster» (dominikanklostret) i Visby till en monstrans, samt Kalmar kyrka. Tjust var hennes

Tyskland, vilket man kanske kunnat vänta, om hennes minnen från uppväxtåren varit knutna till någon ort där. De personliga legaten vittna främst om hennes ömhet och omtanke för det enda kvarlevande barnet, dottern Margareta; henne gälla ett par egendomligt rörande satser, som man kunde tro att skrivaren fattat i pennan alldeles som orden fallit vid diktamen: »I fataburen på Stäkeholm i kistan . . . är en liten silverskål, den gav biskop Tord min dotter, då hon döptes, den är hennes egen. I samma fatabur äro två kronor, den mindre tillhör min dotter, ty den gav henne skaffaren på Marienborg . . .» Sonhustrun, Erme-gard Bülow, och den spåde sonsonen Bo Knutsson förbigås däremot med tystnad. De nyss anförda satser, där hon nämner Bo Jonsson, äro väl uttryckta i tidens konventionella formelspråk — hon kallar även sin andre man, Bengt Nilsson (lejonansikte), för »min käre make», och orden »Gud hans själ nåde» hava i och för sig ingen starkare emotionell valör än »min salig man» i nyare tiders språk —, men hennes betonande av att hon vill vila vid Bo Jonssons sida ger dock ovillkorligen ett intryck av att hon haft honom i kärt och tacksamt minne. Hon fick sin önskan uppfylld, men varken Bengt Nilsson, »ockraren», vilkens begravning måste ske i tysthet för att icke förhindras genom biskop Knuts förbud, eller hennes arvingar vårdade sig om att låta hugga hennes namn och vapen i stenen över mannens och sonens grav.⁵⁶

Endast två barn till Bo Jonsson och Margareta Dume ha veterligen nått vuxen ålder, sonen Knut och den nyss omtalade dottern Margareta. Knut var tydligen ännu icke född, när det nyss anförda brevet till magister Petrus skrevs. Att han således varit allra högst aderton år, när han 1395

boningsort (ROSMAN, s. 295), Linköping och Söderköping kan hon antagas ofta ha besökt, men vilka särskilda intressen som för henne kunnat vara knutna till Kalmar och Visby, förefaller dunkelt.

⁵⁶ Jfr L. F. LÄFFLER, Bidrag till vår medeltida personhistoria, 5, PHT 1905, s. 54 ff.

grep sig an med att återupprätta faderns finska välde i öppen kamp med drottning Margareta, ger onekligen sin särskilda färg åt hans bild.⁵⁷ Det namn, Bo valt åt honom, är betecknande nog: det är minnet av hans ättefader på moder-net, hans föregångare som både Östgöta lagman och rikets drots, Knut Jonsson, som han med stolthet frammanat. Dottern åter har väl, om biskop Tord i Strängnäs varit med vid hennes dop, icke varit född före hans hemkomst från kurian som nyutnämnd biskop 1379, då det synes mindre troligt, att han tidigare haft någon nämnvärd beröring med Bo Jonsson: han var närmast förut domprost i Västerås och har för övrigt ännu efter sin utnämning till denna värdighet 1374 åtminstone något år fortsatt sina universitetsstudier i Prag.⁵⁸ De i brevet till Peter Olofsson omtalade dottrarna ha alltså säkerligen dött i unga år.

* *
*

Under den här behandlade tidrymden har Bo Jonssons förhållande till konung Albrekt försämrats ända därhän, att det mot slutet av år 1374 kommit till en öppen brytning.⁵⁹ Även om det yttre förloppet härvidlag, som redan anmärkts, endast i mycket ringa mån låter sig urskiljas, kunna vi draga våra slutsatser om orsakerna till konflikten ur de överenskommelser, varigenom den under år 1375 till det yttre bilägges på ett sätt, som gör detta år till en verklig milstolpe på Bo Jonssons levnadsbana. Det är flera olika

⁵⁷ Det är icke ens otroligt, att han 1395 nätt och jämnt uppnått myndig ålder, 15 år, då han ännu året förut lämnas helt utanför, medan modern och styvfadern figurera som viktiga brickor i det politiska spelet (se ovan citerade ställe, MU XXII:12654, s. 384). Jfr ROSMAN, s. 294.

⁵⁸ BRILIOTH 1925, s. 126 f. Ännu den 18 jan. 1379 var han ännu icke hemkommen eller hans utnämning bekant i hemlandet, som synes av de svenska biskoparnas m. fl:s supplik till påven av denna dag om Birgittas helgonförklaring, SFS ser. 2, I, s. 57 ff.

⁵⁹ För det följande jfr framför allt STYFFE, Bidrag I, s. LXII—LXVI.

tvistefrågor av största betydelse, som nu samtidigt kräva sin lösning. Den strävan hos de svenska stormännen att få de bortpantade slotten ur hertig Albrekts och tyskarnas händer, som tagit sig uttryck i en programpunkt i 1371 års kungaförsäkran, framträder nu med Bo Jonsson som främste målsman och söker nu liksom tidigare sin motivering i kravet på avhjälpande av laglösheten och ofriden i landet. Samtidigt angriper konungen både de andliga och de världsliga frälseprivilegierna genom sina krav på kontributioner. Slutligen kommer härtill striden om Linköpings biskopsstol, där Bo Jonsson och hans meningsfränder lämna den birgittinska kretsens kandidat ett verksamt stöd gentemot konungen. Att utgången av allt detta blir en rad av nederlag för Albrekt av långt mera ingripande betydelse än 1371 års händelser, kan säkerligen tillskrivas just den okloka våldsamhet, varmed han förenat skilda intressen till motstånd på en gemensam front, som han, av ett och annat att döma, med en försiktigare taktik skulle haft möjligheter att splittra.

Hur litet konungen infriat sina löften rörande förvaltningen av de slottslän, som ännu stodo till hans förfogande, har nyss påvisats. Att det tidigare av en tysk fogde styrda Åbo län genom förpantning kommit i Bo Jonssons hand, var väl ur nationell synpunkt en vinst men knappast att räkna Albrekt till förtjänst, och i stället hade Öland helt eller delvis råkat under tyskt styre.⁶⁰ En talande bild av det tyska inflytandets utsträckning vid denna tid ger den bekanta stadgan om en treårig landsfred 24 maj 1375.⁶¹ Denna landsfred upprättas genom ett slags konfederation mellan konung och undersåtar, som givetvis har sina direkta

⁶⁰ Det måste väl varit i detta sammanhang som Ficke von Vitzen d. ä. fått panträtt till halva Borgholms slott och län, ovan s. 175, anm. 262. Om Henning Königsmark, som (jämte andra) är fogde på Öland i slutet av 1374 (ovan s. 191), stått i hans tjänst eller direkt i konungens, kan ju icke avgöras.

⁶¹ HADORPH, Biärköa rätten, bihang, s. 27 ff.

förebilder i Tyskland, därifrån själva namnet och begreppet äro lånade, men även något påminner om Valdemar Atterdags s. k. handfästning 1360.⁶² Stadgan är sålunda utfärdad med åberopat samtycke av konungens »rådgivare, hövitsmän och män» och avslutas icke som vanliga kungliga påbud med en sanktionsformel utan med ett löfte av konungen, hans fader och en mängd stormän att hålla freden enligt bestämmelserna, varjämte den föreskriver, att alla fogdar och ämbetsmän, riddare och svenner och alla rikets inbyggare skola edligen bekräfta den.⁶³ De män, som antingen på grund av ämbeten och förläningar eller tack vare egna maktresurser intagit en sådan ställning, att deras deltagande i stadgans utfärdande och besegling ansetts särskilt behöfligt, äro 24 svenskar och 23 tyskar — möjligen

⁶² Om de tyska landsfrederna vid samma tid se E. FISCHER, Die Landfriedensverfassung unter Karl IV. Konstitutivt för dem är ju, att de slutas för begränsad tid; även i andra detaljer, såsom i uppräknigen av de brottskategorier, som falla under landsfredens särskilda straffhot (jfr nedan s. 220), och i bestämmelsen, att en fogde eller en ämbetsman, som gynnar en fredsbrytare, skall stå samma straff som han, återgår den svenska stadgan på tyska förebilder. Däremot saknas i den det för de tyska landsfredsförbunden (med eller utan kejsarligt deltagande) utmärkande draget, att särskilda doms- och exekutivorgan inrättas för fredens upprätthållande (FISCHER, s. 17). Om Valdemar Atterdags »handfästning» se REINHARDT, s. 264 ff., och ERSLEV, Dronning Margrethe, s. 14 f.; sistnämnde förf. betecknar den rent ut som »i Virkeligheden en almindelig Landefred».

⁶³ Texten synes på detta ställe (§§ 19 o. 20 i HADORPHS edition) — liksom på ett par andra — vara något förvanskad: »Oc scal hwar en Foghate oc Æmbitzman i sino Föghati thenna fridh sielfwer lofwa til wærn / oc scal han halda widher sina godha tro / oc sidhan scal han alla the Frælsismæn / som byggia oc bo i hans Föghati badhe Riddara oc Swena thenna sama fridh lofua oc swærie / oc i alla matto stadhuht oc fast at halda / som för ær sacht» (likalydande i två avskrifter från 1600-talet i vol. N 1356, s. 124 ff., och Palmiskiöldska saml. 115, s. 37 ff., U. U. B., vilka dock icke synas vara inbördes oberoende). I stället för »scal han» synes böra läsas »sculu» eller »scal han lata».

flera, då listan i det skick, vari urkundens text bevarats, företer luckor —;⁶⁴ de båda nationaliteterna äro skarpt skilda från varandra, ehuru var för sig uppdelade på riddare och väpnare. Svenskarna utgöras av rådets tolv världsliga medlemmar, som stå främst inom vederbörande rangklasser, samt sex riddare och lika många väpnare, vilka icke kunna visas ha beklädt några platser i förvaltningsorganisationen.⁶⁵ Bland tyskarna åter finner man först och främst innehavarna av hertig Albrekts stora pantlän, Raven von Barnekow på Nyköping jämte sonen Henrik och en Ulrik von Barnekow, Ficke von Vitzen d. ä. på Kalmar och Johan (Henneke) Moltke, som sedan 1373 gemensamt med sin fader hade Stäkeholm, vidare Herbrekt Königsmark, som var eller varit fogde i Stockholm, Lydeke Rütz, som möjligen var fogde på Axevall, Rudolf von der Dollen, som åtminstone två år senare är fogde på Örebro, Gerhard Snakenborg, som hade Hästholmen vid Vättern med dess län i Östergötland — det torde omfattat åtminstone Lysings och Dals härader —, och Arent von Vitzen, som synes haft en annan del av Östergötland; de båda sistnämnda hade förmodligen sina län som andrahandspanter av Erik Karlsson.⁶⁶ Andra åter hade, vare sig genom egen-

⁶⁴ I de nyssnämnda avskrifterna är den ännu mera defekt än hos HADORPH.

⁶⁵ Jfr Exkurs 3, s. 299. Riddarne utom rådet äro Jon Hjärne, Porse Get (sannolikt av ursprungligen skånsk släkt), Magnus Håkansson (»Leopard»), Nils Gädde (dopnamnet bortfallet), Erengisle Nilsson (Hammerstaätten) och Sten Stensson (Bielke), väpnarne utom rådet Magnus Porse, Peter Ribbing, Magnus Petersson (kan ej säkert identifieras med någon av de kända bärarne av detta namn), »Mikel» Haraldsson, kanske att identifiera med *Torkel Haraldsson* (Gren), då någon Mikael Haraldsson eljest ej är känd, Harald Karlsson (Stubbe) och Jon Gregersson (spets från vänster).

⁶⁶ Jfr ovan s. 93 ff., 98, 184, STYFFE, Bidrag I: 50, 66, FMU I: 864. Rörande omfattningen och belägenheten av Gerhard Snakenborgs och Arent von Vitzens län kan man endast draga slutsatser av att dessa herrar efter biskop Gotskalks död beslagtagit var sin av biskopens gårdar, den förre Herrestad i Herrestads s. i Dals härad, den senare

domsköp eller genom ingifte i svenska frälseätter, blivit stora godsägare i vårt land, så Folrad von Züle, konungens kammarmästare, herre till Rönö i Östergötland, Johan Ummereyse, gift med Benedikta, dotter till riddaren Kettill Glysing, och Heyne Snakenborg, gift med Bengta Gustavsdotter (tre sjöblad), kanske också Heyne von Vitzen och Gise von Helpten; det samma gäller för övrigt ett par inom den förutnämnda gruppen, Johan Moltke och Arent von Vitzen, som voro gifta med två systrar till Benedikta Glysing.⁶⁷ Av de övriga, delvis föga kända namnens bärare äro förmodligen de flesta att räkna till kategorien fogdar över smärre distrikt och andra kungliga ämbetsmän.⁶⁸

Olika åsikter ha uttalats om den svenska stormannaklassens förhållande till de tyska invandrarna: mot en äldre uppfattning, att en stark spänning rådt mellan dessa båda element, förorsakad av svenskarnas avund och ovilja över tyskarnas maktställning, har i senare tid hävdats, att de

Hässleby, enligt STYFFE gården med detta namn i Björkebergs s. i Gullbergs härad. Först 1388 kallar sig Gerhard Snakenborg hövitsman på Hästholmen, RPB 2354, jfr STYFFE, Skandinavien, s. 247, anm. 2.

⁶⁷ Om Folrad von Züle se RPB 873 och STYFFE, Bidrag I:86, om Johan Ummereyse, Johan Moltke och Arent von Vitzen nedan Exkurs 3, anm. 29, om Heyne Snakenborg RPB 1096. (Heyne Snakenborg blev genom sitt gifte med en halvsysster till Håkan Algotsson förmyndare för dennes barn, vilket förklarar, att han löser igen hans till Bo Jonsson pantsatta egendom, ovan s. 138, anm 162; jfr SD III:2345 och G. CARLSSON i PHT 1920, s. 92 f.) Heyne von Vitzen är senast 1380 gift med Sune Håkanssons änka, Sigrid Bengtsdotter (Bielke), RPB 1477. Om Gise von Helpten se nedan s. 209, anm. 78.

⁶⁸ De äro riddaren Henrik von Brandis och väpnarne Georg (»Anries», läs Jurios, jfr RPB 1474) Halberstadt, Lydeke Negendank, Zabel von Helpten och Arent von Karow jämte tre med defekta namn: »...stede», »Grabowe van ...» och »Jarme Hog...». Av de sistnämnda skulle möjligen den förste kunna identifieras som Hannus Goldenstede, fogde i Tjust 1378 (RPB 1381) eller en Tomas »Hozsteedh», som i *Vita domini Petri Olavi* omtalas såsom »super negocia regia constitutus... in prouincia Osgocie» (Antiqv. tidskr. V, s. 311).

snabbt och fullständigt amalgamerat sig med varandra, vilket bl. a. de talrika giftermålsförbindelserna dem emellan skulle bevisa.⁶⁹ Båda meningarna torde innehålla var sin del av sanningen. Det kan icke bestridas, att det verkliga nationalhat mot tyskarna, som under Albrekts regering vuxit upp i Sverige, färgat tänkesätten även inom aristokratiska kretsar; att åtskilliga tyskar vunnit insteg i dessa och med tiden blivit så rotfasta i vårt land, att de stannat här även efter det mecklenburgska väldets fall, är icke tillräckligt bevis för motsatsen, då detta icke gäller mer än en förhållandevis obetydlig del av hela antalet invandrare — det vore för övrigt ett misstag att anse för givet, att de i svenska ätter ingifta tyskarna alltid omfattats med välvilja av sina nya fränder.⁷⁰ Å andra sidan torde dessa nationella antipatier icke hos högfrälset ha utvecklats lika snart som hos de av främlingsväldet kännbarare drabbade klasserna, allmogen och lågfrälset, kanske också prästerskapet; den har snarare vuxit fram ur den rent politiska rivaliteten än själv utgjort jordmånen för denna. Stormännens nationella politik riktar sig mot tyskarna i första hand som organen för hertig Albrekts för riksenheten vådliga inflytande men har knappast från början besjälats av den ovilja mot den tyska nationaliteten som sådan, som i mera primitiv gestalt blommat hos de lägre stånden. Hos ingen framträder denna åtskillnad klarare än hos Bo Jonsson. Det har med skäl framhållits, att hans förhållande till tyskarna under 1360- och 1370-talen minst av allt bär spår av någon sorts principiell främlingsfientlighet. Han gifter sig med en tyska,

⁶⁹ STYFFE, anf. arb., s. LV, LXIV, LXXIX, GIRGENSOHN, s. 57 f., 184 ff., 189.

⁷⁰ En i detta avseende lärorik anekdot berättas i Margareta Klausdotters krönika om S:ta Birgittas släkt om Birgittas sonson Karl Karlsson, som varit ämnad till präst men lämnade studiebanan och gifte sig för att icke hans tyska halvsysstrar, moderns döttrar i hennes äktenskap med Johan Moltke, skulle bliva hans arvingar (SRS III:2, s. 212).

och han använder såväl under Stockholmstiden som under Finlandsåren tyskar i sin tjänst: en Otto Golenbek är vice fogde på Stockholms slott 1367, och på Viborg för, som vi sett, sannolikt Kristofer Michelsdorf befälet 1372 och med visshet Henneke Dume 1373.⁷¹ Om denna hållning icke har något påfallande, så länge han i sin politiska verksamhet närmast är det tyska kungahusets förtroendeman, så är den så mycket mera att beakta med hänsyn till den utveckling, som redan under 1360-talet fört honom in på andra vägar, och framför allt till att han, som ovan antydts, kanske redan i 1371 års kris går i spetsen för strävandena att få pantslotten ur främmande händer och 1375 är den som genomför dem.

Om landsfredsstadgan själv med fog kunnat anföras som det bästa beviset för den rättsosäkerhet, som den avser att bota,⁷² så är den slutsatsen icke mindre ofrånkomlig, att de tyska fogdar och slottsherrar, som kallats att besegla dokumentet, haft en del i ansvaret för att tillståndet krävt dylika utomordentliga botemedel, som svarar mot deras del i landets styrelse och förvaltning. Konkreta bevis härför saknas för övrigt icke helt och hållet. Vittnesmålen i Birgittas kanonisationsprocess berätta om två personer, som under år 1374 utsatts för det grövsta övervåld från tyskt håll men räddats tack vare helgonets mirakulösa hjälp, nämligen en Stockholmsborgare, som av fogden Klaus Negendank (att döma av händelsens lokalisering fogde i Simtuna härad) gripits under en grundlös beskyllning, torterats på det grymmaste och hängts, och väpnaren Håkan Fadersson till Sörby i Örtomta socken, vilken fängslats i sin egen gård av sina ovänner, som släpat honom ända till Blekingegränsen i tanke att föra honom till Tyskland och där medelst tortyr avpressa honom lösepenning. I förra fallet upplyses dock, att fogden blivit näpstat av konungen

⁷¹ RPB 785; ovan s. 187, 188, anm. 22, 197; jfr GIRGENSOHN, s. 187, och ROSMAN, s. 153 f., 215 f., 246.

⁷² Jfr STYFFE, anf. arb., s. LXIII, anm. 1.

— hans namn återfinnes icke heller i landsfredsstadgan —, i det senare, att fången frigivits genom ingripande av besättningen på fästet Bröms, »som annars hörde till hans fienders parti». ⁷³ De svenska rådsherrarna och med dem jämställda magnater ha naturligtvis icke löpt risk att själva utsättas för liknande våldsdåd, men en upplösning och förvildning, som tog sig sådana uttryck, måste även för dem ha tett sig som en landsplåga och blivit dem en ytterligare eggelse att kräva en ändring i förhållandena.

Vid sidan av det tvisteämne, som hertig Albrekts pantbesittningar således alltjämt utgjorde, har det även blivit en källa till slitningar mellan kungamakt och aristokrati, att Albrekt begärt nya skatteprestationer av frälset. Utan tvivel var kronans finansiella nödläge sådant, att ingen annan utväg stod öppen för konungen än att kräva uppoffringar av de privilegierade stånden. De ordinarie inkomsterna måste ha blivit hopplöst otillräckliga även för de mest oundgängliga behoven, när förpantningarna nått ett sådant omfång, att endast en ringa del av rikets territorium ännu låg under kronans fatatur — tillståndet under Albrekts regering bildar i detta hänseende en fullkomlig motsvarighet till den danska kungamaktens bankrutt ett halvt sekel tidigare eller till förhållandena i ett flertal tyska furstendömen just vid den tid som här behandlas. ⁷⁴ På samma gång minskades alltmera möjligheten att fylla bristen genom extraordinarie pålagor, då skattedragarnes antal och bärkraft alltmera reducerades genom den fortgående överflyttningen av skattejord i frälsemäns och kyrkliga institutioners ägo. Att denna under Albrekts tid fått en enorm utsträckning, fast konungen i princip vidhållit de under den äldre regimen utfärdade förbuden däremot, är välkänt, och det är icke osannolikt, att den

⁷³ SFS ser. 2, I, s. 68 f., 108, 161, 464 f., 470 f., 555 f.; berättelserna återgivna av H. HILDEBRAND, *Medeltiden*, s. 294.

⁷⁴ Jfr t. ex. H. SPANGENBERG, *Vom Lehnstaat zum Ständestaat*, s. 84 f.

särskilt kännetecknat de tidigare åren med deras krigsbuller och allsköns betryck; sannolikt har mången skattebonde välkomnat ett tillfälle att slippa undan pålagorna även med uppgivande av äganderätten till sin jord.⁷⁵ När denna process således i praktiken icke stod att hejda, drevs kungamakten med naturnödvändighet att i stället kräva bevillningar just av de privilegierade stånden, hos vilka någonting fanns att få, eller rent av sätta giltigheten av de friheter i fråga, som undergrävde dess egna möjligheter till en ekonomiskt självständig existens. I ögonblick av verklig fara, såsom 1367, hade också dessa stånd visat sig behjärta lägets krav, men när lugnare tider inträd, voro de mindre benägna att lossa på pungen, och framför allt voro de icke sinnade att pruta på själva principen om frälserättens giltighet i hävdvunnen utsträckning genom att stillatigande finna sig, när Albrekt av egen myndighet utskrev tillfälliga gårdar av deras landbor.⁷⁶

Ett brev till Bo Jonsson, som bevarats i en tyvärr ofullständig och ganska fördärvad avskrift, ger ett par upplysningar om de kungliga skattekraven och huru de mottogos.⁷⁷ Det saknar slut och följaktligen även datering, men med hänsyn till det sätt, på vilket biskop Gotskalk omtalas, och de upplysningar, som lämnas om konungen, måste det hänföras till åren 1372—73. Brevskrivaren synes hava varit Bo Jonssons fogde på Borgholm; med ledning

⁷⁵ Jfr den i *Visbykrönikan* (SRS I: 1, s. 45) och hos ERICUS OLAI (SRS II: 1, s. 114) återgivna uppgiften ur en äldre krönika om Albrekts reduktion, där det heter, att konungen återkrävde en del av de gods, som stormännen och deras förfäder slagit under sig i krigstid (tempore guerrarum). Förbudet mot skattejords försäljning till frälse omtalas 1369, RPH 15.

⁷⁶ Att det världsliga frälsets utsträckning till att gälla även befrivelse från särskilda gårdar, som enligt STYFFE (Bidrag I, s. LXXXVI, xc) trängt igenom först med Albrekts regeringstillträde, torde gå tillbaka åtminstone till 1300-talets början, har påvisats av K. G. WESTMAN, Svenska rådets historia till år 1306, s. 143.

⁷⁷ Bil. 4.

av det resonemang om personliga angelägenheter, som utgör drygt halva innehållet, kunde man nästan våga en gissning, att det är Sten Bosson (Natt och Dag), Bo Jonssons kusin.⁷⁸ I senare delen av brevet berättar han, att konungen för en tid sedan kommit till Borgholm.⁷⁹ Under sitt uppehåll där hade han lagt en skatt på frälsebönderna på Öland, »vem de än tillhörde», under föregivande att han fått Bo Jonssons och biskop Gotskalks medgivande därtill; bönderna hade emellertid vägrat att utgöra skatten godvilligt, varför han rustat sig till att indriva den med våld; just när detta skulle ske, hade han emellertid fått nyheter om danske konungen — vad de innehållit och vilka åtgärder de föranledt, får man icke veta, då avskrivaren olyckligtvis på denna punkt avbrutit sitt arbete.

Här är det alltså icke fråga om en över hela riket utgående bevillning utan om en gård, som konungen utkräver i det landskap, där han för tillfället vistas. Hans åberopande av biskop Gotskalks och Bo Jonssons samtycke är likväl, hur det än må ha förhållit sig med dess sanningsenlighet, ett slags erkännande av att en beskattning av

⁷⁸ Han talar om sin syster Katarinas förestående bröllop, till vilket han väntar bröllopsgåvor från Bo Jonsson, som också givit honom råd eller föreskrifter rörande lämpliga platsen för dess firande; härom har han meddelat sig med en viss »Ghyza», som förmodligen varit den blivande brudgummen själv. Endast en person med detta namn är känd, Gise von Helpten; han har bevisligen varit gift med en till namnet annars okänd dotter till Bo Jonssons morbror Bo Bosson (K. H. KARLSSON, Genealogiska anteckningar, 4, PHT 1909, s. 19, anm. 1). Av dennes söner kan knappast någon annan komma i fråga att identifieras med brevskrivaren än Sten, som otvivelaktigt varit den äldste; han har varit vuxen åtminstone 1371, då han nämnes i Edsviksfördraget. Naturligtvis kan man dock icke taga för givet att brevets Katarina varit Bo Bossons dotter, då ju Gise von Helpten kan ha varit gift flera gånger; det är också något överraskande, att Sten Bosson och icke fadern skulle fått på sin lott att ordna bröllopet.

⁷⁹ Avskriftens »Borenholm» (?) kan ju icke tolkas annorlunda, då det i fortsättningen är tal om konungens förehavanden på Öland.

frälsebönderna krävde medgivande av deras husbönder, kanske därjämte, när det gällde pantlän, av dessas innehavare — biskopen kommer tydligen på tal i den förra egenskapen såsom målsman för biskopsbordet, Bo Jonsson kanske framför allt i den senare. Att även frågan om konungens rätt att underkasta pantlänen en *allmän* bevilning varit under debatt, framgår av ett dokument från konfliktens akuta stadium, den kasserade första utskriften av Albrekts och hans faders lejdebrev för Bo Jonsson den 8 november 1374.⁸⁰ Här ha utställarne vid sin försäkran, att Bos och hans följeslagares panter och gods under tiden för lejden skulle lämnas i fred, gjort det förbehållet, att om en extra gärd lades på riket med anledning av hertig Albrekts besök, så skulle lejden ej anses bruten med att ifrågavarande panter och gods finge bidra därtill. Den punkt är överstruken, tydligen därför att man insett, att Bo Jonsson icke skulle godtaga lejden under sådana villkor — då brevet aldrig fått karaktär av utfärdad urkund genom besegling, har det kanske efter utskrivningen först underställts hans ombud för granskning, så att dessa kunnat ge direkt besked om den saken. Huruvida den förutsedda oppositionen skulle riktat sig mot att pantlänen kunde drabbas av gärden utan Bos medgivande eller mot att konungen över huvud gjorde anspråk på att efter eget godtycke få utskriva en allmän gärd, är en fråga som måste lämnas öppen.

Kleresiet gick icke mera fritt än det världsliga frälset från fortsatta kontributioner, snarare tvärtom. I ett i en odaterad avskrift bevarat brev, som torde böra hänföras till våren 1372 eller 1373, klagar ärkedjåknen i Linköping Nils Hermansson över att konungen av egen myndighet lagt skatter på kyrkans tjänare och bönder, vilket även skett året förut, medan ridderskapet skonades.⁸¹ Härvidlag har

⁸⁰ STYFFE, Bidrag I: 55, jfr ib. s. LXV.

⁸¹ C 204, fol. 124 v., U. U. B., jfr BRILIOTH 1925, s. 53—56, och ovan s. 128, anm. 134. Rörande dateringen bör utöver det på sist-

Albrekt naturligtvis haft en bundsförvant i det världsliga frälsets alltid framträdande benägenhet att till sin egen lättnad vältra bördan över på det andliga ståndet. Denna skiljaktighet i intressen är det väl också som möjliggjort, att åtminstone en del av rådet stödt konungen vid hans försök att få sin kansler vald till biskop i Linköping, ehuru det bör ha legat i öppen dag, att överlämnandet av detta rika stift åt en honom tillgiven prelat skulle betydt ett stärkande av hans egen maktställning, som även den världsliga aristokratien icke hade någon orsak att främja. Att hans länge och ihärdigt förda kamp i denna fråga likväl slutade med nederlag, är som redan sagts, till icke ringa del att tillskriva den fraktion bland stormännen, som i de birgittinska idealens tjänst ingriper till försvar för kyrkans frihet.

Striden om Linköpings biskopsstol hänger så nära samman med den maktpolitiska konflikt, som utspelas under åren 1374 och 1375, att den utan alltför stark överdrift skulle kunna betecknas som en av dennas faser. Främst tack vare en nyligen framdragen källas upplysningar kunna vi följa dess utveckling vida bättre och fullständigare än krisens förlopp i övrigt.

Det var, som förut nämnts, den 3 februari 1374, som biskop Gotskalk mötte sitt öde på en småländsk kyrkbacke i en sammanstötning, som han kanske själv burit skulden till.⁸² Utan tidspillan vidtog konungen åtgärder för att

nämnda ställe anförda påpekas, att brevskrivaren säger sig vara kallad till ett sammanträffande med ärkebiskopen »circa dominicam t.», vilken förkortning väl är att tolka som Trinitatis (möjligen bör dock i stället för »t.» läsas »c.», vilket kunde betyda Cantate). Konungens i brevet omtalade avresa sjöledes till obekant ort har måhända sammanhängt med det besök på Öland, varom det nyss behandlade brevet vittnar.

⁸² Jfr här och för det följande BRILIOTH 1925, s. 69—74. Det där refererade brevet från Linköpingskapitlet rörande biskopens död i kopieboken C 204, fol. 113, U. U. B., gör, som förf. framhåller, ett starkt intryck av apologi för kapitlets handlingssätt att bann-

förmå kapitlet att till hans efterträdare välja dekanen i Skara Arnold, som tydligen stått högt i Albrekts ynnest: han var för tillfället konungens kansler och hade väl också honom att tacka för sin prelatur, då dekanatet i Skara var regalt.⁸³ Albrekt skrev själv till kapitlet i detta syfte och utverkade även en rekommendation för sin kandidat av rådet: redan den 11 februari avlät den nye marsken Sten Bengtsson från Örebro en skrivelse till kapitlet, vari han med åberopande av samtliga rådsherrars instämmande anbefallde Arnolds val som enda utvägen att rädda stiftets kyrka från ännu svårare olyckor än den redan lidit.⁸⁴ Då man icke vet, vilka rådsherrar som för övrigt deltagit i det rådsmöte, där detta ärende skulle ha förevarit — vad Bo Jonsson angår, var han ju i Finland —, är det omöjligt att bedöma, om de verkligen endräktigt ha stått bakom denna aktion. Då det icke utan skäl antagits, att Albrekt icke minst velat förebygga ett befarat val av kapitlets egen främste ledamot, Nils Hermansson, och då denne blev det birgittinska partiets kandidat, är det av intresse att konstatera, att just Sten Bengtsson visat sig rätt kyligt stämd mot

lysa dråparen, Matts Gustavsson: det ser snarast ut, som om adressaten lagt sig ut för denne under betonande av att biskopen börjat striden, vilket kapitlet besvarar med att framhålla, att det enligt kanonisk rätt icke kunnat handla annorlunda, och understryka skillnaden mellan självförsvar och självhämd. Det kan icke vara till någon andlig dignitär detta skrivits (så BRILIOTH); då man vet, att Matts Gustavsson, som ju var befryndad med Bo Jonsson, efter bannlysningen begivit sig till denne i Finland (ovan s. 6, 188), synes det ytterst antagligt, att detta skett för att utverka dennes förbön till bannets upphävande och att Bo verkligen gjort en hänvändelse till kapitlet, som givit det i brevet föreliggande svaret.

⁸³ Han är annars okänd, bortsett från en uppgift i Nils Hermanssons kanonisationsprocess (Florenshandskriften, fol. 132 v.), att han sedermera blivit dekan i Linköping. Om dekanatet i Skara jfr K. V. LUNDQVIST, Bidrag till kännedomen om de svenska domkapitlen under medeltiden, s. 35, 101 f.

⁸⁴ Brevet, bevarat i avskrift i vol. Kh 54, s. 93, L. S. B., är tryckt hos LAGERBRING, 3, s. 837, anm. 3.

Birgittas stiftelse: biskop Tomas i Växjö har vid ett tillfälle klagat över att herr Sten icke velat lämna något till Jungfru Marias heder, vilket väl betyder, att han visat sig ogin mot hennes kloster i Vadstena.⁸⁵ Att det är han, som i rådets namn utfärdar det omtalade brevet, är endast naturligt med hänsyn till hans höga ämbete, men detta har han väl fått just därför att konung Albrekt i honom sett en man efter sitt sinne — det är för övrigt först vid detta tillfälle, man finner honom omtalad som marsk.

I varje fall var det *en* rådsmedlem, som önskade en annan utgång av biskopsvalet: Bo Jonsson. När denna fråga dryftades i hans krets på Kumogård, uttryckte han sina livliga önskingar och förhoppningar, att valet skulle falla på »den gode ärkedjåknen», Nils Hermansson.⁸⁶ Obestriddigen voro denne prelats egenskaper väl värda aktning och beundran — hans mod, rättrådighet och medkänsla med de förtryckta prisas icke blott i hans levnadsteckning utan framskymta också i vittnesbörd utan hagiografisk tendens⁸⁷ — men även

⁸⁵ RPH 105.

⁸⁶ Biskop Knut Bossons vittnesmål i kanonisationsprocessen, Florenshandskriften, fol. 114 r.: »Per tempus et tempora, quibus cum dicto Boecio dapifero idem testis loquens conuersabatur, videlicet per decem ebdomadas continuas in manerio regali dicto Kuma Aboensis dyocesis, exceptis aliis locis et temporibus diuersis, quibus secum a sua infancia conuersatus est, ab eodem dapifero et sibi assidentibus dici audiuit de morte domini Gotscalci prelibati et electione venerabilis patris Nicolai in hec verba uel eis in effectu similia: 'Quis est electus Lincopensis? Certe ille bonus archidiaconus Lincopensis, dominus Nicolaus'. Sicque ab omnibus communitate vocabatur in regno Swecie, saltem pocioribus, palam, publice et notorie.»

⁸⁷ I en urkund av 1413 (SD II:1852) uppges t. ex. att han hos konung Albrekt lagt sig ut för Jon Holmstensson (Rosenstråle) av Sonstorp, då denne sökte sin rätt mot hans gode vän Bo Jonsson. På vilken grund STYFFE betecknat denna urkund som falsk (Skandinavien, s. 259, anm. 3), är obekant. De viktigaste bidragen till kännedomen om hans tänkesätt, särskilt i kyrkliga frågor, äro givetvis de av BRILIOTH framdragna och behandlade resterna av hans korrespondens.

andra omständigheter försäkrade honom om den birgittinska kretsens sympatier: ehuru av borgerlig härkomst, räknade han släkt med Birgitta (således också med Bo Jonsson), och han hade varit lärare för hennes barn.⁸⁸ Kännedomen om dessa sympatier har kanske gjort sitt till för att uppmuntra Linköpingskapitlet att ignorera konungens och Sten Bengtssons framställningar: Nils Hermansson blev vald. Därmed var dock icke saken avgjord, då det återstod att vinna påvens konfirmation. Vid kurian anmälde sig icke mindre än tre kandidater som den utvalde biskopens medtävlare: dekanen Arnold, som fortfarande hade konungens förord, dominikanbrodern Johan Blomberg, påvens penitentiare för den tyska nationen, som stöddes av hertig Albrekt och på dennes bedrivande av själve kejsar Karl, samt — genom ombud — den fördrivne biskop Nils Markusson.⁸⁹ Om även den sistnämnde haft någon furstlig förespråkare, upplyses ej, men det synes ju icke otroligt, att konungarna Magnus och Håkan intresserat sig för hans sak. Striden på denna valplats drog ut ända till mars 1375.⁹⁰ Att Nils Hermansson segrade, berodde väl delvis på motståndarnes felgrepp — som ett sådant måste man säkerligen betrakta konung Albrekts och hans faders taktik att föra fram var sin kandidat, vare sig denna sedan är att förklara som ett utslag av grov underskattning av frågans betydelse eller som frukten av någon överslug politisk uträkning —, men i främsta rummet får kanske förklaringen sökas däri, att

⁸⁸ Antiqv. tidskr. V, s. 316; Knut Bossons vittnesmål i kanonisationsprocessen (fol. 113 v.): »Sic pro veris et ut vera dici audiuit a patre suo carnali, domino Boecio Boecij, quondam barone Swecie, qui dixit, quod ipse dominus Nicolaus per lineam consanguinitatis ab eius et beate Birgitte parentela descendisset.»

⁸⁹ De nämnda uppgifterna lämnas i kanonisationsprocessen (fol. 116 r.) av Lars Oddesson, domprost i Linköping, som såsom kanik deltagit i Nils Hermanssons val och rest efter honom till Avignon för att understödja honom.

⁹⁰ BRILIOTH 1915, s. 299.

han fått stöd för sin sak av Birgittas dotter och andliga arvtagserska, Katarina Ulvsdotter.

Katarinas hemkomst till Sverige med Birgittas jordiska kvarlevor sommaren 1374 är en av de viktigaste tilldragelserna i dessa års historia. Relikernas närvaro gav sierskans minne en makt över sinnena, som hon själv knappast utövade under de sista åren av sitt liv, då hon längesedan vändt sina tankar från hemlandets förhållanden; deras överflyttning till Vadstena förvandlade det unga klostret till en vallfartsort; Birgittas kanonisation blev en nationell angelägenhet, en hjärtesak för klerker och lekmän.⁹¹ Ingenting uttrycker bättre stämningens art, än att konung Albrekt än en gång fann sig böra visa klosterstiftelsen sin ynnest genom att förnya stadgandet om Vårfrupenningen.⁹² Man kan icke tvivla på att Birgittas namn nu mer än någonsin blivit samlingstecknet för hennes fränder och gamla anhängare bland stormännen.

Det berättas i levnadsteckningen över Katarina, att hon vid sin hemkomst med relikerna högtidligen mottagits i Linköping av biskop Nils och att hon då med sina föreställningar förmått honom att upphöra med de späknings- och det eremitliv, varåt han börjat hängiva sig i sitt bekymmer över rikets allt olyckligare tillstånd.⁹³ Uppgiften torde icke

⁹¹ Jfr T. HÖJER, s. 81.

⁹² Brev 1374 ^{11/7}, tryckt i Småstycken på forn svenska, ser. 2, s. 131 f., efter en gammal översättning av det latinska originalet, vars text finnes i avskrift i samma kodex, varur översättningen är hämtad, C 46, U. U. B. (fol. 201). Av samma dag och ställe (Öknö, nuv. Eknön, vid Stegeborg) är ett skyddsbrev av Albrekt för klostret, se nedan *Bil.* 6.

⁹³ SRS III:2, s. 257, jfr BRILIOTH 1925, s. 74, anm. 2. Samma tradition återges av skilda vittnen i Nils Hermanssons kanonisationsprocess, såsom kyrkoherden vid S:t Egidii kyrka i Söderköping Germund Larsson (Florenshandskriften, fol. 132 v.) och väpnaren Jon Magnussons änka Katarina (fol. 137 v.), av vilka den sistnämnda uttryckligen uppger, att det skedde, då Katarina kom hem med relikerna. Däremot säger ett annat vittne, abbedissan Gerdeka Hartlevs-

böra betvivlas, fast det vid första anblicken synes misstänkt, att biskopen skulle varit kvar i Sverige vid Katarinas ankomst på sommaren, då valet efter kanoniska regler måste ha förrättats inom tre månader efter vakansens inträde och han ju haft all orsak att skyndsammast söka konfirmation,⁹⁴ av andra vittnesbörd att döma skall han icke ens ha rest förrän på hösten.⁹⁵ Ett sådant dröjsmål talar onekligen för att han varit föga hågad för att hävda sin kandidatur. Katarinas biograf säger, att han önskat att få dö, icke av rädsla för ämbetets börda utan därför att han icke utan kyrkans och klerus' skada kunde »ställa sig som en mur för Herrens hus», d. v. s. därför att hans upphøjelse till biskop skulle leda till konflikter med världsliga makt-havare; en annan källa nämner, att det gått rykten om att han ville gå in som munk i Vadstena kloster.⁹⁶ Om det således icke är orimligt, att Katarinas vädjan till honom att »lida med Guds folk» bragt honom på andra tankar, så har man ännu mera skäl att tro, att hon anlitat sina förbindelser vid kurian till hans fromma.⁹⁷ Den enda kända positiva uppgiften i denna riktning kan visserligen förefalla ovederhäftig, då den säger, att hon *personligen* upp-

dotter (fol. 120 v.), att det var då hon *andra* gången kom hem från Rom, d. v. s. 1380. Härvid är att märka, att det sistnämnda vittnet, såsom betydligt yngre, haft sitt vetande i andra hand, och att den ifrågavarande punkten i vittnesförhöret gäller just biskopens asketiska levnadssätt *efter* hans återkomst från kurian och tillträde till biskopsstolen.

⁹⁴ Katarinas mottagande i Linköping uppges ha ägt rum den 29 juni, se BRILIOTH, l. c. Säkert vet man, att hon kommit till Sverige tidigast i slutet av maj och då landstigit i trakten söder om Kalmar; se den ovan anförda berättelsen om Håkan Faderssens äventyr, SFS ser. 2, I, s. 108 o. flerst.

⁹⁵ Lars Odessons vittnar nämligen i kanonisationsprocessen (fol. 116), att han vistats nära ett halvår i Avignon, och han var bevisligen där ännu den 2 april 1375 (BRILIOTH 1915, s. 299).

⁹⁶ Germund Larssons vittnesmål i kanonisationsprocessen, se ovan anm. 93.

⁹⁷ Jfr E. NYGRENS anmälan av BRILIOTH, HT 1929, s. 96.

trädt i Avignon som hans advokat, medan hon i verkligheten varit i Sverige under hela hans bortovaro, men tydligen föreligger här ett missförstånd av den, som meddelat uppgiften i andra hand efter ett i och för sig så pass trovärdigt vittne som en av Katarinas följeslagerskor: Katarina har ju överhuvud veterligen icke besökt Avignon.⁹⁸ Notisen kan alltså godtagas som vittnesbörd om att hon, ehuru brevlades, hänvänt sig till sina gynnare bland kardinalerna med förord för Nils; ännu starkare tala dock de inre sannolikhets-skälen härför. Hon har, som redan nämnts, haft framgång: den 14 mars 1375 fick Nils Hermansson sin utnämning genom påvlig provision.⁹⁹

När detta skedde, hade redan motsättningarna mellan konung Albrekt och Bo Jonsson längesedan nått den akuta krisens stadium. Om det gått ända till öppen fejd, är dock ovisst; man vågar icke med bestämdhet draga en sådan slutsats av de påvebullor för Uppsala, Linköpings och Strängnäs' stift, i vilka den heliga stolen just vid årsskiftet 1374—1375 anbefaller bannlysning av våldsvarkare mot kyrkan, även om dessa värtaligt nog vittna om ett tillstånd av osäkerhet och allmän upplösning i riket.¹⁰⁰ Vår enda säkra källa är det redan omnämnda lejdebrevet för Bo Jonsson, utställt i Stockholm den 8 november 1374.¹⁰¹ Det heter här, att Bo, konungens »man, tjänare och rådgivare», begärt Albrekts och hans faders lejd och att en sådan visserligen vore obehörlig men dock på hans anhållan beviljades honom och hans vänner och tjänare för att infinna sig hos

⁹⁸ Gerdeka Hartlevsdotters vittnesmål i kanonisationsprocessen (fol. 120): »Sic pro veris et ut vera audiuit et didicit a religiosa ac Deo deuota sorore Margareta Karolj, octogenaria, eiusdem monasterii professa, que illo tempore sequebatur dominam Katerinam tunc Auinione existentem et pro confirmacione eiusdem venerabilis patris N. quantum potuit laborantem.» Jfr T. HÖJER, s. 101 ff.

⁹⁹ BRILIOTH ll. cc.

¹⁰⁰ BRILIOTH 1925, s. 75 f.

¹⁰¹ STYFFE, Bidrag I: 55.

utställarne i Stockholm eller annorstädes. Om icke parternas mellanhavanden ordnades före vintern, skulle lejden gälla så länge, att Bo och hans folk kunde avvakta tjänlig väderlek för återfärden. Åtta tyska herrar, däribland utställarnes förnämsta vasaller, Raven von Barnekow och Ficke von Vitzen (d. ä.), bekräftade lejden, medan den å Bos vägnar skulle mottagas av lika många förtroendemän, nämligen fyra hans fränder, morbrodern Bo Bosson och dennes son Sten, svågern Henneke Dume och Klaus Plate, samt herr Knut Karlsson, son till Karl Ulvsson av Tofta, Lars Björnsson, Tord (Röriksson) Bonde — kanske redan nu i Bos tjänst i Finland — och Magnus Trotteson av Ekaätten. På grund av det för Bo Jonsson oantagliga kungliga beskattningsförbehållet blev brevet, som nämnt, aldrig utfärdat men torde med uteslutning av den omtvistade punkten fått tjäna som koncept till ett nytt. Säkert är, att Bo Jonsson före årsskiftet kommit till Sverige, där han fått sammanträffa med några av sina släktingar: den 22 december utfärdar hans fränka Benedikta Jonsdotter ett gåvbrev, som beseglas av hennes man Lars Filipsson och hennes bröder Bengt och Ulv Jonssöner, Bo Jonsson och Kristofer Michelsdorf, dessutom även av Erengisle Sunesson.¹⁰² Brevet saknar dateringsort, men då mottagaren är Vadstena kloster, ligger det nära att gissa, att Bo Jonsson begagnat tillfället till ett besök vid Birgittas vilorum. Sannolikt har han sedan i början av 1375 återvänt till Finland, då han fått lejd för ett nytt besök i Reval till påsken detta år (22 april).¹⁰³ Man har intet som helst spår av att de underhandlingar, han fört med konungen, ledt till något resultat, om man icke skall räkna som ett sådant, att Albrekt i januari kunnat med uppgivet samtycke av rådet upptaga ett lån av prästerskapet i Uppsala och Linköpings stift.¹⁰⁴

¹⁰² RPB 1117.

¹⁰³ FMU I: 842 (och Revaler Geleitsbuch-Bruchstücke 1365—1458, n:r 293).

¹⁰⁴ RPB 1120, 1121.

Om det åsyftade besöket i Reval blivit av — ändamålet därmed har väl varit underhandlingar med ordensmyndigheterna, med vilka ett fördrag kommer till stånd på sommaren samma år —, så måste det ha skett rätt långt före fristens utgång, ty den 2 maj återfinnes Bo Jonsson i Vadstena. Tillsammans med ärkebiskopen, biskoparna Nils av Skara, Mattias av Västerås och Tomas av Växjö, representanter för Linköpings domkapitel, Erengisle Sunesson, Bengt Filipsson och Karl Ulvsson av Tofta har han sagda dag beseglat den uppteckning om Birgittas underverk, som Katarina Ulvsdotter tog med, när hon nu åter lämnade Sverige för att vid kurian fortsätta striden för moderns ordenstanke och taga upp arbetet för hennes kanonisation.¹⁰⁵ Inom denna lilla krets av det birgittinska partiets spetsar — ty bland dem intog hädanefter även Erengisle Sunesson den plats, som släkt- och vänskapsförbindelser länge nog anvisat åt honom — måste även andra ärenden varit på tal: man kan våga betrakta deras sammankomst även som krigsrådet före den stundande generaluppgörelsen med konungen. Från Vadstena gick deras färd till Stockholm, där såväl konungen som hertigen väntade dem.¹⁰⁶

Det första kända resultatet av de underhandlingar, som nu togo sin början, blev betecknande nog ett kungabrev av den 18 maj, som åt Birger Ulvsson uppdrager tillsynen över Vadstena kloster under systemen Katarinas frånvaro.¹⁰⁷ Den 24 maj utfärdas så den redan omtalade landsfredsstadgan.¹⁰⁸ Den torde vara att betrakta som uttrycket för

¹⁰⁵ SFS ser. 2, I, s. 107, (145—) 163.

¹⁰⁶ Uppgiften i *Vita Katerinæ*, att konungen intresserat sig så för Birgittas kanonisation, att han deltagit i uppmaningarna till Katarina att resa till Rom för det ändamålet (SRS III:2, s. 258), torde böra upptagas med försiktighet. Tydligt har han icke närvarit vid sammankomsten i Vadstena, då i så fall den nedan omtalade fullmakten för Birger Ulvsson rimligtvis skulle utfärdats redan då.

¹⁰⁷ T. HÖJER, s. 99.

¹⁰⁸ Ovan s. 201 ff.

kungamaktens och stormännens förenade strävanden att råda bot på det härskande nävrättstillståndet. I åtskilliga bestämmelser inskräper den gamla inhemska rättstankar eller återger gängse satser från de utländska förebilderna: den stämplar som brott mot landsfreden dråp, fångsling, rov, brand och våldsvverk, den påbjuder hemfrid, kyrkofrid, tingsfrid och kvinnofrid, den förkunnar, att varje i rätta ärenden stadd vägfarande skall få färdas i fred.¹⁰⁹ Andra stadganden äro mera särartade. Anmärkningsvärdt är sålunda det kategoriska förbudet mot allt fejdväsen: »Ingen man skall den andre undsäga, fejda eller fånga, utan var man skall låta sig nöja med lag och rätt.»¹¹⁰ Liksom den svenska lagen icke kände något allmänt förbud mot självhämd, brukade de tyska landsfredsförbunden nöja sig med ett förbud mot »orättmätiga» undsägelser.¹¹¹ Ännu mera falla de detaljerade bestämmelser i ögonen, som syfta till att trygga förplägnaden av resande: sålunda inskräpas icke blott för fogdarna landslagens stadganden om ordnande av ett gästgiveriväsen utan också — med förhöjda viten — för allmogen dess skyldighet att lämna husrum och sälja föda och hästfoder åt de vägfarande, varjämte det stadgas, att konungens och hans faders fogdar och ämbetsmän få rekvi-rera dylika förnödenheter med tre månaders betalningsanstånd, när ingen gengärd utgjorts.¹¹² Dylika föreskrifter kunna ju sägas ha en viss hemortsrätt i denna stadga såsom ägnade att förebygga våldgästning, men påtagligen föranledas de mindre av omsorg om allmogens hemfrid

¹⁰⁹ §§ 1, 2.

¹¹⁰ § 1.

¹¹¹ FISCHER, s. 8 f. Detta förbud återfinnes även i det landsfredsförbund, som synes vara den i tid och rum närmaste förebilden för den svenska stadgan, det mellan flera nordtyska furstar (varibland hertig Albrekt av Mecklenburg) ingångna av 1374 ^{17/5}, MU XVIII:10560 (s. 416).

¹¹² §§ 5, 10, 11.

än av omtanken om de vägfärande, en kategori, som inneslöt icke blott köpmän och pilgrimer utan först och främst stormännen och konungens tjänstemän, som redo genom landet med stora följen i konungens eller egna ärenden. Det är kungamaktens och aristokratiens gemensamma intressen, som man här velat tillgodose. Såväl detta drag som hela stadgans karaktär av ett tyskt långods, som nödtorftigt omgestaltats efter svenska förhållanden, tyder på att den tillkommit genom ett slags kompromiss mellan de båda parterna; mycket talar för antagandet, att särskilt hertig Albrekt haft del i dess utformning.¹¹³

Listan på stadgans sigillanter visar, att den tillkommit vid ett ovanligt talrikt besökt möte, även om några kunna ha medtagits, som icke närvarit utan fått besegla senare. Möjligen har vid detta tillfälle rådet kompletterats; det är av intresse, att Birgittas ende kvarlevande son, Birger Ulvsson, nu för första gången framträder som rådsherre. Men framför allt måste det ha varit nu, som Bo Jonsson upphöjts till *rikets drots*. Han nämnes med denna titel första gången — vi bortse här givetvis från dess sporadiska förekomst i några handlingar från tidigare år, där den givits honom blott av artighet eller i rent misstag — i en urkund av den 9 juni 1375, medan han ännu den 2 maj, som i annat sammanhang anmärkts, kallat sig hövitsman över Finland.¹¹⁴ Att ingen fullmakt är bevarad, kan icke föranleda något tvivel på att han formligen utnämnts till sin nya värdighet;¹¹⁵ att han skulle intagit den genom något slags usurpation, är i och för sig orimligt och motbevisas till överflöd därav, att titeln från början tillägges honom även i sådana dokument, som varken utställts av eller till honom själv.¹¹⁶ Vilken eftergift från kungamaktens sida

¹¹³ Jfr TUNBERG, s. 297 f.

¹¹⁴ STYFFE, Bidrag I: 62, jfr ovan s. 158, 186, anm. 14, 190.

¹¹⁵ Jfr ROSMAN, s. 162, TUNBERG, s. 298.

¹¹⁶ T. ex. Ficke von Vitzens förbindelse till hertig Albrekt 1375
^{13/7}, STYFFE, Bidrag I: 64.

denna utnämning varit, belyses bäst av att ämbetet stått obesatt sedan Nils Turessons död: Albrekt har tydligen liksom tidigare Magnus Eriksson helst velat låta det försvinna ur statslivet. Det är överflödigt att erinra om att det i vårt land vid denna tid traditionellt representerade den högsta tänkbara myndigheten nedanför tronen, ställningen som en konungens *alter ego*. Måhända var rent maktpolitiskt sett denna tradition dess största tillgång; som varje annan värdighet i det världsliga samfundet måste den för övrigt få det innehåll, dess innehavares yttre och inre resurser kunde ge den. Därför har Bo Jonssons drotsutnämning framför allt sitt intresse som det slutliga inseglet på hans oomstridda ställning som den främste bland sina likar, den alltjämt felande riddarvärdigheten förutan. Möjligen kan dess sammanhang med landsfredsstadgans utfärdande tyda på att den bör ses som ett försök från dynastiens sida att blidka oppositionens främste man för att få de svåraste tvistefrågorna undanskjutna, men i så fall misslyckades uträkningen. Steg för steg genomdrev Bo Jonsson och hans anhängare under de följande månaderna sina krav.

I början av juli ägde ett nytt rådsmöte rum i Stockholm, även detta bevistat av hertig Albrekt. De närvarande rådsmedlemmarnas namn äro kända genom det i det föregående nämnda fördraget med den livländske ordensmästaren, daterat den 6 juli; eget nog nämnes Bo Jonsson utan sin drotstitel.¹¹⁷ Den 10 juli utfärdar så konungen med sin faders samtycke och medbesegling en allmän bekräftelse på det andliga och världsliga frälsets privilegier med förbud för fogdarna att »hindra eller kvälja» frälsets landbor.¹¹⁸ Det är ett principiellt uppgivande av alla skattekrav på dessa, kanske också av försöken att hålla tillbaka skattejordens övergång till frälse. Vem som genom-

¹¹⁷ Jfr ovan s. 193 och nedan Exkurs 3, s.

¹¹⁸ HADORPH, Rimkr. II, s. 40 f.; äldre avskrifter i Kh 54, s. 170 f. och 174, L. S. B., och E 132, fol. 200, U. U. B.

drivit denna kapitulation, upplyses av en gammal anteckning, att urkunden funnits i Bo Jonssons förvar.¹¹⁹

Viktigare är dock ett annat medgivande från dynastiens sida, vars tidigaste spår framträda i ett par urkunder från de närmast följande dagarna: överenskommelsen om Bo Jonssons övertagande av hertig Albrekts pantlän.

De åsyftade urkunderna äro Ficke von Vitzens båda olika förbindelser till hertig Albrekt med hänsyn till Kalmar slott och län, daterade den 11 resp. 13 juli 1375.¹²⁰ Liksom hertigen på sin tid med länet övertagit fogden på grund av dennes fordringar hos den föregående panthavaren, Henrik av Holstein, och sedermera icke kunnat eller velat lösa ut honom, så skulle han nu med länet övergå till Bo Jonsson: om denne och hans borgesmän före nästa midsommar betalade överenskomna 4000 lödiga mark till hertigen, skulle herr Ficke vara fri från allt ansvar för sin förvaltning gent emot hertigen och denne från sina motsvarande förpliktelser, annars icke.¹²¹ Att några motsvarande reverser mellan hertigen och Bo Jonsson eller mellan denne och Ficke von Vitzen icke bevarats, har väl samma orsaker som att inga Bo Jonssons pantbrev finnas i be-

¹¹⁹ Vid den nyssnämnda avskriften i Kh 54, s. 171, står: »Supra-scriptam literam de priuilegiis habet Boecius Jogansson reseruatam inter alias plures.» Anteckningen har tydligen funnits vid den avskrift i ett äldre »registrarum», som varit den närmaste förlagan (jfr ovan s. 168, anm. 247).

¹²⁰ STYFFE, Bidrag I: 63, 64. STYFFE följer vid denna datering den i Tyskland vanliga placeringen av Margaretadagen, vilket väl är riktigt, då breven, som sakna dateringsort, säkerligen äro uppsatta av någon skrivare hos hertigen, om också sannolikt i Stockholm.

¹²¹ Båda breven uttrycka samma sak, fast med motsatt ordning i angivandet av de båda eventualiteterna, varför det senare, där det existerande pantförhållandets eventuella fortbestånd skjutes i förgrunden, förmodligen blott skolat ersätta det förra. Bägge äro genomskurna till tecken på kassering (se MU XVIII: 10753, 10755; STYFFE uppger detta endast om det förra brevet).

håll;¹²² självklart är, att Bo måst åtaga sig samma skuldförbindelse till fogden som förut Albrekt.

Men det finns anledning att tro, att den överenskommelse mellan hertig Albrekt och Bo Jonsson, som är förutsättningen för denna transaktion, gällt mer än Kalmar län. Enligt ett referat av ett nu försvunnet brev skall hertigen hava med panträtt upplåtit Nyköpings slott till Bo Jonsson den 24 juni 1346, ett årtal, som längesedan konstaterats vara fel för 1376.¹²³ Då denna upplåtelse alltså skett vid samma termin som Bo skolat erlægga lösesumman för Kalmar län, är den preliminära överenskommelsen därom med en viss sannolikhet att förläggas till juli 1375, även den. Hertigen hade endast kort tid förut omgjerat sitt mellanhavande med Raven von Barnekow, obekant på vilka villkor, och gjort sluträkning med dennes underfogde Henrik von Morin.¹²⁴ Rörande hans andra län är endast att konstatera, att han efter denna tid icke tagit någon känd befattning med dem: i fråga om Hälsingland synes han ha behållit inkomsterna men överlåtit uppbörden till Bo Jonsson, som i stället åtagit sig att av dessa medel betala vissa hans fordringsägare.¹²⁵

1371 hade de svenska stormännen ännu räknat med möjligheten, att de bortpantade landsdelarna skulle komma att inlösas under kronan. Nu voro de på det klara med

¹²² Jfr ovan s. 93.

¹²³ STIERNMAN, Svea och Götha höfdinga-minne, 1, s. 101, STYFFE, Bidrag I, s. LXVI, anm. 2. STIERNMANS notis är hämtad ur Peringskiölds Excerpta Diplomatica E 68, n:r 26, R. A., där den förlorade urkunden registreras som »Vidimus af hert. Albrechts till Mechelborg contract med Bo Jonson om Nyköpings huus bygning och förbättring, att huadh han och hans arfwingar der å kåsta, skola dhe i medlertijdh hafwa huusett i pant, till dess de så derföre som för den summa, som bem:te huus före är utsatt, förnögde blifwe. Dat. Rostock 1346 Joh. Baptistæ dag.» Den omtalas på liknande sätt, men utan ort och år, i U 269 a, s. 41, U. U. B.

¹²⁴ STYFFE, Bidrag I: 57, 58, 61, jfr ovan s. 102, anm. 65.

¹²⁵ Ib. n:r 72 och s. LXVI.

att något sådant under rådande förhållanden icke var att vänta, medan dessa områdets lösgörande från utländskt herravälde kanske tedde sig ännu angelägnare än förr med hänsyn till den ur deras synpunkt oroande vändning som hertig Albrekts nordiska politik tagit. Den enda utvägen för dem var att själva köpa ut hertigen ur riket, och den ende, som kunde taga på sig en sådan uppgift, var Bo Jonsson. Enbart med sina egna resurser kunde naturligtvis icke heller han genomföra den. Vilka krafters förening han företräd, skymtar fram i hans testamente, där han specificerar de summor, som han av biskoparna och domkyrkorna i fem av de svenska stiftet upplånat »till husens och landens återlösen».

Ännu ett återstod att genomdriva: Nils Hermanssons insättande på sin biskopsstol. Så hårdt skall Albrekt ha tagit sitt nederlag i striden om denna, att han betraktat biskopen som sin förklarade fiende, som han ej kunde bevilja frid utan vägrade att få komma in i riket. Biskopen måste, synes det, i flera månader bida på Gotland, där han var utom räckhåll för Albrekt men inom sitt stift, medan hans vänner bland stormännen arbetade för hans sak.¹²⁶ Till slut lyckades några av dem åvågabringa en försoning — en uppgift nämner Erik Karlsson, en annan, som förefaller sannolikare, Karl Ulvsson av Tofta, som var biskop Nils'

¹²⁶ Detta intygas i kanonisationsprocessen av såväl Lars Oddesson som Germund Larsson (förut anförda ställen). Den förre säger sig uttryckligen ha vistats i biskopens sällskap i Visby nästan ett år (»quasi per annum idem testis loquens stetit cum eodem domino Nicolao Gotlandie in ciuitate Wisbycensi»), den senare har en vändning av troligen samma betydelse (»venerabilem patrem N. quasi ad annum in dicta insula gotlandensi... prestolantem ymmouerius exulantem... reduxerunt») men tillägger, att biskopen kommit till Linköping och hållit sin första mässa den 21 oktober; båda dessa uppgifter låta sig ju icke förenas med vad man säkert vet om utsträckningen av hans vistelse i Avignon (jfr ovan anm. 95). Möjligen ha bägge vittnena menat något annat än protokollet säger, nämligen att han varit borta från Linköping sammanlagt ett år.

gamle vän från studentåren i Paris, men båda nämna Bo Jonsson.¹²⁷ På Elvatusen jungfrurs dag, den 21 oktober, säges Nils Hermansson ha hållit sitt intåg i Linköping och sjungit sin första mässa — en segerns fest för den birgittinska kretsen.¹²⁸

De framgångar Bo Jonsson och hans meningsfränder uppnå i sin kamp mot konung Albrekt och hans fader under år 1375, låta denna framstå som den viktigaste brytningen i vårt lands historia under den mecklenburgska regimen och som den stora vändpunkten i Bo Jonssons egen bana. Den har inledt avvecklingen av det främlingsvälde, som förpantningen till hertig Albrekt av väldiga landområden med några av rikets viktigaste slott medfört; den har utan att ännu förvandla kungamakten till en skugga trängt den tillbaka från ställningen som den dominerande samhällsmakten och i stället lämnat denna åt stormännen eller kanske rättare en nära sammansluten grupp bland dessa. Bo Jonsson har den givit icke blott bekräftelsen på den position som den främste bland sina ståndsbröder, som han under årens lopp byggt upp åt sig, utan framför allt en ny uppgift, den att genomföra det birgittinska partiets ledande politiska tanke, återföreningen av de förskingrade landsdelarna med riket. Han nådde aldrig detta mål, men han upphörde icke att arbeta för

¹²⁷ Den förra uppgiften är Germund Larssons, den senare Lars Odessons. — De kända raderna i nya inledningen till Erikskrönikan om Karl Ulvsson av Tofta, att han var »then betzsta boklerdh man... j siw bokliga konster oc alla laga» (SFS XVII: 1, s. 165), ha fått en oväntad bekräftelse i biskop Knut Bossons vittnesmål i kanonisationsprocessen (fol. 113 v.): »Sic pluries audiuit ab eodem venerabili patre Nicolao... et domino Karolo de Topto milite strenuo, qui pluribus annis vacabat legibus in studio Parisiensi, et ex hoc pluries inter se conferebant de illis studiis quociens conuenerunt, ipso teste presente, audiente et diligenter auscultante.»

¹²⁸ Ovan anm. 126.

det. Återstoden av hans levnads historia handlar om hans fortsatta kamp för att befästa och utbygga sin redan vunna maktställning och hans arbete för de riksuppgifter, den ålade honom.

EXKURSER

I.

Underhandlingarna med Holstein och hansestäderna 1361.

Tillkomsten av fördragen med de holsteinska grevarna och med hansestäderna 1361 (ST II: 351—354) utgör ett så betydelsefullt moment i den politiska utveckling, som berövade Folkungarna Sveriges tron, att en diskussion av de omstridda detaljerna i förloppet icke kan undgås vid ett försök att klarlägga innebörden av den sista striden mellan Magnus Erikssons kungadöme och den svenska aristokratien. Icke ens frågan om namnen på de ombud, som från svensk sida drivit de ifrågavarande underhandlingarna, kan besvaras utan en granskning av hela det för sammanhangets belysning tillgängliga materialet.

Av urkunder, härrörande från de holsteinska underhandlingarna, är en enda bevarad, äktenskapskonventionen av den 29 juni 1361 (ST II: 351), till vars innehåll och beskaffenhet i övrigt vi strax skola återkomma. Bland de äldre berättelser om förloppet, som stå oss åter, förtäljer *Libellus Magnipolensis* följande:¹ Ar 1361 träffade konung Magnus och greve Henrik ett avtal om förlovnings mellan Magnus' son Håkan och Henriks syster Helvig med villkor, att om förlovningen brötes från konungens sida, Sveriges rikets hövitsmän och råd skulle vända sig med slott och land till Henrik som sin rätte herre, ett löfte, som garanterades av herrar Erenigisle Sunesson, Karl Ulvsson av Tofta, Nils Tureson, Erik Karlsson, Karl Ulvsson av Ulvåsa, Birger Ulvsson, Bengt Filipsson m. fl. Därjämte överlämnades Kalmar slott och län till Henrik som livgeding för hans syster. Sedan seglade Henrik hem till Tyskland — berättaren menar alltså, att det nyssnämnda avtalet träffades i Sverige — och konung Håkan sände en beskickning, bestående av Bengt Filipsson, Karl Ulvsson av Ulvåsa, Herman von Vitzen och Didrik Vieregge, för att överlämna brudgåvor och avhämta bruden, som dock tills vidare

¹ SRS III: 1, s. 192 ff., senare tryckt i Die Chroniken der deutschen Städte XXVI, s. 355 ff., och i MU XXII, s. 448 ff.

klarhölls av greve Henrik i väntan på utstyrelsens färdigrustande. — På *Libellus Magnipolensis* bygger i det mesta den framställning av den mecklenburgska ättens tronbestigning i Sverige, som lämnas i den yngsta redaktionen (Lüneburghandskriften) av HERMAN KORNER'S »Chronica novella». Just i det parti, som rör den holsteinska giftermålshandeln, avviker emellertid KORNER från den mecklenburgska partiskriften på ett sådant sätt, att han här måste hava använt en av den oberoende (och för dess författare obekant) källa. Bl. a. låter han förlovningen ingås 1362 och nämner en bestämd tid på året, omkring fastlagssöndagen. Han vet också att berätta, att ett formligt bröllop per procuracionem firats på slottet Plön omkring 25 juli sagda år med den nyssnämnde Herman von Vitzen som Håkans representant — några andra svenska sändebud omtalar han icke. Han kallar bruden Elisabet i stället för Helyig, och beträffande överlåtelsen av Kalmar säger han att den skett i form av pantsättning, icke som livgeding. Slutligen omtalar han icke blott den svenska garantien för fördragets efterlevnad utan också en motsvarande från Henriks sida: han skulle återställa Kalmar och därutöver betala den oerhörda summan av 60,000 mark silver, om han hindrade äktenskapets fullbordande.² — Se vi slutligen på den svenska rimkrönikan, d. v. s. »förbindelsedikten» mellan Eriks- och Karlskrönikorna, så finna vi där ingenting om en underhandling mellan konung Magnus och holsteinarna men väl mellan Magnus och hertig Albrekt av Mecklenburg (»mäkelborg»); den tilltänkta bruden omtalas endast som den senares fränka. Som sändebud avfärdades enligt denna källa tolv rådsherrar med ärkebiskopen, biskop Nils av Linköping, Karl Ulvsson av Tofta och Bo Jonsson i spetsen, försedda med en obegränsad fullmakt, vilken tolv andra rådsherrar bekräftat jämte konungen. Vilka förbindelser dessa sändebud utfärdade, såges icke direkt, men krönikören lever i den uppfattningen, att de avgivit vissa löften under personlig garanti:

² SRS III: 1, s. 206 f., Die Chronica novella des Hermann Korner herausg. v. J. SCHWALM, s. 276 ff., den tyska versionen hos JUNGHANS, Graf Heinrich der Eiserne von Holstein, s. 47 ff. Förhållandet mellan KORNER'S krönika och *Libellus Magnipolensis* har slutgiltigt utreds av ANDERSSON, 1928, s. 215 ff., där bl. a. påvisas, att den s. k. Eylard Schonevelts krönika ingenting annat är än den i texten nämnda uppteckning om bröllopet och därmed sammanhängande omständigheter, som KORNER begagnat. I huvudsak samma slutsatser hade jag redan före publicerandet av ANDERSSONS avhandling dragit vid det första utarbetandet av denna undersökning.

i fortsättningen berättar han nämligen, att sedan Magnus landsförvisat samtliga 24 rådherrar, infunno sig »the xij mekelborg loffuat hade» hos hertig Albrekt med »binzel om sin hals» för att lämna sig i hans våld.³

Ännu en uppgift av största betydelse föreligger i en källa av annan art, nämligen konung Håkans år 1370 vid förhandlingarna med hansestäderna på Bohus uttalade beskyllningar mot de sändebud, som 1361 utskickats av konung Magnus för att underhandla med tyska furstar och städer. De hade, uppgiver han, fått med sig blanketter, som i förväg försetts med Magnus' och Håkans sigill, varigenom de kommit i tillfälle att utfärda formellt bindande traktater utan att inhämta konungarnas godkännande.⁴ Att de missbrukat detta förtroende till att göra medgivanden, som stredo mot deras instruktioner, säger Håkan, efter bokstaven taget, endast på tal om traktaterna med städerna; frågan om sanningsenligheten härav, som föranlett så mycken diskussion, skall därför närmare behandlas i det följande, men den måste tydligen beaktas även när det gäller den holsteinska underhandlingens.

En prövning av dessa olika berättelsers värde kan utgå endast ifrån den förutnämnda traktaten av 29 juni 1361. Med hänsyn till konung Håkans uppgifter är i första hand en undersökning av dess yttre beskaffenhet påkallad.

Urkunden är skriven på tyska; orten för utfärdandet är icke angiven. Den är försedd med skåror för 20 sigill, ehuru i texten endast nämnas tio personer som sigillanter, nämligen de båda konungarna, riddarne Erengisle Sunesson, Bengt Filipsson, Herman von Vitzen, Karl Ulvsson, Trotte Petersson och Lidinward Haraldsson samt väpnarne Anund Hemmingsson och »Arych» Kettilsson.⁵ De sigill, som numera finnas vidhängda, äro endast fyra, nämligen — numrerade efter de skåror, vid vilka de äro fästa — n:r 1 konung Magnus' svenska dubbelsigill, n:r 9 Trotte Peterssons, n:r 12 Anund Hemmingssons (Likvidssönernas vapen: tre sjöblad med spetsarna mot sköldhörnen) och n:r 14 ett sigill

³ SFS XVII: 1, s. 179, 183.

⁴ ST II, s. 408. — Beträffande det nämnda tillvägagångssättets förekomst i kontinentalt kanslibruk se BRESSLAU, Handbuch der Urkundenlehre, 2, s. 478, anm. 2.

⁵ Samtliga utgivare (SUHM, Historie af Danmark, 13, s. 838, WAITZ, USHLG II, s. 243, UNGER och HUITFELDT, DN VI, s. 294, RYDBERG, ST II, s. 307, och PAULS, SHRU IV, s. 590) läsa »Aryth», men på den fotografi av urkunden, som benäget meddelats mig från Danska riksarkivet, är »Arych» fullt tydligt och omisskännligt.

med Krognois-ättens vapen (»örnehäm»), som torde tillhört vapnaren Arvid Kettilsson. Vidare finnas tomma remсор med spår av vax i skårorna nr:s 6, 7 och 8.⁶ Man vet med säkerhet, att nio sigill funnits och att bland de nu felande varit Eregisle Sunessons, Bengt Filipssons, Herman von Vitzens och Karl Ulvssons av Ulvåsa; det nionde har alltså antingen varit konung Håkans eller Lidinward Haraldssons.⁷ Det finns ingen anledning att betvivla, att ursprungligen alla tio sigillerna varit vidfästa.⁸

⁶ SHRU IV, s. 589; meddelande av f. Riksarkivarien L. LAURSEN. — Sigillskårorna äro anbragta växelvis i två rader: den övre radens skåror anges således här med udda ordningsnummer och den nedre med jämna. — Omskriften på det sista sigillet är otvetydigt »... *Erici* ... tils». Som vapenbilden emellertid visar, att det icke kan tillhöra den bekante Erik Kettilsson Puke, vilken förde ett helt annat vapen (»pukehörn»), måste det tvivelsutan hänföras till den Arvid Kettilsson, som 1365 ^{25/6} beseglar konung Håkans kvittobrev till hertig Erik av Sachsen (DN VI:265). Dennes sigill, som visserligen är prägladt med en annan stamp än det nu ifrågavarande, företer nämligen samma vapenbild: av omskriften återstår numera, enligt en från statsarkivet i Hannover benäget meddelad fotografi, endast »S'... Ketels», men den har tidigare av STYFFE lästs som »S' Arvid Ketels» (avskrift i vol. B 20, R. A.). Själva namnformen »Arych» i äkten-skapstraktatens text tyder på att skrivaren haft kunskap om att sigillanten icke hetat Erik utan Arvid och s. a. s. sökt åstadkomma en kompromiss mellan dessa båda namn; om »Erici» inkommit i det äldre sigillet endast genom fel vid graveringen, vore detta förklaringen till att ägaren sedermera skaffat sig en ny sigillstamp. — Denne Arvid Kettilsson nämnes endast i dessa båda urkunder, medan en hans namne med vapenbilden spets från vänster förekommer i flera brev från samma tid (DS VI:5054, RPB 253 m. fl. t. o. m. 869).

⁷ Vid en 1765 tagen avskrift finnes antecknat, att 9 sigill då funnos i behåll (medd. av f. Riksarkivarien LAURSEN). Omkring 1860 funnos enligt urkundsbeskrivningen DN VI, s. 292, ännu 8, nämligen konung Magnus' och samtliga i brevet nämnda herrars utom Lidinward Haraldssons. Enligt RYDBERGS redogörelse ST II, s. 307 (där sigillens numrering rättats icke efter sigillskårorerna utan efter namnens ordning i texten), saknades på hans tid ytterligare Herman von Vitzens, medan Eregisle Sunessons, Bengt Filipssons och Karl Ulvssons ännu funnos; att den sistnämnde varit Karl Ulvsson av Ulvåsa och icke hans namne av Tofta, framgår endast av registret till ST II.

⁸ Utgivarne av DN VI, som endast observerat 18 sigillskåror, uppge, att av de 10 (rätteligen 12), i vilka på deras tid sigillremсор saknades,

Namnens ordningsföljd i texten gör det antagligt, att de försvunna sigillens haft följande placering: n:r 2 konung Håkans, n:r 4 Erengisle Sunessons, n:r 6 Bengt Filipssons, n:r 7 Herman von Vitzens, n:r 8 Karl Ulvssons av Ulvåsa och n:r 10 Lidinward Haraldssons.⁹

Med hänsyn till dessa enskildheter har man att underkasta konventionen en jämförelse med två av de urkunder, som härröra från de följande förhandlingarna med hansestäderna: konungarnas deklaration av 22 aug. 1361 om återställd fred och vänskap mellan deras riken och staden Lübeck (ST II: 352) och deras skuldförbindelse till Lübeck 1 maj 1362 (ST II: 357). Båda dessa brev hava, enligt K. H. KARLSSONS beskrivning, vardera 20 sigillskåror men — vid sidan av en del aldrig använda sigillremсор — endast 7 sigill, nämligen de båda konungarnas, Erengisle Sunessons, Trotte Peterssons, Lidinward Haraldssons, Anund Hemmingssons och Arvid Kettilssons, således idel namn, som förekomma även bland den holsteinska äktenskapskonventionens sigillanter.¹⁰ Överensstämmelsen i besegling framträder tydligast vid en tabellarisk uppställning:

ST II: 351.	ST II: 352.	ST II: 357.
1) Konung Magnus	1) Konung Magnus	1) Konung Magnus
[2) Konung Håkan]	2) Konung Håkan	2) Konung Håkan
[4) Erengisle Sunesson]	4) Erengisle Sunesson	4) Erengisle Sunesson
[6) Bengt Filipsson]		

blott en visar spår av att ha varit använd och att skåran n:r 2 är en av de oanvända. Det senare kan dock knappast med bestämdhet slutas av skårans utseende enligt fotografien.

⁹ Det ser ut, som om företrädesvis den nedre radens sigillskåror tagits i bruk; åtminstone skåran n:r 4 har tämligen säkert varit använd, däremot icke n:ris 3 och 5.

¹⁰ K. H. KARLSSON, Några handlingar i Lybecks stadsarkiv närmare granskade, HT 1902, s. 241 f. KARLSSON hänför det sista sigillet till väpnaren Axel Kettilsson — om honom se Danmarks Adels Aarbog 1893 under art. Krognos = THISET, Stamtavler over danske Adels-slægter III, s. 229 f. — men uppenbarligen blott genom en förhastad slutsats från vapenbilden, möjliggjord därav att förnamnet är nästan utplånat på båda sigillavtrycken. Att dessa äro gjorda med samma stamp som Arvid Kettilssons nyss behandlade sigill under den holsteinska äktenskapstraktaten, har jag emellertid kunnat förvissa mig om tack vare från Lübecks statsarkiv meddelade gipsavgjutningar.

<i>ST II: 351.</i>	<i>ST II: 352.</i>	<i>ST II: 357.</i>
[7] Herman von Vitzen]		
[8] Karl Ulvsson]		
9) Trotte Petersson	10) Trotte Petersson	10) Trotte Petersson ¹¹
[10] Lidinvard Haraldsson]	12) Lidinvard Haraldsson	15) Lidinvard Haraldsson
12) Anund Hemmingsson	13) Anund Hemmingsson	16) Anund Hemmingsson
14) Arvid Kettilsson	15) Arvid Kettilsson	17) Arvid Kettilsson

På dokumentet av 22 aug. 1361 är en av sigillremsona tillskuren av ett kasserat svenskt kungabrev, en förordning för Kopparberget.¹² Att själva blanketten till detta brev iordningställt i Sverige, är därmed oemotsägligt; man har här alltså ett mycket starkt indicium för att det i varje fall om denna urkund gäller, att de kungliga sigillen vidhängts före textens uppsättning. Med den likhet i det yttre, som råder mellan de tre urkunderna, torde man också kunna utan fara med KARLSSON utsträcka slutsatsen till att gälla även de båda andra.

Men vi kunna gå ett steg längre. KARLSSON har för sin del tagit för givet, att de fem stormän, som beseglat alla de tre dokumenten, äro de som fört underhandlingarna både med holsteinarne och med hansestäderna. Den svårigheten, att det yngsta brevet, skuldförbindelsen, är utfärdad vid en tidpunkt, då åtminstone två av de fem (Erengisle Sunesson och Anund Hemmingsson) bevisligen voro i Sverige, löser han med antagandet, att de före återresan hängt sina sigill under den oskrivna blanketten och anförtrott denna åt Herman von Vitzen, som i brevets text nämnes som svenskt ombud vid den transaktion det gäller. Emellertid kan det utan tvekan betecknas som otänkbart, att vare sig Erengisle Sunesson, Anund Hemmingsson eller Arvid Kettilsson varit bland de sändebud, som förde underhandlingen med städerna och genom sitt handlingssätt därvidlag kommo i sådan obotlig fiendskap med konungarna, att de av dessa betecknades som ärkeförrädare;¹³ alla dessa tre stodo nämligen på Magnus' och Håkans sida under striderna efter tronvälningen 1363—1364.¹⁴

¹¹ Ordningsnumret är bortfallet i KARLSSONS beskrivning men meddelas i ST (efter LU III: 421).

¹² KARLSSON, I. c.

¹³ HR II: 40, § 5.

¹⁴ Erengisle Sunesson och Anund Hemmingsson nämnas bland de anhängare av Folkungarna, som av motpartiet berövats sin egendom på

Om detta skäl icke skulle utesluta, att de deltagit i den *holsteinska* underhandlingen, vore den möjligheten tänkbar, att de efter dennas avslutande beseglat *båda* de återstående blanketterna och själva rest hem. Det är emellertid, som KARLSSON med all rätt framhåller, i och för sig mest troligt, att de båda underhandlingarna utförts av samma personal, varför en sådan hypotes icke gärna bör tillgripas. Den enda möjliga förklaring av deras besegling, som återstår, ligger ju nära till hands: att de fem herrarna alls icke deltagit i någondera underhandlingen utan i likhet med konungarna vidhängt sina sigill hemma i Sverige före brevens utskrivning, rimligtvis vid det tillfälle, då beslutet om beskickningen fattades.¹⁵ Pergamenten ha tillskurits med tanke på att möjliggöra besegling av ett stort antal magnater, men man har icke givit sig tid att insamla flera sigill än dessa fem före blanketternas avsändning.

Drager man dessa slutsatser ur de yttre likheterna mellan de tre urkunderna, måste man också tillbörligt beakta den olikhet, som ligger i att traktaten med holsteinarne i motsats till de andra fått även Bengt Filipssons, Karl Ulvssons och Herman von Vitzens sigill. Dessa herrar ha tydligen beseglat vid annat tillfälle än

Öland (ST II, s. 418; beträffande Anund Hemmingsson jfr ovan s. 131, anm. 140). Om Arvid Kettilsson se ovan anm. 6. Lidinward Haraldsson var Albrekts anhängare. Rörande Trotte Petersson kan som indicium för hans partitagande endast anföras, att hans son Magnus Trotteson i aug. 1364 är i Oslo (brev ²⁷/₈, R. A., tryckt hos VON MÖLLER, *Fornhandlingar rörande Halland*, n:r 122; i RPB — n:r 666 — felaktigt hänfört till 1365). Herr Trotte var då otvivelaktigt död, enär sonen i nämnda brev kan sälja hans egendomar. MUNCH har som bevis för att han bevarat troheten mot Folkungarna anført (II: 1, s. 748, 756), att han den 3 aug. 1364 fäller dom i Håkans namn i Trosa. Den urkund, MUNCH här stöder sig på (RPB 621), är emellertid förfalskad: dess rätta årtal är 1362 eller 1363, se ovan s. 81, anm. 6. Däremot är Trottes deltagande i underhandlingarna i Tyskland tvivelaktigt av andra skäl, då han vistas i Sverige dels 31 maj och 11 juni (RPB 506 — referatet felaktigt — och kopiebok B 15, fol. 270 v., R. A.; jfr GRANDINSON, 2, s. 109), dels 15 augusti (RPB 511, tryckt DD I: 250; jfr KARLSSON i anf. uppsats).

¹⁵ Redan MUNCH har med utgångspunkt från sin tolkning av den holsteinska traktatens innebörd sett en skymt av verkliga förhållandet med dess besegling: »han har», skriver han om Trotte Petersson, »maaskee ikke engang været tilstede ved Transactionen, og sat sit Segl under paa Forhaand» (II: 1, s. 748).

de övriga, och den naturliga konklusionen är, att detta varit vid brevets utskrivning och överlämnande — med andra ord, det är just den i *Libellus Magnipolensis* omtalade beskickningen, som här träder fram: Ett av partiskriftens namn, Didrik Vieregges, saknas visserligen i brevet; emellertid bevisar en annan källa, att han i alla händelser befann sig i Tyskland sommaren 1361.¹⁶

Redan genom sin yttre beskaffenhet bekräftar således traktaten av 29 juni 1361 dels konung Håkans påstående om de i förväg beseglade urkundsblanketterna, dels den mecklenburgska stridskriftens uppgift om beskickningens sammansättning.¹⁷ Dess datum ger också en kronologisk fixpunkt för händelseförloppet, då det icke finns skäl att betvivla, att det är den verkliga utställningsdagen. Terminus post quem för beskickningens avfärdande är 15 mars 1361, då Bengt Filipsson är i Stockholm.¹⁸ Beträffande underhandlingsorten ligger det ju närmast till hands att förmoda, att den legat på de holsteinska grevarnas mark; genom hamburgska räkenskaper är det för övrigt styrkt, att »konungens av Norge rådherrar» i greve Henriks och andra furstars sällskap bevisat ett tornej i Hamburg 1361.¹⁹

Närmast framställer sig då spørsmålet: ha de svenska sändebuden vid denna underhandling överskridit sina instruktioner?

Traktatens bestämmelser, i korthet refererade, äro följande:

1) Konung Håkan förbinder sig gent emot greve Henrik, med sin faders samtycke och på tillstyrkan av ärkebiskop Peter av Uppsala, biskop Nils av Skara, biskop Tyrgils av Strängnäs och sina rådgivare i gemen, att taga till äkta grevens syster, jungfru

¹⁶ ST II: 353 a, jfr nedan s. 259.

¹⁷ Sammanställningen av uppgiften i *Libellus Magnipolensis* och de tre herrarnas namn i traktaten av 29 juni har i korthet gjorts redan av ANNERSTEDT (SRS III: 1, s. 194, anm. p), medan däremot KOPPMANN (Städtechroniken XXVI, s. 362, anm. 3) förklarar, att Bengt Filipsson och Karl Ulvsson icke kunna påvisas ha tjänstgjort som sändebud. KOPPMANN synes nämligen mena, att traktaten *utfärdats* i Sverige före sändebudens avresa (ib. s. 361, anm. 10), ett antagande, som ju endast i sista hand kan tillgripas, då det gäller en tyskspråkig urkund.

¹⁸ RPB 494 (*Bil. 1*).

¹⁹ Kämmererechnungen der Stadt Hamburg, 1, s. 76, anført av KOPPMANN, HR I, s. 186, och SCHÄFER, s. 266, anm. 3. Uttrycket »consilarii regis Norweygie» hindrar naturligtvis icke, att det är frågan om *svenska* sändebud (jfr STRECKER, s. 122, anm. 28), då det ju är speciellt i Håkans ärende de vistas i Holstein.

Elisabet, med vilken han redan är förlovad; detta löfte bekräftas av konung Magnus.

2) Sedan detta skett, skall det i Lund ingångna fördraget mellan konungarna Magnus och Håkan och grevarna Henrik och Klaus angående tjänst m. m. träda i kraft.

3) Om konung Håkan av någon förefallande orsak icke tager jungfru Elisabet till äkta, skola konungarna ersätta grevarna för all dem därigenom drabbande skada. De medgiva, att deras män i Sverige och Norge må vara därtill behjälpliga och med slott och land vända sig till grevarna, tills dessa fått en tillfredsställande uppgörelse om all skada och alla förhinder (went se al eres schaden vnde aller bewernisse hebben enen gantzen redeliken ende).

4) Till Kalmar slott och län, som grevarna hava i pant av konungarna, lägga dessa myntet i Kalmar.²⁰

5) De förut uppräknade stormännen lova jämte konungarna att hålla dessa överenskommelser, som här nedskrivits enligt konungarnas vilja och befallning och avslutits med samtycke av Sveriges och Norges riken.

Urkunden själv framhäver således med allt eftertryck, att dess stipulationer i förväg sanktionerats av konungarna med råds råde. I själva huvudfrågan säger den sig ju f. ö. endast bekräfta ett redan tidigare träffat avtal. Någon tvekan om tillförlitligheten härav kan icke gärna finna plats: det hade varit meningslöst att i strid mot sanna förhållandet i traktaten inrycka ett påstående, att Håkan redan tidigare trolovat sig med Elisabet. Även på denna punkt ger således urkunden stöd åt *Libellus Magnipolensis*, som ju låter förlovningen ske före beskickningens utsändande. En misstänkt klausul är däremot den om myntet i Kalmar, som icke står i något organiskt samband med övriga bestämmelser utan verkar helt löst tillfogad.²¹ Större betydelse

²⁰ Till tolkningen jämför ANNERSTEDT, SRS III: 1, s. 193, anm. p, och samme förf:s anmälan av ST II avd. 1 i HT 1881, s. LIII.

²¹ Den konfirmerar endast ett faktiskt rådande tillstånd, ty grevarna hade åtminstone sedan pingsten 1361 förfogat över myntet, vars avkastning de pantsatt till en Johan Hoyghing, se dennes kvitto 2 mars 1365, SHRU IV: 1107 och i utdrag LAGERBRING, 3, s. 557, anm. 3 (anmärkt av ANNERSTEDT, SRS III: 1, s. 193, anm. p). Men det är icke uteslutet, att grevarna härvidlag egenmäktigt tillskansat sig en förmån, som icke tillkommit dem enligt de ursprungliga villkoren för pantsättningen av Kalmar, och nu velat efteråt skaffa sig hemul härför.

får problemet, när det gäller den bestämmelse, varigenom kungarna för det fall, att äktenskapet icke blir av, själva medge sina män att hjälpa holsteinarne till skadestånd. Man har framhållit, att den icke får betraktas som något extraordinärt, då det icke saknas andra exempel på fördrag, där en part medgiver eller rent av ålägger sina män att vid fördragsbrott från hans sida hålla sig till motparten.²² Men här är det icke tal om något fördragsbrott: medgivandet står som en garanti icke för att konung Håkan skall fullgöra äktenskapsavtalet utan för att grevarna skola få skadestånd, därest äktenskapet icke blir av, detta månde sedan bero på avtalsbrott från konungarnas sida eller på dödsfall, kanoniskt-rättsliga hinder eller annan force majeure. Om behovet av garanti för en dylik rent ekonomisk prestation kommit på tal före sändebudens utresa, måste i varje fall konungarna ha sökt att skaffa den i form av stormännens personliga förbindelser att stå i borgen med sin egendom som för en vanlig skuld. Men framför allt: vid vilket tillfälle kunna holsteinarne ha framfört kravet härpå till konungarna själva, om icke vid förlovingen? Hade konungarna då medgivit den, lider det ju intet tvivel, att grevarna redan då fått den i traktatmässig form.

Hela traktaten avslöjar sig därmed som tillkommen just för att tillförsäkra grevarna vad de icke fått vid förlovingens ingående: en möjlighet att avkräva Magnus' och Håkans män hjälp mot deras herrar, om dessa skulle förhålla grevarna den skadeersättning som borde tillkomma dem, om äktenskapet ginge om intet. Bestämmelsen om myntet i Kalmar har väl tagits med på köpet. Det är klart, att de svenska sändebuden icke haft som ärende att bevilja holsteinarne nya förmåner utan — kanske vid sidan av ett sådant rent ceremoniellt uppdrag, som *Libellus Magnipolensis* talar om — att utverka prestationer av dem, nämligen i och för kriget mot Danmark; om de därutinnan uppnått några resultat, äro dessa nedlagda i en nu förlorad förbindelse från holsteinsk sida. Till gengäld hava grevarna vetat att förskaffa sig den bevarade traktatens löften.

Det är anledning att i detta sammanhang granska vad *Libellus Magnipolensis* uppger om en svensk garantiförbindelse. Enligt denna källa satte Magnus och Håkan rent av sitt svenska rike i pant för

²² SÅ STRECKER, s. 298, och efter honom ANDERSSON 1928, s. 225 f. Ett exempel erbjuda de bekanta Varbergstraktaterna nov. 1343, ST II: 266, 267, där de stormän, som eventuellt skulle komma att uppträda mot sina konungar, själva äro beseglade medutställare.

att äktenskapet skulle bli av, så att stormännen i vidrigt fall hade att hylla Henrik som sin rättmätige herre. Man har betecknat detta som ett missförstånd eller en vantolkning i tendentiöst syfte av den nyss behandlade bestämmelsen i fördraget av den 29 juni.²³ Men stridsskriftens författare talar icke om detta fördrag; det har han med visshet aldrig sett. Hela hans redogörelse för de holsteinska förhandlingarna bygger omissskämligt enbart på den muntliga traditionen om dessa tilldragelser.²⁴ Något annat är ju icke heller 'att förutsätta, ty det holsteinska husets arkiv har rimligtvis icke kunnat vara honom tillgängligt, då holsteinarne, när han skrev, levde i fred och sämja med den, mot vilken han riktar sin skrift, drottning Margareta. Den förbindelse han återger, låter han hava ingåtts vid själva förlovningen, alltså före beskickningens utresa. Vi ha redan sett, att detta icke ens kan vara fallet med junitraktatens garantiklausul: så mycket mindre kan det tänkas, att konung Magnus vid en förhandling, där han personligen deltagit, åtagit sig ännu längre gående förpliktelser. Det återstår endast att beteckna författarens framställning som en ren konstruktion. Tillvaron av något slags garantiförbindelse har han slutit sig till från sin kännedom om att greve Henrik, när det tilltänkta äktenskapet gick om intet, till konungarna framställde krav på upprättelse och skadestånd.²⁵ Dess innehåll har han angivit i enlighet med sitt speciella syfte, då han gjort den till själva hörnstenen i sin deduktion av mecklenburgska husets juridiska rätt till Sveriges krona, vilken grundas på Henriks överlåtelse av sina anspråk till hertig Albrekts söner.²⁶ Och dess till-

²³ På det förra sättet STRECKER, l. c., på det senare ANDERSSON, anf. arb., s. 238 f.

²⁴ I annat fall skulle han exempelvis icke begått sina misstag i fråga om furstinnans namn och formen för Kalmar läns överlåtelse till holsteinarne, vilka icke kunna vara medvetna avsteg från sanningen, då de icke på något sätt tjäna berättelsens tendens (om denna se i det följande!).

²⁵ Hans uppgift härom har all inre sannolikhet. Junitraktatens garantiklausul gav grevarna obestriddig rätt att i detta syfte vända sig även till de svenska stormännen, i varje fall till traktatens sigillanter. Man vet, att Henrik före maj 1363 avsändt en beskickning till konungarna och svenska rådet, vilken dock icke kom fram (jfr ovan s. 67, anm. 57). Enligt *Libellus Magnipolensis* framställde han sina krav genom sin fogde i Kalmar, Herman von Owe.

²⁶ En klar analys av denna tendens lämnas av ANDERSSON, anf. arb., s. 238 f.

komst har han så mycket hellre förlagt till samma tid som förlovningen, som han icke haft någon aning om att de svenska sändebud, som han låter överbringa Håkans fästmanspresenter, slutit ett fördrag med Henrik.

Särskilt belysande för hans tillvägagångssätt är hans lista på kungarnas löftesmän. Den omfattar visserligen några av den autentiska traktatens sigillanter, nämligen Erengisle Sunesson, Karl Ulvsson av Ulvåsa och Bengt Filipsson, men därjämte fyra herrar, som icke höra dit. När man bland dessa finner Erik Karlsson och Birger Ulvsson, som annars veterligen icke före dynastiskiftet framträtt bland politikens förgrundsfigurer, är det tydligt, att hela listan är uppgjord ur senare källor;²⁷ det är icke heller svårt att se vilka. I fortsättningen berättar författaren, att just dessa löftesmän — eller i varje fall *de* bland dem, »som hade rätten och äran kärare än konungens gunst» — hyllade Albrekt av Mecklenburg, sedan Henrik av Holstein för sin del avböjt den erbjudna kronan. I enlighet härmed bör han hava sökt dem i kretsen av de svenska stormän, som 1363 som landsflyktingar sökte skydd hos hertig Albrekt.²⁸ Deras namn hava varit honom välbekanta eller åtminstone med lätthet kunnat återfinnas i urkunder, som stått till hans förfogande i det mecklenburgska arkivet.²⁹ Listan är också nästan helt av beskaffenhet att stödja denna hypotes om hans tillvägagångssätt.³⁰ Blott ett av namnen måste hava en annan proveniens: det första, »her Erenghysele van Jerl», d. v. s. Erengisle Sunesson. Att denne herre icke förrän mot slutet av 1360-talet slöt sig till mecklenburgarne, är bekant och har redan återopats; därtill kommer, att själva namnformen icke kan vara hämtad ur någon källa av det antydda slaget. Den återger i förvrängning herr Erengisles titel av jarl (av Orkneyöarna), vilken regelbundet tillägges honom i *svenska* handlingar men som i tysk och latinsk text översättes med »greue», resp. »comes», utom i enstaka fall, då pennan förts av en icke-svensk

²⁷ Om Birger Ulvsson jfr nedan s. 253, 261.

²⁸ Samma tanke hos ANDERSSON, *anf. arb.*, s. 239, anm. 2.

²⁹ Det torde få betraktas som säkert, att de måst giva skriftliga trohetsförsäkringar till mecklenburgarne, jfr ovan s. 73.

³⁰ Fem av de sju namnen återfinnas i *Visbykrönikans* lista på de landsförvisade, SRS I:1, s. 44. *Libellus Magnipolensis* uppräknar sex stormän, som hyllat Albrekt av Mecklenburg, däribland endast tre, som förut omtalats som löftesmän, men tillägger: »myt anderen ridderen unde knechten, also se eyn deel genomt sind» (SRS III:1, s. 195).

skrivare, som icke förstått den benämning, under vilken han hört vederbörande omtalas.³¹ Man kan lätt tänka sig, att den av tyskarna i Sverige uppfattats som ett slags tillnamn på herr Erengisle och nyttjats i enlighet därmed. Konklusionen blir, att även på denna punkt ett element av muntlig tradition skymtar fram, som dock icke behöver ha meddelat mera än att Erengisle Sunesson under konung Albrekts (senare) tid intagit en betydande ställning i rådet.

Huvudpunkterna i *Libellus Magnipolensis'* berättelse om förlovingen och den följande svenska beskickningen till Holstein äro med det sagda genomgångna, varför det endast återstår att diskutera de övriga traditionskällornas avvikande eller över-skjutande uppgifter.

I fråga om KORNERS framställning i det av *Libellus Magnipolensis* oberoende partiet kunna vi ju på ett par punkter konstatera, att hans hemulsman varit bättre underrättad än stridsskriftens författare: han ger Elisabet hennes rätta namn och känner till att Kalmar var i Henriks hand som pant. Hans övriga uppgifter äro mindre förtroendeväckande. Vad han berättar om greve Henriks utfästelse att återställa Kalmar och därtill betala 60,000 mark, om bröllopet förhindrades från hans sida, förefaller att vara konstruerat för att få ett motstycke till den svenska förpliktelsen, som han lånat från *Libellus Magnipolensis*; liksom denna gick över det vardagligas gränser, måste holsteinarne hava ålagts ett vite av enorma dimensioner!³² Även meddelandet om bröllopet i Plön synes något tvivelaktigt, framför allt därför att författaren till *Libellus Magnipolensis* ingenting känner om en sådan högtidlighet, som han naturligtvis icke skulle underlåtit att omtala för att ställa konung Håkans ogudaktiga trolöshet i ännu skarpere dager. Dock får notisen kanske icke kategoriskt förkastas.³³ Slutligen bereder KORNERS kronologi svårigheter, då

³¹ Så »Eringislus jerlin» i konung Håkans klagopunkter mot hanseaterna 1370, ST II, s. 418 (latin; från norska kansliet), och »Erengisel jerl» i konung Albrekts fördrag med livländske ordensmästaren 1376, ST II:405 (tyska; urkunden innehåller även flera andra förvrängda svenska namn; som skrivaren tydligen blott dåligt uppfattat).

³² Beloppet är detsamma, som i Lindholmsfördraget fastställdes som lösesumma för konung Albrekt.

³³ ANDERSSON påpekar, att Herman von Vitzen framträder som en huvudperson i KORNERS berättelse om den holsteinska giftermålshandeln (anf. arb., s. 222 f.). Möjligen ligger en familjetradition till grund för den uppteckning, som K. begagnat för detta parti (»Eylard Schonevelts krönika»).

hela sammanhanget berättas under år 1362. Förlovningen har ju ostridigt ingåtts före den 29 juni 1361, och till detta år passar KORNERNS datum »circa carnisprivium» mycket väl.³⁴ Det kan knappast heller betvivlas, att om det omtalade bröllopet verkligen ägt rum, det i så fall är att hänföra till samma år.³⁵ Det är ju tänkbart, att den förut omnämnda torneringen i Hamburg anstälts just till bröllopets firande.³⁶ Framhållas bör i detta sammanhang också, att vissa skäl tala för att Herman von Vitzen, som KORNER låter representera Håkan vid bröllopet, icke varit kvar i Tyskland vid den uppgivna tidpunkten, slutet av juli 1362; härom mera i det följande.

Rimkrönikans framställning är ju från början att betrakta snarare som ett exempel på vad som kunde sägas och tros om Magnus Eriksson i mitten av 1400-talet än som källa till kunskap om hans regeringstid. Det torde icke kunna påvisas, att dess författare för det parti, som här är i fråga, anlitat andra källor än den muntliga traditionen och sin egen frodiga fantasi.³⁷ Så långt kan han ju sägas vara riktigt underrättad, att han återger själva det grundläggande faktum, att en beskickning avfärdats till Tyskland för att underhandla om Håkans giftermål, utrustad med utomordentliga fullmakter.³⁸ Det har stort intresse att se, hur den på svensk botten fortlevande hågkomsten härav fått samma färg som den i *Libellus Magnipolensis* upptecknade, blott ännu skarpare utpräglad genom en under tidens lopp fortgående förvanskning. Ehuru krönikören, som redan nämnts, icke direkt säger att sändebuden iklädt sig personlig borgen för vad som avtalats, låter han dem uppträda så, som om detta vore fallet:

³⁴ »Carnisprivium» betecknar i Tyskland enligt GROTEFEND, Taschenbuch der Zeitrechnung (uppl. 6), företrädesvis fastlagssöndagen el. Estomihi (1361: 7 febr.), enligt samme förf:s äldre arbete *Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit* den följande tisdagen. SCHÄFER (s. 266, anm. 3) och KOPPMANN (*Städtechroniken* XXVI, s. 359, anm. 2) tolka det som [1361] 10 febr., alltså liktydigt med »caput jejunii».

³⁵ Så tidigast SCHÄFER, l. c.; vidare KOPPMANN, *anf. arb.*, s. 362, anm. 3; STRECKER, s. 117, anm. 4, och s. 122, anm. 28; ANDERSSON 1928, s. 225, anm. 2.

³⁶ STRECKER tager detta för givet (s. 121).

³⁷ Rörande dess förmenta beroende av *Visbykrönikan* se ANDERSSON 1928, s. 196 ff., och min uppsats i HT 1929, s. 316 f.

³⁸ »Them sendhe han vth mz fulla makth, huat the loffuade skulle blyffua sakth», SFS XVII: 1, s. 179 (v. 247—248).

de överlämna sig i hertig Albrekts våld, när de icke kunna avhålla Magnus från att bryta överenskommelsen. Här möter oss alltså uppfattningen, att stormännens övergång till mecklenburgarne varit konsekvensen av en deras givna garanti för äktenskapsavtalet, och följdriktigt nog har denna uppfattning undanträngt varje hågkomst av att avtalet egentligen gällt holsteinarne: Elisabet omtalas blott som »mekelborgs» fränka. Traditionsbildningens krav på ett omedelbarare sammanhang mellan orsak och verkan har här gjort sig gällande. Att den underförstådda borgensförbindelsen utfärdas icke av de hemmavarande råds herrarna utan av sändebuden — de förra hava nämligen blott garanterat de senares underhandlingsfullmakt genom en förbindelse att hålla dem skadeslösa för påföljderna av deras utfästelser — är också en populariserande förenkling av sammanhanget. Och när det gäller att ange namnen på sändebuden-borgesmännen, tillgriper författaren samma konstruktion, som vi mött i *Libellus Magnipolensis*: han nämner några herrar, om vilka traditionen förmått, att de gjort resan till Mecklenburg 1363. Men namnen visa, hur denna tradition urblekts och förvanskats. Om två så ryktbara män som Karl Ulvsson av Tofta och Bo Jonsson levde ännu minnet av deras ställningstagande, men ärkebiskopen har kommit med utan all sin förskyllan, och biskop Nils Markusson är, såsom framgår av tillägget »ther nw sigx hälig», förblandad med sin berömdare efterföljare Nils Hermansson — ett nog så typiskt exempel på attraktionslagens verkan.³⁹ — Men krönikören har icke konsekvent anlagt denna syn på händelserna utan sökt förena den med en helt annorlunda beskaffad traditions uppgifter. Han vet nämligen, att de stormän, som hyllade Albrekt av Mecklenburg, alls icke lämnat Sverige frivilligt utan blivit förvisade av Magnus. Hans sätt att förena dessa båda olikartade framställningar saknar icke fyndighet: han låter sändebuden tillsammans med »mäkelborgs fränka» råka i danskarnas våld och med vapenmakt befrias av Albrekt, som därefter anmodar dem att resa hem för att övertala Magnus att stå vid sina löften eller återkomma, om det misslyckas; Magnus landsförvisar sedan både dem och deras hemmavarande medbröder, »för thet the honom sannyngh sagde».⁴⁰ Att krönikören icke på fri hand uppdiaktat någondera av dessa helt väsensskilda versioner, är lika tydligt

³⁹ Om förenkling och attraktion i traditionsbildningen jfr AENLUND, Folktraditionen som historisk källa, HT 1926, s. 342 ff., särsk. s. 349—351.

⁴⁰ Anf. arb., s. 181—182 (v. 287—340).

som att hans fantastiskt utbroderade sammanflätning av dem givit till resultat en helt annan bild av förloppet än den historiska.

*
*
*

Från underhandlingarna med hansestäderna under senare hälften av 1361 härröra tre traktater, nämligen konungarnas i det föregående berörda deklARATION av 22 augusti om återställd vänskap mellan dem och Lübeck (ST II: 352), förbundsfördraget mellan konungarna och elva hansestäder gent emot Valdemar av Danmark av 8 september (ST II: 353 a, det av städerna utfärdade exemplaret ib. 353 b) och konungarnas privilegiebrev för städerna, daterat Greifswald den 9 september (ST II: 354). Om tillkomsten av dessa fördrag hava krönikorna ingenting att förmåla, men däremot föreligga, som redan nämnts, synnerligen värdefulla upplysningar i referaten från förhandlingarna på Bohus 1370, där konung Håkan och städernas ombud fördjupade sig i dispyter om giltigheten av 1361 års förbundstraktat.⁴¹

På hanseaternas klagomål, att konungarna genom sina sändebud förmått städerna till allians och till ett förlustbringande krig mot Danmark, och att de icke uppfyllt sina förpliktelser enligt förbundstraktaten att till städerna upplåta Bohus och Marstrand, svarar Håkan, att hans fader vid budet om Valdemars konflikt med städerna utskickat sina sändebud till Tyskland för att underhandla med furstar och landsherrar och jämväl med städerna om hjälp mot Valdemar, men att sändebuden fått skriftlig instruktion med särskilt inskräpande att icke bortlova några slott eller land. Han fortsätter:

»Et quod dominus noster et pater sub confidentia et fidelitate commisit ipsis suis nunciis et legatis membranas suas, nostro eciam sigillo, proch dolor, sigillatas, eo quod tunc fuimus inexperti et ad plenam maturitatem non habuimus annos nostros: hoc factum ad illum finem, vt supra diximus, quod vbi cum principibus aut terrarum dominis vel eciam cum ciuitatibus possent hoc ordinare, placitare vel efficere super et in mutua dilectione, amicitia et assistencia et auxiliorum inpensione cum huiusmodi principibus et terrarum dominis ac eciam cum ciuitatibus contra ipsum regem Dacie,

⁴¹ ST II, s. 403 ff. (HR II, s. 1 ff.). — Privilegiebrevet bringas på tal med samma argument, fast blott helt kortfattat, vid förhandlingarna i Tönsberg 1372, HR II: 40, §§ 15, 16.

[ad]⁴² ipsum dominum nostrum ac patrem ac eciam nos venirent, et super hoc ipsas membranas facerent ingrossari et a se sub alia forma vel condicione nullatenus separari.»

Men nu hade de givit ifrån sig sagda »membraner» ifyllda efter sitt eget behag och lämnat dem i städernas händer men förvarat städernas utgivna exemplar så att Håkan ännu icke (vsque modo) fått se det, varav framginge, att de ingått fördraget mera till konungarnas fördärv än till deras gagn.⁴³

Denna Håkans undvikande utläggning upplyser alltså om att sändebuden innehaft i förväg beseglade pergamentsblanketter till utskrivning av de förutsedda avtalen, vilket faktum dock så litet som möjligt betonas: att Håkans sigill varit vidhängt, söker han ursäkta med sin ungdom och oerfarenhet, och att blanketterna även burit Magnus' sigill, ev. fleras, antydes blott genom orden »nostro eciam sigillo ... sigillatas». Vad som med eftertryck framhålls är, att sändebuden vid traktaternas utfärdande överskridit sin instruktion. Tolkningen av den nyss i sin helhet citerade meningen kräver en särskild diskussion. Man har i den inlagt ett påstående, att sändebuden skulle varit anbefallda att först efter hemkomsten från underhandlingarna ifylla pergamentsblanketterna med de bestämmelser, som överenskommits.⁴⁴ Med all rätt har det framhållits, att ett sådant påstående icke kunnat vara med verkligheten överensstämmande; det hade ju varit meningslöst att lämna sändebuden beseglade blanketter, om dessa icke skulle direkt användas till utskrivning av omedelbart giltiga traktater.⁴⁵ Men yttrandet har nog icke heller den angivna innebörden, vilken kunnat inläggas däri endast genom en sannolikt felaktig interpunktion av den latinska texten; även om skrivarens uttryckssätt icke är särdeles lyckligt, bör han troligen icke tillvitas att ha använt prepositionsuttrycket »cum ... ciuitatibus», två gånger som bestämning till verbet i en och samma sats. Om det senare »cum ... ciuitatibus», hänföres till den överordnade satsen (och alltså kommat efter »Dacie», flyttas till platsen efter »inpensione»), blir översättningen:

... detta skedde, som sagt, till den ändan, att då de kunde bestämma, överenskomma eller verkställa detta med furstar

⁴² Fattas i handskrifterna.

⁴³ Håkans andragande punkt I—II, ST II, s. 408 f.

⁴⁴ MUNCH, II: 1, s. 711, anm. 2, TUNBERG, s. 261, jfr H. HILDEBRAND, Medeltiden, s. 246.

⁴⁵ TUNBERG, s. 262.

eller landsherrar eller jämväl med städerna om och i ömse-sidig benägenhet, vänskap, bistånd och hjälp, så skulle de med sagda furstar och landsherrar och med städerna [= med städernas krigsmakt]⁴⁶ komma till Vår herre och fader och Oss [sc. till hjälp] mot konungen av Danmark, och om detta skulle de låta ifylla pergamentsblanketterna och under inga andra omständigheter och villkor lämna dem ifrån sig.»

Med andra ord: Håkan betonar, att sändebuden fått exceptionellt fria händer vid underhandlingarna för att de skulle kunna utan omgång utverka hjälpsändningar, som de själva skulle medtaga vid återfärden. Att sändebudens uppdrag hade denna rent militära sida, antydes av Håkans ord vid samma tillfälle, att förseningen vid konungarnas framryckning mot Hälsingborg 1362 berodde på att de inväntat underhandlarnes ankomst med hjälpmanskap.⁴⁷

Bortsett från denna punkt hava Håkans påståenden väl i allmänhet utan vidare accepterats av forskningen. Emellertid har deras riktighet blivit kraftigt bestridd i främsta rummet av SCHÄFER, som påvisat, att städerna i en skrivelse från Lübecks råd till Revels av 19 nov. 1361 uppges ha skickat bud till konungarna för besegling och ratifikation av fördragen.⁴⁸ Även K. H. KARLSSON har i sin förut citerade uppsats anfört denna uppgift som ett otvetydigt bevis för att förbundstraktaten och privilegiebrevet beseglats i Sverige; han håller vidare för troligt, att dessa båda urkunder även utskrivits i Sverige, sedan de svenska sändebuden i Greifswald kommit överens med städernas representanter om huvudpunkterna. Som skäl härför anför han, att Herman von Vitzen och Didrik Vieregge, vilka i förbunds brevet nämnas som vittnen och alltså måste ha närvarit i Greifswald, mot dåtida plägsed icke beseglat traktaten.

Det av SCHÄFER och KARLSSON åberopade yttrandet skulle man

⁴⁶ Alldeles samma betydelse har »civitates» i Håkans yttrande: »Item ad hoc, quod non *venimus ad ciuitates* versus Helsingborch» etc., l. c., § IV; även här står det således i stället för »civitatenses».

⁴⁷ »Aduentum et auxilium illorum expectauimus, qui placitationes istas fecerunt», l. c. Jfr även nedan s. 262.

⁴⁸ S. 284 f. Brevet är senast tryckt HU IV: 30; det åsyftade uttrycket lyder: »... sunt nuncii ad dictos reges et ad litteras sigillandas et ad certificationem premissorum faciendam destinati, qui nondum sunt reversi».

givetvis nödgas tillerkänna stor beviskraft, om inga andra indicier talade för sannfärdigheten av konung Håkans utsagor. Ett vittnesbörd av särskild betydelse finner man i de utläggningar, varmed hanseaterna själva gendrevo Håkans påståenden i samma debatt, där dessa framställts. Förhölle det sig så, som de nämnda forskarne velat göra troligt, skulle man ju väntat sig att se städernas fullmäktige med kraft erinra Håkan om att traktaterna hem-sändts till kungarna för besegling. Raka motsatsen är fallet. I sin ypperligt avfattade replik utveckla de i stället all sin logiska skärpa för att visa, att Magnus och Håkan vore bundna av allians-traktaten *trots* de omständigheter, varmed den norske konungen urskuldat sig! Sändebuden hade kommit, heter det, försedda med ett kreditivbrev, som utrustade dem med obegränsad fullmakt att handla i konungarnas namn, och hade i kraft därav iklädt sina uppdragsgivare de omstridda förpliktelserna, varför städerna ville hoppas, att Håkan skulle erkänna såväl kreditivbrevet som traktaten, *då bäggedera voro beseglade med hans faders, hans eget och hans rådgivares sigill*. Men ville han häremot anföra, att sagda förbunds-brev icke utfärdats i enlighet med hans befallningar (vilket alltså icke bestrides), så kunde de invända, att han genom det följande Söderköpingsfördraget (av 1362) förbundit sig att efterleva det tidigare brevet.⁴⁹ Vartill hela denna bevisföring, som i allt utgår från Håkans egna premisser, om dessa hade kunnat med lätthet visas vara falska? Själva sammanställningen av kreditivbrevet med traktaten är ganska talande: är traktaten väl besegrad, mena hanseaterna, så är den också giltig, även om beseglingen skett i förväg, likaväl som fullmakten är giltig, vilken ju sin natur likmätigt *måste* varit besegrad före underhandlingarnas början.⁵⁰ — Att sändebuden haft instruktioner, som begränsat deras enligt kreditivbrevets bokstav oinskränkta fullmakt, lämna hanseaterna obestriddt under ironiskt framhållande av att sändebudens eventuella försyndelser vore en sak, som Håkan finge göra upp med vederbörande själva.

Vad åter angår det förhållandet, att de båda i förbundstraktaten återopade vittnena icke beseglat urkunden, så bevisar det åtminstone icke alls vad KARLSSON vill. Det är fullständigt i enlighet med samtida nordtyskt kanslibruk, att en urkund beseglas

⁴⁹ ST II, s. 411 ff.

⁵⁰ SCHÄFER har så litet beaktat skillnaden mellan de båda olika slags urkunder, här är fråga om, att han låter Håkan klaga över att sändebuden utfyllt sina *fullmakter* med bestämmelser utöver sina instruktioner.

endast av utställaren och hans eventuella medlöftesmän (compromissores, compromissarii) men icke av vittnena.⁵¹

Det avgörande beskedet lämna emellertid urkunderna själva vid en granskning av deras yttre beskaffenhet, särskilt då beseglingen. Då brevet av 22 augusti, som icke har annan betydelse än att skapa en formenlig bas för de egentliga underhandlingarna, redan behandlats i det föregående, behöva vi här endast uppehålla oss vid förbundstraktaten och privilegiebrevet.

Med hänsyn till beseglingen överensstämma dessa båda brev fullständigt inbördes men avvika från de förut beskrivna urkunderna. Båda bära nämligen följande 13 sigill: n:r 1 konung Magnus', n:r 2 konung Håkans, n:r 3 biskop Nils' av Linköping, n:r 4 herr Erenigisle Sunessons, n:r 5 herr Nils Turessons, n:r 6 herr Jon Hjärnes, n:r 7 herr Peter (Tordsson) Bondes, n:r 8 Bo Jonssons, n:r 9 Anund Hemmingssons (samme man som beseglat de tre förut behandlade breven), n:r 10 herr Bengt Filipssons, n:r 11 Birger Ulvssons, n:r 12 Torkel Erenigislessons, n:r 13 herr Karl Ulvssons av Ulvåsa.⁵² Listan på sigillanter i privilegiebrevets text skiljer sig från de faktiskt vidhängda sigillen därtutinnan, att i stället för Birger Ulvsson nämnes Arvid Gustavsson, men namnens ordning är densamma som sigillens. I förbundstraktaten åter uppräknas biskopen och de världsliga stormännen — här i egenskap av medlöftesmän — i annan ordning, i det att Bengt Filipsson och Karl Ulvsson inskjutas mellan Nils Turesson och Jon Hjärne, varigenom de fyra väpnarnes namn komma som en grupp för sig på slutet; även här nämnes Arvid Gustavssons namn i stället för Birger Ulvssons.

De närmaste slutsatserna härav bliva naturligtvis, att de två breven beseglats vid ett och samma tillfälle, vilket emellertid icke varit detsamma som då de tre tidigare granskade urkunderna beseglades in blanco. Att likväl även dessa båda beseglats före utskrivningen, bevisar sigillens säregna ordning. Det är alltför välbekant för att behöva här exemplifieras, att riddarens försteg framför väpnaren är en så strängt iakttagen medeltida etikettsregel, att avvikelser däriifrån äro sällsynta t. o. m. i fall, då en väp-

⁵¹ Jfr enbart för år 1361 MU XV: 8850, 8852, 8869, 8880, 8903, 8942, 8956 och särskilt 8964: härvid hava endast i original bevarade brev tagits i betraktande. Däremot för samma år endast ett exempel på att vittnena besegla, ib. 8955 (avskrift).

⁵² RYDBERG uppger (ST II, s. 320), att privilegiebrevets sigill n:o 11 är Arvid Gustavssons; verkliga förhållandet upplyses av KARLSSON, l. c., och av HU IV, s. 17, anm. c.

nare haft en hög ämbetsställning, som kunnat motivera hans framskjutande. När i de föreliggande dokumenten två väpnares sigill, utan att något sådant skäl finnes, komma före riddaren Bengt Filipssons och samtliga fyra väpnares före riddaren Karl Ulvssons, så är detta en anomali, som måste ha alldeles särskilda orsaker — vilka, skall strax visas. Det är otänkbart, att sigillanternas namn i privilegiebrevets text skulle fått samma ordning som sigillen själva, om icke dessa varit vidhängda i förväg. Det är knappast mera tänkbart, att sigillen på förbundstraktaten skulle fått samma besynnerliga ordning, om de vidhängts *efter* utskrivningen, då texten upptager sigillanternas i noggrann rangordning. Däremot är det lätt begripligt, att, om sigillen på bägge urkunderna anbragts *före* utskrivningen, skrivaren låtit förleda sig att i privilegiebrevets text införa sigillanternas namn i samma ordning som sigillen utvisade, men vid uppsättandet av förbundstraktaten, då han kanske gjorts uppmärksam på etikettsfelet i det förra brevet, undvikit dess upprepande.

Detta resonemang möter genast två invändningar: *att* förbundstraktaten är daterad dagen *före* privilegiebrevet, och *att* skrivaren, om han avskrivit namnen från sigillen, inte kunnat komma på idén att sätta Arvid Gustavssons namn i stället för Birger Ulvssons. Den förstnämnda svårigheten elimineras emellertid därav, att förbundstraktaten bevisligen är antedaterad — vi återkomma härtill —; den andra åter löses vid ett närmare studium av själva beseglingens yttre skick, som på samma gång klaggör för oss dokumentens hela tillkomsthistoria.⁵³

Sigillskårorornas antal på vardera brevet är detsamma som sigillens, alltså 13. De äro ordnade i två rader på följande sätt:

<u>1</u>	<u>3</u>	<u>5</u>	<u>7</u>	<u>9</u>	<u>11</u>							
	<u>2</u>	<u>4</u>	<u>6</u>	<u>8</u>	<u>10</u>	<u>12</u>	<u>13</u>					

På privilegiebrevet sitter skåran n:r 13 icke alldeles i jämnhöjd med de övriga i undre raden utan något ovanför.

Ovanför skårororna⁵⁴ stå följande namn eller titlar (här återgivna med kursivering av upplösta förkortningar och överstrukna ord satta inom klammer):

⁵³ För de följande uppgifterna har jag, där icke tryckta arbeten åberopas, att tacka skriftliga meddelanden från chefen för Lübecks statsarkiv, statsrådet dr. KRETZSCHMAR.

⁵⁴ Således icke efter vanligheten på sigillremorna, som man kunde tro av noten ST II, s. 312.

A. *Privilegiebrevet:*

- 1) (ingen påskrift)
- 2) *regis Haquini*
- 3) *lincupiensis*
- 4) *comitis*
- 5) *dapifer*
- 6) *Johannis hierna*
- 7) *p Bonda*
- 8) *boetii ionsson; därovanför med annan hand och annat bläck:*
[*bendix*] *philippsson*
- 9) *anundi himmigsson*
- 10) *nicolai ionsson*
- 11) *Arvidi gøzstafson*
- 12) *thorkilli eringlasson*
- 13) *karl olauusson (med samma hand som »[bendix] philippsson»*
vid n:r 8).

B. *Förbundstraktaten:*

- 1) (ingen påskrift)
- 2) *regis Haquini*
- 3) *lincopensis*
- 4) *comitis*
- 5) *thurson*
- 6) *jo hierne*
- 7) *p bonde*
- 8) *bo Jonsson*
- 9) *anund hymmigson*
- 10) *n Jonsson*
- 11) *aruidus gøzstafson*
- 12) [*birghis Ullfson*]; *därnedanför: thyr*
- 13) (Ingen påskrift).

Dessa namn äro naturligtvis som vanligt påskrivna för att tjäna till ledning vid sigillens vidfästade. Vi se här alltså en för bägge urkunderna gemensam lista på de ursprungligen tilltänkta sigillanterna i oklanderlig rangordning: utom konungarna och biskopen fyra riddare, »greven» (jarlen) Erenigisle Sunesson, drotsen Nils Turesson, Jon Hjärne och Peter Bonde, samt fem väpnare, Bo Jonsson, Anund Hemmingsson, Nils Jonsson,⁵⁵ Arvid Gustavsson

⁵⁵ Identisk antingen med den »magister Nils Jonsson», som beseglat Söderköpingstraktaten 1362 (ST II: 358) och som nämnes RPB 484 (möjligen även 557) och ST II, s. 418, § XVIII, eller — troligare — med den Nils Jonsson (vapen: stjärna), som under Albrekt en kort

och Torkel Erengislesson (Barun). Att *desa* namn äro skrivna av svensk hand, visar språkformen (tydligast privilegiebrevets genitiver »hierna» och »Bonda»); att detta skett före urkundstexternas utskrivning, följer redan därav, att Nils Jonssons namn icke skulle blivit nedskrivet, om skrivaren haft texternas eskatokoll att följa. Hur hava då Bengt Filipssons och Karl Ulvssons sigill tillkommit? Svaret blir blott ett: under samma förhållanden som vid den holsteinska äktenskapstraktaten. Alltså: när underrättelsen om Valdemars tåg till Gotland väckt hoppet att i de svårt utmanade hansestäderna vinna bundsförvanter mot Danmark, har på ett råds- och stormannamöte beslutet fattats, att den redan i Tyskland befintliga legationen skulle få sitt uppdrag utvidgat till att gälla även underhandlingar med städerna — konung Håkans uppgift på denna punkt är således icke fullt exakt. För de avsedda traktaterna hava även vid detta tillfälle blanketter förfärdigats (troligen blott *desa* två), vilka fått de sigill, som de ursprungliga påskrifterna ange, dock med det undantaget, att Birger Ulvssons satts i stället för Arvid Gustavssons, troligen därför att den senare vid tillfället varit utan sitt eget sigill och man velat stillatigande låta en annan mans gälla för hans; Arvid Gustavssons deltagande var måhända särskilt önskligt, då han kanske redan tillhörde rådet.⁵⁶ — Blanketterna samt ett kreditivbrev, som tvivelsutan burit samma sigill, och instruktioner hava så tillsändts sändebuden i Tyskland. Men av *desa* voro de båda svenska herrarna, Bengt Filipsson och Karl Ulvsson, själva råds-herrar med stort anseende och inflytande, och städernas underhandlare hava därför begärt, att även de skulle besegla urkunderna. Själva förloppet härvid tycker man sig kunna utläsa ur påskrifterna på privilegiebrevet: i den helt naturliga tanken, att de båda sigillen skulle placeras i följd med övriga ridderliga sigill, har den tyske kanslisten velat avlägsna Bo Jonssons för att bereda plats för Bengt Filipssons men blivit hejdad, kanske av svenskar-na själva, som velat fortfarande ha Bo Jonsson bunden vid de

tid är lagman i Östergötland, RPB 487, 488, 624, 1832, jfr ovan s. 109. — »Magister Nicolaus Johannis de Swecia, dyocesis Upsalensis» är engelska nationen i Paris prokurator aug.—sept. 1357 och besöker under denna tid även Orléans (Auctarium chartularii universitatis Parisiensis, t. 1, sp. 218 f., jfr ANNERSTEDT, Uppsala Universitets historia, 1, s. 9, anm. 2).

⁵⁶ Han beseglar jämte flera rådsherrar konung Magnus' donationsbrev till Bo Jonsson 1359 (jfr ovan s. 28). Uttryckligen betecknas han som rådsherre först 1362, se ovan s. 53, anm. 26.

överenskommelser, som skulle se dagen. I stället har Bengt Filipssons sigill fått ersätta Nils Jonssons, som måtte ha betraktats som det minst viktiga, men för Karl Ulvssons har man gjort en ny skåra, vars osymmetriska placering tydligt nog skvallrar om dess senare tillkomst.⁵⁷ Dels från sigillen, dels från påskrifterna har sedan skrivaren kombinerat ihop namnlängden i privilegiebrevets text. Den andra blankettens besegling har ändrats på samma sätt utan att man gjort några nya påskrifter.

Privilegiebrevet är skrivet med samma hand som fördraget av 22 aug. 1361 och skuldebrevet av 1 maj 1362 och bör således lika väl som dessa hava utgått från Lübecks kansli.⁵⁸ När de svenska sändebuden i Lübeck inledde sina underhandlingar, voro de sannolikt beredda att först av allt samtycka till de glupskt tilltagna handelsprivilegier, som motparten å sin sida torde hava krävt rent av som ett villkor för vidare diskussion.⁵⁹ Texten har också blivit uppsatt med en brådska, som lämnat de tydligaste spår i den vårdslösa redaktionen.⁶⁰ Sedan har urkunden medtagits till hansedagen i Greifswald för att dateras och överlämnas till mottagarne — dateringsformeln är av samma hand men skriven med annat bläck, alltså otvivelaktigt senare än texten.⁶¹ Förbündstraktaten däremot är helt säkert antedaterad, som redan anmärkts. Vad man på hansedagen i Greifswald slutgiltigt enats om, är endast recessen av 7 september, innebärande förbud mot handel på Skåne och bestämmelser om pundtull, men möjligen härröra från denna kongress också de ännu bevarade *utkasten* till det svensk-hanseatiska förbundets båda exemplar och till städernas sinsemellan avslutade militärkonvention.⁶² KOPPMANN har påpekat, att i den sistnämnda urkundens

⁵⁷ Det är icke alldeles uteslutet, att Nils Jonssons sigill saknats från början, då man väl kunnat göra en ny skåra för Bengt Filipssons sigill lika väl som för Karl Ulvssons. — Formen »Olauusson» i st. f. »Ulfsson» röjer, att påskrifterna för dessa båda sigill gjorts av en skrivare, som icke varit förtrogen med de svenska namnen.

⁵⁸ HU IV, s. 12.

⁵⁹ Jfr GRANDINSON, 2, s. 65.

⁶⁰ HU IV, l. c. och s. 13, anm. a., GRANDINSON, 2, s. 66.

⁶¹ HU IV, s. 17, anm. d.

⁶² Skillnaderna mellan utkast och original anges i avtrycken i HR I: 260 (det svenska fördragsexemplaret), 262 (det hanseatiska, omtryckt ST II: 353 b) och 263 (militärkonventionen); i sin helhet äro utkasten tryckta i J. P. CASSELS Sammlang ungedruckter Urkunden etc., s. 419 ff. Enligt bägge editionerna skulle bestämmelserna om Rostocks och

definitiva text upptagas som representanter för Hamburg icke de, som bevisligen företrädde staden i Greifswald, utan två män, av vilka den ene (den andres namn är felskrivet) gjort det vid senare möten; då nu såväl alliansurkunderna som militärkonventionen utvisa den skillnaden mellan utkast och färdig redaktion, att blott den sistnämnda nämner Hamburg, Bremen och Kiel som kontraherande parter, måste man ge KOPPMANN rätt i att alla dessa urkunder fått sin definitiva avfattning först efter hansedagen.⁶³ Det är därmed begripligt, att det svenska exemplaret av förbunds-fördraget, ehuru daterat dagen före privilegiebrevet, i själva verket haft detta till förlaga vid utskrivningen av löftesmännens namn.⁶⁴

Har då uppskovet med traktatens definitiva utfärdande berott på motstånd från de svenska sändebuden mot hanseaternas överdrivna fordringar? En sådan hypotes kan tyckas få stöd av ett uttryck i brevet till Reval av 19 november, att förbundet slutits efter många mellankommande underhandlingar.⁶⁵ Den motsäges dock av andra omständigheter. Det är bekant, att städerna avsändt fullmäktige för att övertaga Bohus och Marstrand, som enligt fördraget skulle lämnas dem till pant, och det finns ingenting att invända mot det vanliga antagandet, att dessa sändebud äro de samma, som den 22 september i Lödöse mottaga konung Håkans bekräftelse av de avslutade fördragen.⁶⁶ Då de naturligtvis icke kunna ha utskickats, innan upplåtelsen av Bohus avtalats med de svenska sändebuden, måste dessa ha kapitulert åtminstone på den punkten redan vid underhandlingarnas början, kanske rent av före Greifswaldskongressen; själva utrustandet av den hanseatiska beskickningen måste ju ha krävt någon tid, då den otvivelaktigt var åtföljd av besättnings-trupper för det tilltänkta pantslottet.⁶⁷ — En sannolikare förklaring till uppskovet är, att städerna inbördes haft svårt att komma överens om sina bidrag till krigsrustningen. Hamburg, Bremen och Kiel äro, som redan nämnts, icke medtagna i fördrags-

Wismars kontingenter saknas i utkastet till militärkonventionen, vilket enligt SCHÄFER (s. 281, anm. 3) är felaktigt.

⁶³ HR I, s. 186, § B o. anm. 3, s. 191, anm. 3.

⁶⁴ Som bekant har privilegiebrevets namnlängd ännu mera troget kopierats i skuldebrevet av 1 maj 1362, ehuru detta skrivits på en blankett av den första uppsättningen och alltså bär helt andra sigill.

⁶⁵ »Multis tractatibus intervenientibus».

⁶⁶ ST II, s. 404, § II, och n:r 355; GRANDINSON, 2, s. 67, TUNBERG, s. 262.

⁶⁷ MUNCH, II: 1, s. 716, anm. 2.

texternas ursprungliga formulering. Tack vare de hamburgska räkenskaperna vet man också, att konferenser angående kriget mot Danmark, vid vilka Elbestaden varit representerad, efter Greifswaldskongressen ägt rum i Rostock och Wismar.⁶⁸ Har man alltså väntat med urkundernas utfärdande för att komma överens med Hamburg, Bremen och Kiel, så måste det visserligen förvåna, att dessa tre städer till sist aldrig beseglat vare sig militärkonventionen eller det hanseatiska exemplaret av allians-traktaten,⁶⁹ men denna egendomlighet får en tillfyllestgörande förklaring, om man antager, att urkunderna i fråga redan vid Greifswaldskongressen beseglats in blanco av de åtta städer, som från början slutit sig till förbundet, och att man beträffande de nytillkomna bundsförvanternas accession tills vidare nöjt sig med muntliga utfästelser av deras ombud.⁷⁰

Även tidpunkten för utfärdandet synes kunna närmelsevis fastställas. En terminus ante quem ger traktaten själv, i det den utsätter krigsoperationernas början (i utkastet bestämd till 11 november) till 27 mars 1362. Som ytterligare en hållpunkt torde man vara berättigad att anse den förut anförda uppgiften i skrivelsen av 19 november, att städerna skickat bud till konungarna för att utverka besegling och ratifikation av fördraget. Att någon *besegling* icke kan ha varit denna beskicknings ärende, har ådagalagts i det föregående; att det däremot varit nödvändigt för städerna att förvissa sig om kungarnas faktiska medverkan till fördragsbestämmelsernas genomförande, som ju förhandsbeseglingen icke gav verklig garanti för, ligger i öppen dag. Eftersom

⁶⁸ Kämmerirechnungen der Stadt Hamburg, I, s. 75, jfr HR I, I. c.

⁶⁹ KARLSSON, anf. arb., s. 244.

⁷⁰ Städernas ombud namngivas endast i militärkonventionen. Ombuden för Lübeck, Wismar, Rostock, Stralsund, Greifswald, Anklam, Stettin och Kolberg återfinnas så när som på ett namn i Greifswalds-recessen av 7 september (HR I: 259); Hamburgs representanter äro tydligen de, som företräd staden vid konferenserna i Rostock och Wismar, fast den enes namn har blivit felskrivet (jfr ovan); för Bremens och Kiels ombud användes endast det allmänna uttrycket: »wi van Bremen unde van deme Kyle». Allt detta pekar i den riktningen, att ingen särskild sammankomst hållits för urkundens utfärdande utan att man nöjt sig med att vid underhandlingarnas avslutande lämna direktiv åt ett kansli att renskriva den på grundval av utkastet med nödiga modifikationer. — 1364 anmodades hamburgarna att för sin del fullgöra den felande beseglingen men vägrade, se HR I: 325, § 5.

beskickningen ännu icke var återkommen till Tyskland eller svaret på dess framställningar känt, när brevet skrevs, kan det här knappast vara fråga om den, som utskickats i september. Denna hade väl duperat konung Håkan men icke lyckats få det åtrådda Bohus i sitt våld, säkerligen på grund av motstånd från konung Magnus och norska riksrådet.⁷¹ Den i november omtalade beskickningen bör därför ha haft till speciellt uppdrag att komma till rätta med Magnus; inför den hållning, han redan visat, kan det då knappast ha ansetts mödan värdt att *före* traktatens utfärdande söka i godo uppnå hans samtycke, utan snarare har man satt sin lit till utvägen att ställa honom inför ett fullbordat faktum. Var traktaten väl utskriven, så ägde man i dess formellt oantastliga besegling ett efter tidens sätt att se ganska kraftigt medel att förmå honom att erkänna bestämmelserna, huru mycket dessa än strede mot hans intentioner. Senast i november borde alltså förhandlingarna mellan städerna och de svenska sändebuden hava slutförts och en beskickning från de förra kunnat avsegla till Sverige för att med den utfärdade traktaten som vapen söka frampressa Magnus' godkännande. Denna hypotes stämmer väl överens med de antydningar övriga källor ge om sammanhanget. Recessen från hansedagen i Rostock 5 februari 1363 bestämmer, att städernas kostnader »in reisis Bahusen, Calmarnie, Akernes etc.» skola gäldas av pundtullsmedel; dessa »resor» ha alltså gällt kriget mot Danmark.⁷² Beskickningen till Bohus är, som nämnt, att hänföra till september 1361, och den till »Akernes» synes ha ägt rum 1362.⁷³ Aterstår den till Kalmar. Av denna

⁷¹ ST II, s. 404 nederst; jfr MUNCH, GRANDINSON och TUNBERG II. cc. — Misslyckandet vid Bohus kan ha skett lika gärna före som efter sammanträffandet med konung Håkan den 22 september; en vecka senare är norska riksrådet samlat på Bohus, MUNCH I. c., anm. 1. — GRANDINSONS antagande, att Håkan lämnat sin bekräftelse på de svenska sändebudens utfästelser utan kännedom om dessas innehåll, får stöd därav, att städernas ombud vid förhandlingarna på Bohus 1370 och i Tönsberg 1372 icke åberopa den utan endast Söderköpingsfördraget av 28 sept. 1362 (ST II: 358) som bevis för att kungarna godkänt Greifswaldstraktaten frivilligt (»libere et sponte», HR II, s. 49, § 8) och alltså med vetskap om dess innehåll; jfr ovan s. 249.

⁷² HR I: 287, § 8.

⁷³ Kämmererechnungen der Stadt Hamburg, 1, s. 86, upptagas under krigskostnaderna för 1362 utgifterna för två sändebuds färd »versus Daciam in portum Ome et Akernisse». — »Akernes» identifieras av SCHÄFER (s. 316, anm. 1) med Agersö i Stora Bält; »Ome» är tydligen det närbelägna Omö.

har man kanske ännu ett spår i samma recess: bland Wismars krigskostnader upptages befraktningen av en kogg till Kalmar.⁷⁴ Man erinrar sig, att den sista konferens rörande kriget mot Danmark, som under 1361 omtalas i de hamburgska räkenskaperna, hölls just i Wismar; det vore högst naturligt, att den stad, i vilken alliansförhandlingarna slutförts, förskotterat kostnaderna för en av dessa underhandlingar direkt föranledd sändefärd. Finns det således någon grund att förmoda, att det är i Kalmar, som den i brevet av 19 november åsyftade beskickningen haft att uppsöka konung Magnus, så faller därmed ett nytt ljus över notisen i *Visbykrönikan*, att Håkan den 11 november i samförstånd med rådsherrarna tagit sin fader till fånga i Kalmar kyrka.⁷⁵ Sedd i sådant sammanhang, får denna konflikt en osökt förklaring däri, att Magnus, ställd inför städernas krav på allianstraktatens godkännande och verkställande, framhärdat i sin vägran, varemot Håkan fasthållit sitt tidigare deklarerade erkännande av fördraget och i anslutning till rådet gripit till våld för att sätta fadern ur spelet, då denne visade sig omöjlig att övertala. Med denna utgång ha städerna kunnat låta sig nöja; med Håkans övertagande av regeringen hade det mot deras krav gynnsamt stämde partiet fått överhanden i svensk politik.⁷⁶

* *

*

Om sammansättningen av den svenska beskickningen till hansestäderna föreligger ju i källorna ingen annan direkt uppgift än det från hanseatiskt håll fällda yttrandet, att sändebuden tillhört kretsen av konungarnas förnämsta rådgivare.⁷⁷ De flesta forskare, som berört spörsmålet, ha under sådana omständigheter tagit för givet, att samtliga de elva stormän, som jämte konungarna beseglat privilegiebrevet och allianstraktaten, deltagit i sändefärden — en förvisso exceptionellt manstark delegation!⁷⁸ Den naturliga

⁷⁴ HR I: 287, § 24, jfr 299, § 5.

⁷⁵ SRS I: 1, s. 44.

⁷⁶ Redan SCHÄFER uttalar den förmodan, att konflikten mellan Magnus och Håkan sammanhängt med alliansunderhandlingarna (anf. arb., s. 286).

⁷⁷ »Sollempnes et pociores consilarii regnorum vestrorum», ST II, s. 413, § III; »pociores eorum consilarii», HR II: 40, § 4.

⁷⁸ Så MUNCH, s. 711, REINHARDT, Valdemar Atterdag og hans Kongejerning, s. 305, GRANDINSON, s. 64, H. HILDEBRAND, Medeltiden, s. 245. Försiktigare uttrycker sig TUNBERG, s. 261.

benägenheten att förutsätta, att en urkunds utställare och sigillvittnen på urkundens datum måste befunnit sig på utställningsorten, synes ha ställt sig i vägen för den annars närliggande reflexionen, att om kungasigillen, enligt konung Håkans av alla dessa forskare godtagna uppgift, blivit vidfästa i förväg, så kan detta ha varit fallet även med stormannasigillen.⁷⁹ Vad beseglingen på denna punkt verkligen klart och otvetydigt säger oss, det är, som i det föregående uppvisats, blott att riddarne Bengt Filipsson och Karl Ulvsson till Ulvåsa varit konungarnas underhandlare. Då herr Herman von Vitzen och Didrik Vieregge i förbundstraktaten åberopas som vittnen, är även deras delaktighet i förhandlingarna alldeles säker;⁸⁰ Vieregges närvaro intygas ytterligare av det högst betecknande draget, att han fått en klausul till sin personliga fördel inryckt i traktaten: den till honom pantsatta avkastningen av »grummet» (avfallet på fiskeplatserna) undantages från de inkomster och rättigheter i Skåne, som tillförsäkras städerna för händelse av landets återerövring.⁸¹ När man således här möter samma sändebud, som tidigare avslutat den holsteinska giftermåls-traktaten, är det emellertid icke därmed klart, att *endast* dessa deltagit i underhandlingen med städerna. Det är fastmera en ytterst rimlig förmodan, att de för denna fått någon förstärkning hemifrån; vi ha ju måst antaga, att de ledande i Sverige först efter beskickningens utresa fattat tanken på ett förbund med städerna, och i så fall ha väl de nya instruktionerna och kreditiven knappast översändts med vilken brevdragare som helst utan snarare med någon eller några stormän med verklig kännedom om rådslagen i Magnus' hov. Närmast komma då onekligen just de herrar i fråga, som på förhand beseglat fördragsblanketterna och följaktligen deltagit i beslutet om den nya underhandlingen; deras deltagande i själva underhandlingen kan m. a. o. icke bevisas men däremot i varje enskilt fall misstänkas, där inga särskilda förhållanden tala mot en sådan misstanke.

⁷⁹ De författare, som trots Håkans påstående antagit, att breven beseglats i Sverige *efter* utskrivningen, ha naturligtvis undgått misstaget i fråga; SCHÄFER yttrar sig över huvud icke om sändebudens personer, och KARLSSON har, som vi sett (ovan s. 237), den fullt riktiga tanken, att underhandlingen utförts av de förut i Holstein verksamma sändebuden, vilka han ju dock (f. ö. genom ett alldeles likartat felslut) identifierat orätt.

⁸⁰ Jfr ovan s. 248 ff.

⁸¹ »... uthgenomen den grum, to behof Diderich Veregden sine jarschar, alz sine summe siner schult tho secht...». Om »grum» jfr ST III, s. 630, anm.

Nu föreligga emellertid friande omständigheter för de allra flesta av dessa tio (eller elva) herrar. Om Erengisle Sunesson och Anund Hemmingsson ha vi redan framhållit, att deras partiställning under tronstriden gör det otänkbart, att de haft någon andel i slutandet av de i konungarnas ögon förrådiska fördragen. Detsamma gäller om Jon Hjärne och Torkel Erengislesson.⁸² Av dessa är den förstnämnde dessutom med tämlig visshet utesluten redan på den grund, att han så sent som den 19 augusti nämnes som sigillvittne i en på svensk mark utfärdad urkund.⁸³ Ett likartat alibi har Peter Bondé, som den 27 september utfärdar ett donationsbrev, utan tvivel på svensk botten.⁸⁴ Bo Jonsson synes kunna fritagas på grund av de redan diskuterade omständigheterna med urkundernas besegling. Om man till varje pris velat placera de nytillkomna sigillen, Bengt Filipssons och Karl Ulvssons, i följd med övriga ridderliga sigill, så hade ju i främsta rummet Bo Jonssons sigill, det första bland väpnarnes, måst flyttas från sin plats, och vi ha förut påvisat, att tanken därpå tycks ha varit uppe men blivit övergiven. Om nu Bo Jonsson varit tillstades, hade han förmodligen — fullt säkert är det naturligtvis icke — även haft sin sigillstamp till hands, och då hade det ju varit en enkel sak att utbyta hans ursprungliga sigill mot Bengt Filipssons och sätta ett nytt avtryck därav på annan plats. På Nils Jonsson kan samma resonnemang tillämpas.⁸⁵ Nils Turesson och Arvid Gustavsson deltaga i ett rådsmöte i Stockholm den 15 augusti, där åtgärder med anledning av det danska angreppet vidtagits; att de kunnat därifrån hinna till Tyskland tidigt nog för att deltaga i underhandlingar, som lämnat sitt första skönjbara resultat i traktaten av 22 augusti, är kanske icke alldeles uteslutet men åtminstone tvivelaktigt.⁸⁶ Beträffande biskop

⁸² RPB 605, ST II, s. 402, sista anm., DN VIII:191; VON MÖLLER, Bidrag till Hallands historia, s. 80 ff.

⁸³ Kopiebook B 15, fol. 334, R. A., brevet utställt i Karlsnäs (i Nydala socken); dessutom beseglar han ett brev av 14 november, kopiebook B 16, fol. 149, R. A.

⁸⁴ RPB 516. — Den Peter Bonde, som beseglar nyss citerade brev av 19 augusti, kallas icke »herre» och är således identisk med Peter Tordssons kusin, Peter Erengislesson (jfr GRANDINSON, s. 63, anm. 1). Även hans bröder Ragvald och Filip besegla brevet.

⁸⁵ Om han är identisk med magister Nils Jonsson, är dessutom att observera, att denne i fortsättningen tillhörde Folkungarnas parti, se ST II, s. 418 nederst.

⁸⁶ RPB 511 (DD I:250). — Bland de 11 borgesmännen för detta brev är även Torkel Erengislesson men för övrigt ingen av dem, som

Nils av Linköping är intet bekant om hans uppehållsort under senare delen av år 1361, men det förefaller troligt, att han bevistat det nyssnämnda Stockholmsmötet 15 augusti, som haft till ärende en just för kyrkan betydelsefull transaktion, ett stort lån till konungen av den apostoliska kammarens medel på de svenska biskoparnas och kapitlens ansvar. Aterstår endast den man, som lånat Arvid Gustavsson sitt sigill, Birger Ulvsson; för hans vidkommande synes verkligen intet kunna uppletas, som direkt talar mot att han avfärdats till Tyskland.

Slutresultatet blir dock, att så långt vi kunna urskilja händelsernas spår i bevarat källmaterial, bära Bengt Filipsson och Karl Ulvsson av Ulvåsa huvudparten av ansvaret för dessa följdriska underhandlingar. Förhållandet är av en viss vikt för bedömningen av den svenska aristokratiens hållning i de utrikespolitiska frågorna. Det kan icke betvivlas, att konung Håkans beskyllning mot sändebuden för brott mot deras instruktioner äger fog. Även utan det halva erkännandet av städernas egna män vore konung Magnus' ihärdiga vågran att rätta sig efter traktatsbestämmelserna bevis nog. Det synes föga troligt, att ett par enskilda rådsherrar, låt vara av stort personligt inflytande, vågat sig på att medvetet trotsa konungens vilja utan att känna sig förvissade om att de kunde för sitt handlingssätt påräkna sina ståndsbröders gillande i tillräcklig utsträckning för att stå skyddade mot efterräkningar. Deras uppträdande kan m. a. o. icke tillfredsställande förklaras enbart med att de personligen utsatts för en pressning av motsidans underhandlare, som de icke varit vuxna, utan torde få anses dikterat av överväganden, som bottnat i en bland stormännen allmänt utbredd politisk uppfattning.

* *
*

beseplat Greifswaldstraktaterna. Denna skiljaktighet är ju i och för sig intet bevis mot att även de sistnämnda urkunderna tillkommit (d. v. s. in blanco beseplats) vid Stockholmsmötet. Vad som däremot tyder på en annan proveniens är, att det kompakta flertalet av traktaternas ursprungliga sigillanter hört hemma icke i Mellansverige utan i Småland, Öland och Östergötland. Undantagen äro Arvid Gustavsson, vilkens sigill saknas och ersättes av östgöten Birger Ulvssons, och möjligen Torkel Erengislesson, vilkens hemort icke är känd men som — i likhet med Erengisle Sunesson, Jon Hjärne och Peter Bonde — i sigillet för det specifikt småländska båt-vapnet. Förhållandet är alltför frappant för att icke fresta till gissningen om ett möte inom Linköpings stift som traktaternas ursprungsort.

Det återstår att kasta en blick på sändebudens göromål efter fördragens avslutande, särskilt med hänsyn till konung Håkans redan anförda påstående, att orsaken till de kungliga truppernas överksamhet under fälttåget 1362 varit deras väntan på den hjälp, som sändebuden skulle medföra.⁸⁷ Ett par enskilda stormäns svenneföljen kunna ju näppeligen hava varit så stora, att deras uteblivande från det kungliga uppådet skulle kunnat gälla som ursäkt; med den omtalade förstärkningen kan Håkan således endast hava åsyftat i Tyskland värvat manskap eller kontingenter från bundsförvanterna under sändebudens befäl.⁸⁸ Karl Ulvsson och Bengt Filipsson återvände emellertid långt före fälttågets början till Sverige, där den förre träffas 1 mars 1362, den senare redan 5 februari.⁸⁹ Däremot har Herman von Vitzen under förra delen av 1362 varit verksam i Tyskland för att organisera hjälpsändningar åt konungarna: deras tidigare omnämnda skuldsedel av 1 maj 1362 är just utställd av honom till säkerhet dels för de summor, som han förmått Lübeckarne att förskjuta för proviant, dels för kostnaderna för fem skepp, som lämnats grevarna Henrik och Adolf av Holstein för att användas i kungarnas tjänst.⁹⁰ Här torde det alltså närmast vara frågan om anordningar för transport till Sverige av hjälptrupper, som grevarna skolat uppställa. Värvning av trupper direkt för konung Magnus' räkning har åtminstone varit påtänkt, ty Lübeck och Hamburg ha genom ett fördrag med hertig Eriks av Sachsen fogdar och vasaller utverkat fri passage över Elbe för sådant manskap.⁹¹ Enligt Håkans uppgift ha konungarna till sist satt sig i marsch vid budet, att underhandlarne [med förstärkningarna] vore i antågande, men vid Halmstad mött städernas kurirer, som meddelat dem det efter slaget vid Hälsingborg ingångna stilleståndet. Man får alltså anse för säkert, att trupptransporten verkligen ägt rum. Vid första ögonkastet synes väl Håkans yttrande svårigen kunna åsyfta en från Tyskland kommande förstärkning, då man närmast väntar, att en sådan skolat avgå direkt till krigsskådeplatsen, det belägrade Hälsingborg, vilket uppenbarligen *icke* varit fallet med konungarnas hjälptrupp — i sådan händelse hade

⁸⁷ Ovan s. 248, anm. 47.

⁸⁸ Så TUNBERG, s. 263.

⁸⁹ RPB 525, 532.

⁹⁰ ST II: 507 och s. 415 nederst, till sammanhanget jfr KOPPMANN, HR I, s. 203, anm. 1 och 2.

⁹¹ HR I: 443, av SCHÄFER på goda grunder hänfört till 1361 (s. 292, anm. 1).

ju Håkan kunnat med vida större kraft opponera sig mot städernas beskyllning, att kungarna försummat att bispringa de belägrande. Emellertid kan risken för överrumpling från Valdemars flotta i Sundet mycket väl ha föranlett, att hjälpmanskapet sändts till någon punkt på Sveriges östkust för att sedan landvägen föras vidare till den kungliga hären. Huruvida Bengt Filipsson och Karl Ulvsson tagit någon befattning med ledningen av denna transport, eventuellt ånyo rest över till Tyskland för att avhämta den, måste lämnas därhän, då man ingenting vet om var de uppehållit sig under sommaren.⁹² Sannolikare förefaller det, att de båda tyskarna i beskickningen även härvidlag varit de verkamma. En antydning om att så varit fallet ligger däri, att de bägge uppträda i Sverige i september (de återopas som vittnen i Söderköpingstraktaten), ehuru deras uppdrag i Tyskland då ännu icke voro slutförda; enligt KORNER har Herman von Vitzen i december ledsagat furstinnan Elisabet vid hennes avresa från Travemünde, och även i urkundsmaterialet möta tydliga spår av att kungarna ännu mot slutet av 1362 haft diplomatiska representanter i Tyskland.⁹³ Ett sådant antagande, enligt vilket alltså Herman von Vitzen borde hava anländt till svensk hamn med sitt manskap ungefär vid tiden för slaget vid Hälsingborg, medio juli, låter sig tydligen icke förenas med KORNERs uppgift om tidpunkten för bröllopet i Plön, vid vilket han ju skulle hava företrätt kung Håkans person; som vi redan sett, är dock KORNERs årtal ingenting att bygga på.⁹⁴ Det lilla vi veta om sändebudens göranden och låtanden under 1362 hindrar oss tydligen icke att även på denna punkt godtaga Håkans påståenden.

⁹² Bengt Filipsson är i Söderköping 6 maj (kopiebook B 15, fol. 58, R. A.), i »Suthertorp» (ej säkert identifierbart) 17 maj (Örnhialms Dipl. XI, s. 11, R. A.) och åter i Söderköping 28 sept. (ST II: 358); Karl Ulvsson är i Stockholm den 18 april (N. R. Brocmans saml., M 10: 3, K. B.).

⁹³ ST II: 358; SRS III: I, s. 206; ST II: 359 a (HR I: 288), Magnus' skrivelse till städerna av 21 december, där han anför besvär över att han icke får genom sina sändebud utföra de livsmedel, som han låtit uppköpa i städerna. Dessa klagomål hava tydligen föranledts av nyss inlupna underrättelser från sändebuden i fråga, då ärendet icke är på tal i kungarnas tidigare skrivelse av 7 november, HR I: 281.

⁹⁴ Jfr ovan s. 243 f. Till frågan om tidpunkten för slaget vid Hälsingborg se SCHÄFER, s. 576 ff., REINHARDT, s. 562, anm. 18.

2.

Till Vårfrupeningens äldsta historia.

Det äldsta bevarade stadgandet om den under namnet »Vårfrupeningen» bekanta avgiften till Vadstena klostrets byggnadskassa är det, som Håkan Magnusson efter sitt faktiska övertagande av regeringsmakten på hösten 1361 men före det formliga kungavalet utfärdade den 8 december sagda år.¹ Detta betecknas emellertid såväl av sin förste utgivare HAUSEN som av T. HÖJER i hans redogörelse för de äldsta förordningarna om Vårfrupeningen som en bekräftelse eller förnyelse av ett tidigare av Magnus Eriksson givet, nu förlorat påbud. Sistnämnda brevs tillvaro utläses alltså enbart ur det bevarade brevets egna ordalag; HÖJER anför emellertid ytterligare ett bevis för att pålagan upptagits redan under Magnus' tid, nämligen att ett synodalstatut av biskopen i Linköping Peter Tyrgilsson (senare ärkebiskop Peter III), således från åren 1342—1351, ger föreskrifter om räkenskaperna för dess upp-börd.² Varken det ena eller det andra är likväl riktigt.

Det enda ställe i 1361 års brev, där Håkan nämner något om en tidigare åtgärd av fadern till klosterstiftelsens förmån, är en sats i själva *dispositio*, som lyder: »Thy haffuum vi taladh mädh biscopen ok rikens radh i Vpsalum oc ifuir ena mädh them vardhet oc (l ä s: om) nogra bätring oc ödmywkth som Gudhi varä göranda til blidkan oc hans helga moder jonfru Marie til heder ... swa som är en almenniliken tjänist til vare fru closter-stadh oc bigningh j Vastenum j Östergötlanda som thär til var huxat lagu (l ä s: langu) oc giffuit aff vorom käre fader mädh rikesens radh twa suenská pening hwart aar» etc.³ Den här kur-

¹ Se ovan s. 49 f. Brevet, som är bevarat endast i avskrift i Åbo domkyrkas kopiebok (cod. A 10, R. A.), är tryckt dels av HAUSEN i Åbo domkyrkas svartbok, n:r 173, dels av GEETE i Småstycken på forn svenska, ser. 2, s. 129 ff.

² T. HÖJER, s. 349 f. Till HÖJER ansluter sig KRAFT (1929, s. 170 och 176, anm. 3).

³ Citerat efter GEETES edition, ehuru med moderniserat bruk av stora bokstäver. HAUSEN sätter ett meningsstörande komma efter »huxat».

siverade relativsatsen måste således för att möjliggöra HAUSENS och HÖJERS tolkning fattas som bestämning till »tjänist», vilket är så mycket mera långsökt, som det ju knappast låter sig sägas om en »tjänst», att den är »given».⁴ Korrelatet till »som» är säkerligen i stället »Vastenum»; utsagan, att Vadstena gård av Magnus var sedan länge påtänkt (eller avsedd) och given »thär til» = till »vare fru closterstadh oc bigningh», är ju fullt adekvat, då han på sin tid i sitt testamente anslagit gården till klosterstiftelsen.

I fråga om Peter Tyrgilssons synodalstatut har HÖJER vilseledts av en interpolation i REUTERDAHLS edition, som bygger på en av M. VON CELSE ombesörjd avskrift av statutets i en Vadstenahandskrift bevarade text.⁵ Det ställe, som VON CELSE och efter honom REUTERDAHL återgivit på följande sätt: »... mandamus, ut quilibet Curatus decimas decimarum, et denarium beati Petri, et denarium beatæ Virginis in Vazstenom, sub certo et distincto computo colligat», lyder i urskriften endast: »... mandamus, vt quilibet curatus tam dictas decimas decimarum quam denarium beatri Petri sub certo et distincto compoto colligat».⁶ Bestämningen har sedermera upptagits i ett synodalstatut, tillskrivet biskop Nils Hermansson (1374—1391), och därvid utvidgats till att gälla även Vårfrupenningen;⁷ det är från detta senare statut, som det — vare sig genom förbiseende eller på grund av ett avsiktligt emendationsförsök — influtit i VON CELSES redaktion av det äldre.⁸

⁴ Rent språkligt sett *kan* ju icke »som» med sina neutrala predikatsfyllnader »huxat» och »giffuit» ha det feminina »tjänist» till korrelat, men det är icke tillrådligt att fästa avgörande vikt härvid, då ju brevet föreligger i en icke alltför noggrann avskrift, vars förlägg kanske i sin tur varit översatt från ett latinskt original. Fil. dr J. SANDSTRÖM, med vilken jag haft förmänen att få diskutera det citerade stället, har påpekat för mig, att »som» kanske behandlats som neutrum enbart på grund av attraktion till det omedelbart föregående »Östergötlanda».

⁵ C 54, fol. 111 ff., och E 203, s. 139 ff., U. U. B.; REUTERDAHL, *Statuta synodalia*, s. 43 ff.

⁶ C 54, fol. 112 v., E 203, s. 146, REUTERDAHL, s. 47.

⁷ C 4, fol. 226 ff., m. fl. handskrifter, U. U. B.: REUTERDAHL, s. 56 ff. (åsyftade ställe s. 68; här har »et denarium beati Petri» fallit bort!).

⁸ »Loca hinc inde corrupta emendivimus» (sic) skriver VON CELSE i ingressen till det sistnämnda. I det yngre (E 203, s. 164 ff.) transumerar han paragrafen i fråga (s. 185) med hänvisning till det äldre.

Medan det således icke finns något stöd för att Vårfrupeningen äldst skulle hava pålagts av Magnus Eriksson, motsäges ett sådant antagande direkt av att konung Albrekts nedan utförligt behandlade brev i ämnet av 1366 väl redogör för Håkans förordning men ingenting nämner om en dylik av Magnus. Det kan då icke gärna råda någon tvekan om att Håkans påbud är den första förordningen om denna beskattning.

*

Nästa bevarade stadga om Vårfrupeningen är konung Albrekts brev till Linköpings stift av 23 juli 1366.⁹ HÖJER påpekar emellertid, att konungen redan tidigare, »sannolikt alldeles i början av sin regering», återupplivat Håkans förordning. Vid sidan av detta äldre, försvunna brev av Albrekt har enligt samme författare funnits en av ärkebiskop Peter med samtycke av konungen, rådet och andra förnåma män given stadga om samma sak, likaledes försvunnen men omtalad i en senare urkund av 1381; rörande dess datering konstaterar HÖJER endast, att den tillkommit mellan Albrekts kungahyllning 1363 (rättare 1364) och Peters död 18 oktober 1366.¹⁰

Då HÖJER på den förstnämnda punkten blivit motsagd av KRAFT, som i det bevarade brevet av 1366 saknat den hänvisning till ett tidigare edikt av Albrekt, som borde ha förekommit, om ett sådant existerat, synes en utförligare analys av 1366 års brev påkallad.¹¹

Efter *intitulatio* och *inscriptio* kommer först en lång *arenga*, inledd med ett citat ur Vulgata.¹² Den följande *narratio* redogör till en början för Håkans bestämmelse (»Hac itaque consideratione dudum consanguineus noster, dominus tunc rex Haquinus ... duxit prouide statuendum, quod... vnus uel plures denarii ... solueretur et ... colligeretur fideliter ad vsus ipsius monasterii postmodum transmittendus») och fortsätter omedelbart: »Nos quoque subsequenter ad regni gubernacula Domino disponente promoti statutum et ordinationem huiusmodi de carissimi domini ac patris nostri ac dictorum dominorum archiepiscopi, episcoporum, consiliariorum ac procerum et nobilium consilio duximus innouandum,

⁹ RPB 721; jfr ovan s. 112.

¹⁰ HÖJER, s. 350 f.

¹¹ KRAFT 1929, s. 177, anm. 1. Enligt KRAFT vilar HÖJERS åsikt på en missuppfattning av hertig Albrekts brev 1367 ^{11/3}, varom mera nedan.

¹² »Dicit Dominus [ad] obduratum ad plagas populum Judeorum: Super quo percuciam vos vltra, addentes preuaricacionem?» (Jes. 1:5). Resten av arenagan är avtryckt hos KRAFT, s. 176, anm. 5.

quamuis ex inuidia dyaboli et hominum negligencia tam salubris ordinacio non fuerat postmodum, sicut debuit, effectum mancipata». Koncessivsatsen gör det omöjligt att fatta »duximus» som liktydigt med ett »hava Vi nu beslutit»; meningen kan endast tolkas så: »Även Vi, som sedermera genom Guds skickelse kommo till rikets styrelse, beslöto på tillstyrkan av Vår käre herre och fader och sagda herrar ärkebiskop, biskopar, rådsherrar, stormän och ädlingar att förnya denna stadga och bestämmelse, ehuru väl genom djävulens illvilja och människors försumlighet denna så hälsosamma föreskrift efteråt icke satts i verket som den bort.»¹³ Först härefter följer alltså *dispositio*, uppmanande adressaterna att visa sig beredvilliga till avgiftens erläggande, då konungen icke längre vill se detta frälsningsmedel glömt och föraktat: »Quapropter nolentes huiusmodi salutis remedium diucius sub dissimulacionis silencio deperire vobis tenorepresencium firmiter precipimus et mandamus» etc. Det står således utom diskussion, att konungen här hänvisar till ett stadgande, som först utfärdats av Håkan och sedermera redan en gång förnyats av honom själv.

Den äldre förordning av Albrekt, vars tillvaro således konstateras ur ordalagen i 1366 års brev, kan tydligen med HÖJER hänföras till Albrekts allra första regeringstid redan av det skälet, att en icke allt för kort tid måste fått förflyta från dess tillkomst, innan man funnit det av nöden att särskilt påminna undersåtarna om dess åtljudnad. En exakt datering synes emellertid möjlig. I det citerade partiet av 1366 års brev meddelar ju konungen, att den utfärdats med andliga och världsliga rådsherrars och andra stormäns samtycke. Samma upplysning lämnas i ett brev av hertig Albrekt den 11 mars 1367, även det riktat till inbyggarna i Linköpings stift.¹⁴ I detta lägger hertigen adressaterna på

¹³ »Fuerat effectum mancipata» kan tydligen icke översättas efter orden med pluskvamperfektum, då bisatsens handling genom »postmodum» uttryckligen betecknas som efterföljande huvudsatsens; om den varit tänkt som föregående denna, skulle f. ö. det koncessiva uttrycket sakna varje mening, eftersom Albrekt icke kunnat återopa den bristande efterlevnaden av *Håkans* påbud annat än som ett *skäl* för sig att förnya detta. »Quamvis» är att fatta som liktydigt med »licet» = »låt vara att».

¹⁴ RPB 759; efter avskrift i C 46, fol. 200 v., U. U. B., tryckt i *Diarium Vazstenense*, ed. BENZELIUS, s. 187 f. — Att detta brev utfärdats först nära åtta månader efter konungens, behöver ju ingen annan förklaring än att hertigen icke kom till Sverige förrän till nyåret 1367, jfr ovan s. 115 och *Bil. 6*.

hjärtat att efterkomma två påbud, som konungen tidigare utfärdat med enhälligt bifall av prelater, andra rådherrar och rikets stormän,¹⁵ det ena gällande hela riket¹⁶ och avseende Vårfrupeningens erläggande, det andra gällande blott Linköpings stift och av innehåll, att en tredjedel av fattigtionden skulle anslås till kanikerna vid domkyrkan. Detta sistnämnda påbud är bevarat; det är utställt den 22 augusti 1364 vid ett råds- och herremöte i Stockholm, vars sammansättning är oss bekant enbart därigenom.¹⁷ Redan sammanställningen av de båda förordningarna i hertigens brev tyder på att även den om Vårfrupeningen utfärdats vid sagda tillfälle. Så mycket troligare synes detta, som det under Albrekts första regeringstid i övrigt icke funnits mycken plats för rådsmöten av dylik solenn karaktär: någon talrikare representation av episkopatet har sannolikt icke kunnat påräknas, förrän överenskommelsen i Jönköping någorlunda befäst regimen, och från hösten 1364 till midsommaren 1365 var kungen sysselsatt med belägringen av Abo.

Huruvida någon förordning av ärkebiskop Peter rörande Vårfrupeningen någonsin utfärdats, måste däremot anses tvivelaktigt. Den kan icke tänkas ha tillkommit samtidigt med det förlorade kungabrevet — att konungen och ärkebiskopen skulle var för sig med åberopande av varandras samtycke förordnat om en pålaga, är en ren orimlighet — och icke heller kan det ha blivit någon anledning för Peter under hans återstående livstid att särskilt förmana till åtlydnad av detta brev, då konungen själv sörjer här för genom sitt brev av 1366. Uppgiften om ärkebiskopens förordning förekommer i provinsialsynodens i Tälje dekret av 12 september 1381 med förnyat inskröpande av Vårfrupenningspåbudet.¹⁸ Det är alltför antagligt, att synoden härmed blott givit en falsk ursprungsbeteckning åt kungabrevet av 1364. Man vet, att prelaterna till en början dragit sig för att på egen hand fatta ett beslut i ären-

¹⁵ »Ex deliberato consilio et consensu vnanimi tam dominorum prelatorum quam aliorum consiliariorum suorum et pociorum regni sui.»

¹⁶ »Vnum quidem generale, videlicet per vniuersas regni dioceses,»

¹⁷ RPB 624; jfr ovan s. 84 f. och nedan Exkurs 3, s. 272 ff.

¹⁸ RPB 1622. Stället lyder: »... venerabilis in Christo pater, dominus Petrus, quondam archiepiscopus Vpsalensis, et alii prelati, qui tunc erant, presentibus serenissimo principe, domino nostro rege Alberto, et consiliariis suis ac pluribus aliis nobilibus regni Suecie et consentibus ac instanter ob reuerenciam gloriosissime virginis Marie, matris Dei, postulantibus statuerunt, quod» etc.

det, som icke ansetts kunna få full giltighet utan medverkan av kungamakten.¹⁹ När de till sist likväl gjorde detta, måste det varit dem angeläget att förebringa ett precedensfall; stod intet äkta sådant till buds, kunde till nöds ett kungligt brev, till vilket ärkebiskopen lämnat sitt bifall och insegel, utges för att ha tillkommit i rakt motsatt ordning. Urkunden av 1381 upplyser säkerligen mera om den situation, i vilken den själv utfärdats, än om Vårfrupeningens tidigare historia.

¹⁹ Ärkebiskop Birger Gregerssons skrivelse till Vadstena kloster 30 aug. [1381], citerad av HÖJER, s. 352, anm. 5, och BRILIOTH 1925, s. 90.

3.

Rådet under förra delen av Albrekts regering (1364—1375).

STYFFE säger om rådets ställning under »de första åren» av Albrekts regering (perioden i fråga avgränsas icke närmare), att konungen »åtminstone vid viktigare frågor» icke kunde underlåta att inhämta dess mening men att det ännu icke hade »någon stadgad makt» och att dess medlemmar endast sällan tyckas varit samlade.¹ Det senare omdömet upprepas av ALIN, som i övrigt nöjer sig med att konstatera, att rådet ännu icke fått det bestämmande inflytandet på styrelsen.² Att i högre grad än så fränkänna det betydelse torde icke synts ALIN rättfärdigat av källmaterialet, då han i exempelsamlingen till sin systematisk-statsrättsliga översikt av rådets medeltida historia infogat tillräckliga bevis för att det även under ifrågavarande tid hördes vid avgörandet av sådana ärenden, som det av ålder plågat taga befattning med.

Det ligger i öppen dag, att det för bedömningen av rådets politiska betydelse har ett högst begränsat värde att konstatera, huruvida dess medverkan åberopades vid sådana regeringshandlingar, där detta tidigare varit sed, eller icke, då resultatet av en sådan undersökning icke i nämnvärd grad belyser, i vad mån rådet, eller kanske hellre den stormannaklass, vars organ det var, kunnat föra en självständig politik eller överhuvud påtrycka styrelsen sin prägel. Nödvändigheten att här skilja mellan konstitutionellt sken — om uttrycket tillåtes — och politisk verklighet understrykes ju icke minst av det av STYFFE med all nödig skärpa framhävda faktum, att rådets motpol inom författninglivet, kungamakten, representerades mindre av konung Albrekt själv än av *dynastien* som en helhet med konungens fader som huvudman i ordets fullaste bemärkelse, med materiellt stöd bland annat i det enorma pantinnehav, vars själva existens på samma gång innebar en inskränkning av kronans och därmed rådets verknings-

¹ STYFFE, Bidrag I, s. L f.

² Bidrag till svenska rådets historia under medeltiden, 1, s. 11.

krets i rent fysisk bemärkelse. Vad särskilt angår rådsmötenas frekvens, är denna, som i det följande skall visas, icke så obetydlig, men nästan alla de kända mötena tillhöra åren *före* Albrekts försäkran 1371, som på papperet ställer kungamakten helt och hållet under rådets lydno. Förhållandet har sitt intresse, även om den nämnda urkundens verkliga betydelse för författningsutvecklingen redan på andra grunder knappast kan skattas nog lågt och källmaterialets beskaffenhet — från åren 1372—1374 finnes överhuvud ett påfallande ringa antal urkunder kvar — nödgar till reservation i slutsatserna.

Frågan om rådets ställning i den mening, som nyss antydde, hör till ämnet för denna avhandling i sin helhet. I det följande skall vid sidan av en redogörelse för urkundsmaterialet rörande dess verksamhet endast den speciella frågan om dess sammansättning behandlas. Författningshistoriskt såväl som rent politiskt har denna fråga aspekter, som torde motivera dess upptagande, även om undersökningen på grund av källmaterialets beskaffenhet måste bli oproportionerligt omständlig. Då det blott är i några få brev man finner namngivna stormän uttryckligen betecknade som rådherrar, måste även andra dokument tagas i betraktande, som överhuvud ge upplysning om konungens omgivning vid olika tillfällen; i vissa fall kan endast en ingående detaljdiskussion hjälpa till att särskilja rådets medlemmar från andra deltagare i förekommande stormannamöten.

Enligt den av ALIN formulerade åsikt, som är den allmänt vedertagna, skall ju rådsherreämbetet varit ett livstidsuppdrag, vars innehavare knappast kunde skiljas därifrån efter konungens godtycke, låt vara att politiska förhållanden kunde föranleda dem att tillfälligt eller definitivt träda ur funktion. Den rätt för konungen att utse sitt råd vid sin tronbestigning, som landslagen stadgade, kunde han således knappast utöva i praktiken utan övertog sin företrädares rådgivare som sina egna.³ Uppfattningen kan icke godtagas utan reservationer: åtminstone under Magnus Erikssons tid kan rådsvärdigheten ännu icke med rätta sägas ha blivit en *character indelebilis*. Vid ett tronskifte under sådana omständigheter som Albrekts upphöjelse är det likväl a priori att vänta, att de förutvarande rådherrar, som hyllade den nye monarken, utan vidare av honom erkänts som sådana, men knappast, att man haft sådan konsideration för dem, som förklarade sig för det gamla kungahuset, att deras platser betraktades som endast de facto vakanta. Av Magnus' och Håkans säkert kända råds-

³ Anf. arb., s. 18 f.

herrar levde vid tronstridens utbrott åtminstone elva, nämligen riddarne Erenigle Sunesson, Nils Turesson, Gustav Arvidsson, Bengt Filipsson, Karl Ulvsson av Tofta, Karl Ulvsson av Ulvåsa, Magnus Gisleson och Narve Ingevaldsson samt väpnarne Arvid Gustavsson, Bo Jonsson och Finvid Finvidsson.⁴ Möjligen gäller detsamma om Trotte Petersson, som dock senast i augusti 1364 otvivelaktigt är avliden.⁵ Av de nämnda återfinnas i fortsättningen endast Erenigle Sunesson och Narve Ingevaldsson bland Folkungarnas anhängare.⁶ Vidare levde Magnus Nilsson och Magnus Knutsson, vilka tidigare tillhört rådet men troligen för länge sedan avgått därur och alltså kunna lämnas ur räkningen; av dem hörde f. ö. den förre, sannolikt även den senare, till Folkungapartiet.⁷ Om konungarna utnämnt några efterträdare till dem bland de nämnda, som landsförvisats vintern 1363, är okänt.

Det äldsta bevarade brev, där Albrekts råd omnämnes, härrör från underhandlingarna i Jönköping sommaren 1364: det är brevet på Gotlands förpantning till greve Henrik av Holstein, vilken transaktion såges ha skett »na rade vnd vulbord vser ratgheuern».⁸ Utom konungen förklara sig *biskop Nils av Linköping* och tre riddare, drotsen *Nils Turesson, Karl Ulvsson av Ulvåsa* och *Erik Karlsson*, ha beseglat. De titulera sig icke rådsherrar, men då de med sin besegling icke blott bevittna konungens förfogande utan även bekräfta, att det skett med deras vilja och råd, böra de alla anses uppträda i denna egenskap.⁹ Ny i rådet skulle således vara Erik Karlsson, Nils Turessons systerson, som tidigare icke framträdtt som politiskt verksam, fränsett uppgiften, att han varit en bland de av Magnus och Håkan landsförvisade.¹⁰

Nästa kända rådsmöte ägde rum i augusti 1364 i Stockholm. Härifrån har Albrekt den 22 i nämnda månad utfärdat sitt bekanta

⁴ De återfinnas i konung Eriks brev 1358 ⁴/₉, HH II, s. 3 f., och konung Håkans 1362 ¹⁵/₂, FMU I: 695.

⁵ Jfr ovan s. 237, anm. 14.

⁶ Ovan s. 53, 85, 236, anm. 14.

⁷ Ovan s. 31, anm. 78, s. 65, anm. 52, s. 82, anm. 8, s. 109.

⁸ ST II: 368; jfr ovan s. 84.

⁹ Möjligen har det hört till praxis i Albrekts kansli, att rådsherretiteln icke utsättes, då vederbörande liksom här nämnas som medutställare, alltså i första person, utan endast då den *gives* dem av konungen; jfr särskilt ST II: 377 b och 378. På Magnus Erikssons tid hade en sådan etikettsregel icke iakttagits, se t. ex. ib. 235, 235 a, 239.

¹⁰ HT 1929, s. 310 f., 324. — Uttryckligen betecknas han först 1368 som rådsherre, ST II: 377 b, 378 m. fl.

brev om indragning av en tredjedel av fattigtionden inom Linköpings stift till kanikerna vid domkyrkan.¹¹ Att denna bestämelse träffats med råds råde, säges visserligen icke i själva urkunden men väl omtalas det i två¹² av Bengt Filipsson och Magnus Gisleson påföljande dag utfärdade skrivelser, varmed dessa tillhålla sina underhavande i stiftet att åtlyda den kungliga föreskriften.¹³ I Albrekts brev uppräknas jämte ärkebiskopen och tre biskopar — Tyrgils av Strängnäs, Magnus av Västerås och Tomas av Växjö — fjorton världsliga stormän, som lämnat sitt samtycke till beslutet, och det har utom av konungen beseglats av samma andliga dignitärer och aderton riddare och väpnare, av vilka tolv återfinnas bland de i texten nämnda. Det är blott naturligt, om man tagit för givet, att alla de i brevet namngivna stormännen, om icke rent av alla sigillanterna, varit medlemmar av rådet, fast denna värdighet icke uttryckligen tillägges dem i urkunden.¹³ Slutsatsen kan emellertid så mycket mindre godtagas, som åtskilliga sigillanter, även bland de i texten uppräknade, aldrig annars framtråda i sådan egenskap. Att beslutet fattats med råds råde utesluter ju icke, att även personer utom rådet, som det kunde vara angeläget att förbinda till dess upprätthållande, kallats att medverka vid dess utfärdande. I själva verket finns det en positiv uppgift, att så skett: i hertig Albrekts brev till Linköpings stifts invånare den 11 mars 1367 med uppmaning till åtlydnad av dels det nu ifrågakommande brevet, dels konungens förordning om Vårfrupenningen, heter det, att båda utfärdats med

¹¹ RPB 624.

¹² RPB 625, 626.

¹³ I referatet i RPB heter det, fullständigt vilseledande: »Följande vid tillfället närvarande rikets råd uppgifvas såsom, jemte konungen, beseglade» etc.; i verkets personregister har däremot riksrådstitel icke angivits för ifrågakommande personer enbart med stöd av denna urkund. ALIN beräknar med åberopande av samma brev de världsliga rådsherrarnas minimiantal vid tidpunkten i fråga till 19, »kanske 23» (Om svenska rådets sammansättning under medeltiden, s. 19, anm. 2). För att komma till dessa siffror måste han ha räknat med alla de 14 i texten namngivna, alternativt de 18 beseglade, och här till lagt 5 ur andra källor bekanta, i detta fall liktydigt med: före tronskiftet utnämnda. Även den sista siffran är omöjlig, då den, som framgår av det förut sagda, icke kan uppnås utan att man medtager dem som förblivit Folkungarna trogna; den ende, som kan komma i fråga utöver brevet sigillanter (de angivna eller de faktiska), är Arvid Gustavsson (jfr nedan).

samtycke av såväl prelaterna som andra rådsherrar och rikets stormän.¹⁴

Brevet om fattigtionden är emellertid med hänsyn till sigillanternas antal så enastående bland vittnesbörden om rådsmöten under perioden, att det icke kan lämnas åsido; fastmera utgör det den givna utgångspunkten för ett försök att urskilja medlemmarna av Albrekts råd, även om härför kräves en ingående jämförelse med andra källors upplysningar. Framför allt är dock en granskning av beseglingen av nöden för att klargöra, under vilka omständigheter det tillkommit.

Som samtyckande nämnas först de fyra prelaterna och därefter riddarne Nils Turesson, Gustav Arvidsson, Valdemar Eriksson, Bengt Filipsson, Bengt Nilsson, Karl Ulvsson av Tofta, Magnus Gissesson, Lidinward Haraldsson och Erik Karlsson samt väpnarne Nils Jonsson, lagman i Östergötland, Bo Jonsson, Håkan Algotsson, Finvid Finvidsson och Folke Nilsson. Av dessa omnämns Valdemar Eriksson (död tidigast 1369) och Håkan Algotsson (död tidigast 1371) varken förr eller senare som rådsherrar.¹⁵ Detsamma gäller strängt taget Lidinward Haraldsson (död tidigast 1369) och Nils Jonsson (ej omnämnd efter 1364), av vilka dock den förre och troligen även den senare någon gång tidigare på samma sätt som här beseglat en statsakt vid sidan av säkert kända rådsmedlemmar.¹⁶ Bengt Nilsson (Oxenstierna) och Folke Nilsson (fyrstyckad sköld) förekomma i fortsättningen som Albrekts rådsherrar, den förre 1371, den senare däremot först från 1379.¹⁷ För Erik Karlssons del har ju nyss påpekats ett vittnesbörd, som väl icke direkt

¹⁴ Se ovan Exkurs 2 (anm. 15). — I förfoganden rörande tionden hade som bekant även tidigare regenter, såväl Magnus Ladulås som konung Birger, åberopat sig på samtycke av rådet och andra stormän, resp. andra rikets innebyggare, DS II 957, 1472, jfr LINDER, De svenske lagmännens ställning, s. 18, och E. HILDEBRAND, Svenska statsförfattningens historiska utveckling, s. 112. WESTMANS försök att fränkänna dylika uttryck bevisvärde (Svenska rådets historia, s. 177, anm. 1) kan knappast betraktas som lyckat.

¹⁵ Sista av dem beseglade urkunder äro daterade resp. 1369 ⁴/₁₀ (HH IV, s. 340) och 1371 ²¹/₁ (RPB 976).

¹⁶ Lidinward Haraldsson beseglar Erikssons donationsbrev till Bo Jonsson 1359 ¹⁸/₁₁ (ovan s. 28); hans sista brev är RPB 893. Rörande Nils Jonsson se ovan s. 252.

¹⁷ Nämligen i resp. Albrekts kungaförsäkran 1371 (nedan s. 295) och riksrådets skrivelse till Urban VI 1379 ¹⁸/₁ (SFS ser. 2, I, s. 59 f.).

utsäger men dock gör det så godt som säkert, att han redan före Stockholmsmötet haft samma värdighet. Alla de övriga hade, som vi sett, suttit i rådet redan före 1363 års omvälvning. Man konstaterar, att vid uppräknigen i texten dessa senare icke konsekvent fått försteget inom vardera av de båda grupperna riddare och väpnare framför de mera osäkra namnen.

Beseglingen skiljer sig från texten icke blott i fråga om beståndet av sigill utan också med hänsyn till dessas inbördes ordning. Det långsmala pergamentstycket är försett med 20 skåror för sigillremsor, av vilka 19 sitta i en rad med jämna avstånd men den återstående, n:r 10 från vänster, på lägre höjd halverar mellanrummet mellan skåror på ömse sidor; den avslöjar sig härmed som senare tillkommen. Alla sigillremsor finnas kvar. Av dem hava n:r 7, 10, 11, 13, 14 och 17—20 anordnats för att uppbära vardera två sigill på så sätt, att den ena ändan dragits genom ett i den andra skuret hål och båda ändarna kluvits; härigenom har plats beredts för inalles 29 sigill. Remsornas påskrifter (vilka på n:r 1—5 sitta nedanför sigilletts plats, på övriga, där de förekomma, ovanför) och sigillen äro följande:¹⁸

P å s k r i f t.	S i g i l l.
1 regis	Konung Albrekts sekret.
2 archiepiscopi	Ärkebiskopens.
3 strengeensis	Biskop Tyrgils' i Strängnäs.
4 arosiensis	Saknas.
5 vexionensis	Biskop Tomas' i Växjö.
6 Saknas; remsändarna äro avskurna tätt nedanför sigillet.	Nils Turessons.
7 a gøzstau aruid (resten av namnet täckt av sigillet)	Gustav Arvidssons.
7 b På två rader: domini karoli vlfson ¹⁹ — thohta	Karl Ulvssons av Tofta.
8 domini magni gislason	Magnus Gislessons.
9 domini benedicti philippusson	Bengt Filipssons.

¹⁸ Jag bortser här från några på vissa remsor förekomnade enstaka ord, som knappast äro annat än skrivövningar.

¹⁹ Härefter bör ju ha stått ett »de», som i så fall nu är täckt av sigillet.

10 a	<i>domini karoli(?) de vlfsas</i> ²⁰	Otydligt, mest likt Karl Ulvssons av Ulvåsa äldsta sigill. ²¹
10 b	<i>domini vmmareso</i>	Riddaren Johan Ummereyses.
11 a	Så godt som utplånad; i gynnsam belysning kan läsas: <i>domini bene... och därunder: ...sson</i>	Bengt Nilssons.
11 b	<i>domini lithinuardi (?) haraldson</i>	Lidinvard Haraldssons.
12	<i>domini valdemari eriksson</i>	Valdemar Erikssons.
13 a	<i>domini boecii bosson</i>	Riddaren Bo Bossons.
13 b	<i>domini rørici bonda</i>	Riddaren Rørik Bondes.
14 a	Ingen.	Intet.
14 b	,	,
15	<i>Nicholaus joansson legifer osgocie</i>	Nils Jonssons.
16	<i>bo joansson</i>	Borta, så när som på en minimal rest.
17 a	<i>haquini alguzson</i>	Håkan Algotssons.
17 b	Ingen.	Intet.
18 a	<i>folconis niclissou</i>	Folke Nilssons.
18 b	<i>johannis gøtason</i>	Väpnaren Jon Gøtessons.
19 a	<i>thome joansson</i>	Borta (endast vaxets avfärgning på ett stycke av remsan visar, att ett sigill verkligen funnits där).
19 b	Ingen.	Intet.
20 a	,	,
20 b	,	,

²⁰ De här som »ka» lästa bokstäverna äro så suddigt skrivna, att de av utgivaren av RPB kunnat läsas som »bri», om ock med tvekan; även läsningen »bg» kan förefalla möjlig. Vid bägge de senare läsningarna skulle de endast kunna tolkas som namnet Birger (Ulvsson) — så i RPB — alltså som en kontraktionsförkortning »Birgeri» eller »Birgeri». Då det enda förkortningstecknet är en åtföljande punkt, synes emellertid endast en avbrottsförkortning som »Karoli» paleografiskt tänkbar. Denna tolkning bekräftas f. ö. av andra omständigheter, se nedan i texten!

²¹ Svenska sigiller, ser. 3: 680 (orig. fäst vid brevet DS VI: 4500 i R. A.). Vissa olikheter, som icke kunna förklaras blott med avtryckets otydlighet, göra det dock svårt att tro, att det är av samma stamp; särskilt synas sköldkanterna mindre utbuktade. Det är att märka,

Av de i brevet uppräknade är det således herr Erik Karlsson och Finvid Finvidsson, som icke beseglat, medan tvärtom riddarne Karl Ulvsson av Ulvåsa, Johan Ummereyse, Bo Bosson och Rörik Bonde samt väpnarne Jon Götesson och Tomas Jonsson — Bo Jonssons broder — beseglat utan att vara nämnda i texten. Att det ovan som n:r 10 a betecknade sigillet är (eller i varje fall skall gälla för) Karl Ulvssons av Ulvåsa, icke brodern Birger Ulvssons, som man antagit, framgår trots den anmärkta ottydligheten i såväl sigillavtrycket självt som remsans påskrift omisskännligt av predikatet »dominus» och det tillagda gårdsnamnet. Birger Ulvsson blev som bekant riddare först vid sitt besök vid den Heliga graven 1372, därifrån han återkom till Sverige 1374;²² visserligen är sigillet icke vidhängt samtidigt med flertalet övriga, men det finns intet rimligt skäl att antaga, att det tillkommit först tio år senare. Och han betecknas aldrig annars med tillägget »av Ulvåsa», som ju för hans vidkommande var obehövt, medan det flitigt användes om Karl till åtskillnad från Karl Ulvsson av Tofta. — Av dessa i brevet omnämnda sigillanter är ju Karl Ulvsson av Ulvåsa den ende, som förut suttit i rådet. Bo Bosson tituleras rådsherre tidigast 1377, de övriga aldrig.²³ Det är emellertid endast Karl Ulvsson, Bo Bosson och Johan Ummereyse, som uppleva rådets ombildning 1371; Rörik Bonde

att Karl Ulvsson av Ulvåsa redan 1352 använde ett rikare utstyrt sigill, se beskrivningarna DS VI: 4786, RPB 55 (en dålig fotografisk avbildning hos TUNBERG, Äldre medeltiden, s. 267). Det här befintliga sigillet låter sig emellertid ännu mindre identifieras som Birger Ulvssons. Dennes enda kända sigill från 1360-talet, bevarat i ett ypperligt avtryck vid 1361 års traktat med hansestäderna (ST II: 353 a), som jag kunnat studera i en från Lübecks statsarkiv meddelad gipsavgjutning, visar avgjorda olikheter i teckningen av vapenbildens lejon och har skölden ginstyckad av en skura, som icke kan spåras på vårt sigill.

²² SRS I: 1, s. 105, III: 2, s. 214; ännu den 13 dec. 1373 är han kvar i Rom, SFS ser. 2, I, s. 71 f. Ett av honom beseglat brev, RPB 1077, som är daterat Vadstena 1375 ¹⁴/₁, har av utg. av RPB ansetts vara feldaterat och böra hänföras till 1374 ¹⁵/₁; skälen härför äro dock ej alldeles oemotsägliga, och i intet fall bevisar brevet, att Birger redan i jan. 1374 varit i Vadstena, dit han kanske icke ens kunnat hinna från Rom på en månad. Min i SBL, art. Birger Ulvsson, uttryckta förmodan, att han lämnat hemförandet av moderns kvarlevor åt system Katarina och själv rest i förväg, kan jag således ej vidhålla.

²³ STYFFE, Bidrag I: 66.

förekommer sista gången just i det nu diskuterade sammanhanget, Jon Götesson dog sannolikt 1368, vilket år han upprättade sitt testamente, och Tomas Jonsson 1369.²⁴

Inför skiljaktigheten mellan brevets namnlista och det faktiska sigillbeståndet framställer sig ovillkorligen frågan, om alla sigill vidfästs samtidigt. Man observerar då till en början, att remsornas påskrifter tillkommit i olika repriser. De på remsorna 1—5, 7—9, 11, 12, 15 och 16, bortsett i förekommande fall från ordet ›domini›, utgöra en i avseende på bläck och stil homogen grupp. De på remsorna 13 och 17—19 visa en något avvikande stil och framför allt ett annat bläck (mera rödbrunt till färgen). Med samma bläck är ordet ›domini› tillagt framför de ridderliga namnen på den förstnämnda gruppens remsor, undantagandes dock Gustav Arvidsson, som skrivaren råkat försumma i sin omsorg om den rätta titulaturen; i vissa fall röjer sig tillvägagångssättet icke blott i bläcket utan också i ordets något otympliga placering (på annan baslinje än namnet och för långt ifrån detta). En tredje grupp kunna slutligen de båda påskrifterna på den osymmetriskt ditsatta remsan n:r 10 sägas utgöra; de skilja sig i bläck och stil icke märkbart från den första gruppen men väl däruti, att dominus-titeln här är skriven samtidigt med namnen.²⁵ Härtill kommer så, att själva sigillen icke äro av ensartat material: de flesta äro i färgat vax, konungens i grönt och de övriga i brunt, men n:r 10 a och b (Karl Ulvssons av Ulvåsa och Johan Ummereyses) i ljust naturvax. Det står således utom allt tvivel, att beseglingen skett i skilda omgångar. De sigill, som utgöra den första av de angivna grupperna, äro tydligen de äldsta.²⁶ Också återfinnas deras ägare utan undantag bland de i brevtexthen uppräknade herrarna, vilka samtliga få antagas hava närvarit vid beslutets fattande. Dessa sigill böra ha vidhängts omedelbart efter brevets utskrivning, och det är då av intresse att konstatera, att man redan då tagit sikte på att låta brevet beseglas av en vidare krets än mötesdeltagarne; det ursprungliga antalet sigillskårar är exakt detsamma som antalet i brevet nämnda sigillanter (Albrekt själv naturligtvis medräknad), men likväl har man i två

²⁴ RÄÄF, Ydre härad, 1, n:r 34; ovan s. 10.

²⁵ Det kan anmärkas, att inga namnpåskrifter äro av samma hand som själva urkundstexten. Dennas tunna och sirliga skrift återfinnes däremot i några till synes utan mening (jfr ovan anm. 18) nedskrivna ord på remsan n:r 4, ›is dei gra (lucka) lumen›.

²⁶ Till dessa har väl också Nils Turessons (n:r 6) hört, fast remsan icke längre kan upplysa därom.

fall — remsorna 7 och 11 — sammanfört två sigill på en och samma remsa, varjämte alla obegagnade sigillremсор anordnats för samma användning. Att Håkan Algotssons och Folke Nilssons sigill icke vidfästs samtidigt med nämnda grupp, är att förklara med att dessa herrar icke haft sina signet till hands, liksom ej heller Erik Karlsson och Finvid Finvidsson. Medan de två sistnämnda icke heller i fortsättningen beseglat, hava de två förstnämndas sigill inom kortare eller längre tid anskaffats, antagligen genom urkundsmottagarens, Linköpings domkapitels, försorg, och jämte dem de i brevet ej namngivna herrarnas.²⁷

För sigillanternas av den sistnämnda kategorien bortfaller med denna inblick i förfaringssättet varje anledning att antaga, att de ens närvarit vid Stockholmsmötet, och därmed också varje möjlighet att *enbart* på grund av deras besegling uppfatta dem som rådsherrar. Bortsett från Karl Ulvsson av Ulvåsa, som ju av andra skäl kan presumeras ha hört till rådet, får denna besegling fastmera sin bästa eller enda motivering i deras lokala inflytande inom stiftet, enckannerligen såsom jordägare. Det gäller oemot-sägligast sådana män som Jon Götesson och Tomas Jonsson, som annars aldrig framträda i rikspolitiken.²⁸ Det gäller, eget nog, också den nyinflyttade tysken Johan Ummereyse; hans förekomst här i närmaste sällskap med Karl Ulvsson av Ulvåsa kan icke få någon annan förklaring än att han redan hunnit ingå det äktenskap med en inom Linköpings stift besutten arvtagerska, som gjorde honom till sagde herres svåger.²⁹ Även Rörrik Bonde och Bo

²⁷ Det är tänkbart, att påskrifterna av gruppen n:r 2 gjorts *efter* vidfästandet av hithörande sigill, som således kan ha skett under ett successivt insamlande, icke nödvändigt vid ett och samma tillfälle. Den tredje gruppens båda sigill kunna lika gärna ha vidfästs före som efter den andra gruppens.

²⁸ Rörande Jon Götesson se hans ovan citerade testamente, i vilket han bl. a. nämner sin sätesgård Somvik (i Malexanders s.). Han var 1357 häradshövding i Göstrings härad, brev d. å. ²⁸/₁₀, U. U. B., jfr härtill RPB 2628.

²⁹ Karl Ulvsson var gift med riddaren Kettil Glysings dotter Katarina (senare omgift med Johan Moltke), Johan Ummereyse med hennes syster Benedikta. En tredje syster, till namnet okänd, blev gift med Birger Ulvsson, en fjärde, Elin, med Arent von Vitzen. Se RPB 1077, 2520, 3020, SRS III:2, s. 211—214, och K. H. KARLSSON, Strödda genealogiska anteckningar, 8 (HT 1886, s. 83 f.) samt — beträffande Elin — brev 1393 ¹⁸/₅ i E 211, fol. 42 v., U. U. B., tryckt i J. VALLERIUS — A. D. SWEBILIUS, De Calmaria, s. 43 ff.

Bosson, som obestriddligen höra till riksadeln, äro genom härstamning och besittningar knutna till samma bygd.³⁰ Men om Linköpingsbiskopen och hans kapitel således efter rådmötet funnit det angeläget att få sigillanternas antal utvidgat med män utanför råds-kretsen men i framskjuten ställning inom stiftet, så ökar det sannolikheten av att samma kategori varit företrädd även bland mötesdeltagarna. I själva verket kan man bland de i brevet uppräknade herrar, som icke bevisligen tidigare tillhört rådet och som således här i första hand komma under diskussion, knappast utpeka någon enda, som icke på grund av arv eller gifte haft ekonomiska intressen inom de provinser, det gällde. Valdemar Eriksson var notoriskt bofast i Östergötland, hans ätts stamland, där han ärvt stora domäner.³¹ Lidinward Haraldsson ägde jord såväl i Östergötland som i Småland kanske genom både arv och gifte.³² Håkan Algotsson tillhörde visserligen en västgötsk ätt men var till följd av sitt gifte godsägare i Östergötland.³³ Folke Nilsson, som själv kanske närmast är att betrakta som uppsvensk, var gift med Gustav Arvidssons dotter, som ärvde egendomar i Vedbo och Ydre.³⁴ Den i urkunderna föga framträdande Bengt Nilsson åter var väl genom sitt gifte med en dotter till Nils Abjörnsson snarast knuten till Mälardalens län, där sedermera hans ättlingar ha sitt hemvist, men hans fäderne-släkt hade sina rötter i norra Småland, där ännu hans fader,

³⁰ Bo Bosson skrev sig till Ringshult (nuv. Liljeholmen) i Ydre, som redan hans farfader förvärvat, STYFFE, Skandinavien, s. 239, jfr DS I: 700. Rörik Bonde var måhända bosatt i övre Sverige men hade åtminstone egendomar i Östergötland, DS VI: 4557, 4713, 4735, 4904.

³¹ Se särskilt DS VI: 5005, RPB 523 och NORDÉN, Norrköpings medeltid, s. 29 o. flerstädes.

³² Jfr ovan s. 19, anm. 53.

³³ Se SD III: 2303 och särskilt 2345. Han var gift med Ramborg Karlsdotter, förut gift med Sigge Magnusson; hon betecknar sig visserligen ännu i ett brev av 1363 ²/₁ (RPB 569) som den sistnämndes änka utan att antyda sitt senare äktenskap, men detta hade faktiskt ingåtts före 1362, enligt Innocentius VI:s den ²⁵/₁ d. å. utfärdade dispens för makarna att förbliva däri oaktat deras släktskap i 4:e graden (MUNCHS avskrifter ur Vatikanarkivet, R. A.). Håkan Algotsson var f. ö. härads hövding i Göstrings härad redan 1361, RPB 490.

³⁴ RPB 2201; jfr även ib. 2908, 3084. Under 1370-talet är han åtminstone någon tid bosatt på Svaneholms slott i Östergötland, se ovan s. 82, anm. 11.

Nils Torstensson, torde varit bosatt.³⁵ Vad beträffar Nils Jonsson, anger ju hans titel av Östgöta lagman tillräckligt, var han hört hemma.³⁶

Man kan under sådana omständigheter icke undgå att fästa avseende vid vad själva placeringen av sigillen har att säga om en rangskillnad mellan olika grupper av sigillanter. Att riddarnes sigill skolat sättas före väpnarnes, är självfallet; vid anbringandet av de äldsta sigillen hava också mellan dessa båda klasser två dubbelremсор (n:r 13 och 14) lämnats tomma, för att ytterligare några riddersliga sigill skulle kunna vidhängas på sin tillbörliga plats i ordningsföljden. Inom vardera klassen taga de förnämsta dignitärerna försteget. Främst bland riddarne har drotsen Nils Turesson beseglat, näst efter honom Upplands och Södermanlands lagmän, Karl Ulvsson av Tofta och Gustav Arvidsson, jämsides med varandra; om den förre sannolikt redan nu beklädt marskämberet, så kunde den senare däremot åberopa företrädet i ålder.³⁷ Bland väpnarne intar Östgöta lagman, Nils Jonsson, första rummet. Men desutom faller det i ögonen, att inom riddarklassen komma de från tiden före tronskiftet kända medlemmarna av rådet före övriga sigillanter. Att denna avvikelse från ordningsföljden i texten knappast kan vara en tillfällighet, antydes av den skenbart så godtyckliga placeringen av sigillen på remsan n:r 10, Karls av Ulvåsa och Johan Umme-reyses. Så länge några av de ursprungliga remсорna ännu icke tagits i bruk, skulle ingen kommit på den tanken att för dessa båda sigill anbringa en ny, för vilken en extra skåra måste göras, såframt det icke av särskilda skäl varit uteslutet att för dem nyttja de lediga remсорna. Dessa skäl kunna endast ha varit hänsynen till ägarnes rang, men det kan då icke ha varit fråga enbart om

³⁵ ELGENSTIERNA, art. Oxenstierna av Eka och Lindö; DS IV: 3299,

³⁶ Jfr om honom ovan s. 252, anm. 55.

3372, V: 3614, VI: 4369.

³⁷ Gustav Arvidsson var riddare sedan Magnus Erikssons kröning 1336 och satt i rådet senast 1350, medan Karl av Tofta förekommer i bägge dessa värdigheter först 1356, DS IV: 3232, 3238, VI: 4601, ST II: 324 (jfr ovan s. 26, anm. 66). — Magnus Erikssons förläningsbrev på Dävö till Karl Ulvsson, vari denne får herretiteln, av 1356 22/8, efter en avskrift tryckt Delag. Arch. II, s. 13 f., måste vara fel-daterat, då hertiginnan Ingeborg enligt RPB 459 ännu 1360 disponerar Dävö; det rätta året är förmodligen 1361, hertiginnans sannolika dödsår (se E. JØRGENSEN i DHT VIII: 3, s. 226). — Rörande Karl Ulvs-sons marskvärdighet jfr ovan s. 87.

riddarnes precedens framför väpnarne: i så fall skulle de båda herrarna med användning av remsan n:r 13 eller, om denna var upptagen före deras besegling, n:r 14 fått en tillfredsställande placering för sina sigill, i följd med övriga riddares. Då man nu konstaterar, att samtliga ridderliga sigill före remsan n:r 10 men inga efter den tillhöra tidigare kända rådsherrar, är endast en slutsats möjlig, såvida man icke räknar med rena slumpen: det är i sin egenskap av rådsherre, som Karl Ulvsson av Ulvåsa haft anspråk på företräde framför herrar Bengt Nilsson, Lidinward Haraldsson och Valdemar Eriksson — men då man kunnat lämna samma företräde åt Johan Ummereyse, som icke kan ha haft säte i rådet, kan det icke ha gällt blott ancienniteten inom detta, utan de tre nämnda herrarna ha fortfarande stått utanför det.³⁸

Vi ha vid detta resonemang hållit oss till en förutsättning, som vid första påseendet kan förefalla självklar, nämligen att den tionde sigillskåran gjorts enkom för vidhängandet av Karl Ulvssons av Ulvåsa och Johan Ummereyses sigill. Det kan invändas, att det likväl är teoretiskt tänkbart, att både skåran och sigillremsan tillkommit, innan någon besegling av dessa herrar kommit på tal, ehuru givetvis även i sådant fall först efter vidhängandet av de äldsta sigllen; därmed kunde det kommit att bero på en tillfällighet, att man sedermera för de båda sigillen valt just denna plats bland de lediga. Men då måste denna i stället från början varit avsedd för något annat sigill (eventuellt två andra), varvid intet annat återstår att tänka på än Erik Karlssons, det enda felande av de i brevet nämnda riddarnes. Ett sådant utmärkande av honom framför tre andra riddare, av vilka åtminstone två voro betydligt äldre, kan endast ha dikterats av samma skäl som de redan anförda, alltså att han men icke de tillhört rådet.³⁹ Sigillskårans placering blir följaktligen icke mindre betecknande än under det första, i och för sig mera närliggande alternativet. Accepteras åter detta, blir det i stället

³⁸ Valet av just denna plats för den nya sigillremsan skulle således bestämts av önskan att använda en och samma remsa för båda sigillen. För Karl Ulvssons ensamt kunde ju annars en ännu mera framskjuten placering kommit i fråga, liksom för Johan Ummereyses remsan n:r 14 skulle lämpat sig även under de supponerade förutsättningarna.

³⁹ Lidinward Haraldsson nämnes som riddare 1343 (DS V:3723), Valdemar Eriksson 1345 (DS V:3963), Bengt Nilsson 1360 (RPB 441), Erik Karlsson åter är väpnare ännu 1362 ¹⁵/₅ (kopiebook B 15, fol. 36, R. A.); antagligen blev han riddare först vid Albrekts kröning.

omöjligt att förklara — annat än som ett rent förbiseende — varför ingen plats reserverats för Erik Karlssons sigill i överensstämmelse med den rang, som han på andra grunder bör antagas ha ägt. Det innebär knappast någon allvarligare invändning mot våra deduktioner i det hela men är ett skäl till att icke lämna den nyssnämnda, till synes långsökta hjälphypotesen alldeles ur räkningen.

Om hänsyn till rådsherreringen varit bestämmande för placeringen av riddarnes sigill, måste detsamma gälla även för väpnarnes. Att Nils Jonsson beseglat före Bo Jonsson, förutsätter således, att han lika väl som denne suttit i rådet, en slutsats, som tyvärr ej kan stödjas med senare omnämmanden, då han ju efter detta år försvinner ur urkunderna. Även i fråga om väpnarne observeras emellertid en detalj, som tyder på att den nämnda principen iakttagits vid sigillens komplettering. Dubbelremsan n:r 17 bär endast ett sigill, Håkan Algotssons, den följande två. Om det icke är en tillfällighet, att en plats här lämnats öppen, måste den varit avsedd för Finvid Finvidssons felande sigill, vilket således ansetts böra följa närmast efter hans kollegas i rådet, Bo Jonssons. Ett korollarium härav är, att Håkan Algotsson kan ha tillhört rådet, Folke Nilsson däremot lika litet som Jon Götesson och Tomas Jonsson.

Godtagas dessa resultat — vilkas hypotetiska karaktär, åtminstone i fråga om väpnarne, knappast behöver understrykas — skulle detta brev jämte det förut behandlade ge oss följande lista på världsliga medlemmar av Albrekts råd: riddarne *Nils Turesson, Karl Ulvsson av Tofta, Gustav Arvidsson, Magnus Gisleson, Bengt Filipsson, Karl Ulvsson av Ulvåsa* och *Erik Karlsson* samt väpnarne *Nils Jonsson, Bo Jonsson* och *Finvid Finvidsson*. Till dessa bör med all sannolikhet läggas *Arvid Gustavsson*, som suttit i rådet redan under Håkan och kan antagas likaväl som fadern, *Gustav Arvidsson*, ha från början slutit sig till Albrekts parti; 1368 omtalas han uttryckligen som rådsherre.⁴⁰ Då både Erik Karlsson och Nils Jonsson, så vidt nu är känt, äro nykomlingar i kretsen, betyda deras namn, att vakanserna efter Folkungarnas anhängare fyllts genom nyutnämningar. Förutsatt, att antalet härvid bragts upp till den lagstadgade maximisiffran, ligger det närmast att som det följande tolfte namnet gissa på *Håkan Algotsson*, hur svaga indicierna härför än äro.

*

⁴⁰ ST II: 377 b m. fl. (jfr nedan).

En månad efter Stockholmsmötet utfärdar Albrekt, fortfarande i Stockholm, sitt dombrev i nuntien Guido de Cruces kravmål mot Nils Turessons arvingar.⁴¹ Det heter här att nuntien framförde sitt krav »in presencia nostra et consiliariorum nostrorum tunc presencium» och att avgörandet träffades »ex deliberato super hoc consiliariorum nostrorum consilio». Av konungens omgivning namngivas emellertid (utan särskilt utsatt rådsherretitel) endast de prelater, som enligt uppdrag granskat nuntiens fordringsbevis: biskoparna Nils av Linköping och Tomas av Växjö samt kanslern Birger Gregersson. Konungen har ensam beseglat.

Från början av oktober 1364 till midsommartiden 1365 vittnar en hel rad kungabrev om Albrekts närvaro vid belägringen av Åbo. I följande åberopar han sina rådsherrars samtycke:

brev om uppbörd av biskopens i Åbo skinntionde tillsammans med konungens 13 dec. 1364,⁴²

gåvobrev till biskop Tomas och biskopsbordet i Växjö 14 dec. 1364,⁴³

skyddsbrev för invånarna i Ulvsby med tillåtelse för dem att bruka Magnus Erikssons stadslag 7 febr. 1365.⁴⁴

I de båda förstnämnda heter det emellertid endast »våra nu närvarande rådsherrar», och i det sista saknas det inskränkande tillägget förmodligen blott till följd av en felskrivning.⁴⁵ Namnen på de närvarande anges icke.

Det sista bevarade brevet från belägringen är konungens gåvobrev till kanslern Birger Gregersson på ett par förbrukta egendomar 26 juni 1365.⁴⁶ Som vanligt i dylika ärenden säges ingenting om rådets samtycke; endast i genskap av vittnen nämnas några

⁴¹ Brev 1364 ^{24/a}, se ovan s. 100 och BRILIOTH 1924, s. 34 f.

⁴² Åbo domkyrkas svartbok, n:r 186.

⁴³ Ib. n:r 187.

⁴⁴ FMU I:726 o. flerstädes (senast Privilegier för Sveriges städer I:50).

⁴⁵ Stället lyder: »Universitatem vestram ... sub nostram pacem et protectionem suscipimus specialem, dantes et concedentes vobis ex consilio et consensu consiliariorum nostrorum tenore præsentium liberam facultatem ut» etc. (enligt flera av varandra oberoende avskrifter; originalet är ej bevarat). »Tenore præsentium», »häri genom», är ur stilistisk synpunkt tvivelaktigt, då detta uttryck brukar sättas som bestämning till huvud verbet och här således snarare varit att vänta vid »suscipimus»; man kan därför misstänka, att det insmugit sig efter »nostrorum» i stället för ett »nunc præsentium».

⁴⁶ RPB 654.

personer ur konungens omgivning, biskop Tomas, riddarne Johan Lützw — hertig Albrekts marsk —, Bengt Filipsson och Erik Karlsson samt väpnaren Sune Håkansson, hövitsman på Viborg. Särskilt intresse har brevet däruti, att Birger Gregersson däri tituleras »consiliarius noster», det enda fall under Albrekts tid, då denna värdighet tillägges en prelat utanför episkopatet.

Därefter omtalas icke rådet förrän på våren 1366. Möjligen är det ett rådsmöte, som åsyftas i den kortfattade notisen i Raven von Barnekows länsräkenskaper, att herr Raven i veckan 12—19 april följde konungen till Tälje »ad placita»;⁴⁷ Tälje var ju en omtyckt mötesort. Uttryckligen nämnes rådet dock först vid de nya förhandlingarna med Guido de Cruce i maj. Resultatet av dessa föreligger dels i ett notariatsintyg av den 4 maj om överenskommelsen mellan nuntien och Erik Karlsson, dels i konungens brev av samma datum.⁴⁸ Det heter i den vidimation, som bevarat urkunderna i denna sak, om notariatsintyget, att det varit försett med tio sigill, nämligen nuntiens, Erik Karlssons, biskoparna Nils' av Linköping och Tomas' av Växjö, kanslern herr Birgers och några andras av rådet;⁴⁹ detsamma, utom sigillens antal, meddelas i slutet av själva intyget. Vilka de återstående fem sigillanternas varit, upplyses av konungens brev samma dag, där han bekräftar överenskommelsen »i vårt råd och med våra rådgivares råd», i vilket jämte de tre prelaterna sitta riddarne *Johan von Plessen*, *Herman von Vitzen* och *Droste von Stove* samt väpnarne *Didrik Vieregge* och *Bo Jonsson*.⁵⁰ Ordalagen äro otvetydiga: här räknas fyra tyskar bland Albrekts »rådgivare». Man kan näppeligen anta, att ett under kanslerns medverkan tillkommet brev framställt saken så enbart genom missförstånd eller slarv, och det är svårt att inse, vad som skulle varit syftet med en medvetet felaktig beteckning. Men detta vittnesbörd står aldeles isolerat: ingen av de fyra tituleras så i någon annan hittills känd urkund. Såvida man icke vill inlägga en annan betydelse än

⁴⁷ MU XV, s. 562 (STYFFE, Bidrag I, s. 84).

⁴⁸ BRILIOTH 1924, s. 39—41.

⁴⁹ »Et quorundam aliorum de consilio ipsius domini regis.»

⁵⁰ »In consilio nostro et de consilio consiliariorum nostrorum, in quo erant reverendi in Christo patres, domini Nicolaus Lincopensis et Thomas Wexionensis Dei gracia episcopi, et Birgerus Gregersson, prepositus Vpsalensis et cancellarius noster, necnon nobiles viri, domini Johannes de Plesse, Hermannus de Woitzen (!) et Drozatus de Stowen, militis, ac Tidericus Weregheide et Boetius Jonsson, armigeri.»

den vanliga i termerna ›consilium› och ›consiliarius› utan godtager brevet som ett bevis för att Albrekt inkallat tyskar i den permanenta rådsretsen, måste man alltså hålla före, att de tämligen snart åter måst lämna den. Det bör då ihågkommas, att Albrekt just vid denna tidpunkt satt fastare i sadeln än någonsin förut, sedan motståndet inom landet brutits genom Gataslaget, Abos erövring och segern i Dalarne, men inom kort skulle försättas i ett annat läge genom Valdemar Atterdags angrepp, som nödgade honom att för sitt väldes bestånd begära utomordentliga offer av sina svenska anhängare. Inom rådsretsen från augusti 1364 hade högst tre vakanser hunnit uppstå, nämligen efter Nils Tureson och kanske Nils Jonsson och Gustav Arvidsson.⁵¹ Om Albrekt i deras ställe inkallat de fyra tyskarna, har han åtminstone lagt sig vinn om att utse sådana, som icke voro alldeles främmande för vårt land: Herman von Vitzen och Didrik Vieregge hade ju redan tjänat konung Magnus och t. o. m. bevistat råds- och herremötet i Söderköping 1362, och Droste von Stove hade svenska släktförbindelser.⁵² Alla förekomma även i fortsättningen en eller annan gång på svensk botten med återflytta småningom till Tyskland, möjligen med undantag av Herman von Vitzen.⁵³

Från samma år finnas dessutom tre brev, i vilka konungen åberopar sina närvarande (ej namngivna) rådsherrars samtycke,

⁵¹ Gustav Arvidsson beseglar en urkund ännu 1366 ⁸/₂, men 1367 ²⁵/₁₀ är Magnus Finvidsson lagman i Södermanland efter honom, RPB 689, 792.

⁵² Hans mor bar det svenska namnet Sigrid (›Cygred›), MU XVIII: 10203, och Karl Ulvsson av Tofta kallar honom sin frände (›om›), STYFFE, Bidrag I: 30. Hans far, som hette Markvard, är därför troligen identisk med den väpnare Markvard von Stove (d. ä.), som på 1340- och 1350-talen vid olika tillfällen tjänstgör som diplomatiskt ombud för konung Magnus (ST II: 254 a, 335).

⁵³ Didrik Vieregge förekommer enligt urkunder i Sverige sist 1367 (RPB 781), sedan i Mecklenburg till 1375 (MU XVIII: 10705), Johan von Plessen resp. 1367 (STYFFE, Bidrag I: 35) och 1376 (MU XIX: 10927), Droste von Stove resp. 1376 (brev d. å. ³⁰/₆, U. U. B.) och 1381 (MU XX: 11362). Herman von Vitzen uppträder i Stockholm 1371 (LÜ IV: 148, noten) och har vidimerat en avskrift av konung Albrekts donationsbrev till Linköpings biskopsbord på godset ›Letherne› (bland odaterade och defekta pergamentsbrev i R. A.), vilket brev enligt en fullständig avskrift på annat håll är av 1374 ¹³/₁, se nedan anm. 104. (I Nord. Familjebok, uppl. 2, art. von Vitzen, har jag oriktigt uppgivit, att Herman sist nämnes 1367.)

nämligen två privilegiebrev för Klara kloster, givna den 11 och 12 juni, och en fullmakt av den 26 sept. för Raven von Barnekow och Bo Jonsson att underhandla med Valdemar och Håkan.⁵⁴ Vidare äro två brev att uppmärksamma för däri förekommande namn på stormännen i konungens följe. Det ena är Albrekts den 12 juli givna bekräftelse på Kopparbergsmännens privilegier, vilka sägas ha granskats av hans »*commissarii in hac parte*», biskoparna Nils av Linköping, Magnus av Västerås och Tomas av Växjö samt riddarne Raven v. Barnekow och Karl Ulvsson av Ulvåsa och kanslern Birger Gregersson.⁵⁵ Det andra är hans gåvobrev på kungsgården Arnäs till Gerhard Snakenborg, utfärdad den 9 oktober och beseglat även av Linköpingsbiskopen, marsken Karl Ulvsson av Tofta och Bengt Filipsson.⁵⁶ Något *bifall* av rådet till donationen åberopas ej, fast egendomen betecknas som kronogods (»*bona nostra regalia seu corone regni nostri*»)⁵⁷. Att Snakenborg sedermera likväl som hemul åberopar »*mins kæra herra konongh Albriktz breff ok rikissins raadz*», har kanske föranledts av de tre stormännens besegling, ehuru den endast skett »till vittnesbörd».⁵⁸

Den kungliga gåvan till Gerhard Snakenborg får som bekant sin särskilda belysning av en urkund, varigenom den fångne konung Magnus några månader senare, den 16 januari 1367, frigtager honom från allt ansvar och klander för att han »på konungens begäran» återlämnat det honom anförtrodda Axevall.⁵⁹ Denna är även ur vår synpunkt av intresse, då en hel rad vid transaktionen närvarande herrar uppräknas som sigillvittnen: utom hertig Albrekt och två andra tyska furstar biskop Nils av Linköping, riddarne Karl Ulvsson av Tofta, Johan von Plessen, Johan Lützw, Henrik Maltzahn, Gotskalk von Zülow, Droste von Stove och Ficke von Vitzen samt väpnarne Lüder Lützw och Rudolf von der Dollen — flertalet alltså tyskar. Några av dem äro väl dock snarare att anse som hertigens följeslagare än som konung Albrekts.

⁵⁴ RPB 706, tr. NORDBERG, n:r 168, om rätt för klostret att till landbor antaga tio skattebönder, som ej orkade erlægga kronoutskylderna; RPB 707, tr. NORDBERG, n:r 167, avseende *bona commixta*; ST II, s. 351, noten.

⁵⁵ Bergverksförordningar, s. 10, och DD I: 31.

⁵⁶ STYFFE, Bidrag I: 34.

⁵⁷ Konung Magnus uppger däremot, att den var hans arv och eget, STYFFE, Bidrag I, s. XLIV.

⁵⁸ RPB 1071. Jfr BRILIOTH 1925, s. 45.

⁵⁹ STYFFE, Bidrag I: 35.

Tre veckor senare befinner sig Albrekt i Kalmar, där han den 5 februari 1367 förpantar Koppabergets ränta till grevarna av Holstein.⁶⁰ I likhet med pantförskrivningen av Gotland sker denna med råds råde (»na rade vser truwen ratgheuen»), och även nu besegla fyra rådsherrar som vittnen och som deltagare i överläggningen om saken: biskoparna Nils av Linköping och Magnus av Västerås, Bengt Filipsson och Bo Jonsson. Huruvida flera rådsherrar än dessa följt med till Kalmar, får lämnas öppet — besöket gällde måhända i främsta rummet andra ärenden — men enbart för denna fråga behöver man icke antaga något rådsmöte på stället, då den icke kommit plötsligt uppå utan stått på dagordningen sedan våren förut.⁶¹

Sommaren 1367 synas flera rådsmöten ägt rum. De bekanta förbindelserna av Karl Ulvsson av Ulvåsa och Erik Karlsson till erläggande av en extraordinär krigsgård, daterade Skänninge den 2 maj, tyda på att här ett möte ägt rum åtminstone med de främsta av stormännen.⁶² Ett nytt möte har sedan hållits på Konungsnäs (Svartsjö), där konungen den 4 juni utfärdat de bevarade fullmakterna för indrivningen av båda frälseståndens gårdar i Linköpings och Strängnäs' stift. Uppdraget lämnades åt fem rådsherrar, i det förra stiftet biskop Nils, Bengt Filipsson och Bo Jonsson, i det senare biskop Tyrgils och Karl Ulvsson av Ulvåsa.⁶³ Den 6 juli sänder hertig Albrekt (från Stockholm) befallning till Raven von Barnekow att till väpnaren Ragvald Magnusson upplåta hans konfiskerade gods, vilka konungen och »hans och hans rikets rådgivare» beslutat återlämna.⁶⁴ Den 12 juli slutligen ger konungen resolution på Satakuntabornas inför honom i hans rådgivares närvaro andragna besvär över bördorna av slottsbygget vid Kumogård.⁶⁵

Från den 31 augusti till den 19 november samma höst återfinnes Albrekt vid det av hans trupper belägrade Borgholm. Här har han sistnämnda dag utfärdat ett nytt brev i frågan om de påvliga fordringarna hos Nils Turessons dödsbo:⁶⁶ nuntien får rätt

⁶⁰ ST II: 375.

⁶¹ Jfr ovan s. 97 f.

⁶² STYFFE, Bidrag I: 38.

⁶³ Ib. n:r 39. Bengt Filipsson och Bo Jonsson få sig denna titel uttryckligen tillagd, medan den icke är utsatt i fullmakten för biskop Tyrgils och Karl Ulvsson.

⁶⁴ Ib. n:r 40.

⁶⁵ Åbo domkyrkas svartbok, n:r 202, jfr rörande dateringsorten *Bil. 6*, anm. 16.

⁶⁶ BRILIOTH 1924, s. 41 f., jfr ovan s. 101.

att i pantlånen uppbära den nyligen pålagda markgälden, vartill Albrekt säger sig såväl ha inhämtat samtycke av de närmast intresserade, hertig Albrekt och Erik Karlsson, som hört sina egna och faderns tillstådesvarande rådsherrar.⁶⁷ I slutet av brevet nämnas som närvarande (ej medbeseglade) riddarne Raven von Barnekow och Droste von Stove, hertigens kansler Johan von Schwalenberg, hans köksmästare Herman Storm och hans marsk Lüder Lützow samt slutligen två svenskar, Arvid Gustavsson och Finvid Finvidsson. De sistnämnda ha förmodligen varit de enda svenska rådsherrarna i lägret utom Erik Karlsson. Om Raven von Barnekow och Droste von Stove här uppträda som konungens eller hertigens rådsherrar, är ju omöjligt att avgöra.

Övervägande svensk är däremot Albrekts omgivning, när han några månader senare åter sammanträffar med Guido de Cruce, i Västerås den 31 mars 1368. Sammankomsten är icke dokumenterad av något kungabrev utan av ett notariatsintyg, innefattande nuntiens då föredragna protest mot de övergrepp, genom vilka han gått miste om den vid Borgholm utlovade uppörden.⁶⁸ I detta intyg omtalas som närvarande, särskilt tillkallade vittnen biskoparna Nils av Linköping och Magnus av Västerås samt herrar Karl Ulvsson av Ulvåsa, Håkan Algotsson (numera riddare) och Droste von Stove. Någon antydning om att de infunnit sig för att bevista ett rådsmöte lämnas icke.

Från år 1368 finns för övrigt ett stort antal kungabrev i behåll, i vilka rådet omtalas, nästan alla dock härrörande från ett enda tillfälle. Efter sin inryckning i Skåne har Albrekt, som nu tillägger sig titeln av detta lands herre, den 25 juli vid Falsterbo dels ratificerat det av hans fader å hans vägnar slutna fördraget med hansestäderna, dels tilldelat flera olika städer eller grupper av städer privilegier för deras handel i de av honom erövrade områdena eller till dem upplåtit strandlägen vid Skanör.⁶⁹ Alla dessa avgöranden sägas hava träffats »med våra biskopars och vårt råds (eller: våra rådgivares) råd och samtycke». Till dessa kommer ett enstaka brev av senare datum, givet »mit volboert und wolvordachten goeden moede unsis rike[s] raetgheveren»; det gäller utvidgning av staden Kampens strandläge vid Skanör och är dagtecknat därstädes den 25 september.⁷⁰ Ratifikationsur-

⁶⁷ »Adhibito eciam consilio nostrorum ac dicti patris nostri consiliariorum nunc presencium.»

⁶⁸ BRILIOTH 1924, s. 43 ff.

⁶⁹ ST II: 377 b, 378—389.

⁷⁰ HR I: 465.

kunden såväl som privilegiebrevet (ej förläningsbrevet på strandlägena) namnge som vittnen åtta rådsherrar, som beseglat jämte konungen, nämligen riddarne Karl Ulvsson av Tofta, Tuve Galen, Karl Ulvsson av Ulvåsa, Anders Jakobsson och Erik Karlsson samt väpnarne Arvid Gustavsson, Hasse Tuveesson och Finvid Finvidsson — trots det särskilda framhävandet av biskoparna alltså inga andliga dignitärer.⁷¹ Det märkliga med denna lista är ju att, medan tyska inslag helt saknas, tre skånska stormän inrangeras bland de svenska rådsherrarna: *Tuve Galen*, *Anders Jakobsson* (Grim, av Tosterup) och *Hasse Tuveesson*. Som bekant äro dessa brev icke de enda bevisen på att en god del av det skånska frälset underkastat sig Albrekt. Hur erövvarne tänkt sig Skånes statsrättsliga ställning till svenska kronan, kan åtminstone för de svenska stormännens del säkert bedömas, såvidt nämligen deras uppfattning får anses identisk med den av Birgitta förkunnade: enligt denna var ju riksgränsen av Gud själv dragen i Öresund och Skåne en integrerande del av Sveriges rike.⁷² Från en sådan utgångspunkt kan ingenting ha varit att invända mot att skåningar fingo säte i det svenska riksrådet, såsom den församling konungen hade att fråga till råds i *hela* rikets ärenden; de kunde ju icke betraktas annorlunda än som infödda svenskar. Man har därför ingen anledning att supponera annat än att de fem svenska och de tre skånska rådsherrarna — vilkas jämlikhet i rang får ett uttryck i namnens ordningsföljd, alternerande svenskar och skåningar — utgöra fullt likställda medlemmar av en och samma råds-korporation, på det sätt som urkundernas ordalag ju närmast ge vid handen. Då dittills just tre av de herrar gått bort, som vi trots oss kunna räkna till Albrekts första rådsuppsättning, är det frestande att ge skåningarnas inkallelse även den innebörden, att

⁷¹ Fem sigill äro utförda med stampar, som aldrig annars nyttjats av ägarne utan tydligen förfärdigats inkom för detta tillfälle och i en och samma verkstad, se K. H. KARLSSON i HT 1902, s. 245. Troligen ha stamparna icke kunnat i en hast tillverkas på stället utan ha enligt speciell fullmakt av vederbörande sigillanter skurits på den plats dit urkundsmottagarna medfört breven — ett bevisligen förekommande tillvägagångssätt. Att sigillanterna i fråga, fyra av svenskarna samt Hasse Tuveesson, icke haft sina vanliga signet till hands, är icke något märkvärdigt: svenskarna hade ju kommit till Skåne icke för underhandling utan för krig.

⁷² TUNBERG, *Äldre medeltiden*, s. 257. Det grundläggande dokumentet är Rev. IV:3 lat., VIII:41 sv., STEFFEN, s. 178 ff., senast kommenterat av KRAFT 1929, s. 147 f.

de världsliga rådsledamöternas antal först därigenom åter bragts upp till tolv efter fullständig avveckling av det tyska elementets förmodade insteg. Man kan naturligtvis icke förutsätta, att tolvtalet iakttagits som en orygglig norm; det finns dock, som i fortsättningen skall påvisas, goda skäl för den uppfattningen, att under de närmast följande åren varken detta antal överskridits eller uppkommande vakanser länge lämnats obesatta.

Under år 1369 hava enligt brevens vittnesbörd åtskilliga råds-möten hållits. Spår av ett sådant möte man kanske redan i en privatarkund, utställd i Söderköping den 6 mars, där fyra råds-herrar förekomma som närvarande: Magnus Gislesson, Karl Ulvsson av Tofta, Bengt Filipsson och Arvid Gustavsson.⁷³ I början av juni har Albrekt haft överläggningar med rådet i Stockholm: här har han den 4 juni på begäran av biskop Johan II i Åbo förnyat hans biskopsstols tidigare privilegier »ex consilio et consensu consiliariorum nostrorum» och den 15 utfärdat den bekanta stadgan för Hammars treding i Trögd »med wara radhgifvara som nw nær oss æra radh oc fulbordh».⁷⁴ Bland de närvarande befunno sig enligt en privatarkund av sistnämnda datum Erik Karlsson och Bo Jonsson (samt de tyska väpnarne Folrad von Züle, konungens kammarmästare, och Kristofer Michelsdorf).⁷⁵ Bäst underrättade äro vi emellertid om ett möte i samma stad den 6 augusti. Konungens denna dag daterade fullmakt för Bo Jonsson som hans »väldige ämbetsman» är given »med samthyt oc radhe aldra warra oc rikesins radhgiwara i Swerike» (epitetet »rikets rådgivare» är ju icke alldeles nytt för hans kansli men likväl värdt att observeras just i detta sammanhang), och den är garanterad av ärkebiskop Birger Gregersson, biskoparna Nils i Linköping, Nils i Skara, Tyrgils i Strängnäs och Magnus i Västerås, marsken Karl Ulvsson, Magnus Gislesson, Bengt Filipsson, Anund Jonsson och Finvid Finvidsson.⁷⁶ Att rådsherretiteln icke är utsatt vid deras namn, kan icke föranleda tvivel om att de alla ha denna värdighet. Biskoparna äro påfallande talrikt samlade: utom Åbobiskopen saknas endast biskop Tomas, som vid denna tid torde ha anträdt sin bekanta italienska resa, under vilken han var Birgitta följaktig på hennes andra pilgrimsfärd i konunga-

⁷³ RPB 864.

⁷⁴ Åbo domkyrkas svartbok, n:r 207; RPB 872, tr. HADORPH, Biärköa rätten, bihang, s. 23 ff.

⁷⁵ RPB 873.

⁷⁶ Jfr ovan s. 123, anm. 126.

riket Neapel.⁷⁷ Bland de världsliga rådsmedlemmarna påträffas ett nytt namn, riddaren *Anund Jonsson*.⁷⁸ Såvida icke antalet ökats över det lagbestämda, måste alltså en ledighet förutsättas ha inträffat. Det synes mindre antagligt, att man nu betraktat de skånska rådsherrarnas platser som vakanta, då det politiska läget ännu icke utvecklat sig därhän, att Skåne måste anses definitivt förlorat för Sverige. Av den äldre rådsuppsättningen fattas vid detta tillfälle Erik Karlsson, Karl Ulvsson av Ulvåsa, Arvid Gustavsson och — om han får räknas dit — Håkan Algots-son. De tre sistnämnda saknas även i rådslistan i Albrekts kungaförsäkran två år senare, men Arvid Gustavsson och Håkan Algots-son hava, som strax skall visas, under mellantiden bevistat en sammankomst, som sannolikt varit ett rådsmöte. Arvid Gustavssons uteblivande har dessutom sin naturliga förklaring i att han förmodligen uppehöll sig i Finland: så sent som den 14 juli höll han lagmansting i Ingå.⁷⁹ Annorlunda förhåller det sig med Karl Ulvsson. Han befann sig nu jämte brodern Birger på besök hos modern i Italien, och det finns intet bevis för att

⁷⁷ Rörande dateringen av Birgittas resor i Italien jfr STEFFEN, s. 310 ff., där den tidigare diskussionen i frågan refereras. Att det var under resan 1369—70, som Tomas gjorde henne sällskap, framgår av utsagorna i kanonisationsprocessen, särskilt Magnus Peterssons vittnesmål, enligt vilket en av Tomas bevittnad tilldragelse ägde rum 1370 (SFS ser. 2, I, s. 272 f., 333 f., 536, jfr till de två förstnämnda ställena K. B. WESTMAN, *Birgittastudier*, 1, s. 97, anm. 5, och s. 15, anm. 6). STEFFENS antagande, att det var under en tidigare resa, av honom daterad till 1365—66, är så mycket mindre hållbart, som Tomas enligt en i det föregående refererad urkund var i Sverige redan i maj 1366. En handling från början av år 1370, varigenom en donation till Vadstena kloster fastfäres till biskop Tomas och väpnaren Jon Petersson som klostrets ombudsmän (RPB 911), förutsätter däremot naturligtvis icke den förres personliga närvaro.

⁷⁸ I sitt första äktenskap gift med Ramborg Israelsdotter, den heliga Birgittas brorsdotter och svägerska till Karl Ulvsson av Tofta. Tidigast spåras denna släktförbindelse i ett brev av 1375, vari domprosten i Linköping Johan Karlsson kallar honom sin »gener»; det torde innebära, att Johan Karlsson var bror till fru Ramborgs mor, Bengta Karlsdotter (DS VI: 4463, RPB 1181). Då Anund Jonsson före 1369 nätt och jämnt omtalas i en urkund, är hans upphöjelse kanske ett indicium på att han redan nu ingått detta gifte, varigenom han nära knutits till de i rådet dominerande intressena.

⁷⁹ RPB 881, tr. FMU I: 776.

han, som fallet var med Birger, överhuvud kommit tillbaka till Sverige före den färd till det Heliga landet, under vilken han dog.⁸⁰ Det kan då icke anses uteslutet, att han före sin avresa, åtminstone om han från början avsett att stanna borta ett par år, funnit sig böra nedlägga sitt riksrådsuppdrag.

Samma år återoppar Albrekt ytterligare sina närvarande rådgivares samtycke vid en uppgörelse med biskop Nils av Linköping rörande ersättning för kyrkogodsens i Humblarum, som tagits i anspråk för uppbyggande av ett fäste därstädes (det senare Rumlaborg). Brevet härom är daterat vid Bringetofta kyrka den 14 oktober.⁸¹ Jämte konungen besegla hans rådgivare, Karl Ulvsson av Tofta och Bo Jonsson, vilka särskilt deltagit i ärendets handläggning (»hær serdelis ofuir waro»), Erik Karlsson och Finvid Finvidsson.⁸² — Slutligen bör i detta sammanhang observeras den i en ytterst defekt avskrift bevarade stilleståndstraktaten med Norge av den 18 november, utfärdad i »Ssiholm» (felskrivning för Stockholm?).⁸³ Rimligtvis har rådets samtycke inhämtats för denna lika väl som för övriga här behandlade överenskommelser med främmande makter, något som dock ej framgår av de bevarande textfragmenten; däremot kan man utläsa, att den garanterats av ett antal medlöftesmän, bland vilka varit tyskarna Johan Lowzow och Gerhard Snakenborg samt Bo Jonsson.⁸⁴

Under år 1370 omtalas överläggningar med rådet endast vid ett tillfälle, nämligen då Albrekt den 9 maj i Örebro utser sina ombud vid de förestående underhandlingarna med konung Håkan och hansestäderna, vilket såges ske »communicato consilio consiliariorum nostrorum et communi consensu eorum». ⁸⁵ Av de närvarande namnges endast underhandlarne själva, biskoparna Nils av Linköping och Nils av Skara, Karl Ulvsson av Tofta, Bengt Filipsson och Bo Jonsson. — I ett brev av den 2 mars rörande ett jordebyte mellan konungen och Nils Kettilsson nämnas som sigillerrande vittnen riddarne Eregisle Sunesson, Sten Bengtsson

⁸⁰ Jfr STEFFEN, s. XXIII ff.

⁸¹ Kopiebok A 9, fol. 53, R. A.

⁸² Konungen hade två år tidigare utfäst sig att lämna biskopsbordet ersättning enligt värdering av fyra rådherrar, två valda av honom och två av biskopen, RPB 778.

⁸³ Se D. A. SEIP, Fredsavtale mellom kongene Albrekt og Håkon 1369?, NHT V:7, s. 463 ff.; jfr ovan s. 144 ff.

⁸⁴ Jfr ovan s. 147, anm. 190.

⁸⁵ ST II, s. 401, anm. 1.

och Erengisle Nilsson samt Bo Jonsson och Finvid Finvidsson men tydligtvis icke i egenskap av rådsherrar: då den bortbytta jorden var sakfallsgods, krävde transaktionen icke rådets medverkan.⁸⁶ Däremot finnas starka skäl att antaga, att ett råds-möte, förstärkt med åtskilliga stormän utom rådet, ägt rum i förra hälften av september i Stockholm för underhandlingar med konung Håkans sändebud.⁸⁷ En privatarkund av den 2 september, som behandlar en uppgörelse mellan bröderna Nils och Harald Karlssöner (Stubbe) har beseglats dels av marsken Erik Kettilsson Puke och riddaren Ragvald Filipsson, båda Håkans anhängare och sannolikt hans sändebud, dels av biskop Nils i Linköping, riddarne Erengisle Sunesson, Karl Ulvsson av Tofta, Bengt Filipsson, Håkan Algotsson och Staffan Ulvsson samt väpnaren Magnus Porse.⁸⁸ Utgivningsorten är ej angiven men kan utan större risk för misstag antagas ha varit Stockholm, då två av de nämnda herrarna förekomma i en där utfärdad urkund av den 8 i samma månad; den är utställd av Håkan Algotsson och besegrad av Karl Ulvsson, Arvid Gustavsson och Södermanlands lagman Magnus Finvidsson.⁸⁹ Ett tredje brev, daterat sammastädes den 10 september, gör troligt, att Bo Jonsson närvarit, något som för övrigt är att antaga redan därför att han ännu innehade befälet i Stockholm.⁹⁰ Slutligen intygas Albrekts egen närvaro av två kungabrev av den 14 september; av dessa gäller det ena en donation till Finvid Finvidsson, som då väl också varit tillstädes.⁹¹ I dessa brev möta således såväl konungen själv som en biskop och sex världsliga rådsherrar, som vi redan lärt känna (eller fem, om Håkan Algotsson lämnas utom räkningen); att dessutom åtminstone två av de övriga här nämnda herrarna numera sannolikt haft samma värdighet, skall i det följande påvisas.

Från slutet av 1370 till sommaren 1371 uppehöll sig konungen i Tyskland, och det finns inga bevis för att rådet i hans frånvaro sammanträdde på egen hand, bortsett från att dess flesta världsliga medlemmar deltagit i avslutandet av Edsviksfördraget, till vilket

⁸⁶ Brev d. d. i vidimation av 1409 14/9 (SD II: 1167) i Sävstaholms-samlingen, R. A. Nils Kettilssons motbrev se RPB 922. Jfr ovan s. 134, anm. 149.

⁸⁷ Se ovan s. 151.

⁸⁸ RPB 952. Rörande denna angelägenhet jfr ovan s. 12, anm. 41.

⁸⁹ RPB 953.

⁹⁰ RPB 957, jfr ovan s. 134, anm. 150.

⁹¹ RPB 958, 959.

vi strax återkomma. Albrekts kungaförsäkran den 9 augusti 1371 ger äntligen ett otvetydigt besked i fråga om rådets sammansättning: det skulle bestå av ärkebiskopen och samtliga sex lyd-biskopar (andra medlemmar av andligt stånd talas det icke om) samt tolv vid namn uppräknade världsliga stormän.⁹²

Bestämmelsen om samtliga biskopars självskrivnhet, som ju berövar konungen den valfrihet han enligt landslagens bokstav ägt i fråga om lyd-biskoparna, kan troligen betecknas som lagfästandet av en förut i praxis bestående ordning;⁹³ åtminstone visar den föregående redogörelsen, att samtliga biskopar under perioden i fråga, utom de i Abo (Hemming, Johan II och den nyligen installerade Johan III), deltagit i ett eller flera råds-möten. Det är emellertid icke otroligt, att det uttryckliga stad-gandet ansetts behövt just för att förebygga ett av särskilda anledningar befarat brott mot denna sedvanerätt.

De världsliga rådsmedlemmarna äro riddarne Erengisle Sunesson, Karl Ulvsson av Tofta, Bengt Filipsson, Erik Kettilsson, Bengt Nilsson, Jon Hjärne, Anund Jonsson och Erik Karlsson samt väpnarne Bo Jonsson, Finvid Finvidsson, Ulv Jonsson och Lars Björnsson. Icke mindre än sex av dessa namn äro nya: *Erengisle Sunesson, Erik Kettilsson, Bengt Nilsson, Jon Hjärne, Ulv Jonsson* och *Lars Björnsson*. I stället saknas av dem, som vi med större eller mindre grad av visshet räknat till de äldre rådsherrarna, icke blott de förut nämnda Karl Ulvsson av Ulvåsa, Arvid Gustavsson och Håkan Algotsson utan också Magnus Gisleson. Karl Ulvsson kan, som förut påvisats, antagas ha av-gått redan två år tidigare och efterträds av Anund Jonsson, och Håkan Algotsson var måhända död, då han icke omtalas efter 21 jan. 1371 — således icke ens i Edsviksfördraget — men med de båda andra var intetdera fallet.⁹⁴ Av de nya männen hade Erik Kettilsson, Jon Hjärne, Ulv Jonsson och Lars Björnsson notoriskt hört till folkungapartiet.⁹⁵ Men Bengt Nilsson hava vi redan under 1364 mött bland Albrekts anhängare, och till dem hörde numera även Erengisle Sunesson: från 1368 uppträder han

⁹² HADORPH, Rimkr. II, s. 34 ff.; jfr ovan s. 167, anm. 247, s. 174 ff.

⁹³ Jfr ALIN 1872, s. 20.

⁹⁴ Om Håkan Algotsson jfr ovan s. 274, anm. 15. Magnus Gisleson har dött mellan 1372 ¹²/₃ och 1373 ¹¹/₁₀ (RPB 1031, 1066), Arvid Gustavsson mellan 1379 ¹⁶/₁ och 1380 ⁵/₂ (SFS ser. 2, I, s. 59, RPB 1481).

⁹⁵ Alla fyra hade t. ex. anlitats som underhandlare av Håkan 1370, se ST II, s. 402, anm. 3.

inom Albrekts riksdela, under 1370 t. o. m., som vi sett, vid två tillfällen i konungens omgivning.⁹⁶ Det är under sådana omständigheter icke troligt, att dessa båda herrar först nu inkallats i rådet: det skulle ju innebära, att Magnus Gislesson och Arvid Gustavsson uteslutits endast för att ersättas med två av sina egna meningsfränder, en åtgärd, för vilken ingen rimlig motivering kan uppletas. Det påtagliga syftet med ombildningen i augusti 1371 är ju att tillfredsställa Folkungarnas anhängare genom att bereda plats för några representanter för dem. Om ingen utnämning av rådherrar skett sedan 1369, hade de fyra herrarna från denna sida kunnat intagas utan tolvtalets överskridande och utan Magnus Gislessons och Arvid Gustavssons tillbakaträdande, då man förfogad över dels de tre platser, som 1368 beklädts med skåningar, dels den plats, som vars innehavare gissningsvis utpekats Håkan Algotsson. Annorlunda ställer sig saken, om man antar, att Erengisle Sunesson och Bengt Nilsson utnämns tidigare, så att de världsliga rådherrarna före augusti 1371 varit fler än åtta; då måste ju det överskjutande antalet uteslutas, om man ville intaga fyra nya män, och denna lott kan ha drabbat äldre likaväl som yngre, då vi ingenting veta om de hänsyn, som därvidlag avgjorde valet. Vi våga således betrakta kungaförsåkrans rådslista som vittnesbörd icke blott om rekonstruktionen i augusti 1371 utan även om en tidigare.

Det ligger nära till hands att uppfatta denna tidigare komplettering av rådet som motiverad av att man funnit sig böra lämna de tre skånska medlemmarna definitivt ur räkningen, om icke förr så efter freden i Stralsund i maj 1370, som de facto gravlagt alla svenska förhoppningar på Skånes förvärv, även om konung Albrekt ännu ett par års tid i sin titel upprätthöll det tomma anspråket. I så fall vore det att vänta, att alla tre platserna nybesatts; utom Erengisle Sunesson och Bengt Nilsson skulle alltså ännu en ny medlem blivit utsedd, som i motsats mot dem icke återfinnes i kungaförsåkrans, antingen därför att han dött före augusti 1371 eller då måst träda tillbaka i likhet med Magnus Gislesson och Arvid Gustavsson. Vem det varit, torde upplysas av en urkund från den mellanliggande tiden, som redan omnämns ett par gånger i det föregående, stilleståndsfördraget från Edsviken 15 april 1371.⁹⁷ Detta är å det mecklenburgska partiets vägnar utställt av tio riddare, sex representanter för Stockholms stad och sju väpnare. Främst bland riddarne uppräknas Karl

⁹⁶ Jfr ovan s. 144.

⁹⁷ RPB 987, jfr ovan s. 161.

Ulvsson av Tofta, Magnus Gisleson, Bengt Filipsson, Staffan Ulvsson, Anund Jonsson och Bengt Nilsson, främst bland väpnarne Bo Jonsson, Arvid Gustavsson och Finvid Finvidsson, alltså med undantag av Staffan Ulvsson män, som antingen tidigare framträdit som rådsherrar eller göra det i augusti samma år. Den slutsatsen är knappast för djärv, att rådsvärdigheten varit bestämmande för dessa namns placering i spetsen för de båda grupperna och att den således måste tillkommit även *Staffan Ulvsson*. Vi erinra oss nu, att Erengisle Sunesson och Staffan Ulvsson beseglat en av de urkunder, som gett oss anledning att antaga ett rådsmöte i september 1370; det ger icke blott ett ytterligare stöd åt detta antagande utan också med stor sannolikhet besked om den senaste tidpunkten för utseendet av de tre skånska rådsherrarnas efterträdare.⁹⁸

Vid jämförelse mellan Edsviksfördraget och de nyssnämnda urkunderna framträder emellertid även en annan beaktansvärd enskildhet. I fördraget uppräknas bland väpnarne näst efter de tre ovan omtalade rådsherrarna tre män, som likaledes närvarit i Stockholm i september 1370: Magnus Finvidsson, Magnus Porse och Harald Karlsson. Obestriddigen är detta sammanträffande tillräckligt påfallande för att väcka en misstanke, att även dessa tre vid bägge tillfällena hört till rådet. Atskilligt talar dock emot en sådan gissning, mest väl den omständigheten, att lagstadgandet om de världsliga rådsherrarnas maximiantal togs i akt i augusti 1371, då stormännen med visshet kunde diktera villkoren. Om de då följde lagens bokstav även med uppgivande av tre av de dittillsvarande rådsmedlemmarnas platser, kunna de förmodas ha intagit samma ståndpunkt vid det tidigare tillfället, när den icke krävde något dylikt offer av dem. För konungen åter har det väl ännu mindre varit något önskemål att öka rådets numerär, vilket i regel måste varit liktydigt med att stärka dess maktställning.⁹⁹ Något avseende får väl också fästas vid det för-

⁹⁸ Jfr STYFFES yttrande om Erengisle Sunesson (Bidrag I, s. LIII), att han först år 1370 finnes omnämnd »såsom deltagare i några rådets förhandlingar med K. Albrekt». Det framgår icke, huruvida detta bygger på breven från september 1370 eller möjligen det förut omnämnda av 2 mars s. å., vilket icke är beviskraftigt i denna fråga (jfr ovan).

⁹⁹ Den problematiska utnämningen av fyra tyska rådsmedlemmar är naturligtvis att bedöma på annat sätt. Bortsett från detta tvistiga fall är det, betecknande nog, först efter 1375 som rådets antal under Albrekt växer över det i lag fastslagna. Överhuvud är det ju ett

hållandet, att ingen av de tre nämnda väpnarne under Albrekts senare tid har säte i rådet: om de tillhört detta 1370 och uteslutits 1371, kunde det varit att vänta, att åtminstone någon av dem åter inkallats vid lägligt tillfälle.¹⁰⁰

Från åren 1372 och 1373 saknas varje spår av att rådet varit sammankallat, om man icke som ett sådant vill betrakta en privat-urkund, daterad Uppsala 12 mars 1372, i vilken nämnas Karl Ulvsson av Tofta, Magnus Gislesson och Finvid Finvidsson samt tyskarna Henrik von Brandis (utställare) och Folrad von Züle.¹⁰¹ Den bekräftas nämligen av konungen genom ett sammastädes visserligen först nio dagar senare givet brev.¹⁰² Men först från januari 1374 föreligga åter kungabrev, i vilka Albrekt nämner några rådsherrar som närvarande och samtyckande, nämligen:

brev på överlåtelsen till Linköpings biskopsbord av ett par gods som ytterligare ersättning för den mark, som tagits i anspråk för Rumlaborg,¹⁰³

gåvobrev till samma biskopsbord på godset »Lidherne» (så till vida påfallande, som denna egendom uppges vara sakfallsgods),¹⁰⁴ stadga rörande tionde till Linköpingsbiskopen av strömmingsfisket vid Öland.¹⁰⁵

Alla tre breven äro daterade den 13 januari. De rådsherrar, som nämnas, äro ärkebiskop Birger, biskop Mattias av Västerås, Karl Ulvsson av Tofta och Erik Karlsson.

En knapp månad senare var rådet samlat i Örebro, att döma av den nye marsken Sten Bengtssons brev från denna stad den 11 februari till Linköpings domkapitel med uppmaning att utse konungens kansler Arnold till biskop efter den nyligen mördade Gotskalk.¹⁰⁶ Här uppges nämligen, att »alla rikets rådsherrar» stodo bakom denna rekommendation.

genomgående drag i rådets medeltida historia, att en stark ansvällning av dess numerär i regel kännetecknar konungamaktens svaghetsperioder, förmyndarregeringar och revolutionära epoker.

¹⁰⁰ Så skedde däremot med Staffan Ulvsson och Arvid Gustavsson, jfr nedan. Magnus Finvidsson lever ännu 1378 ²⁹/₆ (RPB 1353), Magnus Porse 1380 (RPB 1547), Harald Karlsson 1398 ¹¹/₆ (RPB 2917).

¹⁰¹ RPB 1031.

¹⁰² RPB 1032.

¹⁰³ RPB 1075, tryckt SPEGEL, Skriftelige bevis, n:r 68.

¹⁰⁴ Kopiebok A 9, fol. 53, R. A.

¹⁰⁵ Kopieböckerna B 9, fol. 20 v., och B 13, fol. 43, R. A. I bägge står »captura alicui» i st. f. »alecum».

¹⁰⁶ LAGERBRING, 3, s. 837, anm. 3.

Därefter omnämnes rådet först i Albrekts skuldförbindelse till kyrkoherdarna i Linköpings stift 19 jan. 1375; lånet säges vara upptaget »med ware andlikins faders ærkebiscopins oc andra biscopa radhe oc med wars rikis radhgifuara samthykkio» — en distinktion av visst intresse.¹⁰⁷ Nya upplysningar om rådets sammansättning åter lämnas först av två brev från sommaren 1375, som ge valet av detta år till gräns för den behandlade tidrymden ett sakligt berättigande: landsfredsstadgan av den 24 maj och traktaten med livländske ordensmästaren den 6 juli.¹⁰⁸

Den sistnämnda urkunden nämner som närvarande och samtyckande — utom konungens fader — åtta rådsherrar, nämligen Erengisle Sunesson, Karl Ulvsson av Tofta, Bengt Filipsson, Arvid Gustavsson och Staffan Ulvsson samt väpnarne Bo Jonsson, Finvid Finvidsson och Lars Björnsson. Även denna ofullständiga lista ger således ett nytt namn, jämförd med kungaförsäkran 1371: Staffan Ulvsson har återinträdd i kretsen.

Viktigare är dock landsfredsstadgan. Dess långa lista på stormän och fogdar, som med konungen och hertigen besvurit landsfreden, utmärker visserligen icke rådets medlemmar genom titulaturen men väl genom namnens ordning, som följer ovanligt genomskinliga grunder. De äro indelade i följande grupper:

A. 9 svenska riddare: Erengisle jarl, Karl av Tofta, Bengt Filipsson, Erik Karlsson, Sten Bengtsson, Birger Ulvsson, Arvid Gustavsson, Staffan Ulvsson och »Aruidh Jönsson», d. v. s. Anund Jonsson.

B. 4 tyska riddare: Raven von Barnekow, Ficke von Vitzen, Henrik von Brandis och Johan Ummereyse.

C. 6 svenska riddare: Jon Hjärne, Porse Get, Magnus Håkansson, [Nils] Gädde, Erengisle Nilsson och Sten Stensson.

D. 3 svenska väpnare: Bo Jonsson, Finvid Finvidsson och Lars Björnsson.

E. 19 tyska väpnare, varav några, vilkas namn blott i stympat skick återges i avtrycket.

F. 6 svenska väpnare: Magnus Porse, Peter Ribbing, Magnus Petersson, »Mikel» (Torkel?) Haraldsson, Harald Karlsson och Jon Gregersson.¹⁰⁹

Att grupperna A och D sålunda skiljas från övriga svenska riddare, respektive väpnare, genom inskjutandet av de tyska ståndsbröderna, kan endast få en förklaring: dessa nio riddare

¹⁰⁷ RPB 1120.

¹⁰⁸ HADORPH, Biärköa rätten, bihang, s. 27 ff.; ST II: 405.

¹⁰⁹ Jfr ovan s. 203 f.

och tre väpnare äro rådsherrar och taga i kraft av denna värdighet första platsen, medan de båda nationaliteternas jämställdhet markeras genom att därnäst tyskarna uppräknas och återstående svenskar sist.

Av de i augusti 1371 erkända rådsmedlemmarna saknas alltså nu Bengt Nilsson, som säkerligen var död,¹¹⁰ Erik Kettilsson, Jon Hjärne, som återfinnes bland riddarne utom rådet (gruppen C), och Ulv Jonsson — av de fyra då nyintagna har endast Lars Björnsson sin plats kvar. I stället har av de då avgångna icke blott Staffan Ulvsson utan även Arvid Gustavsson åter inkallats — den tredje, Magnus Gisleson, var död¹¹¹ — medan *Sten Bengtsson* och *Birger Ulvsson* äro helt nykomna. Överenskommelsen mellan de båda dynastiernas anhängare 1371 om rådets sammansättning är med andra ord nästan helt uppriven. Den omsättning, som sedan dess ägt rum, har förmodligen skett i etapper. Sten Bengtsson är, som nämnt, marsk senast i början av 1374, och då han således fått det ämbete, som 1371 otvivelaktigt tillärnades Erik Kettilsson,¹¹² lider det ju intet tvivel, att han också fått hans rådsplats. Birger Ulvsson åter kan knappast ha utnämnts förrän efter sin hemkomst till Sverige 1374.¹¹³

Rådslängden för tiden 1364—1375 kan alltså, med de reservationer som på enskilda punkter äro av nöden, uppställas på följande sätt:

Nils Turesson (Bielke)	1364
Karl Ulvsson (sparre, av Tofta)	› —1375
Gustav Arvidsson (sparre, av Vik)	› —1366?
Magnus Gisleson (sparre, av Aspås)	› —1371
Bengt Filipsson (ulv)	› —1375
Karl Ulvsson (Ulvåsaätten)	› —1369
Erik Karlsson (örnfoot)	› —1375
Bo Jonsson (griphuvud)	› —
Finvid Finvidsson (Finvidssönernas ätt)	› —
Arvid Gustavsson (sparre, av Vik)	› —1371
och åter senast	1375
Nils Jonsson (stjärna)	1364
Håkan Algotsson (Algotssönernas ätt)?	› —1371
Johan von Plessen?	1366
Droste von Stove?	›

¹¹⁰ Han nämnes icke i någon senare urkund än kungaförsäkran.

¹¹¹ Jfr ovan s. 295, anm. 94.

¹¹² Jfr ovan s. 177 f.

¹¹³ Jfr ovan s. 277, anm. 22.

Herman von Vitzen?	1366
Didrik Vieregge?	,
Tuve Galen	1368(—1370?)
Anders Jakobsson (Grim)	, (— , ?)
Hasse Tuveesson (kluven sköld)	, (— , ?)
Anund Jonsson (lejonansikte)	1369 —1375
Erengisle Sunesson (Bååt)	1370?— ,
Bengt Nilsson (Oxenstierna)	, ?—1371?
Staffan Ulvsson (ulv)	, ?— ,
och åter senast	1375
Erik Kettelsson Puke	1371
Jon Hjärne	,
Ulv Jonsson (Aspenäsätten)	,
Lars Björnsson (bjälke)	, —1375
Sten Bengtsson (Bielke) senast	1374— ,
Birger Ulvsson (Ulvåsaätten) senast	1375.

BILAGOR

1.

**Intyg rörande förloppet vid Margareta Porses död,
1360 ²⁶/₉,**

och

**Konung Magnus Erikssons dom rörande Bo Jonssons
rätt till arv efter Margareta Porse, 1361 ¹⁵/₈.**

Avskrift, resp. original (in duplo), å pergament i Riksarkivet, 2 exemplar av samma hand, här betecknade A och B. Avtryckta efter A med en del varianter anförda från B.

Wi brother Ienese, prior i Kalmarnæ, fru Botilde forthom¹ herræ Joans Kæthilssons husfru war, Herman Huusæl, byman i Kalmarnæ, oc iak Elsaby hans husfru ær, hielse wi allom thette breef höræ ællæ seyæ² ewerthælikæ hielso med Guthi. Thet skal alle mæn³ witerlicet waræ, at wi hoos oc næær warom oc asaghom, ther⁴ en hietherlikæ fru, fru Margretæ, ther Bo Jonssons husfru war, Guth hennæ sieæl hauæ, ther hun i Kalmarnæ dæthe oc ther flere frugher oc iumfrughær hoos war, tha witna wi thæs oc tyghom for rætæn skuld oc a en guthælikæ sanande, at henne barn, sum Joan hieet, ther thet war fran henne kummet oc wd af henne liif war skurit, at⁵ thet hafthe liif oc ande oc fik doop oc cristendom⁶ oc hafthe alle sinæ limmær oc skapnat, swo sum eet cristnet mænnæsskæ⁷ skulde hauæ. In cuius rei testimonium sigilla nostra presentibus sunt appensa.⁸ Datum⁹ anno Domini m^occc^olx^o sabbato ante festum Sancti¹⁰ Michaelis archangeli.

Magnus, mædh Guz nadh kununger Swerikes, Norigh oc Scane, sænder allom them¹¹ ther¹² thætta breff höræ æller seyæ ewerthælikæ helso med Gudh. Stadder fori oss oc

varo radhe thessen breføræ¹³ Bo Jonsson tedde fori oos oppænbarlikæ lythende oc witnændæ thessom lundom, at sithen¹⁴ hans husfru¹⁵ Margret war nydøth, wardh henna son liuandæs vt taken aff henna lifue oc fik cristendom aff prioren^{um} j Kalmarnæm, nerwarende enom byman, shtatzæns radhman, oc flerom frwm oc moyiom¹⁶ oc qwinnom, swasom wi sielue saghom skiellik¹⁷ breff oc witnæ til, sum her er fest til wart breff.¹⁸ For then skuld dømum wi med samthykt vars radz them fornempde Bo Jonsson æfftæ¹⁹ siit barn oc hans arwm alt thet gutz sum hans husfrw fornempd Margreta atte oc skulde hauæ vpburit effter fader oc moder oc swo mykla meer siithen²⁰ then²¹ samæ fornempda Bo Jonsson²² jettathes aff henna brødhrom, nerwerende²³ jerlenom, herra Eringisl²⁴ Sonasson, herræ Gødstaff Aruidsson oc herræ Benedict²⁵ Philippusson, warom radhgiuarom, oc flerom androm, med henne sinne husfrw fulder brodher luter²⁶ aff sino møtherne. Oc til witnasbyrdh thesso oc mere wisso sætiom wi wart inzcighlæ med hietherlikom herræ²⁷ inzcighlæ, byscop²⁸ Pæter,²⁹ erkybyscapanum³⁰ i Vpsale, oc byscap Niklisse³¹ aff Linkøpinge, oc med therra fornempda hans witnes mannæ, sum er ierlen, herra Gødztawer Arwidzsons³² oc herræ Bendicter Philippussons³³ jncighlæ fori thetta breff. Datum Sthokholmis anno Domini millesimo ccc^olx primo feria secunda proxima post dominicam passionis.

Skåror för 6 sigill; på A n:r 1, 2 och 5 tomma, sigillremsor i n:r 3, 4 och 6, på sistnämnda remsa fragment av Bengt Filipssons sigill; på B n:r 2 tom, remsorna till n:r 1 och 3—6 kvar.

Anm. Bokstavsparet sf i ›husfru› låter sig icke i någotdera exemplaret skiljas från ff.

¹ fattas B, ² ›siey› B, ³ ›allom mannæ› B, ⁴ ›at› B, ⁵ fattas B, ⁶ cristendom oc doop› B, ⁷ ›en cristenmænesskæ› B, ⁸ ›Til hwes witnesbyrdh tha er allæ waræ inzcighlæ yuer thæssom stykkom saat fori andræ waræ opænbreeff› B, ⁹ fattas B, ¹⁰ fattas B, ¹¹ fattas B, ¹² fattas B, ¹³ ›breføre› B, ¹⁴ ›sidhen› B, ¹⁵ ›hufwr› B, ¹⁶ ›møyiom› B, ¹⁷ ›skiellikæ› B, ¹⁸ ›sum til wart vppinbreff er fæst› B, ¹⁹ ›effter› B, ²⁰ möjligen i stället att läsa ›sum then› A, ›siithæn› B, ²¹ tillagt över

raden A, ²² härefter, underprickat: »iættæs» A, ²³ »nerwerendes» B, ²⁴ »Eringils» B, ²⁵ »Bendict» B, ²⁶ tillagt öfver raden A, ²⁷ »herræs» B, ²⁸ »swosum er p byscap» B, ²⁹ »Pæters» B, ³⁰ »archibiscapans» B, ³¹ »Niklisses» B, ³² fattas B, ³³ fattas B.

2.

**Konung Albrekts exekutorial för Lars Sonesson av
Ellan, 1364 ^{8/9}.**

Avskrift i Peringskiölds Diplomata E 13, Riksarkivet, »ex. orig. hos Assess. Watrang».

Nos Albertus, Dei gratia Sweorum Gothorumque rex, vos Thorirum de Sælagarne, Magnum de Wirlinge et Østanum de Ragarnum in *domino* salutamus. Cum nobilis vir Boetius Jonson, advocatus noster Stockholmensis, coram nobis publice recognovit se de viro discreto Laurentio Sonason de Eldo qvinqvainta marchas denariorum integraliter leuasse, quas quidem qvinqvainta marchas denariorum eidem Laurentio pro quadam confiscatione bonorum colonorum Anundi Diekn in Twärnø, dum idem Anundus noster et regni adversarius habebatur, ex parte nostri manu coadunata solvere promisistis, et promissionem vestram quantum ad hoc minime curastis adimplere, eapropter vobis et vestrum cuilibet sub pena amissionis quadraginta marcharum fisco nostro regio applicandarum et sub obtentu gratie nostre firmiter precipiendo mandamus, quatenus infra sex septimanas a notificatione presentium(!) eidem Laurentio dictas qvinqvainta marchas denariorum solvere et exponere curetis cum effectu, vel rationabiles causas coram nobis vel advocato nostro suprascripto pretendatis, cur [n]ullatenus¹ tenemini ad premissa; qvòd si mandato nostro in hac parte non parueritis, extunc proloqutori penes vos sub pena qvdraginta marcharum, quas etiam fisco nostro volumus applicari, firmiter damus in mandatis, qvatenus assumtis secum duodecim viris, sub pena trium marcharum

cuiuslibet eorum, quos ad hoc duxerit nominandos, ad domicilia cuiuslibet vestrum personaliter accedat dictas quinqvagingta marchas denariorum eidem Laurentio assignandas de bonis vestris mobilibus per estimationem congruam recepturus, jure nostro non neglecto. Scriptum Stocholmis sub secreto nostro, anno Domini M^oCCCLX quarto die nativitatis beate Marie virginis gloriose.

(L. S.)

Anm. »Wirlinge» = Värblingsö, Hargs socken, »Ragnarum» = Raggarön, Börstils socken, »Eldo» = Ellan, Singö socken, »Twärnø» = Tvärnö, Hargs socken.

¹ »ullatenus» med en liten våglinje snedt över första bokstaven, tydligen misstolkning av ett abbrevierat »nullatenus».

3.

Konung Albrekts förskrivning till Bo Jonsson på 2000 mark silver, 1372 (?).

Avskrift i Margareta Grips bok, s. 3, Trolleholms arkiv.

Wij Albrecht, med Gudz nådhe Swerigis och Göthe konung och Skåne landz herre, kennoms thet vppenbarliga mett tetta vårt breff, att effter thii som wij haffuom med erlige manne Boo Jonsson, warom weldugan embismanne, en dagtingan begiffuet och honom en beskede och wisse penninge summe loffuet och gielgullit giort, thi wissom wij then samme Boo Jonsson och hans arffuom intil erlige manne .ridder och suenne, både indrickis födde mend i Swerige och rickz indfödde i Nörrie, ohm thu tusinde löduge marck sölfver, som thi haffue oss et wederligt fengelsse förr satt och loffuatt, effter thii som tere dagtinge liude, som therupå giffuin är, och thi vtgiffue och betale schulle för konung Mangnuss lossin i Stockholm nu ohm Sancta Johansse dag nest komende, huilke forskreffuene silffue summe then same Bo och hans arffue schulle och giffue them tes

fulmacht at forskreffuene silffus(?) summe fulkomlige vtkreffue och vpbere aff tem *fornemde* ridder och suen, som for konugh Mangnuz loffuatt haffue, och ther quitte breff vppå giffue, och han them(?) ther ledduge och löss vm lathe. Tetta¹ loffue wij *fornemde* Boo och hans arffue faste, stadugt och obrotzlige att hålle vtan alt arrugt. Datum Stockholm Mccclxxij.²

¹ Härefter, överstruket: »wij», ² möjligen i stället att läsa »Mccclxxij».

4.

Brev till Bo Jonsson från okänd avsändare u. å. (1372 eller 1373).

Avskrift i Margareta Grips bok, s. 284 (gammalt n:r 285), Trolleholms arkiv. (Avbildad å omstående sida.)

Copie aff ett gamellt breff.

Uete må j¹ gode Boo, at iag edert br[e]ff fich, som uar åm syst[er] mina Catrina brolop, att iag dett her neder gora skulle. Der åm haffuer iag tallet til² Ghyza, och aff honom³ haffuer iag ey andra ord fanget, ty han er koningen emot om(?)⁴ någen heilp, och konigen halde han fast med⁵ orden och geffuer honom igen ondelich ty uer⁶ der til. Då sager mig Ghyz, at hänom [ty]chez⁷ bäst wara, det man gor brolop j Stochhollm, ty man torff ther ingen fodra alla spisa, som thå iag holle det j min gård; tet uete j uell, der er ey huserum til mina(?). Hure eder uillie er der åm och eder tykes synniso⁸ wara (*tomrum för omkr. 10 bokstäver*) om j uelle ey seilffue kåme och huat j uelle hene til gode göra om henes kledene och klädebonett, thet latter mig uislige åmbiude, hure myche huarthera uara skall, thet uill iag gerna (*tomrum för 5 à 6 bokstäver*) som iag best kan, och huatt j uelle hene sande aff skinnen, ther tenken seilffue på, thet⁹ torff man iche her köpe, thet göre

mig och kuniget (*tomrum för omkr. 16 bokstäver*) sa lordagen uar 6 uikur, tå kåm kungen til Borenhollm(?), tå uar iag iche hema, da hade iag alle mine styche beuaratt(?) och aff fort foren han kam, och som j dag uar 6 uekur, då kom iag hem och hade (*tomrum för ung. 20 bokstäver*) sama dagen (*tomrum för 7 à 8 bokstäver*) Uolratt v. Tyzlen, H[e]rbert Köningezmarch och Roloff v. der Dollden, som tallett uar. Min herre lagede en skatt på frelse hionen, alle di på Öland uar, huem di helst til hörde, och sade openbarlige, att att(!) bisp Gattskalkk och j haffue ratt¹⁰ honom det och une hanom, at edra hion den skatt utt gora. Frelse hionen stode fast emott och uille hanom iche wtt gora, uten han tag det aff dem med uoll, och ta.han rede uar och uille effter dene skaten ride, da uar hanom uiterliget, att kungen j Danemarch (*avskriften avbruten*).

Anm. A- och o-typerna kunna på flera ställen knappast skiljas från varandra, likaså sammanfaller skrivarens ena e-typ helt med hans ena r-typ.

¹ Dessa ord tillskrivna i marginalen i stället för avskriftens första ord, som gjorts oläsligt med en täckande våglinje, ² härefter, överstruket: »gyra»(?), ³ ändrat från »hene», ⁴ täcker delvis ett tidigare skrivet »rest»(?), ⁵ tillagt över raden, ⁶ ∩: »ingen endelich tyme»?, ⁷ de två första bokstäverna täckta av plump, ⁸ ∩: »synast», ⁹ härefter, överstruket: »haffuer», ¹⁰ ∩: »iatt» (för denna emendation har jag att tacka min vän fil. lic. LARS SJÖDIN, som bistått mig med tolkningen av den besvärliga handstilen).

5.

Brev från Bo Jonsson till onämnd adressat
(Petrus av Skänninge) u. å. (1377 eller möjligen 1376) ^{5/12}.

Avskrift i kopiebok A 20, fol. 79, Riksarkivet.

Votua et sincera in omnium saluatore salutatione premissa. Reuerende pater et domine magister! Noueritis quod ego cum consorte et filiabus meis ceterisque, qui

mecum sunt, diuina nobis cooperante clemencia optata gaudemus corporis sanitate. Hoc idem de uobis et suis seruatoribus, qui uobiscum sunt, faciat nos frequenter et diu percipere, qui in se confidentes continua prosperitate sicut pius pater misericorditer dirigit et conseruat! Amice dilecte, si placuerit uobis aliquid habere de expensis quadragesimalibus, uidelicet de siccis salmonibus et aliis, que mecum fuerint, hec libenter scirem tempestiue, antequam distribucio fieret in communi. Placeat igitur dileccionj vestre mihi super hoc uestram rescribere uoluntatem, quia usque ad epyphanyam Dominj dante Domino continuam moram facio circa castrum. In Dei filio feliciter valeatis, precipiētes mihi tamquam deuoto filio uestro fiducialiter¹ in singulis, que uolueritis me facturum! Scriptum Nycopie in profesto beati Nicholai episcopi sub sigillo meo.

Hec vester specialis Bo Jonsson.

¹ Ordet först påbörjat men felskrivet och överstruket, därefter upprepat.

6.

Konung Albrekts itinerarium

från ankomsten till Sverige t. o. m. år 1375.

(R. v. B. = Raven von Barnekows räkenskaper.)

1363

Nov. 29	Stockholm	SRS III: 1, s. 195.
» 30	»	ST II: 363.

1364

Febr. 15	Uppsala	RPB 601—603.
Mars 16	Örebro	» 607.
Juli 22	Jönköping	» 616.
» 26	»	ST II: 368; RPB 1831 (STYFFE I: 29).
Aug. 1	Skänninge	RPB 620.
» 22	Stockholm	» 624.

Aug. 30	Stockholm	Orig. i Skoklostersaml., R. A. (2 st.). ¹
Sept. 5	»	RPB 628 (NORDBERG, n:r 166).
» 8	»	Se ovan <i>Bil.</i> 2.
» 24	»	Vid. av 1370 ²⁴ / ₈ , Vat. ark., se BRILIOTH 1924, s. 31 ff.
Okt. 5	Åbo	Åbo domkyrkas svartbok, n:r 182.
Dec. 13	»	» » » » 183—186.
» 14	»	» » » » 187 (RPH 8).

1365

Jan. 15	Åbo	Åbo domkyrkas svartbok, n:r 189—190.
Febr. 7	»	Priv. för Sveriges städer I: 48—51 (FMU I: 725—728).
» 26	»	FMU I: 730.
April 28	»	» I: 734.
Juni 19	Västerås? ²	R. v. B., MU XV, s. 560 (STYFFE I, s. 80).
(omkr.)		
Juni 23	Åbo	HU IV: 148 (MU XV: 9370); RPB 652 (FMU I: 736).
» 24	»	Åbo domkyrkas svartbok, n:o 194.
» 26	»	RPB 654.
Aug. 26	Sigtuna	FMU I: 1122.
Sept. 27	Stockholm	RPB 671—672 (NORDBERG, n:r 74, 129).
Nov. 19	Skänninge	RPB 679.
» 29—30	Vreta (Kila s., Söd.)	R. v. B., MU XV, s. 566 (STYFFE I, s. 90).
» 30— dec. 3	Nyköping	» » » (» »).
Dec. 3	Ludgo	» » » (» »).
» 4	Gåsinge	» » » (» »).
» 28-29 ³	Öja	» » 561 (» 83).

¹ Nils Turessons dombrev i konungens närvaro (tryckt i utdrag LAGERBRING, 3, s. 509) och konungens stadfästelsebrev därpå.

² Då Albrekt haft knappa fyra dagar på sig för återresan till Åbo, om han varit i Västerås denna dag, som notisen i Raven von Barnekows räkenskaper »cum separabantur a(d) domino rege Arosie» ger vid handen, har MUNCH (II: 1, s. 765) tolkat denna så, att den åsyftade »rex» är konung *Magnus*, medan SCHÄFER (s. 408, anm. 2) satt i fråga, om icke de vid Åbo 23—26 juni daterade kungabreven utfärdats i Albrekts frånvaro.

³ »Per ii commestiones» betyder väl, att två dagsransoner utspisats (härpå tyder också den uppgivna foderåtgången, jämförd med de två nästföljande posterna i räkenskaperna).

Dec. 30 ⁴	Eskestuna	R. v. B. MU XV, s. 562 (STYFFE I, s. 83).
» 31	Jäder	» » » (» »)

1366

Jan. 21	Västerås	RPB 685.
April 11	Stockholm	» 697.
» 12—19	Tälje ⁵	R. v. B., MU XV, s. 562 (STYFFE I, s. 84).
(gränsdagar)		
Maj 4	Stockholm	RPB 698 (NORDBERG, n:r 169); BRILIOTH 1924.
Juni 11	Svartsjö	RPB 706 (NORDBERG, n:r 168).
» 12	»	» 707 (» » 167).
Juli 12	Hästholmen vid Västerås	» 716.
» »	Västerås	Bergverksförordningar, s. 10 (DD I: 31). ⁶
» 23	Stockholm	RPB 721.
Sept. 3	»	Kopiebook B 15, fol. 134 v., R. A. ⁷
» 12—13	Nyköping	R. v. B., MU XV, s. 567 (STYFFE I, s. 91).
» 14—15	Ritt Nyköping—Kolmården	» » » (» »)
» 26	Linköping	ST II, s. 351, anm.
» inc. d.	»	RPB 732.
» 28	Sörby, Örtomta s.	RPB 730.
Okt. 9	Kisa kyrka ⁸	» 733 (STYFFE I: 34).

⁴ »Ibi manebat per ii noctes», d. v. s. nätterna till den 30 och den 31 december?

⁵ »Cum dominus Rawo sequebatur domino regi per nauigium versus Telg[as] ad placita.»

⁶ På det senare stället utan dateringsort.

⁷ Jfr ovan s. 95.

⁸ I Nils Rabenius' *Collectanea*, cod. 214 in fol., Skoklosterssamlingen, R. A., upptages ett denna dag vid *Västerås* kyrka daterat brev av Albrekt, varigenom han donerar »Westraby parochie Tyretunum in provincia Tyrbo hæradh» till »Petrus Karuli Rabbenius», med hänvisning till Örnhiälms kopiebook för Skara stift (d. v. s. Örnhiälms Dipl. IV, R. A.), s. 37, och »Skara lille permbok» (kopiebook A 16, R. A.), n:r 40. Brevet är i övrigt plagierat på det i texten anförda. Denna mystifikation kan så till vida betecknas som ovanligt fräck, som Rabenius icke brytt sig om eller hunnit med att på motsvarande sätt förfalska de avskrifter av det äkta brevet, som återfinnas på de av honom citerade ställena — AHLNUND har beträffande det förstnämnda en vilseledande uppgift, då han medräknar det bland R:s Rabbeförfalskningar (Nils Rabenius, s. 44, anm. 1).

Okt. 15	Vreta (Kila s., Söd.)	R. v. B., MU XV, s. 567 (STYFFE I, s. 91).
» 16	Nyköping	» » » (» 92).
Nov. 15	Stockholm	RPB 741.
Dec. 13	Västerås	» 746.
» 21	»	Räkningen för Barkarö gård, MU XV, s. 578.
Dec. 23—26	Nyköping	R. v. B., MU XV, s. 568 (STYFFE I, s. 93).
» 26—27	Vreta (Kila s., Söd.)	» » » (» 93—94).
» 31 (1367 jan. 7?) ⁹	»	» » » (» 94).

1367

Jan. 1—4	Nyköping	R. v. B., MU XV, s. 568 f. (STYFFE I, s. 94 f.)
(8—11?)		
» 4 (11?)	Ludgo	» » 569 (» 95).
» 5 (12?)	Björmlunda	» » » (» »).
» 16	Stockholm? ¹⁰	RPB 752 (STYFFE I: 35).
Febr. 5	Kalmar ¹¹	ST II: 375.
» 28—	Nyköping	R. v. B., MU XV, s. 571 (STYFFE I, s. 97).
mars 1		

⁹ I räkenskaperna står »feria quinta ante epiphaniam domini» och för nästa dag »sexta feria sequenti», d. v. s. 31 dec. 1366 och 1 jan. 1367. Det torde vara exemplöst, att dessa data uttryckas så i st. f. »Silvestri», resp. »circumcisionis». Från och med förstnämnda dag, då konungen, som nyss förut torde mött sin fader hertigen i Söderköping (jfr strax förut i räkenskaperna och MU XV, s. 574, STYFFE, s. 102), i hans sällskap rider över Kolmården norrut, upptaga räkenskaperna utgifterna för furstarna, resp. hertigens i Nyköping kvarlämnade svenner, för 18 dagar i följd, som endast betecknas med sina veckodagsnamn. Enligt denna räkning återkommer hertigen till Nyköping den 15 januari och är på kvällen den 16 vid Kolmården (aput siluam), men han nämnes som närvarande vittne i konung Magnus' den 16 jan. i Stockholm daterade brev om Gerhard Snakenborgs »återlämnande» av Axevall (RPB 752, tryckt STYFFE, Bidrag I: 35). Det synes då rätt antagligt, att räkenskapsförarens »ante» är en felskrivning för »post», så att hela datumföljden för sagda 18 dagar är att förskjuta från 31 dec.—17 jan. till 7—24 jan.

¹⁰ Albrekts närvaro vid transaktionen synes antaglig, ehuru den icke omnämnes i urkunden.

¹¹ Då Albrekt icke åtföljt fadern, som på nedresan till Kalmar passerade Nyköping (jfr ovan), måste han trots årstiden valt sjövägen.

Mars	1	»Hafrabro» ¹²	R. v. B., MU YV. s. 571 (STYFFE I, s. 97).
	» 11	Stockholm?» ¹³	RPB 759.
Maj	2	Skänninge ¹⁴	STYFFE I: 38.
Juni	1	Konungsnäs (Svarthsjö)	Priv. för Sveriges städer I: 52 (med datum felaktigt uträknat till maj 25).
	» 4	»	RPB 773—775 (774 = STYFFE I: 39).
	» 20	Stockholm	Bergverksförordningar, s. 11 (DD I: 33).
	» 22	»	RPB 777.
Juli	2	»	» 768.
	» 6	»	Urkund i vid. av 1382 ^{20/8} , L. S. B.; ¹⁵ ST II, s. 354, anm. 3.
	» 12	»Apud portum Vøra» ¹⁶	Åbo domkyrkas svartbok, n:r 202.
Aug.	31	Borgholm	RPB 787.
Nov.	16	»	ST II, s. 375, anm.
	» 19	»	BRLIOTH 1924.

1368

Febr.	25	Söderköping	RPB 808.
Mars	25	Enköping	Priv. för Sveriges städer I: 53.
	» 31	Västerås	BRLIOTH 1924.
April	3	»	Bergverksförordningar, s. 12 (DD I: 35, med datum felaktigt uträknat till april 10).
Maj	11	Skänninge	RPB 814.
Juli	25	Falsterbo	ST II: 377 b, 378—389.
	» 30	S. Åkarps (Agga- torps) kyrka	» II: 390 (FMU I: 767).
Aug.	1	»	RPB 830.
Sept.	25	Skanör	HR I: 465.
	» 29	Falsterbo	ST II: 393.
Okt.	9	»	» II: 394.

¹² Säkerligen icke Avlebro i Västerljungs socken (så STYFFE i ortregistret till Bidrag I), utan Harbro vid Haversjön i Björnlunda socken jfr resvägen i jan. s. å.

¹³ Brev av hertigen. Konungens närvaro trolig.

¹⁴ Konungens närvaro nämnes ej men kan förutsättas.

¹⁵ Jfr ovan s. 118.

¹⁶ Har ej kunnat identifieras. I varje fall icke det av HAUSEN antagna Vørå i Österbotten, där Albrekt icke gärna kan ha haft något att uträtta.

1369

Mars 11	Rostock? ¹⁷	MU XVI: 9887.
Maj 29	Stockholm	H. SPEGEL, Rudera Gothlandica (handskr.) III: 36, Växjö stifts- och läroverksbibliotek (avskr. i Hildebrands Dipl. III, R. A.). ¹⁸
Juni 4	»	Åbo domkyrkas svartbok, n:r 207.
» 7	»	RPH 15.
» 15	»	RPB 872 (HADORPH, Biärköa rätten, bihang, s. 23 ff.), 873.
Aug. 6	»	HSH XVI, s. 3 ff.
Sept. 11	»	Orig. i Skoklostersaml., R. A. ¹⁹
Okt. 14	Bringetofta kyrka	Kopiebok A 9, fol. 53, R. A.
Nov. 18	»Ssioholm» ²⁰	NHT V: 7, s. 463 ff.

1370

Jan. 19	Stockholm	RPB 915.
Mars 2	»	» 922 (motbrevet i vidim. av 1409, SD II: 1167).
Maj 9	Örebro	ST II, s. 401, anm.
Aug. 16	Svartsjö	Orig. i Skoklostersaml., R. A. ²¹
Sept. 2	Stockholm	Åbo domkyrkas svartbok, n:r 196. ²²
» 14	»	RPB 958—959.
Okt. 2	»	» 962 (NORDBERG, n:r 130).
Nov. 7	Söderköping	» 968.
Dec. 24	Schwerin	ST II: 396.

¹⁷ Hans närvaro trolig, ehuru den ej fullt säkert framgår av brevet. Att han detta år besökt Rostock, upplyses i alla händelser av ett brev av 1370, LU III: 727.

¹⁸ Skyddsbrev för Solberga kloster. (Ej avtryckt i WENNERSTENS edition av SPEGELS arbete.)

¹⁹ Jfr ovan s. 129, anm. 137.

²⁰ Jfr ovan s. 147, anm. 191.

²¹ Skyddsbrev för Hincerus Pape (namnet av Rabenius förfalskat till »Laurens Rabbe»; den ursprungliga lydelsen i avskrift i Peringskiölds Dipl. E 13, R. A.).

²² Brevet, som är daterat måndagen efter Egidii u. å., är med hänsyn till Albrekts titel »dominus terre Scanie» att hänföra till ett av åren 1368—1372. Av dessa är 1371 uteslutet, då måndagen efter Egidii detta år är den 8 september, d. v. s. Nat. Mariæ, och 1368 mindre sannolikt, då Albrekt 1 aug. och 25 sept. detta år är i Skåne (jfr

1371

April 18	Wisnar	MU XVIII: 10187 B.
Aug. 9	Stockholm	HADORPH, Rimkr. II, s. 34 ff. (FMU I: 803).
» 10	»	Åbo domkyrkas svartbok, nr: 216, 217.
» 27	»	RPB 1005.
Nov. 6	Västerås	Kopiebok A 13, fol. 2 v. f., R. A. ²³

1372

Mars 21	Uppsala	RPB 1032.
» 24	u. o.	» 1035.
Aug. 27	Åkers kyrka ²⁴	» 1047.

1373

Jan. 4	Uppsala	Orig. i U. U. B. (2 st.). ²⁵
» 6	»	Kopiebok A 9, fol. 213, R. A. ²⁶
Mars 25	Enköping	RPB 1057.
April 3	Västerås	Kopiebok A 13, fol. 3, R. A.; ²⁷ STYFFE I: 48.

1374

Jan. 13	Stockholm	RPB 1075 (SPÆGEL, Skriftelige bevis, n:o 68); kopiebok A 9, fol. 53, R. A.; d:o B 9, fol. 20 v., R. A. (B 13, fol. 43, R. A). ²⁸
Febr. 11	Örebro ²⁹	Kh. 54, s. 93, L. S. B. (tryckt LAGERBRING, 3, s. 837, anm. 3).
Juli 11	Öknö vid Stege- borg	Småstycken på forn svenska, ser. 2, s. 131 f.; Peringskiölds Dipl. E 13. ³⁰

NEOVIUS, Akter och undersökningar rörande Finlands historia intill år 1401, HA XXIII, I: 3, s. 206). Med hänsyn till proveniensen och adressaternas titulering får brevet snarast antagas vara ställt till Åbo domkapitel, i så fall under sedisvakans. Detta pekar på år 1370: biskop Johan II (Pettersson), som utnämndes 1367 ⁸/₁₁, skall ha dött 1370, vilket år hans efterträdare Johan III Westfal fick påvlig provision den 31 aug. (FMU I: 763, 788, 789).

²³ Dombrev.

²⁴ Vilken socken med detta namn som åsyftas, kan ej avgöras.

²⁵ Jfr ovan s. 132, anm. 144.

²⁶ Skydds-brev för Linköpingskaniken Nils Fet.

²⁷ Dombrev.

²⁸ Jfr ovan s. 298.

²⁹ Albrekts närvaro synes trolig.

³⁰ Skydds- och privilegiebrev för Vadstena kloster, jfr T. HÖJER, s. 99 (dateringsorten felaktigt återgiven).

Sept. 29 Linköping Orig. i Skoklostersaml., R. A.³¹
 Nov. 8 Stockholm STYFFE I: 55.

1375

Jan. 11 Stockholm STYFFE I: 56.
 » 19 » RPB 1120.
 » 21 » » . 1121.
 Febr. 5 » » 1125.
 » 23 Arboga » 1128.
 Maj 18 Stockholm Peringskiölds Dipl. E 13.³²
 » 24 » HADORPH, Biärköa rätten, bihang, s. 27 ff.
 Juni 3 » RPB 1155.
 » 20 » » 1158.
 Juli 6 » ST II: 405.
 » 10 » HADORPH, Rimkr. II, s. 40 (FMU I: 841).

³¹ Skyddsbrev för Katarina, änka efter Birger Ragvaldsson (»Ragvaldsson» av Rabenius förfalskat till »Rabbe Olufsson»); den ursprungliga namnformen i registret i hans »diplomatarium», cod. in 4:o 138, Skoklostersamlingen, R. A.).

³² Skyddsbrev för Vadstena kloster, jfr T. HÖJER, l. c.

Personregister.

Här upptages ej Bo Jonsson, ej heller svenska konungar och drottningar, hertig Albrekt II av Mecklenburg, historiska personligheter från senare tid, som endast tillfälligt omnämnas, eller anförda författare (äldre och nyare).

Stjärna efter namn betyder, att ifrågavarande person på vederbörande sida blott omnämnes i not. Klammer kring namn betyder, att personen i avhandlingen blott omtalas med sin titel (»livländske ordensmästaren» el. dyl.).

Personerna äro så vidt möjligt uppförda under dopnamnen. Familjenamn och därmed jämförbara känningsnamn upptagas (med hänvisning till dopnamnen) endast i de fall, då de nyttjats av eller om personerna själva eller, i fråga om svenskar, under medeltiden levande medlemmar av samma släkt,

Abram Andersson, 178*.	Anund Djäkn i Tvärnö, 90*, 307.
Adam, borgmästare i Söderköping, 119*.	— — Hatt d. y. (Hemmingsson), 177*.
Adolf VII, greve av Holstein-Plön, 42, 76, 96*, 98, 262.	— — — d. ä., 131*.
Albrekt IV, hertig av Mecklenburg, 182.	— — Hemmingsson (Likvidssönernas vapen), 65*, 131*, 233, 235 f., 250, 252, 260.
Algot Brynjulfsson (Algotssönernas ätt), 13.	— — Jonsson (lejonansikte), 126 f., 291 f., 295, 297, 299, 301.
And, se Israel, Ramborg.	— — Sture, 31*.
Anders, Andreas.	Arent, Arnold.
— — Eskilsson (lejon), 33*.	— — von Karow, 204*.
— — Jakobsson (Grim), 121, 290, 301.	— —, dekan i Skara, konung Albrekts kansler, 87*, 212, 214, 298.
— — Nilsson (Due), 19*.	— — von Vitzen, 78*, 131*, 203 f., 279.
— — Olofsson, 134*.	Arvid Gustavsson, d. y. (sparre, Viksläkten), 3, 53, 88, 175, 192*,
— — Sattesson, 153*, 157*.	
— — skräddare, 188.	
— — Tordsson, konung Albrekts kansler, 87*.	

- 250—253, 260, 261*, 272, 273*,
283, 289—292, 294—297, 299 f.
- Arvid Gustavsson d. ä. (sparre,
Viksläkten), 3, 11.
- — Kettilsson (Krogno), 233—
236, 237*.
- — — (spets från vänster), 234*.
- Axel Kettilsson (Krogno), 108*,
162*, 235*.
- Barnekow, se Henrik, Raven, Ul-
rik.
- Barun, se Torkel.
- Bengt Algotsson (lejon), 3, 6, 17,
19 f., 22, 23*, 25, 28 f., 30*, 40,
56 f., 58*, 59, 190*, 193.
- — Dansson (Bååt?), 9*.
- — Filipsson (tillbakaseende
ulv), 12*, 31*, 32, 43, 47, 53, 55,
60, 61*, 64, 65*, 83*, 88, 115,
117, 126, 144*, 150, 187*, 219,
233—235, 237 f., 242, 250—254,
259—263, 272—275, 283, 285,
287 f., 291, 293—295, 297, 299 f.,
306.
- — Jonsson (Aspenäsätten), 6 f.,
78*, 110, 148, 218.
- — Larsson, 187.
- — Magnusson (Folkungaätten),
109.
- — Nilsson (lejonansikte), 199,
200*.
- — — (Oxenstierna), 106, 151,
274, 276, 280, 282, 295, 297,
300 f.
- — Ragvaldsson, 8*.
- Benedikta, Bengta.
- — Gustavsdotter (tre sjöblad),
204.
- — Jonsdotter (Aspenäsätten),
6 f., 218.
- — Karlsdotter (Färslaättens va-
pen), 292*.
- Benedikta (Kettilsdotter) Glysing,
204, 279*.
- Bernhard, Bernt.
- —, furste av Werle, 75 f.
- — Dume, 195*.
- Bertold Dume, 196.
- Birgēt Gregersson (Malstaätten),
ärkebiskop av Uppsala, 87—89,
117, 126, 154*, 166*, 189, 192,
211*, 219, 269*, 284 f., 287, 291,
298 f.
- — Karlsson, 16.
- — Ragvaldsson, 319*.
- — Tomasson (sparre mellan
tre rosor), 2*.
- — Turesson (båt), 162*.
- — Ulvsson (Ulvåsaätten), 16,
139, 219, 221, 231, 242, 250—
253, 261, 276*, 277, 279*, 292 f.,
299—301.
- Birgitta Birgersdotter (Finstaät-
ten), 1, 6, 9 f., 16, 22, 23*, 24 f.,
33, 39*, 40*, 41 f., 49—52, 54 f.,
59—61, 70, 165*, 167*, 196,
197*, 205*, 215, 218, 221, 290.
- — Magnusdotter (Aspenäsät-
ten), 6.
- Björn Nāv (Färslaättens vapen), 3.
- Blomberg, se Johan.
- Blåpanna, se Esbjörn.
- Bo Bosson (Natt och Dag), 5*, 7,
148, 187, 209*, 218, 276 f., 279 f.
- — Knutsson (griphuvud), 11*,
14*, 199.
- — Nilsson (Natt och Dag), 5
—7, 11, 109 f.
- Bonde, se Filip, Knut, Peter, Rag-
vald, Rörik, Tord.
- Botilda, g. m. Jon Kettilsson
(Puke), 34, 305.
- Brandis, se Henrik.
- Brunkhorst, herren till (jfr Gisel-
bert), 76.

- Brynolf Algotsson (Algotssöner-
nas ätt), biskop av Skara, 3*.
- Bülow, se Ermegard.
- Bützow, se Dytzow.
- Cecilia Algotdotter, 12.
- Knutsdotter (Aspenäsätten),
5—7, 9.
- Ulvsdotter (Ulvåsaätten),
60*.
- Dan, Daniel.
- Jonsson (Bååt? [d. y.]), 9*.
- (Bååt [d. ä.]), 9*.
- Nilsson (Röde), 9*.
- , 9*, 37 f.
- Didrik Kagelwit, ärkebiskop av
Magdeburg, 67.
- Vieregge, 43, 65*, 68*, 88,
91, 97, 231, 238, 248, 259, 285 f.,
301.
- Dollen, se Rudolf.
- Dotzem, se Ernst.
- Drekow, se Folrad.
- Droste von Stove, 88, 285—287,
289, 300.
- Dume, se Bernt, Bertold, Folrad,
Gerhard, Johan (Henneke),
Klaus, Lambrekt, Margareta,
Otto.
- Dytzow (Bützow?), 184*.
- Duve, se Peter.
- Elin (Kettilsdotter) Glysing, 279*.
- Elisabet, Elisa, Elsaby.
- (Fadersdotter [»Stjärnbåt«]),
g. m. Anund Hatt d. ä., 131*.
- g. m. Herman Huusæl, 305.
- , grevinna av Holstein-Rends-
burg, 38*, 43, 63, 232, 238 f.,
243, 245.
- Erengisle Ebbesson (sparre), 162*.
- Nilsson (Hammerståätten),
161*, 162*, 187*, 193*, 203*,
294, 299.
- Erengisle Sunesson (Bååt), 9*, 20,
31*, 32, 45, 52 f., 65*, 79*, 138*,
144, 151, 187*, 218 f., 231, 233—
236, 242 f., 250, 252, 260, 261*,
272, 293—297, 299, 301, 306.
- Erik Karlsson (örnfot), 64, 88, 91,
99, 101, 112*, 116 f., 122*, 128*,
154*, 156, 172*, 203, 225, 231,
242, 272, 274, 277, 279, 282 f.,
285, 288—293, 295, 298—300.
- Kettilsson Puke, 65*, 79*,
83*, 110*, 148, 150*, 151, 160,
161*, 175, 177, 178*, 184 f., 234*,
294 f., 300 f.
- Erik Magnusson, svensk hertig,
2, 5, 8.
- II, hertig av Sachsen-Lauen-
burg, 111, 234*, 262.
- Valdemarsson d. ä. (Folk-
ungaätten), 6.
- d. y. (Folkungaätten), 6.
- Ermegard Bülow, 199.
- Ernst von Dotzem, 91, 155, 186*,
188*, 189—191.
- Esbjörn Blåpanna, 183*.
- Eskil Eskilsson (Ledingeätten),
133, 138*, 139, 149*.
- Eufemia Eriksdotter, hertiginna
av Mecklenburg, 23*.
- Falkdal, se Gotskalk.
- Fet, se Nils.
- Ficke von Vitzen d. y., 131*.
- d. ä., 97 f., 175*, 201*,
203, 218, 221*, 223, 287, 299.
- Filip (Erengislesson) Bonde, 78*,
260*.
- (Petersson) Bonde, 56*.
- Ragvaldsson av Lindö (fyr-
styckad sköld), 87*.
- Ulvsson (tillbakaseende ulv),
12*.
- Finvid Finvidsson d. y. (Finvids-
sönernas ätt), 3*.

- Finvid Finvidsson d. ä. (Finvids-
sönernas ätt), 3, 6, 53, 88, 127,
134*, 187*, 272, 274, 277, 279,
283, 289—291, 293—295, 297—
300.
- Fjällar Pik, 83*.
- Folke Nilsson (fyrstyckad sköld),
3, 82*, 274, 276, 279 f., 283.
- Folrad Drekow, 157*.
— — Dume, 196.
— — Lützwow, 72.
— — von Züle, 141*, 204, 291,
298, 311.
- Fredrik III, markgreve av Meis-
sen, 67.
- Frimersheim, se Vilhelm.
- Galen, se Tuve.
- Gaute Eriksson (Galtung), 161*.
- Georg Halberstadt, 204*.
- Gerdeka Hartlevsdotter, abbedissa
i Vadstena, 215*, 217*.
- Gerhard Dume, 196 f.
— — Snakenborg, 114, 147, 161,
203, 204*, 287, 293, 315*.
- Germund Larsson, kyrkoherde i
Söderköping, 215*, 216*, 225*,
226*.
- Get, se Peter.
- Gise von Helpten, 122*, 204, 209*,
309.
- Giselbert, herre till Brunkhorst,
76*.
- Glysing, se Benedikta, Elin, Kata-
rina, Kettil.
- Goldenstede, se Johan (Hannus).
- Golenbek, se Otto.
- Gotskalk Djäkn, 179*.
— — Falkdal, biskop av Linkö-
ping, 6, 128*, 162, 164*, 165*,
177, 179*, 184, 188, 191, 208—
212, 298, 311.
— — von Zülow, 287.
- Gregorius Swerting, 122*.
- Greta, se Margareta.
- Guido de Cruce, 100 f., 105, 118,
165*, 284 f., 288 f.
- Guilaberti, se Johan (Johannes).
- Gustav Arvidsson (sparre, Vik-
släkten), 3, 22, 31*, 32, 53, 54*,
60, 65*, 82, 88, 105*, 272, 274 f.,
278, 280 f., 283, 286, 300, 306.
— — Mattsson (stjärna), 11, 12*.
— — Nilsson (Bielke), 33*.
- Günther, greve av Ruppın, 76.
- Gädda, se Nils.
- Halberstadt, se Georg.
- Hannus, Hans, se Johan.
- Harald Karlsson (Stubbe), 12*,
203*, 294, 297, 299.
— — Kase, 153*.
— — Tomasson (griphuvud), 4,
8, 13*.
- Hartlev (Hartlevsson), ärkedjäkne
i Uppsala, sen. biskop av Väs-
terås, 117.
- Hasse Tuveesson (kluven sköld),
121, 290, 301.
- Hatt, se Anund.
- Helpten, se Gise, Zabel.
- Hemming, biskop av Åbo, 54, 295.
- Henneke, se Johan.
- Henning Königsmark, 191, 201*.
- Henrik von Barnekow, 101, 102*,
203.
— — Biscop, se Henrik, biskop
av Ösel.
— — von Brandis, 204*, 298 f.
— — II, greve av Holstein-Rends-
burg, 38, 42—44, 62*, 67 f., 75
f., 82*, 84, 86, 96—98, 103, 115,
119, 153, 223, 231 f., 238—243,
262.
— — Maltzahn, 287.
— — III, hertig av Mecklenburg,
70, 119*, 121 f., 182.
— — Michelsdorf, 78*, 79*.

- Henrik von Morin, 102*, 174*, 224.
 — Parow, 96*.
 — III (Biscop), biskop av Ösel, 194.
 Herbrekt Königsmark, 184, 187, 203, 311.
 Herman »Huusæl», 305.
 — von Owe, 97, 241*.
 — Storm, 72, 289.
 — von Vitzen, 19*, 43, 65*, 68*, 78*, 88, 231—237, 243*, 244, 248, 259, 262 f., 285 f., 301.
 Heyne Snakenborg, 138*, 204.
 — up den Velde, 134, 136*.
 — von Vitzen, 204.
 Hincerus Pape, 317*.
 Hjärne, se Johan (Jon).
 Hoyghing, se Johan.
 Hozsteedh, se Tomas.
 Huusæl, se Herman.
 Håkan . . ., 162*.
 — Algotsson (Algotssönernas ätt), 12, 83*, 88, 138*, 204*, 274, 276, 279 f., 283, 289, 292, 294—296, 300.
 — Fadersson (»Stjärnbåt»), 206 f., 216*.
 — Gerekosson, 153 f., 193.
 — Halstensson (halv lilja ginkbalksvis), 131*.
 — Håkansson, 106.
 — Jonsson Läma, 6.
 — Porse, hertig av Halland, 23*.
 Iliana Ragvaldsdotter, 2*, 11, 12.
 Ingeborg Bosdotter (Natt och Dag), 5, 7, 9 f., 16*, 148 f.
 — Håkansdotter, hertiginna av Halland, 23*, 281*.
 — Knutsdotter (Aspenäsätten), 6.
 — Nilsdotter (sparre, Toftasläkten), 106 f.
 Ingeborg Ulvsdotter (sparre, Toftasläkten), 20 f., 29, 30*, 54 f., 58.
 — Valdemar Atterdags dotter, g. m. Henrik III av Mecklenburg, 70, 182.
 Ingegärd Gustavsdotter (Bielke), 33*.
 — Knutsdotter (lejon), 22, 56*, 57, 58*, 59*.
 Ingrid Karlsdotter, 4*, 108.
 Israel And, 2 f.
 — Birgersson (Finstaätten), 124.
 Jakob, Jäppe.
 — (Abrahamsson) Djäkn, 190.
 — Jakobsson, 156*.
 Johan, Johannes, Jon, Jöns, Hannus, Hans, Henneke.
 — Blomberg, 214.
 — Bosson (griphuvud), 34, 305 f.
 — Dansson (Bååt), 9 f., 37 f.
 — (Röde?), 9*, 105*.
 — Djäkn, 141, 148, 187.
 — Dume (riddare), 196.
 — (väpnare), 188*, 196 f., 206, 218.
 — Goldenstede, 204*.
 — Gregersson (spets från vänster), 203*, 299.
 — Guilaberti, 100.
 — Götesson (kluven sköld), 276—279, 283.
 — Hjärne (d. ä., Erengisleson), 34*, 65*, 79*, 150*, 175, 177, 185, 203*, 250, 252, 260, 261*, 295, 299—301.
 — Holmstensson (Rosenstråle), 213*.
 — Hoyghing, 239*.
 — Håkansson, 16.
 —, prior i Kalmar, 34, 305 f.
 — Karlsson (Färilaättens va-

- pen), domprost i Linköping, 165*, 292*.
- Johan Kettlsson (Puke), 34, 305.
- Knutsson (Aspenäsätten), 6 f.
- Kolne, 135 f., 186.
- Kristineson (sparre), 20, 31*, 124.
- Larsson, 138*.
- Lowzow, 147, 293.
- Lützwow, 72*, 147*, 285, 287.
- Magnusson, 215*.
- Moltke, 94*, 95*, 203 f., 205*, 279*.
- Petersson, 292*.
- —, se Johan II, biskop av Åbo.
- von Plessen, 88, 285, 287, 300.
- von Schwalenberg, 289.
- Sigmundsson (vingad pil?), 7*.
- Tomasson (griphuvud), 1, 4 f., 8—10, 13*.
- — (griphuvud? [d. y.]), 10, 11*.
- Uddsson (delad sköld), 79*, 87*.
- Ummereyse, 204, 276—279, 281 f., 299.
- Upplänning, 110.
- [— von Vischhusen], biskop av Dorpat, 193.
- Westfal, se Johan III, biskop av Åbo.
- II (Petersson), biskop av Åbo, 127, 152, 291, 318*.
- III (Westfal), biskop av Åbo, 127, 152, 291, 295, 318*.
- Kagelwit, se Didrik.
- Karl Gregersson (oäkta Folkungaätten), 3.
- Haraldsson (Stubbe), 11 f.
- Karl Ingemundsson, 4*.
- Karlsson, (Ulvåsaätten), 49*, 205*.
- Magnusson (halv lilja gimbalksvis), 97*.
- IV, romersk kejsare, 214.
- Ulvsson (sparre, Toftaslåkten), 20*, 26*, 27, 31*, 40*, 53, 54*, 56, 57*, 58*, 64, 65*, 82, 83*, 85*, 86*, 87 f., 90 f., 105, 117, 118*, 124*, 126, 133, 139, 149 f., 177, 186*, 187*, 218 f., 225, 226*, 231 f., 234*, 245, 272, 274 f., 277, 281, 283, 287, 290 f., 292*, 293—300.
- — — (Ulvåsaätten), 26*, 31*, 43, 47, 53, 55, 59, 64, 82, 88, 105*, 116 f., 127, 231, 233—237, 242, 250—254, 259—263, 272, 276—279, 281—283, 287—290, 292, 295, 300.
- Karow, se Arent.
- Kase, se Harald, Magnus, Olof.
- Katarina Bengtsdotter (Folkungaätten), 5.
- g. m. Birger Ragvaldsson, 319*.
- (Bosdotter [Natt och Dag]?), g. m. Gise von Helpten? 209*, 309.
- —, g. m. Jon Magnusson, 215*.
- Jonsdotter (Aspenäsätten), 7.
- (Kettildotter) Glysing, 279*.
- Magnusdotter (Aspenäsätten), 6.
- biskop Nils Hermanssons systerdotter, 184*.
- (Ulvasedotter?), g. m. Tomas Jonsson d. ä., 2—4.
- Ulvsdotter (Ulvåsaätten), 167*, 215—217, 219, 277*.

- Kettil Glysing, 31*, 204, 279*.
 ——— Jonsson (Malstaätten), 3*.
 ——— Olofsson, 192*.
 Klaus Dume, 196 f.
 ———, greve av Holstein-Rendsburg, 38, 42—44, 96, 239 f.
 ——— Negendank, 206 f.
 ——— Plate, 196 f., 218.
 ——— Ruske, 144*.
 Klemens Petersson (sparre), 7, 131*, 132 f.
 Kniprode, se Winrich.
 Knut Algotsson (lejon), 16, 22, 25, 57—59, 161*.
 ——— Bonde (Tordsson), 57*.
 ——— Bosson (griphuvud), 13*, 198—200.
 ——— (Natt och Dag), biskop av Linköping 52*, 188 f., 199, 213*, 214*.
 ——— Eskilsson (Ledingeätten), 133.
 ——— Folkesson (Algotssönernas ätt), 1, 6, 14.
 ——— Jonsson d. y. (Aspenäsätten), 6, 7*.
 ——— d. ä. (Aspenäsätten), 5, 109 f., 149, 200.
 ——— Karlsson (sparre, Toftasläkten), 218.
 ——— Porse d. ä., hertig av Halland, 23*, 32.
 ——— d. y., hertig av Halland, 23*.
 Kolne, se Johan (Hans).
 Konrad Zöllner von Rotenstein, kommandör av Danzig, sen. Tyska ordens högmästare, 154*.
 ———, biskop av Ösel, 194.
 Kristina Finvidsdotter (Finvidsönernas ätt), 3*.
 ——— Nilsdotter (Natt och Dag), 6.
 ——— Siggesdotter, 4.
 Kristina (Ulvasedotter?), g. m. Björn Näv, 3.
 ——— Ulvsdotter (sparre, Toftasläkten), 55, 58*.
 Kristofer, hertig av Laaland, 61, 70.
 ——— Michelsdorf, 78*, 187, 188*, 206, 218, 291.
 Kyren, se Mektild.
 Königsmark, se Henning, Herbrekt, Ya.
 Könike Simbla, 102*.
 Körning, se Matts.
 Lambrekt Dume, 195 f.
 Lars Björnsson (bjälke), 83*, 150*, 160, 163*, 175, 177, 184, 218, 295, 299, 301.
 ——— Filipsson (»Leopard»), 7, 218.
 ——— Karlsson (sparre), 19*, 21*.
 ——— Oddesson, domprost i Linköping, 214*, 216*, 225*, 226*.
 ——— Ragvaldsson, 138*.
 ——— Sonesson, 60*.
 ——— av Ellan, 90, 112*, 307 f.
 ——— Ulvsson (Läma), 6*.
 Lek Ofradsson, 87*, 161*, 178*.
 Levezow, jfr Lowzow.
 Lidinvarld Haraldsson (Vinstorpaättens vapen), 19*, 105*, 233—236, 237*, 274, 276, 280, 282.
 Lorenz, furste av Werle, 76.
 Lowzow, se Johan.
 Ludvig bajraren, romersk kejsare, 25.
 Lydeke Negendank, 204*.
 ——— Rütz, 184, 203.
 Lyder Lützwow, 287, 289.
 Lützwow, se Folrad, Johan, Lyder.
 Läma, se Håkan, Lars, Nils, Ulv.
 Magnus Bengtsson d. y. (Folkungaätten), 109.

- Magnus Bengtsson d. ä. (Folkungaätten), 109.
 — — Finvidsson (»Leopard»), 286*, 294, 297.
 — — Gislesson (sparre, Aspnäs-släkten), 19*, 53, 88, 126, 131*, 175, 272—275, 283, 291, 295—298, 300.
 — — Gregersson (oäkta Folkungaätten), 19*, 29.
 — — Håkansson (»Leopard»), 203*, 299.
 — — Karlsson (örnfot), 6.
 — — Kase, 4, 5*.
 — — Knutsson (Aspenäsätten), 6, 31*, 82*, 109, 272.
 — — I, hertig av Mecklenburg, 122*.
 — — Nilsson (Röde), 30, 31*, 54, 56, 59*, 65*, 272.
 — — Petersson, 203*, 299.
 — — —, 292*.
 — — Porse, 203*, 294, 297, 299.
 — — Sture, 19*, 161*, 162*.
 — — Trotteson (Ekaätten), 218, 237*.
 — — Tyrgilsson, kanik i Uppsala, 106*, 129*.
 — — av Värblingsö, 307.
 — —, biskop av Västerås, 65*, 89, 115, 117, 273, 287—289, 291.
 Maltzahn, se Henrik.
 Margareta, Märta, Greta.
 — — Bosdotter (griphuvud), 199 f.
 — — — (Natt och Dag), 187.
 — — (Lambrektsdotter) Dume, 195—199, 200*, 311.
 — — Karlsdotter, nunna i Vadstena, 217*.
 — — (?) Magnusdotter (Aspenäs-ätten), 6.
 — — Mattsdotter, 10.
 Margareta (Petersdotter) Porse, 32—34, 305 f.
 — — Sunesdotter (Bååt), 55.
 — — Tomasdotter (griphuvud), 4, 8, 15.
 — — Ulvsdotter (Ulvåsaätten), 22, 25, 33, 59.
 Markvard von Stove, 286*.
 Matts, Mattias.
 — — Gustavsson (sparre), 6, 188 f., 212*.
 — — Körning, 37*.
 — —, magister, kanik i Linköping, 23*.
 — —, biskop av Västerås, 219, 298.
 Mektild Lydersdotter von Kyren, 12*.
 Michelsdorf, se Henrik, Kristofer.
 Mikael(?) Haraldsson, 203*, 299.
 Moltke, se Johan.
 Morin, se Henrik.
 Mæretzleff Schütte, 132*.
 Narve Ingevaldsson (ginstyckad sköld), 53, 66*, 85, 161*, 164*, 272.
 Negendank, se Klaus, Lydeke.
 Nils Abjörnsson (sparre, Toftasläkten), 21, 31*, 106 f., 129, 280.
 — — Bengtsson (lejonansikte), 131*.
 — — Eriksson, 19*.
 — — Fet, kanik i Linköping, 318*.
 — — Gädda, 203*, 299.
 — — Hermansson, ärkedjäkne, sen. biskop i Linköping, 52, 65, 128*, 149, 166*, 167*, 188, 191, 210, 212—217, 225 f., 232, 245, 265.
 — — Håkansson (Läma), 6*.

- Nils Jonsson (omtalad 1379), 109*.
- — —, magister, 65*, 252—254(?), 260(?).
- — — (stjärna), 82*, 88, 109, 252—254(?), 260(?), 274, 276, 281, 283, 286, 300.
- — Karlsson (Stubbe), 12*, 294.
- — Kettilsson (Vasa), 91, 92*, 134*, 140, 293.
- — Knutsson, 162*.
- — Magnusson (fyrstycad sköld?), 17*.
- — Markusson, biskop av Linköping, 29, 45, 54, 56, 58, 64 f., 68, 84, 89, 115, 117, 128*, 148—150, 161, 165 f., 167*, 171 f., 177, 184, 214, 245, 250, 252, 260 f., 272, 284 f., 287—289, 291, 293 f., 306.
- —, biskop av Skara, 150, 219, 238, 291, 293.
- — Torstensson (Oxenstierna), 281.
- — Turesson (Bielke), 11, 20, 31*, 45, 52 f., 54*, 56, 60, 64, 65*, 66, 68, 71, 72, 82, 85, 87 f., 93, 95, 98—101, 103—105, 106*, 107, 117, 131*, 151 f., 155 f., 190*, 193*, 222, 231, 250, 252, 260, 272, 274 f., 278*, 281, 283 f., 286, 288, 300, 313*.
- — Ulvsson (Läma), 6*.
- — Åkesson (Galen), 31*.
- Näv, se Björn.
- Olof Kase, 4*.
- Otto Dume, 195*.
- — Golenbek, 206.
- Owe, se Herman.
- Pape, se Hincerus.
- Parow, se Henrik.
- Peter (Erengislesson) Bonde, 32*, 33*, 78*, 260*.
- Peter (Tördsson) Bonde, 65*, 250, 252, 260, 261*.
- — Duve, 18*.
- — (Jönsson) Get (vanl. kallad Porse Get), 203*, 299.
- — Jonsson (Bååt), 9*.
- — Lindormsson (sparre över blad), 19*.
- — Olofsson av Skänninge, 196, 197*, 199 f., 311.
- — (Knutsson?) Porse (»kungamördaren»), 32.
- — (Petersson) Porse d. y., 32 f., 87*, 106—108, 129, 132*, 148.
- — (Petersson?) Porse d. ä., 32, 33*.
- — Ragvaldsson, 192*.
- — Ribbing, 203*, 299.
- — i Skeda, 141*.
- — av Skänninge, se Peter Olofsson.
- — Stigsson (Krogno), 19*, 21*.
- — III (Tyrgilsson), ärkebiskop av Uppsala, 106*, 238, 245, 264—266, 268, 273, 275, 306.
- — Älänning, 136.
- Pik, se Fjällar, Sven.
- Plate, se Klaus.
- Plessen, se Johan.
- Porse, se Håkan, Knut, Magnus, Margareta, Peter.
- Porse Get, se Peter (Jönsson).
- Puke, se Erik, Jon, Ragvald.
- Ragvald (Erengislesson) Bonde (kallad Puke), 78*, 131*, 260*.
- — Filipsson (fyrstycad sköld), 151, 294.
- — Magnusson (Vinstorpaättens vapen), 288.
- — »Skäringer», 138*.
- — Ulvaseson, 3.

- Ramborg Israelsdotter (And), 3 f.
 ——— (Finstaätten), 292*.
- Ramfrid Gustavsdotter (lejon?),
 2 f.
- Raven von Barnekow, 81*, 93,
 94*, 95, 96*, 101, 102*, 114, 203,
 218, 224, 285, 287—289, 299,
 314*.
- Ribbing, se Peter, Sigvid.
- Rixdorf, se Wulf.
- Rudolf von der Dollen, 203, 287,
 311.
- Ruske, se Klaus.
- Rütz, se Lydeke.
- Röde, se Dan, Jon, Magnus.
- Rörik Bonde, 276 f., 279, 280*.
- Sathe, 157*.
- Schwalenberg, se Johan.
- Schütte, se Mæretzleff.
- Sigfrid Waldbott von Bassenheim,
 kommandör av Danzig, 154*.
- Sigge Djäkn, 4.
- Sigmund Elofsson (vingad pil), 7.
 ——— Jönsson (vingad pil?), 2*,
 7.
- Sigrid Bengtsdotter (Bielke), 204*.
 ——— Håkansdotter, 157*.
 ———, g. m. Markvard von Stove,
 286*.
 ———, g. m. Ture Kertilsson, 11.
- Sigvid Ribbing, 33.
- Simbla, se Könike.
- Snakenborg, se Gerhard, Heyne.
- Staffan Avidsson, 140.
 ——— Stangenberg, 136*.
 ——— Ulysson (tillbakaseende ulv),
 12*, 151, 153*, 154*, 175, 187*,
 294, 297, 299—301.
- Stangenberg, se Staffan.
- Sten Bengtsson (Bielke), 99, 131*,
 153 f., 162*, 185, 186*, 212—
 214, 293, 298—301.
- Sten Bosson (Natt och Dag), 209,
 218.
 ——— Stensson (Bielke), 11*, 107,
 203*, 299.
- Storm, se Herman.
- Stove, se Droste, Markvard.
- Stubbe, se Harald, Karl, Nils.
- Sture, se Anund, Magnus.
- Störkar, munk i Vadstena, 167*.
- Sune Håkansson (två nedvända
 sparrar), 99, 152, 153*, 204*,
 285.
- Svantepolk Knutsson, 6, 15, 109.
- Sven Pik, 57*.
- Swerting, se Gregorius.
- Tomas av »Hahaby», 2*.
 ——— »Hozsteedh», 204*.
 ——— Jonsson d. y. (griphuvud),
 4*, 9*, 10, 11*, 13*, 15, 108, 276
 —279, 283.
 ——— d. ä. (griphuvud), 2, 3*,
 4, 13.
 ——— (Malstaätten), biskop av
 Växjö, 54, 87, 89, 113, 127, 213,
 219, 273, 275, 284 f., 287, 291,
 292*.
- Tord (Röriksson) Bonde, 218.
 ——— (Gunnarsson), biskop av
 Strängnäs, 199 f.
- Tore av »Sælagarne», 307.
- Torkel, Tyrgils.
 ——— Erengislesson (Barun), 66*,
 131*, 162*, 250, 252 f., 260, 261*.
 ——— Haraldsson (Gren), 203*,
 299.
 ——— Knutsson (lejon), 3.
 ———, biskop av Strängnäs, 105*,
 117, 238, 273, 275, 288, 291.
- Torsten Pávelsson, 132.
- Trotte Petersson (Ekaätten), 19*,
 21*, 31*, 40*, 53, 233, 235 f.,
 237*, 272.

- Tubbe Eriksson (kvadrerad sköld), 92*, 183*.
- Ture Kettilsson (Bielke), 11.
- Tuve Galen, 121, 290, 301.
- Udd Mattsson (Vinstorpaätten), 2*, 4, 5*, 108, 160.
- Ulrik von Barnekow, 203.
- Ulv Birgersson, munk i Vadstena, 167*.
- Holmgersson (Ingeborgssönernas ätt), 79*, 87*, 131*.
- Håkansson (Läma), 6*.
- Jonsson (Aspenäsätten), 6 f., 78*, 79*, 110, 148, 150, 162*, 175, 177, 184, 218, 295, 300 f.
- (Roos av Ervalla), 177*.
- Ummereyse, se Johan.
- Upplänning, se Johan (Jon).
- Valdemar Atterdag, konung av Danmark, 17, 23*, 25 f., 29, 31*, 40—42, 44, 46, 48, 58, 61—64, 67, 70, 73—77, 86*, 110, 111*, 112—115, 119—122, 181, 182, 202, 253, 263, 311.
- Eriksson (Folkungaätten), 6, 70*, 274, 276, 280, 282.
- Magnusson, svensk hertig, 5.
- Valdemar, biskop av Odense, 9. up den Velde, se Heyne.
- Vicke, se Ficke.
- Vieregge, se Didrik.
- [Vilhelm von Frimersheim], Tyska ordens mästare i Livland, 193, 222, 299.
- Vischhusen, se Johan.
- Vitzen, se Arent, Ficke, Herman, Heyne.
- Volrad, se Folrad.
- Waldbott von Bassenheim, se Sigfrid.
- Westfal, se Johan.
- Winrich von Kniprode, Tyska ordens högmästare, 154*.
- Wulf Rixdorf, 67*.
- Ya Königsmark, 184*.
- »Yesse» Larsson, 197*.
- Zabel von Helpten, 204*.
- Züle, se Folrad.
- Zülow, se Gotskalk.
- Zöllner von Rotenstein, se Konrad.
- Ålänning, se Peter.
- Östen av Raggarön, 307.